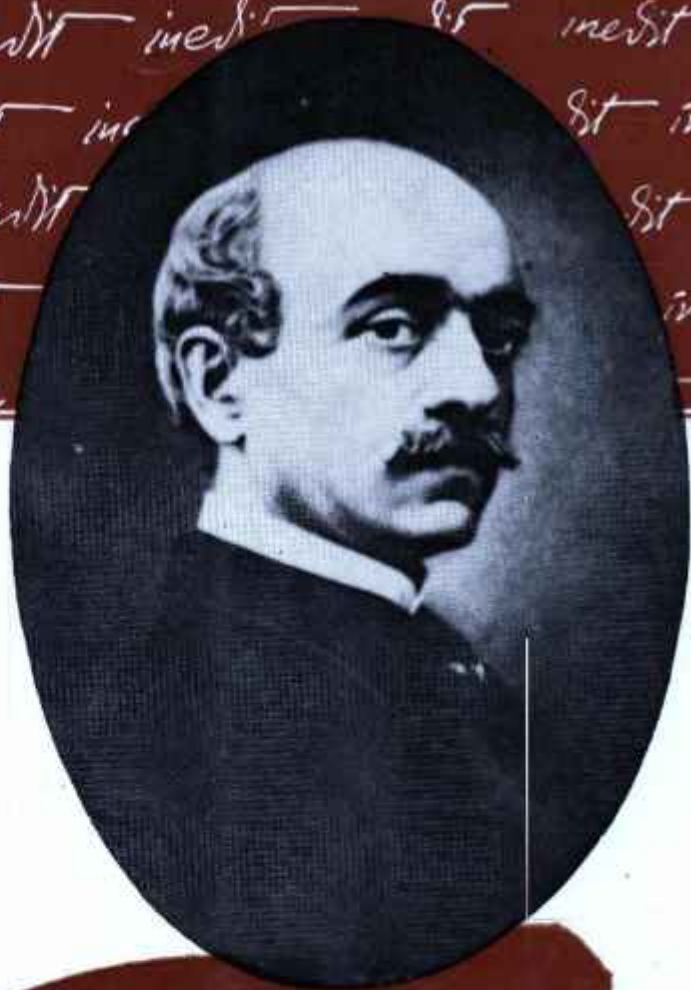

MANUSCRIPTUM

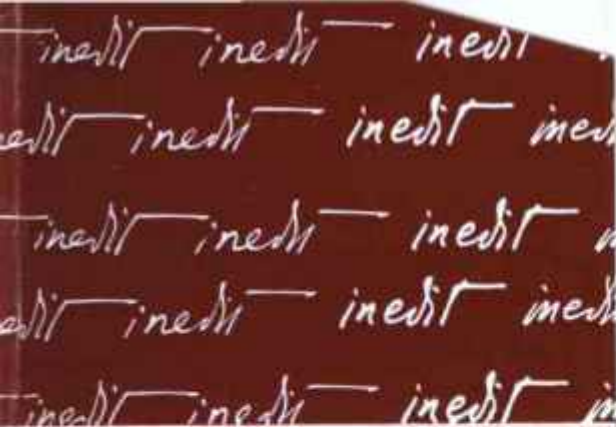
3

(4)

1971

ALECSANDRI • ARGHEZI • BARBU • BOTTA
• CISEK • HOLBAN • IBRĂILEANU • IORGA
• ORTIZ • SAHIA • UNAMUNO • VALÉRY

ANUL II

«MANUSCRIPTUM oferă cititorului prilejul să constate cu mulțumire că sistemul scrisului de mână are încă în el forță destulă ca să reziste oricăror împrejurări ce i s-ar arăta potrivnice. Totodată acest cititor mai are satisfacția rară a ineditului. Scrisori nepublicate pînă acum, lucrări rămase în manuscris [...] variante care, cum se spune în introducere, descoperă „întreg procesul de filtrare, de la formele primare pînă la forma definitivă“, apoi o rubrică rezervată mărturiilor literare ale scriitorilor, totul, însoțit de facsimile și fotografii, dă de fiecare dată revistei înfățișarea și atmosfera unui colț bogat de muzeu, alcătuind, număr după număr, un monument trăsnetic și în continuă dezvoltare, de mare preț pentru cinstirea scrisului literar românesc și a limbii noastre scrise».

AL. PHILIPPIDE

Cinstirea scrisului, „Contemporanul“

Nr. 15, vineri 9 aprilie 1971

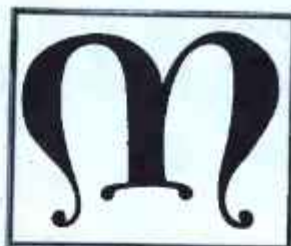
859.09
M 30

MANUSCRIPTUM

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

editată de

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Director: Academician **D. PANAITESC'U-PERPESSICIUS**

Director adjunct: AL. OPREA

COLECTIVUL DE REDACȚIE

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU, CORIN GROSU, ROMULUS VULPESCU

Macheta: VICTOR MAȘEK

Secretar tehnic de redacție: COLEA PIROTICI

3 [4] 1971

REDACȚIA
ȘI ADMINISTRAȚIA:
București,
scr. Fundației Nr. 4,
Sector 1,
telefon: 12.21.95—14.00.87

Biblioteca Municipality **Dona**
Secția de împrumut

SUMAR

Nicolae Iorga

Mario RUFFINI: O zi la Torino

Barbu THEODORESCU: 15 scriitori români în dialog cu Nicolae Iorga

Andrei PIPPIDI: Nicolae Iorga cenzurat

Nicolae IORGA: *Baiazid* — dramă în cinci acte (prezentare de *Liliana IORGA*).

Andrei PIPPIDI: Iorga și Europa

Diana CRISTEV: Dosarul asasinilor lui Nicolae Iorga

Al. T. STAMATIAD—PERPESSICIUS: O mărturie epistolară

Destăinuiri

Victor EFTIMIU: «Eu nu citesc bine decât piesele mele în versuri».

★ Poezie, proză, critică

Garabet IBRĂILEANU: *Cu prilejul unei traduceri a lui Eminescu* (cuvânt introductiv de *Mihai DRĂGAN*)

Dan BOTTA: *Savana răcoroasă* — versuri (preambul de *Nicolae FLORESCU*)

Anton HOLBAN: *Viața Fălăceniilor* (comentariu de *Ion ARGINTESCU*)

Per aspera...

Ion BARBU:

Literatura este circumstanță (*Romulus VULPESCU*)

Versuri ocazionale

5—7

8—20

21—24

25—60

61—68

69—75

76—77

78—83

84—94

95—100

101—109

110—122

158577

24

158577

16

S U M A R

123—128
129—142

143—145
145—152

153—154

155—160
161—163

164—170

171—177

178—180

180—181

182
182
183—186
187
188—189

190—200

...Ad astra

Oscar Walter CISEK
Scriitor bilingv (*Al. OPREA*)
Sufletul românesc în artele plastice — conferință

Epistolar

Alexandru SAHIA
Revelația corespondenței (*Nicolae FLORESCU*)
Scrieri

File de album

Tudor ARGHEZI
Amintiri din dealul Mărțișorului (*Ion Larian-POSTOLACHE*)

«M-or troieni cu drag| aduceri aminte...»

Vasile ALECSANDRI — 150 de ani de la naștere
Un mare, un neobosit, un înflăcărat patriot — cuvînt omagial de
PERPESICUS
Scrieri către Aristizza ROMANESCU, Nicolae LUCHIAN și Pietro
MEZZETTI (prezentare de *George FRANGA*)
«La București» — Un „cîntecel comic”

Scriitori străini în arhive românești

Ramiro ORTIZ
O pricteție literară: Ramiro ORTIZ — I. E. TOROUȚIU (*D. PA-
NAITESCU*)
Paul VALÉRY
Correspondență cu George OPRESCU (comentariu de *Marin BUCUR*)

Curier

Academician Iorgu IORDAN
O scrisoare a lui UNAMUNO
Octav LIVEZEANU:
N. D. Cocca și „Opinia publică”

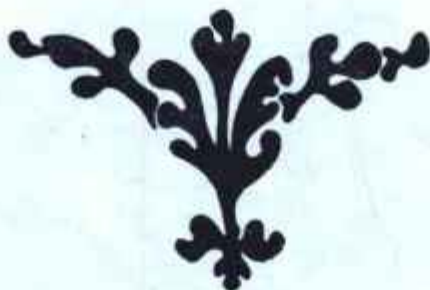
Spicuri

Retrage, te rog, expulzarea... (*Gh. GARDAS*)
O colaborare ignorată a lui Camil Petrescu (*Geo ȘERBAN*)
Caragiale — propriul său editor (*Corin GROSU*)
«Regii pot fi citeodată asasinați...» (*Ileana ENE*)
Un act ministerial al lui D. Bolintineanu (*Flaviu SABĂU*)

*Ecouri • Fișier bibliografic • Creșterea colecțiilor
• Iconografie*

NICOLĂE IORGĂ

• TOT CE E PENTRU OM,
TREBUIE SĂ FIE UMAN,
IAR UMANUL,
ORICUM S-AR ÎMBRĂCA,
NU-ȘI POATE SCHIMBA STRUCTURA »
(1934)

O ZI LA TORINO

TORINO, 1928. Nicolae Iorga, în timpul uneia dintre numeroasele lui călătorii la Paris, acceptase invitația profesorului Matteo Bartoli — cunoscutul filoromân, profesor de lingvistică la Universitatea torineză — de a face un popas la Torino, pentru o conferință.

Pentru mine, Iorga era pe atunci doar un nume, dar unul din acelea care umplu un întreg univers; îl cunoșteam din fotografie, dar nu-l văzusem niciodată.

Personalității lui covârșitoare nu i se putea oferi pentru conferință, decât *Aula Magna* a Universității, dar practica pe atunci în vigoare, pretindea ca decanul unei facultăți să adreseze cererea Magnificului Rector. Decanul nostru, profesorul Ettore Stampini, ilustrul latinist trecut de 70 de ani, era de multă vreme grav bolnav.

Totuși, presați de evenimente, Bartoli și cu mine am hotărât să mergem la el, deși avea o fire cam ciudată, și mai înăsprită de boală și de faptul că nu fusese numit ca membru în Senat, lucru pe care-l dorise atât de mult.

L-am găsit, cum era de așteptat, în pat, și i-am expus situația. Refuz net și absolut. Nicolae Iorga? ... N-am auzit de el! Și nu era chip să-l faci să renunțe; cu cât vorbeam mai mult, cu atât refuzul său îndrăgănit, întrerupt de accesele puternice ale unei tuse turbate ca și el, devenea mai categoric. Diavolul mi-a sugerat în momentul acela mijlocul de-a obține ceea ce doream; cunoscându-i o slăbiciune notorie, i-am spus că

UN GIORNO A TORINO.

Torino, 1928. Nicola Iorga, în uno dei suoi frequenti viaggi a Parigi, aveva accettato l'invito del prof. Matteo Bartoli, il noto filoromeno professore di glottologia dell'Università torinese, di fare una sosta a Torino per una conferenza.

Per me Iorga era allora solo un nome, ma uno di quei nomi che riempiono un intero universo: lo conoscevo in fotografia, ma non lo avevo mai visto.

La sua personalità era tale che non gli si poteva offrire per la conferenza che l'Aula Magna dell'Università, ma la prassi allora vigente esigeva che essa fosse richiesta al Magnifico Rettore da un Preside di Facoltà; e il nostro Preside, l'ultrasettantenne insigne latinista prof. Ettore Stampini, era gravemente ammalato da lungo tempo. Tuttavia, pressati dalla fretta, Bartoli ed io decidemmo di andare da lui, che non aveva un facile carattere, per di più ancora inasprito dalla malattia e da una mancata

nomina a senatore del Regno, da lui tanto sospirata... Lo trovammo, naturalmente, a letto e gli esponemmo il caso. Netto e assoluto rifiuto. Nicola Iorga? Mai sentito nominare! E non c'era verso di fargli cambiare idea: più noi parlavamo, più il suo arroccato rifiuto, rotto da profondi assalti di una tosse rabbiosa quanto lui, si faceva aspro. Il diavolo mi suggerì in quel momento l'argomento per ottenere ciò che desideravamo: conoscendo un suo noto debole, gli dissi che poi avrebbe ricevuto un'alta decorazione romana, riservandomi di parlarne più tardi con l'illustre ospite. Il nostro vecchio, irascibile, ma nonostante tutto, amato Preside, si ammansì subito, e la sua firma chiuse la richiesta dell'Aula Magna, già stesa in anticipo. Il prof. Stampini morì quattro giorni dopo, e io sono rimasto con il rimorso di averlo ingannato in uno degli ultimi giorni della sua vita.

va primi o înaltă decorație românească, luându-mi sarcina de a-i vorbi ulterior despre asta ilustrului oaspete.

Bătrînul, irascibilul, totuși iubitul nostru decan, se îmblinzi pe loc și-și puse semnătura pe cererea deja pregătită. Profesorul Stampini muri patru zile mai târziu, iar eu am rămas cu remușcarea de a-l fi înșelat în una din ultimele lui zile.

Întîlnirea cu Iorga a avut loc în gara Porta Nuova. După un schimb de amabilități cu Bartoli, îmi aruncă o privire pătrunzătoare și înțelesei că-i eram simpatic; îmi întinse cordial mîna și adăugă cîteva cuvinte amabile de salut și de bune urări.

Seara, conferința ținută în *Aula Magna* plină-ochi, a fost un succes; a vorbit cu un glas răsunător, într-o italiană curgătoare despre latinitatea poporului și a limbii române, cu o vervă care a cîștigat întregul auditoriu. Și nici nu putea fi altfel!

L-am luat cu noi la cină la Castello del Valentino, pe malul Padului, unde a fost sărbătorit de cel care era pe atunci consul general onorific al României, senatorul conte Teofilo Rossi di Montelera (producătorul vermouthului Martini și Rossi și al *bitter*-ului Martini) și de viceconsul, comandorul Nasini Tesino.

A doua zi, l-am dus în excursie la Saluzzo, care-i amintea teza sa de doctorat la Sorbona despre *Tomaso al III-lea, marchiz de Saluzzo*. Am vizitat partea medievală a orașului și, sus, pe colină, giuvaerul acela minunat de artă medievală rămas intact, care e Casa Cavassa. Ne-a uimit faptul extraordinar că, deși vizita orașul pentru prima oară, Iorga își amintea, după atîția ani de la susținerea tezei de doctorat, din 1893, întîmplări și locuri care acolo aveau o importanță secundară, ca și cum și-ar fi petrecut întreaga viață în orașelul piemontez.

Chiar și seara, înapoiindu-se în Torino, la o recepție oferită la Gran Caffè Ligure, gîndurile îi zburau, aș zice cu emoție, la amintirile sale despre Saluzzo.

Apoi, în dimineața următoare, pe la 7, l-am însoțit eu singur la gară, de unde-și continua călătoria spre Paris; profesorul Bartoli era un inveterat noctambul și nu se culca înainte de 3 dimineața, în schimb, dormea pînă la 10 și nici Dumnezeu nu l-ar fi trezit înainte de ora aceea. În timp ce-l salutăm și-i mulțumeam înainte de a se urca în vagonul de dormit, a avut amabilitatea să-mi spună cuvinte de prețuire și de încurajare pe care nu le-am uitat niciodată de-a lungul activității mele de filoromân.

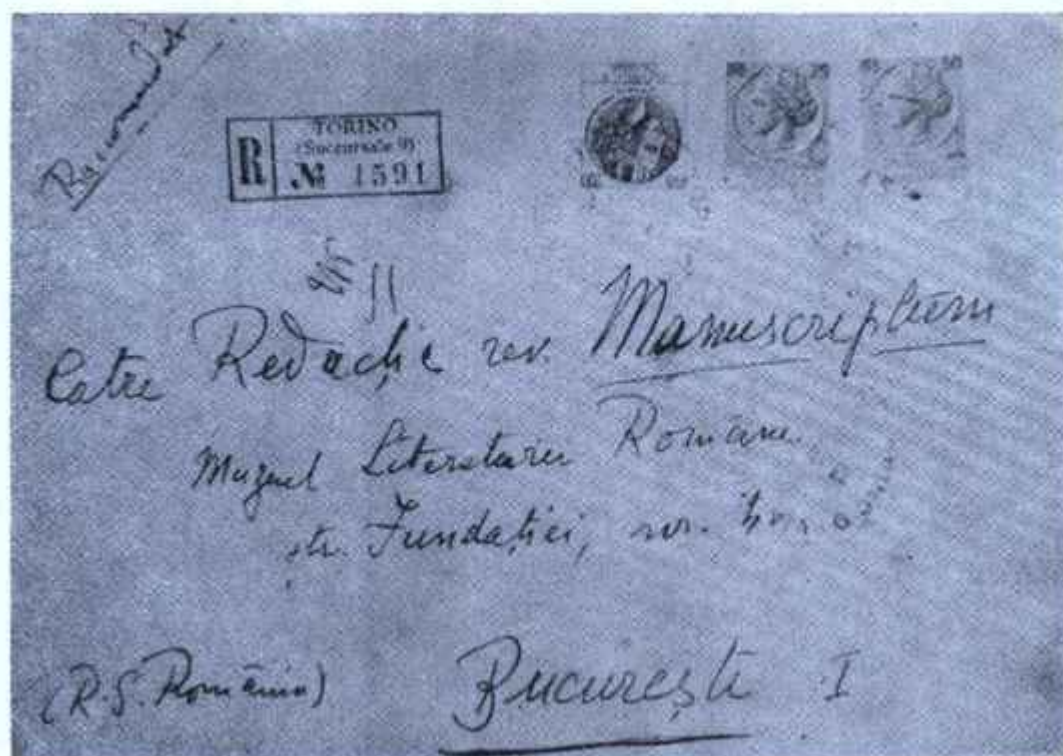
L'incontro con Iorga avvenne alla stazione ferroviaria di Porta Nuova; dopo i convenevoli con Bartoli, mi scrutò un poco e capii che gli ero simpatico; mi porse cordialmente la mano e aggiunse alcune gentili parole di saluto e di augurio.

La conferenza alla sera, di fronte a un'Aula Magna piena zeppa, fu un successo; parlò con la sua voce sonante, in un fluido italiano, [...] sulla latinità del popolo romano e della sua lingua, con una "verve" comunicativa che incantò tutto l'uditorio. E non poteva essere altrimenti! La sera lo portammo a cena al Castello del Valentino sulla riva del Po, ove fu festeggiato dall'allora console generale onorario della Romania senatore conte Teofilo Rossi di Montelera (tanto per intenderci, il produttore del vermouth Martini e Rossi e del bitter Martini), e dal viceconsole commendatore Nasini Tesino.

L'indomani lo portammo in gita a Saluzzo, che gli ricordava la sua tesi di dottorato alla Sorbona su "Tomaso III" marchese di Saluzzo". Visitammo la parte medievale della città e su lo alto, nella collina, quel mirabile gioiello di arte medievale rimasto intatto, che è la Casa Cavassa. Quello che ci sbalordì fu il fatto fenomenale che, visitando la città per la prima volta, Iorga ricordasse, a tanti anni di distanza dalla sua tesi di dottorato, che è del 1893, fatti e luoghi, che nella tesi erano

secondari, come se avesse trascorso tutta la sua vita nella cittadina piemontese. E ancora alla sera, di ritorno a Torino, in un ricevimento offertogli al Gran Caffè Ligure, andava con la mente, vorrei dire con commozione, ai suoi ricordi saluzzesi.

Al mattino dopo, alle sette lo accompagnai io solo alla stazione per la ripresa del viaggio per Parigi: il prof. Bartoli era un incallito nottambulo e non andava a letto mai prima delle tre del mattino, ma in compenso dormiva fin dopo le dieci, e non c'erano santi che lo scuotessero dal sonno prima di quell'ora. Nel salutarlo e ringraziarlo, prima di salire nella vettura letta, ebbe la bontà di dirmi parole di stima e di incoraggiamento, che mai ho dimenticato in tutti gli anni della mia attività filoromana. Di me, Iorga si ricordò ancora quando lo pregai di intervenire presso il preside della Facoltà di Lettere dell'Università di Torino per la istituzione del dottorato di romano che mi fu affidato dietro il suo interessamento dal preside prof. Ferdinando Neri nell'anno accademico 1930-31. E' bene che si sappia che il ripristino dell'insegnamento del romano, che mi onora di avere tenuto nell'Università torinese fino al 1967, e che era stato affidato al prof. Giovenale Vezzezi Ruscilla dal 1883 al 1879, è un merito di Nicola Iorga.

Iorga își aminti încă o dată de mine când l-am rugat să intervină pe lângă Decanul facultății de litere a Universității din Torino pentru înființarea lectoratului de limbă română, care mi-a fost încredințat în urma diligențelor lui pe lângă decanul Ferdinando Neri, în anul universitar 1930–31.

E bine să se știe că reînființarea catedrei de limba română, pe care am avut onoarea s-o dețin la Universitatea torineză până în 1967 — catedră care între 1863–1869, fusese încredințată profesorului Giovenale Vegezzi Ruscalla — este meritul lui Nicolae Iorga.

Mario RUFFINI

(în românește de Diana Cristev)

Frf. Dr. h. c. Mario Ruffini

L. Doctore di lingua e letteratura romena
Dottor honoris causa dell'Università di Bucarest

Cordiali Saluti

Eugen LOVINESCU
Vasile PÂRVAN
Aron COTRUȘ
D. ANGHEL
Duiliu ZAMFIRESCU
Liviu REBREANU
Al. MACEDONSKI
Octavian GOGA
Tudor ARGHEZI
Camil PETRESCU
I. Al. BRĂTESCU-VOINEȘTI
M. DRAGOMIRESCU
Mihail SADOVEANU
Lucian BLAGA
Mihu DRAGOMIR

în dialog cu IORGĂ

Sînt numeroase căile și multiple chipurile de a parcurge, înțelege și interpreta opera marelui savant. Dincolo de lucrările științifice, aflăm cealaltă activitate desfășurată de Nicolae Iorga pe tărîmul cultural, social și politic, în țară și peste hotare. S-au scris mii și mii de cărți și articole — eu însumi cunosc peste 20.000 de titluri — despre om și operă, asupra cărora cercetătorul de astăzi trebuie să se plece, spre a avea viziunea clară a întregului.

Mai este însă o cale ce suscită mult interes — încă nebătătorită — și prin care avem în fața noastră fascioanta figură a profesorului. E vorba de bogata lui *correspondență*, cuprinsă în 431 de mape, adică peste 100.000 de scrisori primite de Iorga de la contemporanii săi.

Străbătînd-o de la un capăt la altul, din primele zile ale anului 1890 și pînă în 1939, ai impresia că-l urmărești pe savant pas de pas în cel cincizeci de ani de neîstovită muncă.

Correspondența din epoca sămănătoristă e foarte bogată, iar legăturile lui Nicolae Iorga sînt de o mare și caldă intimitate. Iosif, Anghel, Gîrleanu, Sadoveanu, D. Nanu, Gh. Tutoveanu și cîți alții, veneau în casa lui Iorga mărturisind legăturile lor sufletești. Orice bucurie a lor, precum și orice tristețe a lor, nu rămînea fără ecou.

Anii trec, cu oamenii și faptele lor, dar amintirea tuturor, ca într-o cronică, una dintre cele mai fidele, se dezvăluie nouă, astăzi, și celor care vor veni peste generații. Totul e re trăit prin slova scrisorilor.

Correspondența Iorga cuprinde mii și mii de telegrame, cărți de vizită, cărți ilustrate care surprind scurte impresii de călătorie, vibrante urări de ziua numelui sau a datei nașterii. Spre exemplificare, iată două semnale de Tudor Arghezi în 1922 și 1923:

«An cu an bunele urări de decembrie ale recunoștinței din tot timpul»

«Urări de necurmat puternică și îmbelșugată tinerețe și închinăciune»

Cărțile ilustrate, câteva mii, pot alcătui un minuciat album al țării noastre și al întregii Europe, fiecare cântind a trimite Maestrului ce e mai frumos și semnificativ.

După 1920, corespondența Iorga își schimbă înfățișarea, conținutul, prin alaiul număr de scrisori venite de la savanții lumii și de la oamenii politici: Einstein, Eltore Pais, Pocillon, Charles Diehl, Doumergue etc.

Apar scrisorile prin care I se comunică numirea ca *doctor honoris causa* al celor mai de seamă universități și ca membru al tuturor Academiei. E invitat la congrese internaționale, I se cere colaborarea la reviste și volume omagiale.

Și epistolele din țară, firește, nu conțin, dominând cele cu caracter politic, prin care se dezlănțuie aerul tulbure din mediul unde, cum l-a denumit Iorga, «fierbe cazanul satanei». Printre acestea s-au păstrat și unele care arată lupta dusă de Iorga împotriva hitlerismului și mișcării legionare. Prin zeci și zeci de scrisori, insultele și amenințările criminalilor, prevestesc deznodământul din 27 noiembrie 1940. Citindu-le azi, după peste 30 de ani, se desprinde fireasca întrebare: cum se face că organele de stat de atunci n-au preîntîmpinat și n-au zădărnicit din timp una din cele mai oribile crime din istoria țării noastre? Transcriem mai jos una din aceste amenințări, datînd din 1934:

«Domnule Iorga,

În drumul spre guvernarea României, Partidul Total pentru Țară nu se împiedică de nici o persoană, oricine să fie și oricît de suspusă.

Ațiunea D-voastră contra „P. T. Țară” este îndreptată și contra Țării, că Țara și-a pus nădejdea în acest partid.

Pentru aceasta vă considerăm Trădător.

Vă prevenim să Vă astîmpărați.

Contrar „echipa morții No 12” din Iași își va îndeplini misiunea cu care a fost însărcinată, adică suprimarea D-Voastră.

Echipa Morții No. 12 »

După străbateră corespondenței, rămii uluit de imensul număr de persoane cu care a avut contact, de faptele și evenimentele ce îi se dezlănțuiesc, toate contribuind la apoteozarea savantului. Pare-se că Iorga a construit în fața lui un imens și superb bulevard, pe care a umblat tot ce a avut un rol cît de mic în cultura neamului românesc. Au făcut apel, spre a fi ajutați în începutul de urcuș al vieții: Virgil Madgearu, Al. Stamatiad, Gh. Tătărescu, Gh. Topliceanu, Pompiliu Eliade, N. Cartoian, V. Voiculescu, istorici, literați, oameni politici, gazetari, modești învățători, pictori, artiști.

Din acest univers epistolar, dau acum, aici, 18 scrisori, fiecare avînd o altă semnificație, și prezentînd o figură ce a ocupat un loc anume în cultura noastră.

Din prima scrisoare rezultă că Eugen Lovinescu și-a făcut intrarea în publicistică sub semnul lui Iorga. Dovada ne-o oferă lucrarea sa intitulată: *O chestie de sintaxă latină*. Cartea a apărut la 11 ianuarie 1904, avînd următoarea dedicație: „D-lui N. Iorga, în semn de adîncă admirație”

Lucrarea de mai sus e trimisă cu următoarele rînduri:

«București, 1904, Ian. 24, Cîmpineanu 33

«Domnule Iorga,

Vă trimet totodată o mică și neînsemnată broșură, pe care mi-am permis a vă o dedica, fără a fi primit autorizația dv. prealabilă. Sperînd totuși că veți avea bunătatea de a mă ierta de libertatea luată[...]»¹

Vă rog numai să aveți în vedere intenția ce m-a făcut a v-o dedica, nu și neînsemnatatea broșurei în sine, despre care sunt convins înaintea tuturor, căci altminteri tot vă stînjeneam din ocupațiile dv. prezentîndu-mă în persoană cu ea...

Al dv. devotat

Eugen LOVINESCU»

A doua scrisoare a criticului, de altfel patru sînt la număr, se referă la manuscrisele lui Odobescu.

«München, Nordenstrasse 29
1904, VII, 26

Stimate domnule Iorga, încă din țară aflasem că dv. ați avea manuscrisele lui Odobescu și că între ele s-ar găsi și o traducere frumoasă a C. I. (Attica) din *Pausanias*. De cînd m-am îndrăgostit aici de o sculptură greacă, mi-a venit ideea să vă rog, dacă dv. nu aveți timpul să vă ocupați cu acel manuscris, să mi-l dați pe seama mea pentru a-l revizui după original, al[sic!] completa dacă e nevoie și mai cu seamă a-l adnota după datele cele mai noi ale săpăturilor făcute în Attica. Sarcina mi-ar fi cu atît mai plăcută cu cît acea carte din *Pausanias* mi-i f. cunoscută și mi-ar servi chiar ca guide pe pămîntul Atticeii, avînd ocazie să constat foarte multe alegații false — ce le-ași putea să le releviez în note sau într-un studiu aparte. Într-un cuvînt mi-aș da toată munca ca să iasă ceva — iar după ce ași isprăvi totul, ar rămîne afacerea pe socoteala lui *Socec* ori a *Minervei*, căci eu n-aș fi în stare să-mi iau asupra-mi cheltuielile tiparului. Dacă ați fi bun să mă înștiințați de hotărîrea dv. pînă la *31 iulie stil nou* (17 s. v.) atunci la întoarcerea în țară aș trece expres prin București pentru a primi instrucțiunile dv., dacă însă scrisoarea mea nu va ajunge la timp, întîmplîndu-se să fi plecat din București, atunci v-aș ruga să mă informați de aceia ce ați dispus, pe adresa mea din Fălticeni.

Al dv. devotat

Eugen LOVINESCU»

Raporturile dintre Iorga și Goga au fost oscilatorii, din pricina ultimului. Corespondența destul de bogată, impresionează însă, prin căldura ce unifică preocupări comune.

Din cele trei scrisori, mai importantă rămîne aceea din 1922, fiindcă aruncă o lumină asupra unei mari idei ce-a aparținut lui Iorga. După 1918, istoricul a încercat să facă o mare instituție culturală, unind *Liga Culturală* cu *Astra*, sub patronajul său. În fața sa a fost secondat de poetul Goga, dar s-au izbit de opoziția tacită a lui Iuliu Maniu.

¹ Punctele de suspensie între croșete marchează pasajele eliminate de editor.

* Cluj, 13 nov. 1922

Stimate domnule Iorga,

Mă întorc de la Sibiu, de la adunarea generală a Asociației, unde am susținut ideea de care s-a vorbit la Alba Iulia. Cu multă satisfacție trebuie să vă mărturisesc că propunerea de-a sfârșii granițele culturale a avut un puternic ecou și lumea cărturărească din Ardeal, venită în număr neobișnuit de mare la adunare, s-a declarat împotriva tendințelor regionaliste. Firește, argumentul hotărîtor pentru această însuflețire l-a dat prestigiul d-voastră, care dincolo de orice categorii politice a raliat lumea în jurul ideii. Adversarii s-au zbatut mult, ca să ne zădărnicească planul, întâi a [sic!] lansat candidatura mitropolitului Suci, care s-a retras, fiind astăzi foarte scăzute acțiunile uniților în Ardeal, mai târziu s-au răzgîndit și-au venit cu luminoasă figură a d-lui Vasile Goldiș. Pentru reușită n-au cruțat nimic, ca în bătăliile electorale: intrigă, scandal, etc... În urmă, cînd s-au convins că nu pot izbîti cu nici un preț, I. Valeriu Braniste a făcut propunerea, ca în semn de doliu adunarea păstrează vacanța pînă la anul [...]. În fața pietății față de mort, noi n-am forțat lucrurile.

Părintele Meteu, care mi-a fost de mult ajutor în lupta ce-am dat, va veni în zilele viitoare în București și vă va arăta cum s-au desfășurat lucrurile, fiindcă „Patria” falsifică, iar gazetele din București mint cu nerușinare. Eu, înlăturînd o meschină socoteală de partid care se plănuia pe spinarea biete Asociații, am devenit obiectul multor injurii și trivialități. Ce e ciudat, tot mie îmi aruncă adversarii și ponosul de a fi adus politica la Asociație [...] ca și cînd admirabilul lor candidat numai de opere literare s-ar fi ținut toată viața.

Oricîte supărări însă s-ar prăvăli asupra mea, sunt foarte mulțumit că am cruțat Ardealul de-o nouă rușine și am afirmat o idee foarte necesară astăzi, cînd pierzîndu-și cumpătul o seamă de celebrități ale politicii noastre au acoperit de insulte Țara românească. Dacă această apărare națională pe care o încerc eu aici, — dincolo de baricadele tuturor partidelor, — este cum zic dinșii [...] politică, — eu trebuie să spun că voi face înainte politica asta [...].

Vă rog să primiți respectuoase complimente de la devotatul D-voastră

Octavian GOGA »

Printre elevii străluciți ai lui Iorga se numără și Vasile Părvan, iar legăturile dintre dascăl și ucenic sînt evidențiate în discursul de recepție la Academia Română rostit în 1914 de strălucitul gînditor și arheolog român. În sensul acesta, pentru a evidenția raporturile dintre cei doi savanți, reproduc două scrisori din perioada de formație a acestuia.

* Stimate Domnule Profesor,

Desigur vă va face plăcere să știți că fostul Domniei Voastre elev a luat magna cum laude doctoratul de-aici, profesorul Cichorius începînd raportul despre teză cu vorbele: „Herrn V. P. ist ein Schüler des bekanten Bukarester Professors Iorga“², etc.

² „Domnul V. P. este un elev al cunoscutului profesor bucureștean Iorga”.

De la Berlin a trebuit să plec deoarece Henschfeld cu micile mizerii ce mi le făcea m-ar fi ținut un an în loc cu doctoratul: după cite mi-ați povestit și Dvoastră despre el, se pare că e un antiromân...

Teza se cheamă *Die Nationalität der Kaufleute in römischen Kaiserreiche*³ și e numai un capitol — prelucrat însă cu totul pentru sine, ca o lucrare separată — din lucrarea mea despre negustorii din imperiul roman: două sute din șapte sute de pagini de manuscris. Partea cea mare a lucrării care n-a fost de fel trecut prin Facultate ci numai pomenită în raport ca o altă lucrare pare (poartă și alt titlu deosebit) că va mai aștepta încă mult cu tipăritul, deoarece acum, din pricina supraproduției literare, nici profesorii nu mai găsesc editori, necum începătorii ca mine. Teza sper s-o pot tipări până la Crăciun, când îmi voi permite a v-o trimite și Domniei Voastre.

Raportul lui Cichorius despre teza mea mi-a fost o mare mângâiere deoarece în timpul din urmă cu plictiselile de la Berlin eram foarte descurajat. Cichorius, după ce spune că eu pentru prima dată tratez tema aceasta, releva pe deoparte erudiția, pe de alta ideile generale economic-istorice și istorice culturale, care dau materialului strins și viața trebuitoare unei lucrări sintetice de istorie culturală.

Am socotit că toate aceste știri vă vor fi plăcute și de aceea m-am grăbit a vi le comunica.

Înainte de a încheia, vă rog de iertare că anul acesta telegrama obicinuită de ziua numelui Dvoastră n-a sosit: chiar în ziua de Sf. Nicolae aveam examenul și de abia azi, a doua zi am observat lucrul avînd răgaz să văd și cum mai stă călindarul nostru. Vă urez acum multă sănătate și cu tot respectul

mă iscălesc al Domniei Voastre

Vasile PĂRVAN

Breslau, Worwerksstr.

61. III. 2

7 dec. 1908.

« Stimate Domnule Profesor,

Săptămîna aceasta isprăvesc de redactat un studiu despre tinerețea lui Marc Aureliu⁴, pe care îl voi publica pe românește în septembrie. Cu prilejul acestei lucrări a trebuit să trec încăodată, și anume acum și în amănunte, după izvoare, prin toată filozofia greacă. De aceea m-am gîndit la următoarele. Dacă cursurile de la Văleni țin pînă la 30 august, atunci, eu sosind în țară la 22 august vechi (mai înainte nu mi-e posibil), aş putea ține cel puțin patru conferințe (de cite două ceasuri) despre *istoria filozofiei grecești*, privită în dezvoltarea celor patru școli mai însemnate: platonice, aristotelice, epicureice și stoice. Expunerea mea ar fi nu numai populară, dar pentru entuziasmul cel port științei mele, și caldă: sper dară că lumea nu s-ar plictisi.

³ *Naționalitatea negustorilor în Imperiul roman*, Breslau, 1909, 132 pp.

⁴ *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus*, A. D. 138—161. Studiu istoric. București, 1909, 239 pp.

Dacă însă anul acesta ar fi prea târziu, atunci m-aș simți foarte onorat de a putea colabora în viitor la opera ideală, ce întreprindeți prin cursurile de vacanță.

Al Domniei Voastre devotat

Vasile PĂRVAN*

Berlin, la 6/19 iulie 1909
N. Elsassstrasse, 75 III *

Nu e rar cazul când elevii de liceu culeau să se îndrepte spre Iorga cerind sfaturi sau trimițând creația lor literară, de debut.

Printre aceștia îl aflăm și pe viitorul poet Aron Cotruș, ale cărui versuri au apărut mai întâi în „*Neamul românesc literar*”, revistă la care a colaborat, de asemenea, și G. Topîrceanu. Iată scrisoarea, prima, în care cere sprijinul marelui istoric:

* București, 19 iunie 1910

[Re]Spectabile Dle Iorga,

Am venit la București spre a cerceta marile biblioteci de aici și pentru a cunoaște oamenii, și am făcut aceasta în credința că voi fi primit la vreun ziar din Capitală pentru a-mi câștiga cele trebuincioase pentru un trai modest cu care [sint] dedat de la leagăn!...

De aceea vin să vă rog de va fi cu puțință să-mi faceți vreun loc pe undeva, la „*Neamul Românesc*”, unde v-aș servi cu versuri cât de multe și v-aș servi cu orice posibil, numai să mă pot cultiva în apropierea Dvoastră. Am venit din Transilvania pentru a câștiga învățătură și experiență de viață; ca la rîndul meu să pot lupta cu puteri titanice pentru cei mulți „osîndiți să plîngă și să tacă”. De va fi cu puțință, vă rog să binevoiți a mă aviza prin o carte poștală pe adresa: liceul Francezo-Român, Clinciu Papu, Calca Plevnei.

Nădăjduind în bunăvoința Dvoastră și în sufletul Dvoastră nobil, rămîn admirator fiu

Aron COTRUȘ

elev de liceu din Transilvania*

În 1911, Italia sărbătorea cu mare fast 50 de ani de la înfaptuirea unității ei naționale, fapt care a atras atenția și istoricului român. Cum legăturile sale cu Italia erau foarte strîns și durau din 1830, cînd a străbătut Peninsula de la un capăt la altul, Nicolae Iorga a luat parte la aceste festivități tipărind: *Breve storia del Rumeni, con speciale considerazione delle relazioni coll'Italia, pubblicata in occasione delle feste del cinquantenario italiano dalla „Legă di cultura rumena”*² (București, 1911, 176 pp.).

Pentru a răspîndi lucrarea în Italia, Iorga a cerut sprijinul lui Dulfu Zamfirescu, reprezentantul țării noastre la Roma.

² *Scurtă istorie a românilor, cu o privire specială a relațiilor cu Italia, publicată cu ocazia sărbătorii semicentenarului italian al „Legii de cultură românească”*.

* 31 mai 1911

Stimate Dle Iorga,

Am primit și citit lucrarea ce mi-ați trimis, *Breve storia dei Rumeni*. Deși nu împărtășesc toate părerile Dvoastre din capitolul I (fiind, acestea *părer*i, iar nu *dovezi*), totuși găsesc cartea foarte interesantă în *întregime*, din punctul de vedere al relațiilor noastre cu Italia, și venită la vreme. Subscriu cu amândouă minile concluziunile conținute în paragraful 21 din capit. VII.

Mentțin părerea că cel mai bun mijloc de a face cartea cunoscută în Italia este acela al trimeterii ei la toate bibliotecile și instituțiile ei culturale, unde se citește foarte mult.

Dacă vă pot da lămuriri în privința asta, sunt la dispoziția Dvoastră.

Al Dvoastră Coleg

Duiliu ZAMFIRESCU

Tot în 1911, poetul Dimitrie Anghel i-a ars apartamentul, cu tot ce se afla înăuntru printre care și manuscrisele. De aici s-a pornit un proces, cu care prilej poetul a recurs la sprijinul lui Nicolae Iorga, adresându-i scrisoarea de mai jos:

* Stimată domnule Iorga,

Cred că ați aflat prin ziare, că am fost incinerat cu arme și bagaje. Acuma, mă găsesc bolnav în „sanatoriul Elisabeta“, unde sunt condamnat să fac pe postumul cîtva timp, pînă ce voi putea reinvia ca pasărea Phoenix.

Condițiile în care mă aflu sînt destul de penibile, și pentru a putea re-cîștiga măcar ceva din ce am pierdut, am pornit și eu împreună cu ceilalți sinistrați acțiunea contra incendiarului de la Luvru.

Pentru a putea proba însă pagubele mele, aș avea nevoie de diferite certificate și articole, prin care să probez Tribunalului activitatea mea din ultimul timp.

V-aș fi foarte recunoscător, dacă mi-ați putea trimite numărul din „*Neamul Românesc*“, pe care nu-l mai găsesc, și unde vorbeați cu atîta bunăvoință de mine.

Ilustrii magistrați, cred că ar fi edificați în acest fel și poate ar apleca fatala balanță mai cu indulgență spre partea mea.

Rog să scuzați scrisul acesta așa de urît, mina mea fiind încă aceea a unui bolnav, și să primiți devotatele mele salutări

D. ANGHEL *

Se cunosc raporturile dintre N. Iorga și Mihail Dragomirescu. Totdeauna au fost la pol opuși. Și totuși...

* Mult stimată Coleg,

Îmi spunea mai zilele trecute d. Metroniu — de a cărui colaborare la „*N. R.*“ te felicit — că în ultimul timp, cu sensibilitatea dtale ai avut mult de suferit. Te înțeleg. Într-o măsură, firește, mult mai redusă, știu și eu ce va

să zică să fii lovit în același timp și de adversari și de prieteni sau mai bine zis de ciracii ce s-au pus în valoare prin personalitatea d-tale. Dar, mi-ar fi greu să-ți spun: fă ca mine. Nu-ți pese de nimic și urmează-ți marele drum pe care mergi! Ai altă structură sufletească și nu poți să nu prinzi până în adîncul nervilor *toate* vibrațiile actualității, care pentru mine, de pildă, pare că nici nu există. Una însă poți s-o faci. Să fii din ce în ce mai mindru de rolul d-tale — înăuntrul actualității, și *mai presus* deși cu atît loviturile vor fi mai nedrepte. Rolul de reconfortant sufletească pe care-l joci cu deosebire de doi ani încoace, al unui întreg neam ce asperă la întregire — a intrat în istorie și nu ți-l va putea micșora nimeni, fiindcă e drept, desinteresat de mare, și oricite inamicii ți-ai atrage. În afară de omul, care ca orice om poate să greșească, stă stilul luminos al personalității d-umitale, care păstrînd o anumită direcție neconținut, neobosită și totdeauna de-o bogăție sufletească fără seamăn, devine însăși axa de cristalizare sufletească a neamului ce pînă să se întregască e nevoit să treacă prin greutățile de astăzi.

Și acum un ultim cuvînt. Oricare ar fi fost în trecut ciocnirile dintre noi, un fapt e constant: ele au provenit, cel puțin în ce mă privește, din pricină că nu-mi dădusem seama de marginile precise ale propriei mele personalități. Acum, ajuns, la vîrsta de 50 de ani, și în maturitatea unor concepturi pe care le urmăresc de aproape 30 de ani, mă uit cu mirare și văd că între sfera d-umitale concret istorică, ce-ți impunea rolul pe care *trebuie* să-l joci și în *actualitate*, și între sfera mea abstract filozofică ce principial ar trebui să rămînă *departe* de ea, nu este și nu trebuie să fie posibilă de ciocnire.

Și sper că eventuala noastră apropiere în caz cînd crezi că momentul de față o cere — și care în trecut a fost așa de precară — să devină cel puțin *moralicește* definitivă.

Primește, mult stimat coleg, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiune,

Mihail DRAGOMIRESCU
Liceul Internat

Din cauza lipsei de orice contingențe între Macedonski și Iorga, tot atît de mult surprinde și scrisoarea ce urmează, scrisă de poet de pe patul de suferință:

* 23 C. Dorobanți
1930, Febr. 15

Principe al românismului și al Înaltei Învățăături,

Atît te mi pune poetul pe mîrinimia sufletească a lui N. Iorga, în groaznicele împrejurări prin care trece, încît numai lui îi trimet copiază petițiunii ce a adresat-o dlui Ministru al Instrucțiunii publice și al Cultelor, și numai pe intervențiunea Lui — dacă îi va găsi cauza dreaptă — se reazămă.

Multe, de altminteri, nici nu pot să scriu în acest moment. Boala mea de cord m-a asvirlit, chiar alaltăeri, într-o sincopă din care cu greu am fost readus la cunoștință.

Închei numai subscriindu-mă

al său
Alex. MACEDONSKI *

Scrierile pe care le reproducem în continuare sînt mărturia marelui prestigiu de care s-a bucurat Nicolae Iorga în epocă. Ele provin de la: Liviu Rebreanu, Brătescu-Voinești, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga și Mihai Dragomir. Le prezentăm în ordine cronologică, renunțînd la comentariu, căci față de eloquența epistolei, orice rînd explicativ ar vîdăvi cu ceva ritmul intim al slovei.

* Prea stimată Doamnă Iorga,

Nu găsesc cuvinte spre a vă mulțumi, în numele familiei mele și al meu, pentru pomenirea morții fratelui meu, sublocotenentul Emil Rebreanu. Familiei noastre încercate, care, în afară de sărmanul Emil, ucis mișelește, a mai pierdut încă doi copii în război, cuvintele reluate în ziarul dvoastră respectat, li sînt o mîngiere mare după atîta jale și suferință.

Dumnezeu să vă ajute și să vă răsplătească

Cu cea mai adîncă stimă

LIVIU REBREANU

str. Primăverii 15 *

29.IX.1919

* 13 iunie 1922

Mult onorate Doamnă Profesor,

Vreau să vă mulțumesc și nu găsesc cuvintele potrivite. Sunt adine mișcat, dar nu atîta pentru premiul național, oricît de important ar fi, ci pentru sprijinul mare ce mi l-ați dat Dvoastră și pentru aprecierile măgulitoare ce le-ați spus despre opera mea literară. Ați fost necruțător cu mine multă vreme și m-a durut nespul. Vă cunoscteam sufletul mare și drept și eram sigur că, atunci cînd vă veți convinge de realitatea lucrurilor, veți face dreptate. N-am cerut nici odată nimănui în chestiuni de literatură și nici în altele. De aceea nici dvoastră nu v-am cerut măcar să mă ascultați. Cu atît mai scump mi-e deci darul de dreptate ce-l primesc astăzi. Și vă mulțumesc pentru el din toată inima. Ca orice om eu voi fi copleșit de multe păcate, niciodată însă n-am fost ingrât. Voi păstra gestul Dvoastră ca amintirea cea mai prețioasă a vieții mele. Altfel nici n-aș ști cum să vă arăt mulțumirea sufletească nespulă ce mi-ați dăruit-o astăzi. Dumnezeu să vă dăruiască în schimb sănătate și viață fericită pentru mindria neamului nostru.

LIVIU REBREANU,

* Mult iubite și stimată domnule Iorga,

Îți mulțumesc cu recunoștință pentru articolul din „*Neamul românesc*”. Îi păstrez cu pietate pentru urmașii mei, ca un titlu de nobleță, oferit strămoșului lor, de cel mai strălucit reprezentant al culturii neamului nostru.

Cu expresiunea iubirei, stimei și admirațiunei mele

BRĂTESCU-VOINEȘTI

31 ianuarie 1928 *

Împreună cu Georges Bonnet, Ministrul de Externe al Franței
și cu profesorul George Oprescu (8 martie 1936)

« Mult stimate Domnule Profesor,

Mi-ați făcut eînstea să-mi comunicați impresiile pe care vi le-a făcut „Săptămîna“. Cuvintele bune pe care mi le spuneți, cînd vin de la Dvoastră, constituie pentru mine o mare mîgulire. Dar cu toate că știu cît de prețios vă e timpul — n-am ezitat înainte de a vă ruga să citiți scrisoarea mea — vă rog să-mi permiteți să fac cîteva precizări pe care nu le-am făcut înainte de a vă trimite gazeta. Sunt oameni pe care nu-i putem lăsa să aibă orice părere despre noi, mai ales cînd au bunăvoința să ne judece cu dreptate.

Îmi reproșați domnule Profesor eclectismul, „Săptămîinii“. Dar ar trebui să vă spui toate descurajatoarele greutăți cu care am avut de luptat (să vi le spun dv., care ați biruit atîtea, firește, dar e o mare deosebire oricum: 10 luni de tranșee și de luptă, mi-au ruinat cu totul sănătatea de la auz pînă la articulația genunchilor). Și pentru ca să pot spune ce aveau de spus — pentru că aceasta trebuie s-o fac — am făcut concesiile de neînlăturat și am sacrificat pur și simplu ultima jumătate a gazetei paginile 3 și 4 lăsînd-o în grija unor binevoitori cărora și așa le sunt recunoscător pentru sprijinul pe care mi l-au dat la timpul cuvenit (atunci cînd colegii mei, pentru care luptam, mă încurajau cu surisuri de ostilă indiferență). Cît ar fi [de] spus... Și în privința aceasta cît mi se pare de elocventă cariera dvoastră politică, dacă putem zice așa. Mi-aduc aminte emoția, toată emoția, pe care mi-au dat-o cîteva rînduri pline de melancolie, ale Dvoastră, dintr-un articol din N.R. Nu mai știu precis despre ce era vorba. Dacă nu mă înșel dezaprobați un procedeu al dlui Brătianu:

„Căci iată sunt acum de 50 de ani impliniți. Știu câte am făcut și știu și câte mai am de făcut. Dar mai curînd...”

Cam așa începea paragraful acela. Poate că drama cea mai adevărată, cea mai dureroasă este atunci cînd gîndul trebuie să devie faptă. Legile rațiunii nu acopere legile fenomenelor. (M-a ispitit arta, am să scriu și o piesă de teatru). Iar dacă toată viața mea va fi ratată, voi fi din această cauză. Căci nu-mi place literatura. Am oroare de ea. O neînțelegere aproape ireductibilă. Îmi face silă „frumosul”, mă dezgustă morala curentă. Artă e pentru mine un refugiu. Pentru că știința nu poate da decît adevăruri generale, mi-am pus nădejdea toată în cunoașterea directă. Dar toate lămuririle acestea sumare n-au nici un sens. Ar fi numai să justifice îndrăzneala cu care afirm, ceea ce cred. Dar dacă nici convingerea unei cunoașteri subiective n-aș avea-o, ar fi să mă îndoiesc de tot ce există, să stau suspendat ca acel care în apă nu dă cu piciorul de nimic solid ca să se sprijine.

Îmi vorbiți, domnule profesor, de meteci. Dar aduceți-vă aminte de «secăturile entuziaște». Fără îndoială, scrisul este un categoric element de sugestie. Dar e posibil ca, vrînd ca să-ți influențezi mulțimea, să te izolezi de ea în același timp? E posibil să mergi pe stradă fără să te umpli măcar de praf? (Cînd o ei pe str. Academiei, e drept te umpli și de noroi). Viața trece iute — atît de iute — societatea e atît de prost organizată că îți răpește timpul cu atîtea proaste întrebunțări, încît atunci cînd încerci să-ți realizezi gîndurile, trebuie să alegi calea cea mai puțin rea. Și cel mai bun gînd realizat e uneori să dai altuia posibilitatea să îndeplinească ceea ce tu, din cauza împrejurărilor, n-ai putut.

Iertați-mă pentru timpul răpit. Cu afectuoasă admirație

Camil PETRESCU *

* 1 august 1931 Copou-Iași

Domnule Prim Ministru,

Prea iubite maistre,

Am expediat azi la Vălenii de Munte o cărticică pe care, nu știu de ce, îmi închipui că n-o cunoașteți. Am scris-o anume după război — pentru frații noștri care [...] nu cunosc nici acum — istoria neamului. Menirea ei era să fie foarte bine împrăștiată. Casa Școalelor n-a făcut asta decît într-o foarte mică măsură.⁷

Cărți pentru popor am mai scris și în alte rînduri: am considerat asta ca o datorie a mea. Într-o vreme eram preocupat de o revistă populară de sfaturi practice și educație. Am încercat în două rînduri. Pe urmă am ajuns la convingerea că e prea de vreme și că acum am putea să ne mulțămim cu o publicație anuală — un fel de almanah cu calendar, cu zodii, cu felurite amestecuri din cărțile pe care le caută țărani, în care s-ar putea strecura anume lucruri,

* E vorba de „Săptămîna Muncii intelectuale și artistice”, pe care Camil Petrescu a trimis-o în mod special lui Iorga, spre a-și expune punctul său de vedere asupra valorii și a necesității ei.

⁷ În acești ani (1931—1932), a fost din nou o apropiere între Iorga și Sadoveanu, acesta fiind președintele Senatului.

pe care omul să și le însușească oarecum prin surprindere. Mă gândesc să prefac vestitul calendar pe 150 de ani, cu zodii, și să-l tipărim la Mănăstirea Neamțului, unde este o foarte bună tipografie. Dacă vei fi dispus și vei avea timp, am putea vorbi despre asta la 13 august, când vin să-mi țin la Văleni conferința din anul acesta. Atunci voi supune aprecierii Domniei tale și partea mea de lucru la cartea de cetera pe care o alcătuiesc în tovărășia lui Ion Simionescu și Izabela Sadoveanu. Am adresat câteva rinduri domnișoarei Magda Iorga⁸, întrebând-o ar consimți să facă acestei opere ilustrațiile. Vei hotărî atunci domnia ta la acest lucru, precum și tipărirea cărții.

Cu deosebită prietenie, al dumitale

M. SADOVEANU *

* Wien, 22 Ian. 1937

Mult stimat Domnule Profesor,

Vă rog să mă scuzați că Vă incomodez cu o rugămintă într-o chestiune, care mi se pare însă că ar putea să găsească un ecou la DVoastră. Am legături foarte bune cu reprezentantul pentru Europa centrală al caselor de editură anglo-americeane The Viking Press-New York și Gollamz-London. Dl. Lyonel Dunin (reprezentantul) ar dori să publice în traducere engleză o istorie a Românilor. Natural că m-am gândit imediat la istoria scrisă de DVoastră într-un volum unic, și apărută acu cîtiva ani în traducere germană. Traducerea engleză s-ar face după cea germană, dacă nu aveți deja una gata. Casele de editură nu cer nici un fel de subvenții oficiale. Rămîne numai să vă dați învoirea, și să precizați condițiile (istoria ar trebui completată doar cu câteva pagini, pînă azi).

Deoarece eu am fost transferat la Berna pentru 1 februarie, v-aș ruga să aveți bunătatea de a-mi răspunde încă înainte de plecarea mea, ce gîndiți despre această chestiune.

Vă rog să primiți expresia sentimentelor mele de admirație de totdeauna.

Lucian BLAGA *

* Berna, 9 febr. 1937

Mult stimat Domnule Profesor,

Scrisoarea Domniei Voastre m-a ajuns la Berna. Vă mulțumesc pentru sugestia dată. Scriitorul anglo-austriac Lyonel-Dunin, care s-a interesat de traducerea unei opere a DVoastre, a plecat în România, unde va sta cîteva luni, la început la Cluj, pe urmă la București. L-am rugat să treacă pe la DVoastră. Vă rog să aveți deosebită bunătate de a-l primi, avînd astfel prilejul de a discuta, cu dînsul direct, chestiunea traducerii.⁹

Totdeauna la dispoziția DVoastră,

Lucian BLAGA *

⁸ Cartea a apărut: *Să ne cunoaștem neamul și țara*. Carte de lectură... Ilustrată de d-ra Magdalena Iorga. București, 1933, 288 pp.

⁹ Lucrarea n-a apărut.

« Excelență,

Sunt un tânăr sărac și nu-mi pot permite măcar luxul de a vă scrie mai des, sau pe hirtie bună. Cred că mă veți înțelege și-mi veți ierta sărăcăcioasa prezentare a acestei scrisori. De mult timp citesc revista „*Cuget clar*”, născută dintr-o simțită nevoie literară. Am vrut să vă trimit mai de mult câteva încercări, dar, fie din lipsa mijloacelor, fie că le socoteam de factură minoră, am amînat mereu.

De data aceasta, vă trimit o poezie, pe care, dacă Dvs. socotiți că merită, vă rog s-o publicați în „*Cuget clar*”. De asemenea, vă rog, comunicați-mi dacă vă mai pot trimite.

Cu cea mai mare considerație, al Dvs.

Mihu DRAGOMIR ¹⁰ »

¹⁰ Se pare că scrisoarea e din 1938. În „*Cuget clar*” însă n-a apărut nici o poezie semnată de Mihu Dragomir.

Barbu TEODORESCU

IORGA

cenzurat

„Am avut cîndva, pe scurtă vreme, onoarea de a prezida un guvern” — observa cu m-lancolie N. Iorga într-o scrisoare din 1937, răspunzînd invitației la o consfătuire ministerială.

Pentru dispoziția sensibil diferită în care își începuse guvernarea, pot fi interesante declarațiile lui N. Iorga de la 11 mai 1931. Destinatarul scrisorii, Victor Martin, a fost unul din eleniștii vestiți ai veacului, profesor de literatură greacă la Universitatea din Geneva și intermediar al școlii elvețiene de papirologie.

VIII Présidence du Conseil des Ministres

11 mai 1931

Mon très cher collègue,

Vous pouvez penser combien m'a touché votre bon message de souvenir, de confiance et d'amitié. Je vous en suis profondément reconnaissant et je vous prie de transmettre mes remerciements à tous ceux qui ont bien voulu penser à moi à une heure de si lourdes responsabilités pour une conscience qui a d'autres principes que ceux de la politique courante.

À une époque où il y a tant d'Internationales, [...] celle de l'esprit, le vieil esprit des époques de savoir et de préoccupations idéales, commence à se révéler comme la plus naturelle et la plus heureuse des réactions morales. Orientés par la connaissance du passé et par l'habitude des généralisa-

Prezidenția Consiliului de Miniștri

11 mai 1931

Prea iubite coleg,

Vă puteți închipui cât de mișcat am fost de mesajul dumneavoastră de aducere aminte, de încredere și de prietenie. Vă exprim adîncă mea recunoștință și vă rog să transmiteți mulțumirile mele tuturor celor care au binevoit să-și îndrepte gîndul spre mine într-un ceas de atît de mari răspunderi pentru o conștiință deprinsă să se călăuzească după alte principii decît cele ale politicii curente.

Într-o vreme care numără atîtea internaționale, [...] acea a spiritului care a însușit cîndva epocile închinat științei și preocupărilor ideale, prinde a ni se înfățișa ca o manifestare morală pe cît de firească, pe atît de fericită. Ajutați de cunoașterea trecutului și de deprinderea generalizărilor îndrăznețe,

tions hardies, renseignés, pour le présent, par les plus douloureuses des expériences, nous revenons au *Mens agit molem et*, sans toucher à des droits qu'on s'est habitué à juger comme sacrés, nous considérons le conseil des classes éclairées non seulement comme un devoir, mais aussi comme le plus naturel des droits. Votre lettre me le dit aussi et elle vient à temps pour soutenir les décisions de quelqu'un qui n'a fait que défendre pendant toute sa vie la conception supérieure des démocraties organiques et spirituelles, qu'on ne peut pas improviser d'un jour à l'autre.

Espérant pouvoir renouer des liens qui lui sont si chers, celui que vous avez créé docteur de votre Université illustre, vous prie de croire combien il vous reste dévoué,

N. IORGA

(Biblioteca Publică și Universitară din Geneva, Colecția Victor Martin, ms. fr. 4363, ff. 244 — 245)

informași asupra prezentului de cele mai dureroase experiențe, revenim la chemarea *Mens agit molem și*, fără a ne gândi să atingem drepturi socotite, prin tradiție, sacre, credem că un sfat venit din partea claselor luminate reprezintă nu numai o datorie, dar și cel mai firesc dintre drepturi. Regăsesc această idee și în scrisoarea dumneavoastră, sosită la timp pentru a întări hotărârile cuiva care de-a lungul unei vieți întregi, n-a făcut decât să așere concepția superioară a democrațiilor organice și spirituale, ce nu pot fi improvizate de la o zi la alta.

În nădejdea de a putea înnoi o legătură care-i e scumpă, acel pe care l-ați făcut doctor al Universității voastre ilustre vă roagă să credeți în expresia devotamentului său deplin,

N. IORGA

Arta războiului?

Civilizația care a creat artele pentru ușurarea și îmbunătățirea vieții, are nevoie de dinsele; barbaria le desprețuiește și le distruge.

Și în alte domenii, și în acela al războiului.

Odată se fixează și se urmărește un plan în această cruntă rezolvire a conflictelor dintre popoare și a ticăloșilor ambii la conducătorilor anormali. Armatele își dezvoltă operațiile pe lângă o „populație civilă”, care n-avea niciun păcat față de războiul însuși și care nu se făcuse vinovată cu nimic în cursul lui. Se căuta să se micșoreze suferințele care nu se puteau evita. Ele erau mai ales în ce privește alimentarea.

Acum războiul orb al artileriei și vânătoarea avioanelor se abat asupra orașelor și satelor, și anume zburătorii de o vîrstă nemăsurată, doritori de isprăvi ca la cinematograful, își exercită pe spinarea bielor oameni golișorii frenetici.

În zădărnici se recomandă calmul și răminerea pe loc acelor cărora li se aruncă în cap bombe de zece de kilograme ori cari se pot aștepta să li se coboare din cer „soldatul parajutist”, care-și exercită arziind și ucigînd, fără să aibă dușmani în față, tîlhărescul meșteșug. Și astfel pomesc în lume, pe toate, pe cărări, mîile de mii ale înspăimîntărilor. Iar armatele, se incurcă într'însii, cum se incurcă și între ele.

Merită oare această îmbulzeală haotică supă Sîcîl morții numele de „artă a războiului”?

O foaie în limbă străină, care se publică în România, solicită încercarea de a deslăui din Franță un „stat breton”.

Se aduc „dovezi” pentru îndrăgirea și chiar necesitatea lui, într-o depărtată epocă din evul mediu, s'ar deslăscit din Insulele Britanice un număr oarecare de cetți cari, pentru a scăpa de dominația năvălitorilor Germanici, au căutat, pentru o viață autonomă, după definiția lor, acest colț izolat și fericit din Nord-vest al Franței. Statul frances însă, dominat de „etatism” și s'ar să-l desnaționalizeze. Și e deci explicabilă mișcarea de „Independență”, care, cum se știe, a mers până la aruncarea în aer, acum vreo doi ani, a monumentului unirii cu Franța.

Autorul articolului e rău informat.

Bretonii s'au francizat de la sine. Pujini, pe la țară, au rămas numai „bretonanți”. Ei au trăit, secole întregi, supuși cari erau, de fapt, foști „regi”. Unirea cu Franța s'a pregătit nu mai prin căsătoria lui Carol al VIII-lea cu ultima moartăsoare care a devenit apoi soția lui Ludovic al XII-lea. Ea s'a înfăptuit doar prin căsătoria fiicei ei Claudia cu Francisc I-lea. De atunci Bretonia a dat aproape numai scriitori francezi.

Acesta e adevărul.

N. Iorga

Măcar să nu ne tînguim!

Ni s'a jurat în formale cele mai imparțiale diplomatice, după formele cele mai impetuoase brutale, o treime din pământurile cu acei robi români, trei milioane cari au rămas acolo.

Ei sînt lăsați acum în stăpînire singurei lor virtuți pe care sîntem siguri că și acum, în tîlpi patimilor, vor dovedi-o.

Iar noi avem de luat lucrul aproape de la capăt.

Și, fiindcă sentința poartă și o pecete italiană, să ni amintim ce a spus Victor Emanuel întregitorul după ce ostașii tatălui său trebuiseră să părăsească Milanul: e un lucru de refăcut.

Aceasta și alții.

Ori, cufet a ruga pe confrății miei din presă, măcar să nu ne tînguim!

Nici doine, nici chlpuri, nici blăstăm.

Un neam tare nu face așa!

Cîteva ani mai tîrziu, dictatura regală va încerca să-i reducă acțiunea politică la un șters rol decorativ, bun pentru generali pensionari. Din această cauză, între 1938 – 1940, atitudinea lui N. Iorga s-a menținut paradoxală: înalt demnitar dar, în același timp, prizonier al guvernului cu care era ținut să colaboreze. Scrisoarea adresată lui Grigore Gafencu, îndată după numirea lui ca ministru de externe, o dovedește cu prisosință. Din moment ce ziarul „*Timpul*”, „cotidian independent”, care-și păstrase pînă atunci o relativă obiectivitate, urma să-și schimbe orientarea într-un sens guvernamental, profesorul Iorga era nevoit să-și înceteze colaborarea.

IX.

21 decembrie 1938

Scumpe domnule Gafencu,

Te felicit pentru numirea d-tale pe deplin meritată. Aduci la acel ministeriu, mai greu azi decît oricînd, însușiri distinse de conștiință, talent, prestață personală și educație.

Colaborator asiduu, atît timp, al ziaristului Gafencu, eu însumi ziarist, îmi dau seama că astăzi articolele unui adversar al regimului ridicul ce s-a instalat de cîteva zile și unui ofensat prin cele mai grosolane procedee de membri ai guvernului din care faci parte — nu vreau să ridic mai sus răspunderea —, nu se potrivesc cu caracterul ce va trebui să-l aibă ziarul d-tale.

Încă una din mulțumirile vieții mele, izolată de prostiile politice în care se complace lumea de astăzi, încetează.

Primește, te rog, scumpe domnule Gafencu, asigurarea celor mai bune sentimente,

N. IORGA

În ultimele luni de viață, directorul „politic” al „*Neamului Românesc*” se văzuse silit de cîteva ori să tempereze zelul directorului „administrativ”, prea dispus să asculte de directivele oficiale. Articolele lui, care, din 1906, apăreau zilnic pe prima pagină a ziarului, au fost supuse cenzurii exercitate rînd pe rînd, la Ministerul Propagandei.

S-a evocat nu o dată rezistența dîră a lui N. Iorga în mijlocul năruirilor apocaliptice. Se păstrează șpaltul în care cuvinte sînt încercuite de cenzor cu cerneală verde. Un alt articol, purtînd însemnarea: „nu merge conform instrucțiunilor”, aduce, cu privire la ideea unui „stat breton” care se vîntura îndată după capitularea Franței, lămuriri istorice, asemănătoare acelor rectificări relative la trecutul Austriei, al Poloniei ori al țărilor scandinave prezentate în presă, în conferințe sau în comunicări la Academie, pe măsură ce armatele hitleriste se înstăpîneau pe Europa.

Dar cele mai patetice accente i le va smulge lui N. Iorga dictatul de la Viena. Articolul *Măcar să nu ne înguim!* constituie o adevărată pagină antologică peotriva altui text de neuitat *Drumeț în calea lupilor*.¹

Andrei PIPPIDI

¹ Datorită formei sale criptice, acest articol a apărut în „*Neamul Românesc*”, la 5 septembrie 1940.

Ultima dramă istorică a lui NICOLAE IORGA

Între manuscrisele rămase pe masa de lucru a tatălui meu în tragica zi de 27 noiembrie 1940 se afla și caietul cuprinzând cele cinci acte ale piesei de teatru care se publică abia acum. Tîlul lipsea, dar socotesc că nu greșim numind-o Baiezid, căci nu o dată l-am auzit pomenind această lucrare cu numele personajului principal.

Ca în cele mai multe din piesele sale — teatrul fiind, înainte de toate, în concepția sa, comunicarea unuierez, „o școală”¹, — intriga piesei e simplificată, acțiunea urmărind doar dezvoltarea ideii, care, aici, este rădărnicia oricărei nemăsurate ambiții omenești ce caută să aplece în favoarea ei cumpăna norocului. Astfel, de-a lungul celor cinci acte asistăm la confruntarea dintre trufia biruitorului și destin. Prin glasul dervizului, asemenea corului în tragediile antice, el amintește la sfîrșitul fiecărui act deșertăciunea gloriei, în fața căreia stă voia lui Allah, care: „se lasă grea peste biruință/ Cu-altă mai strivitoare cu elt mai mîndru e / Acela ce se crede asemenea cu dînsul”.

Nu e o simplă potriuire că imaginea fulgerătoarelor campanii ale lui Baiezid, în primele acte, marcate de monologurile trufaze ale sultanului biruitor, trezește în minie creșterea monstruoasă a unei alte ambiții, contemporane nouă, care avea să cunoască aceeași uriașă prăbușire.

Dacă această asemănare a putut sugera istoricului ideea dramei de care ne ocupăm, nu înseamnă totuși că avem de-a face cu un personaj-cheie, ca în Stăpin și plebe (1939), unde regimul autoritar al lui Sulla lăsa să se străvadă limpede dictatura regală — piesă care, de altfel, scoasă îndată de pe afiș, a fost declarată „subversivă” de o parte din presă — sau ca în Catapeteasma ruptă-n două (1934) figura patriarhului Fotie, smuls dintre cărțile sale iubite și lăsat în vîlmășagul luptelor politice de capriciul împăratului bizantin Mihail al III-lea, înconjurat de-o ceată de tineri intriganți și bețivi. Asemănarea între învîlul Fotie și autor

¹ Vezi *Sensul teatrului* (Conferință ținută la Teatrul Național), Vălenii de Munte, 1932, p. 6.

e lesne de înțelese, iar cuvintele grele de amărăciune pe care le rostiește patriarhul izgonit sînt o mărturisire a dezgustului cu care Nicolae Iorga ieșise din scurta sa guvernare. Nevoia de mărturisire a frământărilor sale sufletești în teatru — unde publicul era luat, aș zice, ca arbitru — îi aducea astfel o alinare.

În Baiezid însă, aceste frământări, care se identifică cu ale omenirii întregi, răscolite în anii aceia de viața nebună a unui singur om, nu sînt mai puțin dramatic trăsle de autor.

Iar simțul său profetic — care în articolul despre Hindenburg³ (din 1914!) aducea înainte viziunea Rînului trecut, a Poloniei invadate, a Vienei anexate sub conducerea lui Adolf I, devenit împăratul „Reichului al III-lea” — avea să încheie ultima-i dramă, scrisă cu un an înainte ca Germania să înceapă campania din răsărit, cu dezastrul bătăliei din Ankara și triumful lui Timur. Cortina cade asupra celui de-al cincilea act la cuvintele dervizului, crainic al Sorșii:

«S-a încheiat povestea mîndrului Baiezid.
Smerește-te, Timure, căci alta se începe!
Nu e altă putere decît a lui Allah,
Și nu-i altă menire decît a bunătății!».

³ Vezi *Oameni care au fost*, III, București, 1936, p. 392.

NICOLAE IORGA

BAIEZID

DRAMĂ ÎN CINCI ACTE

[1] ACTUL I

Scena I

BAIEZID (singur, aruncându-se în scenă)

A mea e bătălia! Păgînii sînt învinși.
Venî asupra [noastră] * norocul. Nu, ei noi
L-am smuls cu arma noastră, și-l punem în genunchi.
Răpus prin vitejia oștirii ce condue.
E roaba meu și soarta, cu tot ce ea-mi aduce.
Popoarele să vie aici, pe rînd, spre a
Primi un jug pe gîtul ce-a fi dirz nu mai poate...
Allah va fi cu mine, cu elce-l mai vitează...
Va merge împreună cu mine-n largul lumii,
Cu binecuvîntarea, iar eu cu sîla mea.
Noroadă păcătoase, voi veți trăi prin mine.
Nu va fi o mișcare a voastră, de la voi,
Ci vă va fi viața doar prin îngăduința-mi.
Va fi mai mare-aceia ce eu îl voi fi pus,
Căci el întîi la mine căzut va fi-n genunchi.
Voi, greci, voi, sirbi, și-aceia ce vă numiți bulgari,
Vol, vlahi proptiți pe-a voastră dirzenie bătrînă,
Un singur Domn răsare spre a vă stăpîni.
Veniți spre pradă nouă voi, leniceeri,
Și voi, spahii, pămîntul vi-l luați în stăpînire!
Străini pînă acuma eram, aduși de vînt.
Acuma brazda asta plătîă e cu sînge
Și nimeni nu va sece sîmînța lui Osman
De unde-l sîmînată prin morții biruinții...
Sunați din trîmbiți vesteu că noi sîntem stăpîni!
Noi singuri, și alcea înalți pentru vecie.
Să știe toți că Domnul e tatăl meu, Murad.

(Sunet de trîmbiți.)

* S-au pus între paranteze drepte cuvintele omise de autor sau scăpările din condei întimplătoare.

Scena a II-a

[2]

Balezid. Doi derviși cerșetori.

PRIMUL DERVIȘ

Ce zgomot e acesta ce tulbură tăcerea,
Tăcerea cea sfințită din cer a lui Allah?
S-aud zvonuri de glasuri furioase și de arme,
Și tinărul acesta stropit de sînge cine-l?

AL DOILEA DERVIȘ

Vorbește singur. Poate-i un biet nebun ca noi...
Ci să ferim în lături; nu-l bine ca în cale
Nebuni să se-ntilnească; nu-l unul chiar la fel
Cu altul. Domnu-l face cum crede el că-l bine.

PRIMUL DERVIȘ

De ni-i deschisă calea să nu ne-oprim în loc,
Căci simt că se petrece ceva grozav aici.
Vedenii viu asupra-îl, și mă loeremenese.

(Se oprește cu ochii țintă în zări.)

Să știi că moartea-și face sălbatec sererîșul.
O lume se dărîmă, o lume-a răsări...

AL DOILEA DERVIȘ

Dar ce-i o lume-n fața Celui Atotputernic,
Ce e elipa ce trece, cînd numai ce-i etern.
Cuprinde adevărul?

PRIMUL DERVIȘ

La care-nchinăciune

Adneem... Ce-i averea, puterea? Ia, un vis
Din care te trezește izbîrea soartei rele.
În noi Allah e, totul în el s-a încheiat.
Lumina-l el, și vîntul din munți și apa Mării
Și pasărea ce zboară, și viermele din fund,
Și leul care zbură-n pustiu și eluta spălmîntată
Și-această cîmpăjină de lut, și mînteu-n ea

[3] Și fulgerul voinții ce trece și răsună...
De ce se mai omoară acel ce pot muri
Ușor, fără a uicide pe alți sărmani ca dinșii,
Cind crește-același pine, la păsări și la noi,
Ori de-i luera ogorul, ori de-i întinde mina...

AL. DOILEA DERVIȘ

Eu sint flămînd... Nu-mi dete nimeni nimic aici ieri...
Se-ntuneacă privirea-mi de-atîta flămînzire...

PRIMUL DERVIȘ

Cînd spui, parcă eu iusumî mă simt deșert aici (arată pîntecele)
Dar Domnul nu ne lasă alee să murim
Lipsiți de-o rugăciune în ceasul de pe urmă,
Prin care să pătrundem în Hal, asigurați.
De ce n-am cere ăstui bogat voinic de-neolo?
Desigur că el poate să fie-ntr-ajutor
Acelor cari viața cea sfînt-o duc pe drumuri.

(Către Balezid.)

Azultă tu, acela ce schime faei în vînt,
De pare că la umbre vorbești, așa-n zăduri,
Căci nu vîd împrejuru-ți să fie-nu om euminte...

BALEZID (privînd cu îngrijorare)

Ce vîd?... Un praț se-nalță, dar nu e-n totul luptel.
În tabăra ereștină fugind, el s-a aprit.
Al noștri par că-n urmă nu-și caută viaatul...
S-aud strigări, dar nu e un cîntec de război...
Plîng oameni, și în plînsul limba noastră descopăr.

(Strigă.)

Nu-i nimeni să-mi aducă o veste?... Ei, voinicii!
Ștafete care-n aier zburăți ca o săgeată?
Primejdile-i? Atuncea nu-i rostul mien aiei
S-aștept să vie robii și să rostese osînde,
Că fulgeru-mi să cadă din nou pe-acel învinși
Ce nu vor biruința noastră s-o recunoască.

Îl vezi? Se strimbă iarăşi, şi-al zice că-l fricos
De cine ştie care năprasnică ivire...
Să-l eer o pine-acuma nu-mi pare potrivit.
El caută un duşman: să nu-l fim noi acela...

AL DOILEA DERVIŞ

Ce frică? Şi de cine? Doar e un om şi-atita.
Iar noi pe lume ducem ebemare mai înaltă.
Nu-l nimene să poată pe noi a ne-nfrunta.
Tu l-ai vorbit, iar dînsu-l vrăjit de luptă încă,
Sărmanul ce nu ştie că toate sînt nimle...
Ca să-l trezese din visu-l de minecă l-oi prinde.

(Se duce spre Baiezid.)

Ascultă, tu, acela-mhrăcit în seraslr
Şi-acoperit cu aur la toată cusătora,
Războinice nebune ce-n spada ta te-ncrezi,
Mi-e frig, ei dă-mi mantaua; mi-i foame, dă-mi o pine...

PRIMUL DERVIŞ

Din sulită mi-aş face şi eu un bun toiag...

BAIEZID (fără a se-ntoarce)

Se-nnumetă eu astfel să-mi strige cineva?
Obrazulce, îndată tu vei plăti cu capul,
Creştin de eşti, şi, ducă eşti un Turc osmanliu,
Nici viaţa ta nu poate să fle mai scutită...

(Se întoarce.)

A, da, imi trag cuvîntu-napoi. Sînteţi dervişi...
De unde vii, părinte, şi care-ţi e dorinţa?

AL DOILEA DERVIŞ

Dorinşi... Dar cine umblă vinînd după năluca
Ca tine mai nebun e şi decît noi, nebunii.
Noi nu avem dorinţe... Atîta că ni-l foame
Şi-am face din blamida-ţi covor pentru dormit
Şi pentru-neblînăciune, cînd dăm de-o mlaştină.

[5]

BAIEZID

Primiți ea să vă faceți covor un pumn de aur,
Și cereți la oștire și hrană îndestul
Ca să umpleți desagii călătoriei voastre,
Căci cel ce înainte vă stă vă este donna.
Murad-Beg îmi e tată, și eu sint Baiezid!

PRIMUL DERVIS

Dar eu nu știu ce este un beg și peste cine,
Murad poate să fie un beg și-un biet sărae.
Tot praf de azi pe mine e-n calea Domnului,
Și nu mă dau pe tine fiind e să intru-n Rai
În care nu se cere dovezi de vitejie,
Nici viața omenească pe care ai călcat,
Ci fapta de iubire și-al marelor tesaur.
Asculță, Baiezide, te-amenință ceva.
Îl simt plutind în aer și vine către tine.
Privește praful care te-a fost amenințat:
Învăluie elimpla și urlete de jale
Văzduhu-ntreg în vâiet de moarte îl cuprind.
Uhă, uhă, mirosul de holt spre noi se-nbate...
Ferește-te, căci vestea spre tine s-a-ndreptat
Și lacrima de singe îți va brăzda obrazul.

Scena a III-a

Aceiași Crainicul.

CRAINICUL

Omor grozav, o, Doamne, viteze Baiezid!

BAIEZID

Omor la ei?... Vi-l frică de morții ce-ați ucis!
Ca cît mai sus se-nalță movila, și mai bine-l!
Aprindeți rugu-n flacărl, să fie mistuți!
Cenușa lor să plară în vînt împrăștiată!

CRAINICUL

O, nu, nu aflu vorbe ca să-ți mărturisesc
De ce durerea-i prinsă întreagă ontea noastră...

BAIEZID

Că ați căzut grămadă, și-așa ați biruit,
Nimic nu are-a face. Destul vi-i biruința.
Ce-aseamă înaintea ei cu cît o ați plătit?
Doar cei căzuți în luptă de Raiul sfînt sînt vrednici!

PRIMUL DERVIȘ

În Rai se află-aceia ce-au fost blînzi pe pămînt
Și au uci într-înșii pornirile vrăjmașe,
Iar nu acei ce-n alții ucis-au ce-i mai bun
Și au iutis o seară pla'la Allah în ceruri
Ca să se-șeze-alături de Cel Nemuritor.

BAIEZID

Părinte, te păzește, căci spada-mi se-nfioară...

PRIMUL DERVIȘ

Oțelu-i bun să tale ostași așu cu voi,
Nu cupul ce se pleacă acelu-i păzește.

BAIEZID

Și zi, vorbească orice acești bleji cersitori
Ce-și poartă nebunia din ceruri apărută.

CRAINICUL

N-am altă veste, Doamne, decît că el e mort.

BAIEZID

El cine-i? Crainul Lazăr? Pedepsa-i se cuvine...

CRAINICUL

O, da, e mort și Lazăr. Eu l-am văzut căzînd.
Era frumos în moarte, cu ochii către soare,
Cu ochi de mîngîiere senină și nădejdi...

BAIEZID

Ai zis că-l mori și Lazăr? Dar cine-l e alături?

CRAINICUL

Sultanul nostru, bunul și iubitul [Murad],
Părintele acelu ce este Domn acuma...

E mort el, tatăl? Visezi ori ești nebun?
 Ești prins de molipsirea acestora? E-o vrajă
 Pe care o seornă ră flăminzii cerșetori?
 Vorbește! ori această spadă-o-nfig în tine!

CRAINICUL

Păstrează-ți o minie ce nu se-ndreptățește
 Asupra celui care porunca-ndeplină,
 Deși simți o durere asemeni cu-a ta însăși.
 Sfârșită bătălia era cînd ai plecat.
 Aud cuvîntul care rostitu-l-a atunci
 Murad, cînd te trimise să faci județ la robii,
 S-nlegi pe cine poate să-și capete lectură
 Și cine-n țărnu-ulce să singere, tălăt,
 Ți-a spus: „E zi măreață aceasta, flule.
 De anul întregi dorit-am astfel de răfulată
 Cu șlehtă creștinească a ăstor ticăloși
 Ce n-au volt să creadă-n triumful semilunei.
 Acuma, de se cere triumful să-mi plătesc
 Cu viața însăși, moartea mi-ar fi azi bucurousă“.
 Și s-a-mplinit ce însuși profetie și-a dorit.

BAIEZID

Dar se pornise-n fugă oștirea biruită,
 Și să se-mpotrivescă pe nimeni n-am văzut...
 Ori a căzut din ceruri un trăsnet?

PRIMUL DERVIȘ

Trăsnetul

La ziua hotărîtă veal-va fără greș.
 El va cădea asupra-ți cînd va voi Allah!
 Dar trebuie-nainte să sui plină la capăt
 Spre a vedea că toate nu au vreun înțeles
 Și astfel să se vadă că nu-i altă putere
 Decît acela-n care dreptățile se string
 Spre a cădea deodată sfărîmînd orice în cale.

BAIEZID

Destul! [Destul!] Că spune, murit-a ea trăsnet

De-o boală tleăloasă care-și pîndea vechitul,
Dar l-a lertut să aibă intil izbînda lui?

CRAINICUL

Nu, nu, ereșdin acela a fost ce-l dete moartea.

BAIEZID

Cu arma stînd în fața lui, cel nehiruit,
De care orice armă lovindu-l cădea-n jănduri?

CRAINICUL

O, nu, el prin trădare a fost ucis Murad!

BAIEZID

Trădare-a cul? Să-l fringă pe roată! Să-l deshine
De cozile a două cămile! Ochii lui
Să-i seonteși cu hangêrul și trupul lui să steie
În eule prins, să-l vadă toți ce a pătîmit!
Ba nu, el vreau eu însumi cu minile acestea
Să-l rup, să spâl în sînge păcatul ce-a făcut.

CRAINICUL

E mort acel ce-l chiamă Miloș, uelgătorul.
De-odată se lăsară asupra-l mîi de spade
Și oasele-i rîzlețes în cîmpul Mierlelor...

BAIEZID

Păcat! Ușor scăpat-a de ce-l mai aștepta!

CRAINICUL

Așa a fost, stăpîne, eum stau acum a-ți spune:
El s-a făcut, vicleanul, că vine-a se-nchina.
Și l-a primit acela a căruî bunătate
Spre oricine privirea lui blîndă-și cobora.
Acela înaltele-l căzut-a în genunchi
Și faldurii mantalei spre buze-și apropla.
Apoi...

BAIEZID

Apoi? Cuvîntul oprește-l... Dar tot spune!

CRAINICUL

De supt caftan el seosea eușitul și-l junghie
Pe cel al cărui sînge sîlîșea cîmpla luptei...

BAIEZID

Vall Vall N-avul puțința cuvîntul să-l aud,
Primind o îndreptare-n acela ce ne-așteaptă...

(Privește în zare.)

Acum s-aduce trupul

(Cade în genunchi. Apar ieniceri purtînd pe tărgi trupul Sultanului căzut.)

BAIEZID

Spre mine vii, părinte,

Așa... Deși e-un altfel [de]-jalni te-am așteptat,
Încununat de soartă cu ruza biruinții,
În fruntea oștii care la tine se-nchina,
Votînd să-ți îngenunche orice vrăjmași în cale-ți,
Ducîndu-te pe scuturi mai sus, da, tot mai sus!
Acuma-nvingătorul de moarte-l biruit...

AL DOILEA DERSIŞ

De moarte nu, de acela ce moartea biruie.
Allah nu vrea să albă tovarăș pe pămînt,
Și voia lui se lasă grea peste biruință,
Cu-atît mai strivitoare cu cît mai mîndru e
Acela ce se crede asemenea cu dînsul.
Murad, tată și frate al nostru, odihnește
Așa cum flecare la rînd ne-om odihni,
Căci nu e om să fie mai mare decît altul
Decît numai atunci cînd nu o va voi,
Și valul ce-l înalță din nou s-a coborî.
Iar el, atît: se lasă purtat în voia lui...

BAIEZID

Așa erd eerșitorii, nebunii, dar eu, nu!
Cum n-ai crezut tu însuși, Murade, pîn'la moarte,
Cum n-au crezut bătrînii din care coborîm,
Și și-au lăcut cu spada domnia lor întinsă,
Pe care am chemarea mai larg s-o rîspîndesc.

(Ostaşii vin neconţenit.)

Ostaş al seminţei glorioase-a lui Osman,
De-a căreia poruncă legaşi sînteţi cu toţii!
(Strigăte.)

UN OSTAŞ

Cu voi pînă la moarte ne ducem, Baiezid!

ALT OSTAŞ

Ce-l viaţa fără luptă şi fără suferinţă!

AL TREILEA

Jertfirea pentru tine-î norocul cel mai nalt!

AL PATRULEA

Cu numele-ţi pe buze, luptînd noi vom perî!

AL CINCILEA

Cum el, murlad, atîta strigat-a: „Baiezid!“

BAIEZID

Săracul... Nu, cuvîntul greşit veni pe buză-mă!

Măreţul, fericitul! Etern mărirea lui!

Nu-l moarte mai frumoasă decît în biruinţă,

Nici giulgi mai scump ca giulgiul eu sînge mult stropit.

UN GLAS

Aşa zăcea în sloge creştin... Priveşte-l numai!

E singele aceluia care a cîtezat

Să-implinte-n el cuţitul...

ALT GLAS

Noi l-am zdrobit în clipă.

AL TREILEA

Şi astfel răzbunare întreag-am cîştigat.

AL PATRULEA

Da, da, întregă... Moartea eu moarte răsplătit-am.

AL DOILEA DERVIŞ

Nu este-o răzbunare alai, ci numai sus!

Pe cel ce se răzbină din nou îl pedepseşte

Acela care dreptul pedepsel l-a păstrat!

Atita răzbunare nu fuse îndestul.
 De-ați fi tăiat cu coasa, ca iarba înflorită,
 Întreagă oastea care în fașă-vă fugea,
 Și încă răsplătirea n-ar fi îndepărtată.
 Eu simt ca moștenire chemarea de-a plăti
 Nu unul om, nu unei oștiri, ci unei legi
 Ce stă-naltea legii pe care am primit-o.
 Și nu numai aceasta, dar neamul lor întreg,
 În alte țări se află în tot întinsul lumii
 Cuprins e în osinda pe care o rostese.
 De-acum nu am odihnă decât pe patul morții.
 Străbate-voi cîmpie, și munte, și pustiu,
 Voi trece peste ape de rio și peste mare,
 Oriunde-n nări simți voi mirosul de creștin
 Porni-voi vinătoarea cea mult-răsplătitoare.
 Voi merge după tine, părinte, -oi așeza
 În groapă trupul care căzu în toi de luptă.
 În pace odihnește: nevoie nu-l avea
 Acolo să te zbuciumi ca să-ți găsești dreptate.
 Ci eu asupra-mi totul vult-am a lua
 Și pîn'la săvîrșire nu voi afla odihnă.
 Am fost pînă seuma ostaș ca alți ostași,
 Un tînăr ca alt tînăr, un beg de o potrivă
 Cu alții și asemeni cu tineri domni creștini
 Ce-mi stară împreună. Acuma sînt alt om.
 Un om? Însă în mine perit-a omenia,
 Cu tot ce mila cere să facem altora.
 Ca fulgerul din ceruri cădea-voi peste toți,
 Și focul meu va arde oricare rămășiță
 Din ce a fost odată, o țară și-un popor.

PRIMUL DERVIȘ

Dar fulgerul nu cade pe omul de la sine,
 Ci cel care-l trimete, îl poate slăbîni
 Cum slăbîni tot ce trece măsura hotărîții.

[Sfîrșitul actului întâi.]

Scena I-a

Balezid. Istoriograful grec.

BAIEZID

Sosirăm din bătrîna Aste plu-alei;
Zburam pe cai sălbateci și despicam văzduhul.
Popoare-nspăimîntate credeau că e un djinn¹
Ce trece în puterea nopții pe fața lumii
Și-mi aprindeau în cale lumini spre-a mă-împăca.
Eu n-am stat într-o casă de două săptămîni
Și am dormit cu cerul drept coviltir asupra-mi,
Iar hrana mea în tolbă eu mine o dueram.
Căci trebuia la locul acesta să mă aflu.
Ei ce-au crezut c-a-ajunge să strîngă din Apus
Popoarele răzlețe și slabe, să le mîne
Prin munți și văi, prin șesul maghiar fără sfîrșit
La Dunăre, ca rostul lutreg să-mi sfărîme.
Și ce-au făcut: pe bietul bulgar de la Vidin
L-au pus pe goan-atîta...

ISTORIOGRAFUL

Dar și Sigismund Craiul

Cu oastea-i ungurească la ei s-a alipit...

BAIEZID

Ce-l Sigismund? O zdreanță în calea biruinței
Spre care eu acuma venit-am hotărît.
Cu omenei cu acesta eu nici nu mă înecumet
Să dau o bătălie: să plece iar pe drum,
Din țară-n altă țară, vislud mării deșarte.
De e viteaz, eutezo la fața mea să stele...

ISTORIOGRAFUL

Și-apoi valahni...

¹ Numele pe care arabii îl dau unor ființe (bine sau rău-făcătoare), superioare omului, inferioare îngerilor; n. red.

Mircea. Cloban de oi și-atît!

L-oi face înainte-mi să cadă în genunchi,
Să ceară cu călniță domnescul meu aman.
Iar dacă front în față-mi găsi-voi cavalerii,
Deprinde-s-or să meargă, legați de git, pe jos.
Pe jos de-a lungul căii ce duce la robie.
Păpuși ce cred în hulne și-n cai, iar nu în om!
Săracii mei l-or face să muște-n dinți pămîntul
Și falma [mea] vor duce-o acel ce-l voi lerta.
Să aștepte tot creștinu-a Sultanolui putere...

ISTORIOGRAFUL

Dar, doamne, aceste lucruri își au și taina lor...

BAIEZID

Ce taină!... Eu duc taina, și nu e altă taină
Decît aceea care plutește-n jurul meu.
Minciuni ce spun dervişii că poate fi vreodată
Clocnire între vola-mi și a lui Dumnezeu.
Dar tu nu simți, păgine, că noi doi facem una?

ISTORIOGRAFUL

Ești mare, Baiezide! Nici să cuprind nu pot
Comoara-mpărătească ce-n tine se cuprinde.
Ce sînt pe lingă tine săracii Împărați
Ce îi păstrezi din milă-n Constantinopole?

BAIEZID

Nu l-am chemat alce pe bietul Manuș,
Ce poate în prăpădul războiului să deie.
Rămăie umbra-l vană-n cetatea lui de morți,
În mijloc de ruine, el însuși o ruină.
Spălul cel din urmă mai mare-l decît el
Căci sabia lui vie-l, iar sceptrul vechi e putred.

ISTORIOGRAFUL

Dar sînt pe-alei și umbre glorioase ce păzesc...

BAIEZID

Ce umbre... Eu cu umbre nu lupt...

ISTORIOGRAFUL

Dar ele sînt

În ceasul hotărîrii puteri nesocotite...

Și-n numele cetății ei falma lor și-au scris.

Nieopolul... Cetatea străvechii birulașe...

BAIEZID

Prin cine și-mpotriva cui?

ISTORIOGRAFUL

Marele roman

Traian — al cărui nume și astăzi se păstrează,

Și mulți pe el îl cheamă la ceas primejdios —

Făcu aceste ziduri, ce vremea macină,

Ca semn că prin puterea-i răpuse-un Cral bătrîn

Al dacilor...

BAIEZID

De este așa, atunci eu

Voi fi pe-aceleași locuri Traian al doilea,

Și tot ce-odinioară pămîntul dac a fost

Va fi de-acum moșla strămoșului Osman,

Trecută de la mine l-al mei de-a pururea.

Dar vremea se lungeste și dășmanul nu-l văd...

Ori cred ei că se poate, fugind la ei acasă,

Să-și ridă de acela de care nu și-a ris

Vreun om pînă acuma? Dar eu imi cer răsplată

De toată osteneala ce o am îndurat...

Vreau lupta... Orișicine o vrea să iasă-n față!

ISTORIOGRAFUL (privind)

Ceva se mișcă-n față... Văd nori care plutesc...

BAIEZID

Vezi bine tu, și neamu-ți întreg care se teme

Și zarea cercetează cu frica de vrăjmaș,

[15] Ba chiar și de năluca de noapte se-nfloară.
Străjeri să vie, lucrul să-l afli mai curînd.

Scena a II-a

Baiezid. Istoriograful. Străjerul.

BAIEZID

Ascultă ce-l acolo în fund. Ce praf se mișcă?

STRĂJERUL

Stăpîne, chiar acum a crainic a sosit
Cu vestea că vrăjmașul căzutu-ne-a în cursă
Și că, după porunea-ți, războiul a-nceput.

BAIEZID

Să vie el alce. Iar voi de-alei gătiți-mi
Colț, sable, iar sentul... lăsați-l, n-am nevoie.
(Străjerul pleacă.)

Scena a III-a

Baiezid. Istoriograful. Crainicul.

CRAINICUL

Mărire ție, celui ce lupta o eiștiți
Chiar dacă fără tine a fost încăierarea...

BAIEZID

Cum, oare, voi în lipsa-mi pe dășmani i-ați lovit?
Dar eu ce sint? În zboru-mi venit-am să mă-neales
Cu ei, și dobîndirăți lupta pe neștiute.
Pedeapsa mea să cadă pe neascultători!...

ISTORIOGRAFUL

Nu, doamne,-n bătălie nu e învingător
Acel ce ține arma în mînă, ci acela
Al căru gînd îndreaptă mulțimile-n avînt
Și căru se cuvîne întregu glorie...

CRAINICUL

Așa e, Balezide, tu, fulger sus, rămi
În nori, iar noi, săgeata ce-n dășman se aruncă,

Și focul de la tine veni spre-a-l omori.
 Noi ți-am urmat povața întoarnă cum voiai...

BAIEZID

Păcat, păcat, în mîna-mi se mișcă sabia
 Ce n-*u* știut păgînul singe al răzbunării.

CRAINICUL

O poți mîla în singe de nobili și de duci
 Ce-ți vor sta înainte spre a-și afla osînda.
 N-a mai fost vreodată o pradă ea a ta.
 Comori nenumărate ți s-or vărsa în față.
 Tot ce e bogăție-n Apus s-a adunat
 Pe oameni și pe caii cu scumpele valtrapuri.
 Tot numai pietre scumpe sînt, și mărgăritare...

BAIEZID

Ce-mi este bogăția acestora, cînd eu
 Pot prinde toată lumea în cercul stăpînirii-mi,
 Și regii și-mpărații învinși să mi-i despoi.

ISTORIOGRAFUL

Și gloria...

BAIEZID

Ce-mi este ce ziceți: glorie!

Eu am doar răzbunarea mea să o mulțumesc
 Spre a plăti cuvîntul cel de la Cosovo!
 Și mulți vor fi aceia ce viața și-o vor da
 Spre-a se-implini aceea ce mie-mi stă în minte.
 Și zi: se-mpotrăviră făloșii în destul...

CRAINICUL

Voiau: era într-înșii atîta inimă
 Că am erezut spre cortul tău că vor da năvala.
 Ersu atîția, domnne, și-atîta de frumoși!
 Eu n-am văzut vreodată această strălucire.
 Nebuni de bucurie că pot a se lupta,
 Și siguri că alături de ei e biruința...

[17] BAIEZID

O pot afla eu alții, dar cum și-nchipse
Că pot oare vreadată s-o capete eu-acela
Ce-aduce pretutindeni eu diusul vraja lui?
Oricine înainte-l s-a-mpărăștia cu fumul
Și focul îi va arde și cel din urmă os...

CRAINICUL

Noi credem toți în tine, dar, iată... ne-am temut.
Ștatețele aflate cu domni erau acela:
Din Franța depărtată seniorii cei mai mari
Și rude a'eul este rege al Franciei,
Ostași fără prihană și cinstel închinăși,
Ce vreau mai bine moartea decît să-ndărăpțeze.
Li se vedea mîndria din ochi ce scăpărau,
Din graba lor cu care loveau în șolduri eali.
Strigau a biruință cu glasul răgușit
De ura lor creștină pornit-asupra noastră.
A fost un vuleț mare cum e minia mării
Iar aurul pe dinșii în soare scăpăra...

BAIEZID

Destul, destul cu vorbe de-acestea... Nu mă-neintă
Ce-a fost pe ei, ei numai ce faptă au făcut...

CRAINICUL

Au vrut mai mult s-o facă și n-a fost cu puțință...

BAIEZID

De ce?

CRAINICUL

Fîldeică gîndu-ți rumînte-a biruit.
Ne-ai spus așa în ziua cea de orînduire:
„Să nu porniți asaltul, jertfind viața-n zădar,
O viață ce mi-i scumpă pîn'și la cel din urmă
Din voi, ostași mîndri, din voi, copiii mei.“

BAIEZID

Am spus așa: se-ncearcă o singură viesă
În luptele ce ducem, și-aceea e a mea...

ISTORIOGRAFUL

Din cer, prin voia Celui de Sus, e-asigurată.

CRAINICUL

De aceea la vorba-mi acumă mă întorc.
I-am așteptat pe dinșii în șir neîntrerupt.
În mijloc lăncerii cu sulțele-ntinse.
La ârpi stau spahii, spre a-i învălu...

BAIEZID

Îi văd, îi văd, volnicii și mindrii mei copii,
Podeaba stăpînirii mele neasămănată...
Și-atunel... atunel... Vorbește mai lute: vreau să știu...

CRAINICUL

Atunel se aruncară în noi ea niște orbi...

BAIEZID

Și voi...

CRAINICUL

Noi i-am primit în sulți, cum tu ai poruncit,
Și eali mari cu mindre valtrapuri și-au erăpat
În fierul nostru pleptul cel mindru și frumos.
Căzură cavalerii ca frunzele de toamnă...

BAIEZID

Și-a fost atît?

CRAINICUL

Nu, doamnă, ei au descălecat.
Aveau o-ncălțăminte ciudată, tot cu pliscuri,
Și-n graba lor ca spada în noi s-o fi-implinat,
Împiedecăși în ele, dau unii peste alții...

BAIEZID

Și noi...

Și s-a făcut atunci ca la un seceriș.
 Hangerele într-înșii coseau... O, mulți periră
 În furia năvalei, deși rău ne-a părut
 La urmă, cind văzurăm mindreța lor sfărmată.

BAIEZID

Dar cei care pe dinșii alce l-au udus?

CRAINICUL

Pe Sigismund de-aproape nu l-am văzut: fugise.
 Valahii, din potrivă, câtau a-l ajuta,
 Trăgind spre noi din arce, și caii lor mărunți
 Grăbeau să ne ajungă, dar totul se sfârșise
 Și roii lor plecase, luind Dunărea în piept:
 S-au dus în nesfârșirea de bălți și de pădure,
 În care vinătorul osman n-a străbătut...

BAIEZID

O, da, veni-va vremea să-l iau la socotelă,
 Pe cei mici ce-ndrăzniră s-așipe pe cei mare,
 Chemind pedeapsa care, mă jur, nu va lipsii

GLAS DE AFARĂ

Sint robli... Iată robli că vin...

CRAINICUL

Iți vine prada...

BAIEZID

Să-l văd pe el, semeșli, ce moartea și-au cerut.
 Să vie înainte-mi, pfciorul să-mi sărute!

Scena a IV-a

Aceiași. Ducele de Nevers și trei cavaleri.

BAIEZID

Cine ești tu, creștine, ce calci pământul meu?

DUCELE

De-ntrăbi frumos, și-oi spune; de strigi, nu dau răspuns.

BAIEZID

Un rob e ca și altul; poți fi tu orișicine...

DUCELE

Sint rob din voia sorții, nu prin puterea ta.
Nu te-am văzut în luptă și nici nu te cunosc.

ISTORIOGRAFUL

În fața-ți stă, nebune, cel mai mare viteaz,
Mai tare domn de oaste din câți se află-n lume,
Și tremură toți care aud de Balezid.

DUCELE

De ești deel tu acela, as^uvr^u o^u încercare
Cu tine, nu cu alții, și-atunci se va vedea
Din noi doi cine este cel mare și cel vrednic.

BAIEZID

Trufaș ești, cavaliere, și moartea tu și-o cel.

DUCELE

În lupt-am căutat-o și nu mă tem de dînsa...

BAIEZID

Să-l tale și pe-acesta, ca și pe ceilalți trei...

ISTORIOGRAFUL

O, nu, să n-o faci, doamne! Nu poți șirlea un nume
Ce sună azi în toată lumea așa curat
Și mindu... Numă-n luptă puteai s-o faci neasta...

BAIEZID

Mă mustri?...

ISTORIOGRAFUL

Cine poate pe tine-a te mustri?

Dar cartea poruncită de tine stă să-nsemne
Tot ceea ce eroul din tine a făcut,

- [21] Ca vremile să ştie ce-ţi fuse măreţia...
El pielea să-şi plătească, şi plece la al lor...

CRAINICUL

Cutez a zice, doamne, e-nşa doreşte ontea.
Li-s săbille pline de sînge, şi-l destul.
Minia ta e nouă, a lor e-ndestolată.

DUCELE

Eu nu doresc de mila-ţi să mă împărtăşese.
M-aşteaptă sus acela ce-au fost ai mele tovarăşi.
Mi-e dor de el, şi-n semnul crucii mă duc la el.

BAIEZID

Întîia oară-n faţă-mi un om stă să mă-nfrunte,
Şi simt întîia oară că eu pot birui
Un dăyman ce-i mai mare decît oricare altul:
Minia care fierbe în pieptul meu jignit.
Să plece, însă preţul ee gata sînt să-mi dele,
Împartă-se oştrii ee smulse biruinţa.
Aceasta îmi ajunge acum... Puteţi pleca.

Scena a V-a

BAIEZID (singur)

Aşa, aşa... Această-i pedeapsa ce-am dorit-o,
Asupra celor care credeau a dărîma
Prin oşti îndepărtate, din alte lumi creştine,
Puterea care-ales înflăcă rădăcinii
Pe care nu le-a smulge nîl o silinţă-a lumii.
Nu-s begul de odată cum dinşii m-au crezut,
Ci-n calea răsunării merg spre împărăţie,
O-mpărăţie-asemeni cu cea care a fost.
Va serie grecul care-mi vorbi de-acel de-odată,
Traian, că astăzi altul al ei a răsărit,
Ca Dunărea să poarte povestea lui prin venciuri,
Căci mult sînge acum din voia-mi a băut
Şi e datoră faptu-mi s-o ducă altor vremuri.

Și-acum se stringe-un fulger pe alții a-i trăsni;
Ce-a fost pînă acuma doar începutu-mi este.

(Ascultă.)

Ce zgomot se aude alei la poarta mea?
Am zis să plece alții: dorese cu mine singur
La fapte viitoare cu gîndul să mă due.

(Perdeaua cortului se deschide. Apar dervișii.)

Dar iată că perdeaua se mișcă. Oare cine
Cutează să-mi pătrundă în cortu-mi, îndrăzneț?

(Recunoaște pe derviși.)

Dervișii... Nu am voie din cortu-mi să gonese
Pe cei ce-n nebunia lor due și puteri aseunse,
Fîind mînași pe drumuri de voia lui Allah,
În ceasul cînd îmi dă această biruință.
Intrați! Și ce vă este voia, o, cerșitori?
Ați mai văzut vreodată voi pe învingătorul
Oștirilor creștine pornite spre-a sfârșu
Puterea legii care în voi e intrupată?

PRIMUL DERVIȘ

De marea ta putere nu ne vom spăimînta.
Am mai văzut pe-acela care la Cosovo
Jură o răzbunare ce-i azi îndeplinită.

BAIEZID

Și-aveți deci bucuria de a-i vedea învinși
Pe cei care-n mormintu-l închis-au pe acela
Ce-a fost bunul părinte al meu, begul Murad.

AL DOILEA DERVIȘ

Ce este bucuria ce trece cum venise?
O clipă nu-l ataceși cu clipa ce-a veni.
În dosul biruinții s-ascunde ceasul rău
Și dîlnii rîd de slava învingerilor voastre.

BAIEZID

Al mai rostît odată blestémul, și azi vezi
Că nu s-a prins dintr-însul nimic asupra oștii

[23] Ce a zdrobit puterea Apusului întreg
Cu tot ce s-adunase în jur să mă învingă,
Și stau deel înaltea-ți, Allah, tot neclintit
În voia mea de luptă, fie și cu oricine
Ar crede că se poate în cale-a mă opri.

AL DOILEA DERVIȘ

Acela care-n cale-ți va sta n-a fi, te-asigur,
Un om, el-acela care pe oameni îl ridică
Așa de sus, ca-n urmă să fie prăbușiți
De la o înălțime mai mare. Tu așteaptă.
Înfrângerea îți vino la ceasu-i neîpsit,
Dar nu de la acela ce-ți samănă-n putere
Și par că sînt în stare pe tine-a te zdrobi,
Cînd crezi că nu e nimeni vrednic să te zdrobească.
Ci dintr-un colț de lume acela va veni
Ce-n pune strălucirii tale, odată, capăt.
Și-acuasta ea să ște trufașii că nu e
Decît, peste oricine, o singură putere.

BAIEZID

Și eu cred, ea și tine, că este-n cer Allah,
Dar rid de proorocii ce caută, ea tine,
În contra biruinței să-l cheme-n ajutor!

[Sfîrșitul actului al doilea.]

Scena I

Baiezid. Un ostaș.

OSTAȘUL

E un bătrîn afară și cere să-l primești.
E-n halnă neagră. Pare sărac și obosit
Și cere ca Măria-Ta, doamne, să-l primească.
Aduce-o rugăciune spre a îl-o-nfățișa
Doar ție, căci eu altul nu-l voia-l să vorbească.

BAIEZID

Și numele-i?

OSTAȘUL

Îmi spuse că-l cheamă Manuil.

Se pare-un om de samă, așu, după purtare.
Vel ride, dar într-insul e ca un împărat
Din baume, din acelea ce spun bătrînii noștri.
Asupra lui apasă grele nenorociri
Aș zice, dar de voia-ți, stăpîne, — atîrnă toate.

BAIEZID

A, Manuil, și are un chip împărătesc.
Nu-l greu cine e dînsul oricine să gicească.
E însuși Împăratul Bizanțului aiec.

(Către ostaș.)

Să vie, și eu cînte tu-l întovărășește.

Scena a II-a

Baiezid. Manuil.

BAIEZID

De ce te-ascunzi, tu, care te chemi un Împărat,
Deși Împărăția-ți acum a noastră este?

MANUIL

Împărăția noastră e de la Dumnezeu:
De-i mare ori de-i mică, de El totul atîrnă.

- [25] O poate-n umilința de azi a enorl,
Și poate iar s-o-nalțe cum fu supt Iustinian,
Și supt acela care-l dădu gloriosul nume.
Iar eu sint astăzi numai un rob al lui, și-atit,
Deși puterea-mi sfintă cuprinde lumea toată,
Căci nu-l altă putere asemenea cu ea.

BAIEZID

Eu rid de tot ce este doar o închipuire,
Și cred numai în tot ce se poate dovedi
Așa, printr-o putere ce nimeni n-o învinge,
Precum e azi aceea ce stă în mîna mea.
Dar cînd ajunge vrista mulți ani să grămădească
Prin pletele cărunte asupra culcu,
El are ea o taină ce oricui se impune.
Și ea care pe tutul bătrîn și-acuma-l plîng,
Pe cel ucid de-o oaste ce-a fost și ea creștină,
Iar eu am datorla pe voi n-i răsbuna...

MANUIL

Și n-o poate atîta omor de o potrivă
Cu setea răsbunării ce-n suflet o hrănești?
Nu zae creștinii noștri cu mîile-n mormînte?
Prin vola ta, atîtea estăți nu s-au sfărmat?
Nu zae în lanțuri grele atîtea țări supuse
Și neamuri în robie urăse viața lor?
Și tot mul vrei ca falma-ți să crească prin acestea?
Nu știu că nime-n lume n-a fost pin'la sfîrșit
Prieten biruinții, cînd ea cu noi se joacă?
Doar singur Alexandru n-a fost de plume-nvîs,
Dar viața-i fu scurtată de-o soartă nemiloasă
Ce-n fața biruinții lui nu s-a-nspăimîntat
Și îi trimese tinăr, acolo, în mormîntu-i.

BAIEZID

Ce-mi este mie mortea cînd morțe eu împart
În vola mea! Nu-i nimeni să-mi stele împotriva
Cînd eu trîmet osînda asupra-i. Și, murînd,

Eu voi privi cu ochii cei stinși ultima luptă
 Pe care o voi smulge la ultimul vrăjmaș.
 Dar tu al către mine, o simt, o rugăciune,
 Și vei vedea că nu e Sultanu-așa de rău,
 Cînd vine umilința în zdreanță-mpărătească
 Să ceară îndurare de la acel ce e
 Hotărîtorul soartei întregi a tuturor.
 Așează-te, moșnege, acolo, pe covor,
 Și ochii ți-i îndreaptă spre-acest al mîlei seau.

MANUIL

Venii aici în taină, așă, cu un pribeag,
 În haine ponosite, e-o pîngere în care
 Îmi este toată grija de-al nostru viitor,
 Mai mult de tot aceea ce-mi este moștenirea.
 Nu-l zi să nu se teamă orașul nostru sfînt
 De cetele răzlețe a'oștil otomane.
 Al tăi roiese supt ziduri și-amîniță pe cei
 Ce stau de pază-n virful crenelelor bătrîne.
 Ei spun că viața noastră e doar de azi pe mîni,
 Că ochiul tău pîndește Constantinopolea.
 Eu știu ce-nsemnătate ar fi și pentru voi
 Ca două mări să fie de-acum în sama voastră,
 Dar sufletul de-acolo e împotriva ta.
 Cetatea e făcută c-un rost mai sus de oameni.
 Un gînd străbun păzește-n morminte de porfir
 Și sînt treji împărații primejdia cînd vine.
 Străjeră de pe poartă-i e Marea Domnului.
 Sînt taine de acelea ce pot învinge sîla,
 Și-aduce biruința un blăstăm după ea.
 O, eruță-ne o jertfă de care noi, slabi astăzi,
 Sîntem în stare încă s-o facem spre-a trăi.

BAIEZID

Să leau cetatea voastră? De ce aș face-o oare?
 A meu-i și-acum: de-aș face un semn, eu intru-n ea.
 Ce sînt aceste ziduri de burulană roase?
 Șopirile prin găuri găsiră adăpost

[27] Și șerpi și-nlînd la soare colacul piellor...
 Cu-acești greci fără vlagă voi vă veți apăra?
 Îi mătur dintr-o fugă doar a oștirii mele!
 Dar, uită-te, se cere credința să-mi arăți:
 Supus cum ești puterii ce stă în a mea voie,
 Tu ai o datorie: la oaste să-mi ajuți,
 Nu prin ce ai acuma, ei prin ce duci cu tine:
 Prin gloria de-odată a mindrului Bizanț.
 Se cere o dovadă de obște a-o aducești.
 Tu, nu, bătrîne, cine ți-ar cere să o faci?
 Ci fiul tău să vie la mine să-ngenunche.
 Să vadă toată oastea că voi ajuna-ați robi.
 Da, robi, căel numai robii eu pot să-i iert de faptă
 Că tatăl meu căzut-a uels de un creștin,
 Și nu socot că fapta deplin fu răsbunată.
 Tu crezi — și eu, cu tine, o cred — că e-n Bizanț
 Cununa cea străbună a țărilor creștine,
 Și deci, cînd se închină la noi, se-nchină toți...

MANUIL

De ce vrei tu, în fața oricărui, umilința
 Ce este, și ne doare, atîta de adine
 Și de atîta vreme, să fie proclamată?

BAIEZID

Credințele ascunse eu nu le mai primesc:
 Ori mergi cu mine astfel și-apari fățîș în lagăr,
 Ori palida iconă de umbră eu o-nlătur
 Și fac să cînte hogaș în Sfînta Sofia,
 Iar țerna din mormînte o-mprăștiu larg în vînt.
 Să se sfîrșească astfel vana iluzie
 Și totul să se-azeze pe ce e viu și tare!

MANUIL

Aceasta-l o poruncă ori numai un îndemn?
 Atîta se cuvine acestor bătrînețe!

BAIEZID

[28]

Poruneă e, bătrine, și nu te pot cruța!

MANUIL

Atunci, inimă frântă, supune-te puterii...
Cînd vrei să vie fiul meu spre a se-nehina?

BAIEZID

Cu cît mai iute vine, cu-atît e mai cuminte.
Iar tu, rămii în visu-ți de ceea ce n fost
Și nu poate vreodată din nou să se întoarcă.

MANUIL

Eu voi muri într-însul, e-atîta mi-a rămas!

Scena a II-a

BAIEZID (singur)

Da, Împărat al lumii se cere să fiu eu!
Cînd Roma se închină, ce-mi poate sta-mpotrivă?
Islamul o s-a-sculte de mindrul Musulman
Ce a știut să-nalțe mindria legii noastre.
Creștinul de acuma spre mine vor privi,
Cînd vor vedea pe-acela ce poartă o eunună
Mai mult ca milenară robind la oastea mea.
Și, cînd n-a fi o oaste a lor neumilită
Și va dormi în groupa-i Murad cel împăcat,
Spre mine-o să se-nalțe a lumii mulțămire,
Prin pacea stăpînirii osmane peste toți!

[.....]*

Ce-o fi scriind neuma istoriograful nostru?
Au fost vreodată-n lume asemenea isprăvi?
(Deschide ușa cortului.)

Să vie grecul care scrie poveștile!

* Text lacunar

Scena a III-a

Baiezid. Istoriograful grec.

BAIEZID

Aseultă tu: pe ziua de astăzi s-a făcut
Ceva care înalță și rostul meu aici
Și neamul chiar din care eu te-am cules, să fii
Răspîditorul faimei mele în toată vremea.

ISTORIOGRAFUL

Nimic nu-î de mirare e-un domn precum ești tu.
E o minune zilnică plecînd din a tu minte
Cu vola neluîrîntă a marelui ostaș.
Nu știi tu însuși poate ce mare-î este rostul,
Și veacuri după tine abia l-or descifra.

BAIEZID

Te știu că poți cuvîntul să-l spui cu meșteșug,
Și iarăși că dintr-insul alegi întreg folosul.

ISTORIOGRAFUL

O, nu, puteam alurea eiștigul să-l găseșe.
Se cată-n toată lumea asemenea condeie.
Italia mă cere de mult la ea să vin...

BAIEZID

Italia... Pămîntul spre care-mi merge rivna...
Atunci cînd pretutîndeni aici în Răsărit
Voi fi supus popoare ce mie-mi sînt menite
Și pacea otomană aici s-a-nfiripă,
Porai-vol pe corăbii, supt steagurile noastre,
Străbate-vol și Marea ce nu m-a cunoscut
Ce sînt, ce pot și ceea ce mie-mi se cuvine,
Și-oi prinde-atunci cu mîină aceasta pe acei
Ce, fiindcă-și zice Papă, se crede domn al lumii.
Îl voi țiri în urma mea, învins și el,
Și-atunci Împărăția va fi iar împreună!

Ce vis mare, stăpîne! N-or trece prea mulți ani
 Și-ntr-una-i împlinire va sta în fața noastră!
 Veden-vor cei ce legea strică, și-au crezut
 Că pot s-aducă shisma lor și-n aceste locuri,
 A legii neclintite de la Sfînții Părinți,
 Ce e ortodoxia cînd stă de straja ei
 O forță precum este spada Măriei Tale,
 Și-or sta drept-credincioși uniți supt schiptrul tău,
 Asemenea cu schiptrul lui Constantin-cel-Mare!

BAIEZID

S-or face toate... Vola-mi nu suferă zăbavă.
 Tu le înșiri eu vorba, îngușitorule.
 Eu fapta ți-oi aduce-o-nainte ca să scrii
 Isprăvile de care se-nvrednicește veștele.
 Aduel eu tîne pagini din ceea ce însemul?
 E bine ca povestea celor îndeplinite
 Să fie însemnată cum fu în adevăr
 Și nu cu flecăreala grecească-obîșnuită.

ISTORIOGRAFUL

Îmi due eu mine scrisul spre-a un-l primejdui,
 Și mă gîndesc că poate dorești să știi ce este
 Cuprins în el și mila-ți asupră-mi va cădea...

BAIEZID

Ce scrie despre lupta de la Nicopole?

ISTORIOGRAFUL (caută)

„Atunel veni Apusul asupră-i furtunos.
 Era cea mai aleasă onte-a crucii latine
 Și Sigismund în urmă tira un pas mișel,
 Valahii după dinsul veneau, o biată turmă.
 Credeau că totu-i gata neam spre-a dărima
 Întreaga-mpărăție a vredniciei noastre.
 Iar el, Sultanul mare, voineul Baiezid,
 Se puse-n fruntea oștii, pornind în fulgerare,

- [31] Și nimeni în cale-i să steie nu putea.
Cădeau ca o grămadă de umbre cavalerii,
Ciad îl lovea în frunte o sabie de foc..."

BAIEZID

Da, da, a fost o luptă grozavă... Dar îmi pare
C-adaugi de în tine ceva ce l-am uitat...
Vezi tu, nu-mi place orice se spune despre mine.
Doar nu poți face însuși ce eu nu am făcut...
Întoarce-te și-ndreaptă, căci eu cer adevărul.

ISTORIOGRAFUL

Dar ce e adevărul, cînd noi nu-l îmbrăcăm
În haina veșniciei prin scrisul nostru meșter?

BAIEZID

Atunci tu-mi ești tovarăș în lupta mea, viteze?
Și trebuie ca lupta-mi în denă s-o împart:
Atîta-s eu, iar partea cealaltă scriitorul?
O, voi care mincluna o-aveți în vîrf de deget,
Și dați vîlterimii ieoane ce n-au fost,
De ce e-un vîrf de spadă nu pot istoria
S-o scriu așa cum este, ca alții să se-nvețe!

ISTORIOGRAFUL

Ce fac eu jumătate-l din ce poezii scriu...

BAIEZID

Poezii? Despre mine ceva se-nucumetă
Să scrie?

ISTORIOGRAFUL

Da. Săuți Persanul de mulți ani
În tabere și-n lupte îți cîntă gloria.

BAIEZID

Ce spune?

ISTORIOGRAFUL

Tot aceea ce știi că-i adevăr,
Dar fapta nu răsună cînd ei nu-nalță tonul...

BAIEZID

Aș vrea să aflu... Multe minciuni am auzit...

Aș vrea s-o știu și-aceasta...

ISTORIOGRAFUL

Dar ei alei chiar este.

Aseultă glasul care-i inspiră și apoi

Îi cîntă în ureche o zîmă ce-l zice: Musa.

BAIEZID

Ci vie înăuntru poetul cel străin.

(Istoriograful deschide ușa. Apare Saadi.)

Scena a IV-a

Balezid. Istoriograful. Saadi.

BAIEZID

Tu ești acela care, mințind, îți cîmși minciuna?

SAADI

Nu cînt eu, ci-n ureche îmi cîntă un alt glas

Ce vine de acolo de unde se înalță

Mărirea, sau osîndu se lasă peste toți...

BAIEZID

Și ai făcut un cîntec ce spune despre mine?

SAADI

Mai multe...

BAIEZID

Și în ele vorbești despre vreo luptă?

Atîta mă privește. Căci restul al tău e!

SAADI

Aseultă, Împărate, și te vei recunoaște:

„N-a fost pe lume altul decît doar Alexandru,

Atîta să se-nulțe ea mîndrul Balezid,

Cînd a stîrmit Apusul cu sabia-l de foc!

[33] O, Firdusi, mă-nvață să cînt a lui ispravă.
O, voi care-n povestea-i ați fost glorificați,
Șahi-Împărați de care o lume tremurată-n,
Sînteți oare în stare să fiți alătura
Cu cei în fața cărui și Marea-și prelingea
O undă bucurasă pîloru-i să sărute,
Iar soarele din eale-i o clipă se oprea
Spre a-l lăsa pe creștet eunuca cea de aur..."

BAIEZID

Să-l deie celui care de aur a vorbit
Atîta cît să poart-un eufan să-și cumpere,
Și pînă cît să-și umple un sac de cerșitor.
Iar, dacă mai departe vrei să-ți desfășuri cîntul,
Alege pe-Alexandru ce-ndură, mori fiind,
În grupa lui și astfel de laude umilate.
Și-acum destul vorbirăți de ceea ce a fost
Și de aceea care-l din bună voastră.
Ce împede e capul rînd lupti între viață,
Și cum se imblesce de-aceste vorbe goale?
(El pleacă.)

Scena a V-a

BAIEZID (sîngur)

De este eu din toate ce omul a făcut,
Atîta să se-aleagă, ce spun milogii ăștia,
Atunei mai bine totuși viața-mi nu ar fi fost
Decît tirirea lașă de azi și pînă mine...
(O ușă se deschide în lături. Apare Sultana Validé.)

Scena a VI-a

Baiezid, Sultana.

SULTANA

Ba nu! Ce poate, doamne, să te întunece
Această neghibie a cui nu te-nțelege?

BAIEZID

Ești tu? Iubirea are alt glas, și nu-l răsping...

SULTANA

Iubirea dovedită prin fiii cărnii mele,
Dar nu-i atît. În mine neapărat răsare
Tot ce prin tine legea și neamul a sporit.
Din ceas în ceas se lasă larg ăripile tale
Pe țări și pe popoare ce merg în umbra ta
Și îți aduc, supuse, și dădli și prinoase.
Să-ți stau eu la picioare, cînte fără păreche.
Înalță-te, o, vultur, spre soare tot mai sus,
Cu ochi de foc privește spre steaua sfînt-a zilei,
Străbute prin văzduhuri cum trece fulgerul,
Căci nu-n zădar îți zice o lume: Fulgerul!
Zărobește, arde totul ce stă în calea ta,
Și neamurile toate să-ți stea cuprinse-n ghiare,
Din care să se lase-al lor singe plaurind.
Așa îmi placei... Din tine cuprind ceva în suflet
Și trupu-mi se-nfiară de tot ce-i glorios
În fața-ți care zilele se-ntinde tot mai largă.
Allah din cer privește spre tine, și-l gelos
Că nu este acum singur stăpîn pe lume...
(Se lasă pe genunchii lui.)

BAIEZID

Allah! Știi tu, nu este nevoie să-l mai chemi
Odată ce prin mine se face tot ce-l voia
Acestei miști ce sprijin la nimeni n-a cerut...
(Ascultă.)

Dar ce s-aude-afară? Că nu va fi Persanul
Ce-mi cîntă marea în vîrful lui străluc.
Mi-e silă de ucla ce-și cîntă doar ciștigul
Și minte ea să-mi placă... Dar nu, i-un aspru glas.
Din ce în ce îmi sună, se pare, mai aproape,
În el e o mustrare... Vorbește de noroc
Ce-nalță și coboară, și de-o pedeapsă sfîntă

[34]

[35] Ce-așteaptă pe acela ce va fi cutezat
Să se așeze-alături și eu dumnezeirea.
Dar vreau să văd pe-acela ce astfel cuteză!
(Dă în lături ușa cortului. Apare dervișul întâi.)

DERVIȘUL

Căci ce e omenirea întreagă e un vis...
Mărirea ei întreagă ei o îngăduie
Și, ceasul când sosește, el strânge-orice aripi,
Așa doar, ca o zdreanță pe care o aruncă.
Dar ochii celui care-o cădea l-a coperit
Cu vâlul cel de aur a-nehipulrii sale!

[sfârșitul actului al treilea]

Palatul din Brusa.

Scena I

BAIEZID (singur)

Acuma pretutindeni e liniște și pace.
 Pînă și cea din urmă opungere-a căzut.
 În Rum ascultă grecii și sîrbii și bulgarii
 De cel care li puse un jug pe gîtul lor,
 Ca să nu mai urmeze gîleeava între dinșii,
 Ci toți să recunoască pe el un singur domn.
 Puterea mea păzește cetatea-mpărătească.
 Nădejdlile din urmă în uier s-au topit...
 De-acum cine s-alerge în semnul crucei iarăși?
 Și-ar crede că se poate să-nvie ce-am uels
 Cu sabia aceasta ce-mi tremură la coapsă
 De setea unor lupte pe care le-aș voi,
 Dar nimeni nu s-arată gata să le înceapă,
 Căci știe c-al meu fulger lovește fără greș.
 Muriră mulți în lupta ce-aduse biruința.
 Ce pagubă! Două robii oriunde li găsește:
 Un neam sau altul nu-mi este mie-o piedecă.
 Prin sate stau pînîșii de cer să le primim
 Copiii ce s-ajungă fii ni Măriei Mele
 În rîndurile strînse de mindri lenfoeri.
 Spăbill cu grămada se-nșirule supt steaguri,
 Ștîind că eu moșia i-o-nîpart orînt, cum vreau,
 Precum orîcul, la semnul ce-l fac, i se rela.
 Trecură ani, dar vîștea nu-ncearcă să îndoale
 Puterea care-n mine nemuritoare e
 Și-amînîță și cerul de mi-ar sta împotriva.
 (Se oprește o clipă.)
 Și totuși mă apasă din ce în ce mai mult
 Această pace care tot eu am cîștigat-o.
 Visez războaie nouă și lupte cum n-au fost...

[37] Dia somn tresar, căci pare că sună trîmbița,
Și cer să mi s-aducă o spadă cure-acum
De-atîta vreme-mi este în teacă ruginită
De cît plătil acelor ce au jertfit atunei
Pe tatăl meu, bătrînul, în cîmpul Mierlelor.

(Altă oprire.)

Ciudat... Un gînd [de] moarte se strecură în gînd
Deși nu-l bătrîneța aproape, și nu e
Nici boală să m-apeze, vrăjind sfîrșitul vieții,
Și n-am măcar un dușman ce m-ar amenința.
De ce se tot coboară în somn părintele,
De ce-mi arată rana cumplită sîngerînd,
Cînd eu am răzbunat-o prin mii și mii de jertfe,
De ce îmi face semnul ce-nseamnă nenoroc,
Urgie și, la capăt, nu știu ce umiliață?
Ori nu-mi stau îndemină aceiași mulți viteji,
Ce-s gata și acum să moară pentru mine?
Nu-l voia mea aceeași ca la Nicopole?
Nu simt cum biruța m-așteaptă-n orice luptă?
Decît aceste temeri mai bine vreau să lupt
Oriunde, cu oricine! De nu vreau ei, eu însumi
Și-n fundul lumii totuși putea-voi seormoni
Puteri care cu mine să se înumețe.

(Oprire.)

Da, da, eu voi trimete sfidări, voi arunca
În fața lor insulte la care nu se poate,
Oricît de lași să fie apoi nesîmțitori.
Știu bine că nu-i pradă să pot de-acum să aflu.
Comori nenumărate le am în voia mea,
Și ce mi-i acest aur și-aceste pietre scumpe?
Dar sufletul meu este de-atîta vreme gol
De-acea beție sfîntă a luptei cîștigate.

(Oprire.)

Eu voi muri în slavă, avîndu-mi supt pieilor
Un ultim dușman care-și primi a lui osîndă.
Dar voia omenească s-oprește la mormînt.

Chemat-am fiil care primi-vor moștenirea.
 Frumoși ce slut, și mindri, și-mi samănă deplin!
 Același ochi de flacări, aceeași mână tare,
 Același vitejie ce freacă în ei,
 Neogoita sete a faptelor de arme.
 Ei s-or lupta desigur așa cum m-am luptat,
 Dar ei sînt trei, și una li este datorin.
 Putea-vor s-o împartă e-un euget drept și bun,
 Pe voia lor frățuseă să stea Împărăția?
 Și-apoi norocul treee și la moștenitori?
 Norocul... cum de-mi scapă acest cuvint zădarnic,
 Cînd eu îmi simt norocul în virful spadei mele?

UN OSTAȘ

Măria Ta, așteaptă tinerii celebri²,
 Să-nehine tinerețea lor strălucirii tale.

Scena a II-a

Balezid, Mohammed, Soliman, Musa.

BALEZID

Vol, cel în care insumi mă simt nemuritor,
 Căci fapta mea întreagă vă e încredințată.
 Feclori al tinereții mele de luptător,
 A căror vristă este-un izvod al cuceririi,
 Eu v-am chemat, și vouă mă pot mărturisi,
 Cu gîndul că se poate din cer senin să cadă
 Și pe un creștet care creșcu pînă la cer,
 Nu știu ce ticăloasă și oarbă dușmănie.

MOHAMMED

Cu cît va fi mai mare dușmanul, eu atît
 Va fi mai luminoasă isprava ta, părinte.

² În turcă, *domn, stăpîn, nobil*, luat de la tătari (unde însemna, *teolog, savant*); apelativ adresat fiilor sultanului; n. red.

Scena II.

Marșul războiului

Do, tușor! ce război e asta? Ce război e!
Cine război e? Căci cum poate să se
blăndească, să amestece de mîndre mîndre
Că e război în război mîndre război
Căsturi de război război război război
Cine război război război război război
Măi mîndre război război război război
Li, cine război război război război
Li război război război război război
Spre mîndre război război război război
Omi război război război război război
Că o război război război război război
a război război război război război
Li război război război război război

Scena III.

Marșul războiului

Marșul războiului

Căsturi de război război război război
Căsturi de război război război război
Li război război război război război
Război război război război război

Marșul războiului

Măi mîndre război război război război
Li război război război război război
Căsturi de război război război război
Război război război război război

De ȕi-l de dînsu scîrbă, tu lasă-ne pe noi!

MUSA

Lupta-vom pîn'la moarte, pîzîndu-ȕi lînștea!

BAIEZID

Nu v-am chemat eu doară să-mi fiți de ajutor,
Căci eu sînt doar acela ce seut ȕin vieȕi voastre.
Dar, dacă orice vorbe eu le despreȕuiesc
Cînd îmi vrăjese primejdii, ce-mi sînt o jucărie,
Nu pot cînd însuși tatăl meu m-a înștîfîntat
Prin visul ce se-ntoarce aproape-n orice noapte,
Să ered că-l înșelare zădarnică, și-atît.
Trecură de la moartea lui doar atîȕia ani,
Și numa-n cursul zilei mergeam la el cu gîndul,
Acuma el e-acela ce vine înapoi
Și mîna lui useată arată zări urîte.
De ce va fi nu-mi pasă: încrederea o am,
Ca-n zilele cînd dîșmanii plereau ca umbre-n cale-mi,
Dar sourtu-mpărăȕiei ce am întemeiat,
Vedeȕi vol, îmi apasă pe umeri încă tineri.

MOHAMMED

Pută-o-vom ca tine, oricît va fi de grea.

BAIEZID

Da, da, ușoară-l vorba. Mai grea îndeplînirea.
Spre-a o păstra întreagă, se cere ca voi trei
Să fiȕi în stăpînire un singur om al luptei.
N-aveȕi aceeași mamă; și nu sînteȕi unȕi
Decît prin hotărîrea ce pleacă de la mine,
Prin pîlda cea lăsată prin ceea ce-am făcut
Și ce [vă] las [eu] vouă spre-a fi mai mari ca mine...

MUSA

Ce poate fi mai mare decît un Baiezid!

BAIEZID

Eu am plecat, copile, din vremi mai slabe...

Un vis mai vechi îmi umblă prin minte: vă vedeam
 Răzleși și, a o spune îmi vine greu, și dășmani.
 Aceasta este însă peirea-mpărăției.
 Priviți-vă-n ce faceți așa cum eu vă vreau,
 Și-nchilpuiți prin strinsă această legătură
 Ce sînt, ce-oi fi atunci, în pacea-mi supt pămînt,
 Un singur domn asupra unei țări singure!

MOHAMMED

Așa voi fi, o, doamnă, atît cît voi trăii

BAIEZID

Nu zi eu pentru tine, și cu-atîta trufie,
 Cum chiar în visu-acesta eu te-am sîmțit vorbind,
 Ci ea și cum în tine voința lor s-ar strînge.
 A lor, a tuturor, așa cum eu v-aștept.
 Și-acuma vă întoarceți, o, tineri, la întreceri!
 Deprindă-vi-se brațul eu areu încordat
 Și subia rotească-și în nîer fulgerul.
 Pe caii cei sălbateci în pulpe tari să-i strîngeți,
 Deprindeți-vă frigul și loamea să răbdați,
 Avînd ca scop al vieții atîta: biruința,
 Și ea o mîngîiere supunerea de rob!
 A orienți înalate v-ar sta cu umilință.
 Dar iată, se aude un pîst: poate vreun sol
 Ce vine să-mi aducă un nou prinos de cinste,
 Ori, cine știe, poate ștafete mi-au sosit?
 Nu este de nevole ele să tulbure
 Senina mulțămire din anii fericiți
 Cînd sarcina o poartă și-acuma ucești umeri.
 (Cei trei pleacă.)

Scena a III-a

BAIEZID (în ușa cortului)

Ce se aude-acolo: de este vre un sol
 Să vie, căci Măria Noastră-l îngăduie.

[41] De este însă ștafetă, sint grăbit
C-o clipă înainte să aflu ce aduce.

(Către sine.)

Ciudat, eu sint în mine ceva neașteptat,
O neobișnuită urită prevedere.
Dar ce poate să fie cînd totul e păzit
Cu cea mai mare grijă, și nimeni nu cutează
Să-nceară o mișcare vrăjmașă la hotar
Și toți supușii noștri sint prinși de groaza noastră.
(Către ștafetă.)

Tu intră și rostește vestea ce mi-o aduci!

Scena a IV-a

Baiezid — Ștafeta.

ȘTAFETA

Un nor de foc se-nalță acolo-n fundul zării!

BAIEZID

Ajunși-ați de vă temeți de-un nor, ostașii mei?

ȘTAFETA

Nu-l nimeni să se teamă de nori, dar sint și semne..
Și contra lor nu-l mijloc să lupți vre un om.
De ploii prăpăstioase se umilă apele,
Din munți aruncă molul ce cade pe cîmpii
Și strică toată roada din aste mîni a'noastre...

BAIEZID

Nu veți muri de foamă, căci eu vă voi hrăni:
Din țările supuse strîga-voi să-ml aducă
De zece ori atîta eit apele-au luat,
Doar toți sînteți în sîma mea și v-acopăr...

ȘTAFETA

Dar pinea ce-si murelt-o, cu eit mai dulce e

Deelt aceea care și-o zvirlă ca pomană
 Fle și-un domn ca tine, eu grijă de al său.
 Și-apoi nu este vorba de-atîta, Balezid.
 Ce facem pe ogorul ce este partea noastră,
 Prin muncă dobîndită sau dar de la strămoși
 E numai ea un prinos pe care îl aducem
 Lui, Cel de Sus, iar rouda întregă-l de la el,
 Și cînd el o dărimă, păentul nostru este
 Acela ce prin ăstfel de fapte-l pedepsește.

BAIEZID

Așa trăiți voi, oameni fricoși, eu-nchîpulea.
 Allah, el, este colo și lumea e a lui,
 — Așa spun cărturarilor ce caută-n Scriptură —
 Dar grija lumii toată a dat-o-n sava mea,
 Și eu o țin în mîna asta așa de bine,
 Încît nici un amestec de sus un se mai cere.
 El spune mul departe, tu, gură de flămînd,
 Pe care eu o satur e-un semn al meu, și-atîta...
 Și semnele mai lasă la alții să le spună,
 Ce cred ca tine-n ele și se înfricoșează...

ȘTAFETA

Dar cînd din temelie pămîntul s-a mișcat,
 Căci îți aduc o veste ce mîla ta o cere:
 Cînd am plecat de-acasă, în țernă am lăsat
 Acolo zece sale și un oraș alături.
 Nu are-nseamnătare nici cînd puteri de sus
 Amenință ca totul ruină să se facă?...

BAIEZID

Ce știu de unde vine mișcarea din adînc?
 O fi vreun semn că poate vreo blătă stăpînire
 Supt sabia-mi să cadă și să ajungă-n praf.
 Doar freamătă de-atîta vreme această spadă...

ȘTAFETA

Noi știm cu ce putere lovește spada ta,

[43] Dar lumea crede astăzi că stă să se sfârșim.
O, nu-ndrăsnese a spune...

BAIEZID

Ci spune: de ce taci?

ȘTAFETA

Dar e grozav ce cred ei...

BAIEZID

Dar ce nu crede prostul!...

Și, zi, împărățita-i a cui?

ȘTAFETA (într-un strigăt)

[Nu-i] chiar a ta.³

BAIEZID (furios)

Ce-ai zis? Ce-ai zis?

ȘTAFETA

Mă iartă, acesta-l năvărul

Și să (î-l spun tu însuși acum mi-ai poruncit.

Ce sînt de vină, oare, că vremea se plînește.

Căci toate-așa-s: de-asupra lor stă plînia vremeii.

BAIEZID (recules)

Ascultă tu: atunci această se va face,

Cînd eu mă voi preface în lut de sub pămînt

Și oasele acestea s-or lăsa în groapă,

Dar, cît sînt viu și tare, ce-s astfel de povești?...

ȘTAFETA

Ce mîndru ești, o, doamnă, cînd te-a cuprins minia!

Dar iată, chează-te avem e-a fi așa...

BAIEZID

Dar umbli tu prin ceruri de-îl cauți îndreptarea?

³ Evident un *lapsus calami*. În manuscris: „E chiar a ta”.

ȘTAFETA

[44]

Din cer vine solia aicea pe pământ,
Și cu-i hotăritoare...

BAIEZID

Nebun ești... Spune-mi-o...

ȘTAFETA

Eu am trecut prin Brusa, și-am pus flori pe morminte,
Morminte părăsite a'vechilor Sultani...

BAIEZID

Dar nu sînt părăsite: ard candel[ele] scumpe.
Eu le plătesc și toate la locul lor le știu...

ȘTAFETA

La loc, da, sînt; uleiul îl se tot înnoleşte,
Dar candel[ele] toate ardeau, afară de
Aceea atîrnată de-asupra lui Murad...

BAIEZID

Voi face să se schimbe îndată păzitorul,
Și va plăti acela din vina cui a fost
O clipă tatăl nostru lăsat fără lumină...

ȘTAFETA

Dar nu e păzitorul, bietul, răspunzător.
Eu mă rugam: deasupra sta candela aprinsă
Și razele [pe piatra] de marmură cădeau.
Dar, cînd cu rugăciunea am fost ajuns a cere
Noroc și biruință, precum obișnuiesc,
Asupra ta, stăpîne...

BAIEZID

Ce-a fost, ce-a fost, răspunde!

ȘTAFETA

De-odată, ca atînsă de-un vînt misterios,
În scumpa-i îmbrăcure se stînsese candela...

[45] BAIEZID (pentru sine)

O, vai! Părinte, de ce mă părăsești?
Ori n-am vărsat atîta [sînge] al răsunării?
În patru părți a'lumii n-am pus eu în mormînt
Cu mîile ostașii și chiar stăpîni de țară?
Ce vrei mai mult? N-ajunge aceea ce-am făcut?
De ce nu-ți aperi fiul cu spada minunată
Ce-ălătura de tine eu o am eufundat?...

(Către ștafetă.)

Ascultă tu, voi strînge mai multe candelă,
Deasupra multor trupuri de regi învinși de mîie
Pin-ee asupra-mi însuși o candelă păzi!
N-ai grijă! Moștenirea bătrînului Osman
Se sprijină pe-aceste mîni aspre și vinjoase,
Iar, cînd veni-va vremea ca eu să părăsesc
Tot ce agonisit-am de-a lungul țărilor,
Și-a-neremeni din urlet și lupul cel bătrîn,
Urla-vor a măceluri noi [cel] trei lupi mai tineri.
Nu l-ai văzut: într-iași voi vă veți sprijini.

ȘTAFETA

Te cred, și biruință-ți dorim în lupta care
Îndată s-a începe, dar lată, din pustii
S-aude-un urlet care acum măneste-a moarte...

BAIEZID

Dar ce poate să iasă de-acolo din pustiu,
Din locul unde hoții doar caută o pradă
Și vin fugari la mine o pîne a-și afla,
Zdrențoși, murdari, sălbateci ca niște dobitoace,
Cînd eu am frînt popoare ce se înveșmîntau
În aur și în stofe neasămănat de scumpe
Și-a cătoro poveste suna din veac în veac...
Atît a mai rămas: pustiu să mă-nfrîngă!
Hahă, ce proastă-l minteu acestor robi ai miei
Cînd nu cobor cu mintea-mi înaltă între dinșii...
(Oprindu-se. Către sine.)

Dar numele acelu viteaz tot vreau să-l ştiu.
Ceva mă-mpinge şi-astfel de ştiri a le culege...
Şi-acel grozav pericol se cheamă? Zi-l pe nume.

ŞTAFETA

Timur.

BAIEZID

E hoş de drumuri mari, sau poate un rege
Ca mindrii regi ce-l cîntă divinul Firdusi?
Popoare multe duce eu dinsul spre-a sfârma
Aşa o biată ţară cum e Împărăşia-mi!

ŞTAFETA

Popoarele se pleacă la orice semn al lui.

BAIEZID

Popoare? Ce popoare? Dar neamuri sînt acelea?
Trăieşte fiecare doar pentru hrana lui.
Ce poate împreună să-l lege-acuma?

ŞTAFETA

EL

BAIEZID

O fi volute şi mindru. Frumos. Nu e aşa?

ŞTAFETA

O, nu, e şchiop, săracul, şi-l zice Timur-lene...

BAIEZID

Dar eu stau pe picioare ce încă-s zdruvane.
Ce-mi este ea în faţa-mi găsind şi pe-acest şchiop
Să-l rup şi bodolanul ce-ntreg încă-l rămase,
Cînd l-o fi prins la vre o faptă de furtişag...
O, Doamne-Allah, acela ce-mi sperii azi supuşii,
Şi dai închipuire de rău Iricişilor,
Trimite-mi şi pe-acesta spre a li arăta
La toţi ce jucărie imi poate fi şi-acesta...
Eram fără credinţă în mine un moment.

[47] Credeam că vine-asupra-mi un viitor fără samăn,
 Că din Apus, ori poate din fund răsăritean,
 Acolo unde China-și întinde-mpărăția,
 Veni-va să mă-nfrunte un nou euceritor,
 Cum nu-mi dădură ochii să văd pină acuma.
 Și iată că vestirea-n nimic s-a prefăcut,
 Decît în vorbe goale ea ale babelor.
 Să vie! Zi-i să vie... Trimete-l o serisoare,
 Să zhoare purtătorul pe aripă de vînt,
 Să-l caute oriunde[-l] culcușul hoșilor,
 Bordelu-n care șchiopii săraci s-ar mai ascunde.
 Aice îl așteaptă Sultanul Baiezid.
 Și n-a zbura din luptă pe-ale lui cotonouge,
 Căci și pentru-o mulțime ca asta știu un leac.
 Dar aș fi vrut ca altfel de dășman să însemne
 O ultimă-neercare a vieții de viteaz!
 Dar, dacă nu sînt alții, iată-l primese pe-acesta.
 Te poți duce, dar vestea-ți așa-i de fără rost,
 Că e păcat de calul ce l-ai minat pe drumuri.
 (Se oprește.)

Dar ce mai stai? Ori poate mai este vre un ciung,
 Vreun cocoșat, ori altă dihanie, cu care
 Să cauți pe stăpînul tău a-l amenința?
 Numește-l și pe-aceia, ca să-i adun de-odată!

ȘTAFETA

O, nu, însă în cale-mi dăunăzi răsări
 Pe-un prag de minăstire un biet derviș...

BAIEZID (Impresionat)

Mai lasă-l! Ce-mi e de toți dervișii?
 Să-mi vie la pomână și i-oi îndestula...

ȘTAFETA

Era în el o sfîntă chemare...

BAIEZID

Nu te-nerede...

Cu vrăji se poartă numai, pe toți spre-a ne-nșela!

[48]

ȘTAFETA

În ochii lui zărit-am un fulger de-adevăr...

BAIEZID

Ca fulger este numai un fulger, și e-n mine.

ȘTAFETA

Și el mi-a dat aceasta spre a și-o-nfățișa

(Întinde o scrisoare.)

BAIEZID (cetește)

„Solla îmi este spre stîrșit:

Te-aștept să vii la mine pe cîmpul din Ankara“.

De l-el vedea pe-neela, al vole să-l uelzi...

ȘTAFETA

Nu pot...

BAIEZID

Orl, tu, orl altui își va primi pedeapsa.

ȘTAFETA

Dar e așa de mare, fiindcă-l așa de mic!

[Sfîrșitul actului al patrulea.]

Scena I

Baiezid. Ali-Paşa. Vizirul.

BAIEZID

E totu-n bună stare? Chematu-l-al pe toţi?
 Mă mir ce-atita grijă să am de-un om ca dînsul.
 E frontul gata? Nu ştii cînd vin astfel de hoşi
 Cu care bătălia nu [e] ea şi cu alţii.
 Cînd fug, ei de o nouă luptă se pregătesc.
 Le ştiu obiceiurile, şi de aceea n-am
 Vreo încoş, dar se cere-a feri surprinderea.
 Şi, vezi, dacă o dată l-al frînt, n-ai isprăvit:
 Adună din coelauri şi altfel de callei
 Pe care-l ispiteşte o pradă ca a noastră.
 E greu pînă ce află n'noastre avuţii,
 C-apol nu seapă de dînsul cît şi-e vilaşa întreagă...
 Prost luera şi această cercare neaşteptată
 A sonetel care-ntr-una credinţa mi-a păstrat.
 Ce-o zice lumea-ntreagă eu greu supusă mie,
 Cînd va afla că lupta o dau acum e-un şchiop
 Ca ăsta, prăpăditul...

(Se opreşte.)

. O dau... şi cine ştie?

De m-ar înfrînge, eu n-aş putea trăi...

ALI-PAŞA

Dar cum poţi crede, deamne, că s-ar putea să fie...
 De-ajuns e să ne vadă, şi s-or imprăştiu.
 Gîndeşte-te că-n urmă-l nu e vreo biruinţă.
 Cu cine-avu a face un astfel de voine?
 Cu bleji clobnui ce turma îndat-o părăsîră,
 Şi l-au gătit ospăţul spre care lăcomia.
 Ce cîntec despre dînsul sună ca despre tine,
 Pe care te slăviră poezii cel mai mari,

Și cine-a scris vreodată un rind despre acesta,
 Pe cînd istoriografil se lupt-a povestî
 Isprăvi ca ale tale, ce-s unice pe lume.
 Și poate chiar că însuși aenm va fi-nțeles
 Ce mare-i e greșeala cînd se ridic-usupră-ți, —
 Și-atunei i-l da acolo și lui un biet ținut
 Sărac, să se brănească în parea-mpărâtească
 A ta, crușînd drumeții pe care-i tot prăda.
 Sînt mulți aei ce pînea și-o au din a ta milă.
 Nu, nu, vedea-vei: lupta cea dreaptă n-o va da.
 (Ascultă.)

Ce se aude-s numai ciocnirile de strujă.
 Așa vin ei, ca vîntul, și dacă întîlnesc
 Ceva, ei tot ca vîntul de lute se întorc.
 Cu strigăte urlite ei cat-a ne speria.
 Dour îi cunosc prea bine, le știu vecinătatea.
 De ei nu poți fi sigur, nîei cînd îi vezi bătuți,
 Nîei cînd întind o mină în care nu-i credință.
 Nisip ce se frămîntă și nu poate elădi...

BAIEZID

Cladat ce tare sună aceste strigăte!
 Nu par a fi doar semnul că oastea le-a sosit
 Și că e gata lupta să o înceale.
 Ea pare începută și, cît gîcesc ca glas,
 Durere e și teamă, iar vorbele-s a'noastre...

ALÍ-PAȘA

Dar nu e cu puțință... Ce nu ținem cu noi?
 Singeaceli⁴ toți venîră aici din Asia,
 Alături beglerbegul din Rum veni cu cei
 Din nobila Europă; nu-i ulmeni să lipsească.
 Ce mindri-s lenleerli că pot a se necrea
 Din nou cu dîșmani cari de mult li-au fost lipsit,

⁴ Guvernator al unui teritoriu (ca vilayetul) din vechiul Imperiu otoman; n. red.

[51] Și scapără spahii să deie lovitura.
Păcat că nu-i un dușman, acum, de sama lor!

BAIEZID

Și sirbii sînt alce. Acei care odată
Făcură să se teamă și oastea lui Murad,
Și moartea i se trase din strașnica lor ură.
Sînt buni ostași, și felul de luptă li-i neclăși
Cu-al ăstor dușmani care veniră din pustii,
De nu li știu al noștri iutrea și rindula,
Așa că pot să fie surprinși și încreași.

ALI-PAȘA

Sînt toți, și au în frunte pe ehlăr fiul lui Lazăr,
Pe Ștefan...

BAIEZID

Pe acesta l-am vrut, dar e ciudat
Că toată amintirea din Cosovo se-ntoarece.
Atuncea biruința noi o am câștigat,
Dar eu ce preț plătită? Vința Sultanului!
De ce te-ntorei în minte-mi, o, tutăl meu iubit?
Ce este potrivirea ce o aduce sourta?
Nu poate fi izbînda și fără jertfa mea?
Sau ehlăr eu jertfa însăși să pierd eu bătălia!

ALI-PAȘA

Sînt vrăji nesănătoase pe-acest loc blăstămat.
Le vezi săpate-n pietre bătrîne care-nșiră
Războaiele în care periră oameni mulți.
Nu-i casă-n care astfel de rînduri să nu fie.
Și nimene nu poate să șteargă urma lor:
Acela ce se-ncearcă, lese beteag de-o mină...

BAIEZID

Da, știu... De la-mpărății romani ele se trag.
Fu August cel ce puse să sape aste șiruri,
Și a menit că nimeni să nu poată strica

Fudula mărturie a marilor lui fapte.
 O vrajă e: și toate cu vrăji legate sînt.
 N-a fost o vrajă însăși isprava vieții mele?
 Și vrăjile se leagă, și vrăjile se rup...
 Ceva îmi spune: ăsta e rostul vieții noastre.
 Dar știți, Ali, o vorbă-l: acolo unde fu
 Odat-o bătălie, și mai ales eînd serie
 Cum fuse biruința de-afuncea, bine nu-l
 Din nou să-neerci ce poate soarta să-ți dele ție.
 Nu-ți pare că-n aceasta e un rost înțelept?

ALI-PAȘA

Ba nu, o biruință aduce și o alta.
 Ca August despre care-ai vorbit, vom birui.
 Și o moschee mare clădit-a fi pe locul
 Ce-ascunde-n fund toți morții pe cari-l vom jertfi...

BAIEZID (hotărît)

Azultă alte trimblji. Eu vreau să știu^{ce} e!

ALI-PAȘA (deschide cortul)

Să vie o ștafetă cu vești, de-acepe lupta.

(Către Balezid.)

Vede-vei că aceasta o mare zi va fi,
 Și s-a-nsemna în viața-ți cu fapte minunate...

BAIEZID

Va fi minunea, însă al cui folos va fi?

Scena a II-a

Aceiași. Ștafeta.

ALI-PAȘA

Să spui tot ce acolo departe se petrece.

ȘTAFETA

Vizire, este voie să spun ce-i adevăr?

[53] ALI-PAŞA

Da, da, să nu lipsească nimic, căci te ascultă
Acela care poate orice a îndrepta
C-un semn din mina care poruncile împarte...

ŞTAFETA

Mai mare e ca tine acest Paşă străin?

ALI-PAŞA

Mu-i Paşă, el el este asupra tuturor.
E însuşi Padişahul nostru: e Baiezid.

ŞTAFETA

Ce mult mă doare, doamne, cînd nu pot a-ţi aduce
O veste ca aceea pe care o aştept
Şi care de mărirea ta este vrednică...

ALI-PAŞA

Ce spui?

ŞTAFETA

Dă-mi voie vorba ta să o amintesc.
Şi, fiindcă înainte-mi stă însuşi domnul nostru,
El trebuie să ştie că, oricît de viteaz
Ar fi avîntul nostru, sîntem puşini în faţa
Mulţimii nesfîrşite ce curge din pustiu
Ca un potop ce-necă tot ce se află-n cale.
Păcat de oastea noastră ce-şi pierde în zădar
Puterea adunată pentru altfel de oaste
Decît aceasta care-i o gloată de tîlhari
Şi-atît...

BAIEZID

Învins de-adunătura aceea de sălbateci...

ŞTAFETA

Sălbateci sînt, o, doamne, şi fără rînduială.
Aşa că-l o ruşine să ne poată sfărma,
Şi iată, el ne sfărîmă, ne spulberă în vînt
Ca pleava, pe noi, griul cel bun a-mpărăţiei...

E farmecul... Deel totul de farmece-l legat...

ȘTAFETA

Un farmec e, dar locu-l nu este supt pământ
Și nici în cer, în stele, el este într-un om;
În el, Timur, în șchlopul sărac cure ne frînge...

BAIEZID

Cum e? Vorbește! Cum e ael ce m-a învins?

ȘTAFETA

Un om mărunt, și fața-l urîtă-l elt se poate.
În zdrențe adunate din pradă-l îmbrăcat,
Și n-are cal supt dînsul, el-așa, șchlopind se poartă
Ca dracul prîntre oameni, pe care din mormînt
Ar fi în stare larăși să-l facă vii și zdraveni.
În ochii lui de flăcări războiul este tot.
Cuvinte nu rosteste, el doar un urlat scoate,
Și-atunci al lui de-odată se prăbușese ea orbi
Asupra noastră; nimeni nu poate să-l oprească,
Atîta [de] năvalnie a moarte urlă toți.

BAIEZID

Și fug? Fug lenleerîi, podosba oștii mele?
Spahîii în veșmînte de aur fug gonîți
De vrăjile acestui trimis al Iadului?
Ascultă, tu te-ntoarce. Ai miei dacă nu pot
Să-nceapă lupta larăși, la Ștefan tu te duce,
La sirb; îl știi. Creștinii nu altfel de flință.
Adesea fac eu erucea minuni de nouă vrăji,
Și spune-i că-l țin gata răsplata ce-a voi-o,
În țări, în bani, în lucruri oricît de scumpe, dar
Să ceree îne-odată norocul lui. Căci astăzi
Norocul meu în lupta fatală se pierdu.
Aceeși veste du-o în ceata vlahilor:
Sînt aspri de cerbiee și nu se dau ușor
Bătuți, ei sînt în stare din nou să deie lupta.

[55] Să piară pentru mine! Cu asta sînt datori
Că țara lor rămas-a supă Mireea neatinată.

ȘTAFETA

Să-l plîngem, căci tot timpul plin e de trupul lor...

BAIEZID

Periră toți?

ȘTAFETA

Nu-l unul seacă să aducă
O veste-așa de tristă... Doar Ștefan de-a scăpat,
Și-a spus plecînd, din fuga calului, aste vorbe:
„Mai bine-l de acela ce-nice au rămas.
Dar eu am datoria ca țara să mi-o opăr”.
Și-ți lasă ție sfatul eu însuși să gîndești
Că o Împărăție nu pierе cînd acela
Ce-i este cap păstrează puterea de-a schimba
Înfrîngerea de astăzi în gloria de mine.

BAIEZID

Să fug? Dar cine poate oare-a-și închipi
Că, prins de vijelia năprasnică, se lasă
Minat pribeag în fugă cel ce e Baiezid?
Lăsați-mă ca-n mijloc de dușmani să-mi cere soarta!

ALI-PAȘA (oprindu-l)

În tine se ascunde întregul viitor
Al casei otomane: copiii-s încă tineri
Și nu-s deprinși să lupte ca și un singur om:
Cu mintea lor ușoară pot lesne să greșescă.
Un suflet nu se face de-odată, ca al tău,
Și toată rătăcirăa noi vom plăti atunci.
Nu, tu rămii, căci lupta nu tu o ai pierdut.
Erai gătit să intri în toată-nvîlmășeala,
Să-ți pui viața însăși în joc, dar te-a oprit
Minarea săvîrșită de forțe neștiute.
Întîia oară-n viață avuși ce nu pricepi,

Și nimeni nu pricepe meniri cum e aceasta.
O taină e, te-nelină tuiel, căel alt chip nu-l...
(Se deschide poarta cortului. Apare dervișul.)

Scena a III-a

BAIEZID. ALI-PAȘA. DERVIȘUL.

DERVIȘUL

Ce taină? Nu sînt taine pe lume, ei greșeli.
Le faci? răsare-ndată pedepsa ce grăbește.

BAIEZID

În lături tu, osîndă, care mă prigonești!
Pe dînsul puneți mina! Pe el, ucideți-l!
Cu dînsul ponte vraja ce-aduce se va atînge.

ALI-PAȘA

Stăpîne, nu e bine a mai adăugi
La ceea ce ni este păcatu-al tuturor
Și nu ai tău, căel însuși atîta ai făcut:
Că gloria prin luptă cîstit-ai cucerit,
Că ai mărît o țară de s-a făcut o lume
Și-al răzbunat o lege jignită de creștini,
Dînd tatălui ce-n luptă cu ei perî, odihna,
Prin dreapta răzbunare în multe bătălii.
Ferește-te de-acesta, căel se cuprinde-n el
Voința ce ne-ntrece pe toți, și n-ai știut-o,
În mîndra conștiință de ceea ce ești tu!

DERVIȘUL

A mă ucide-i lesne, mai greu a mă-nțelege.
Iar să prevezi ce vine acum, e și mai greu,
Căel nu sînt isprăvite toate pedepsele.

BAIEZID

Și ce ponte fi, oare, ca-nfrîngerea mai greu?

DERVIȘUL

Mai greu, e, Baiezide, ea toate, umilința.
(Strigăte de femei.)

[57] ALI-PAȘA

Femeile se luptă și ele, de le-aud
Cum strigă prigonite de-nvingătorii noștri?
(În fața cortului.)

Mai sînt ostași pe-alee, să pontă apăra,
Nu numai pe acesta, care-l stăpînul nostru,
Femeile ce-n luptă să între-au eutezat,
Și-acum le urmărește setea de răzbunare?
(Un ostaș apare.)

Scena a IV-a

Acciași. Ostașul.

OSTAȘUL

Fugiți, fugiți cu toții, nădejde nu mai e!
Scăpați însă și-aceste femei înspălmîntate.
E doar baremul însuși al tău, o, Baiezid,
Și nu e o rușine mai mare decît dacă
Le-or duce după dînsul acest birutor
Și ar spurea înalta eluste a Casei tale!

BAIEZID

Lăsați-mă în luptă să mor spre a-l apăra!

Scena a V-a

Acciași. Femeile.

SULTANA VALIDÉ

Privește, împărate, la ce ne duse soarta!
Uelde-ne mai bine decît roabe să fim
La spîrentul acestă ce e stăpîn acum!
(Strigăte de: vai! vai!)

BAIEZID

Dar nu mai este luptă, căci nu mai sînt ostași.
Ueldeți pe acela ce a rămas el singur,

Și ochii lui rușinea din urmă o privește,
Dar nu poate să afle nimic s-o-nlăture!

SULTANA VALIDÉ

Noi am visat mărirea ce nu are sfîrșit,
Și ne-am simțit asemenea cu Craii din vechime,
Ce au murit în Seaua, pașnici și glorioși...
De ce nu lasă soarta să fim așa ea dinșii,
Ci ne-a minat spre fărîm al acestor ispășiri!
(Apare dervișul.)

Scena a VI-a

Acciași. Dervișul.

DERVIȘUL

Nu mai cătați țeslea: acesta o aduce!
El este domnul care vă poate împăra.
Doar el e cel ce pontă în fața tuturor
Sollu neinvinsă a domnului Allah!

(Mare sunet de trîmbiți. Steaguri flutură. Robi sînt duși în lanțuri.
Apare Timur.)

Scena a VII-a

Acciași. Timur.

TIMUR

Femeile acestora le luați. Fae prea mult zgomot.
Cred poate că haremul meu nu-l destul de plin
Și că eu am nevoie de fețe zugrăvite,
Așa cum învățară acești turei viăguți
În Rumul ce nu este decît boale și schime,
De li-a perit în suflet virtutea celor vechi
Și astăzi eu oricare din greci sînt de-o potrivă.
La muncă! Faceți halucinații nouă pentru acești

[58]

[59] Ostași ce din pustluri veniră gol alee,
Și-l bate vînt, și soare îl arde pe spinări.
Sînt vrednici ea aceste gîngășe degete
Să țeară pentru dinșii din cinepă și în
Veșmintul blărușii pe care-au dobîndit-o.
Iar dacă dintre dinșii e unul mai frumos,
Fiind ele deprinse cu fețele alese,
Aleagă-și-l atuncea bărbat, și eu îl-oi da
Deplină voie casa să-și facă pe pămîntul
Ce este eucerirea lor veșnică de-acum.

BAIEZID

Privește pe acela pe care-l ai la față,
Și-obrazul lui cu palma aspră-l lovești astfîl!
Poveștile bătrîne nu cer purtări ca asta.
Învînsul care-n luptă căzu e demn de-a fi
Cruțat de cine sourtu-l sul mai sus ca dînsul.

TIMUR

Așa-l în cărți. Dar cartea nu este de la noi.
Atîta știm: stăpînul și robul. Iar tu astăzi
Rob ești, și la robia-ți te pleacă, Baiezid!
Plecatu-s-au atîția la tine. Este vremea
Ca însuși capul mîndru în fața mea să-l pleci.

BAIEZID

Hangerul se poate-l! Capu-mi e fără apărare.
Cădea-va la pleoară-ți, dar nu se va pleca.
Cloban și hoț, precede așa cum datina
Vă este, și murl-voi Sultan și Împărat!

TIMUR

Pleca-vei capul mîndru, dar altfel de cum crezi.
Voi nu slăbești, de multă vreme, nici în credința
Noastră, și nici în rostul nostru cel vechiu, turcesc.
Catiri, fără putere ajuns, ai rasele noastre!

Bărbați au fost odată strămoși, însă voi
 Prin felul vieții voastre sînteți niște femei
 Ce nu pricep prin ele viața să-și apere.
 Nu te-ai luptat tu, care, ea domn, deprins ai fost
 Să dai porunei, și alții viața să și-o jertfească.
 Pe jos, ea pe creștinul din oastea ta, nu vreau
 Să te tirase în urma oștii învingătoare,
 Dar nu ești vrednic calul supt tine să-l strunești
 Ca un viteaz ce veșnic se află-n fața oștii.
 De-aceia eu această cușcă ți-am pregătit.

(Aduc cușca⁵ împodobită.)

Frumosă e: cu sur perdelele-s cusute,
 Și cea mai scumpă stofă în ele s-a tălat.
 Am luat-o-n prada unei mîndre Împărătese,
 Dar n-a fost de nevoie să o-ntrebuințăm.
 Acum avem pe omul mare ce vrednic este
 În ea să se ridice spre-a nu o părăsi.
 Tu vei trona acolo pîn'la sfîrșitul vieții.
 Hai, sule-te îndată, nu-î vreme de pierdut!
 Sînt mii de-ai tăi ce-așteaptă să li se taie capul,
 Iar capul tău acolo în veel va sta pleant.

BAIEZID

Nici mort!

TIMUR

Te suie! Căci altfel eu voi pune
 Pe robii cei din urmă să prindă acest trup
 Și să-l arunce-acolo cu-o nouă pîngărire.
 Te-așeză, Balezide, la locul cel înalt!

(Balezid se suie.)

⁵ Această «cușcă» trebuie s-o înțelegem doar o trăsură cu gratii, ca acelea în care pînă ieri călătoreau haremurile. » (Nicolae Iorga în *Istoria Românilor*, București, 1937, vol. III, p. 318).

[61] *Scena a VIII-a*

Aceiași, Dervişul.

DERVIŞUL.

S-a încheiat povestea mîndrului Baiezid!

Smerește-te, Timure, căci alta se începe.

Nu e altă putere decît a lui Allah,

Și nu-l altă mentră decît a bunătății!

[Sfîrșit]

[62]

Ci fur tîi - o - ve la mine x' - gema
 Se vale toate ostea cî voi apîncați rbi
 Da, rbi, cîc nuna rbiu ei rbi x' - cîc
 Cî total mîi cînt - a uui l' - m cînt
 Si m rbiu cî fînt dînti l' - rî bînt
 Tu crezi - r' - cî cî tîu, o cînt, cî c' - l' - Bînt
 Cîmuna cea rî bînt a fîntu cîntu,
 Si l' - cînt, cînt se cîntu la r' - d' - r' - bînt
 r' - bînt
 r' - bînt
 De cî sîntu cî fîntu cîntu cî mîntu
 Ce cîntu, r' - m l' - cîntu, atînt a dîntu
 Si cî atîntu rîntu, r' - fîntu mîntu
 Baiezid

IORGA ȘI EUROPA

După primul război mondial cariera științifică a lui Nicolae Iorga cunoaște consacrarea internațională. Începe perioada generoasă cu recunoașteri meritate, cea dintâi venind din partea prestigiosului Institut al Franței. În mănunchiul de documente care văd astăzi pentru prima oară lumina tiparului, cuprindem scrisorile și invitațiile ce atestă interesul de care se bucura personalitatea lui Nicolae Iorga pe plan mondial. Sînt scrisori semnate de: Charles Diehl, Maurice Croiset, Sébastien Charléty, Bronislaw Dembinski.

«... ESTE RĂSPATA A TOT CE AI FĂCUT PENTRU
ȘTIINȚĂ ȘI, TOTODATĂ, O MĂRTURIE DE PRIE-
TENEASCĂ SIMPATIE FAȚĂ DE ROMÂNIA»

Charles DIEHL

I UNIVERSITÉ DE PARIS

Faculté des Lettres

Paris, le 15 décembre 1919
72, Avenue de Wagram

UNIVERSITATEA DIN PARIS

Facultatea de Litere

Paris, 15 decembrie 1919
72, Avenue de Wagram

Mon cher Collègue,

*j'aurais voulu vous annoncer dès vendredi soir
votre élection comme correspondant de l'In-
stitut. Elle a été triomphale: 28 voix au pre-
mier tour sur 34 votants. Et elle m'a fait
d'autant plus de plaisir que je me suis fort
occupé de son succès. Je vous en félicite bien
cordialement et nous en sommes tous très
heureux, parce qu'elle est à la fois la recon-
naissance de tout ce que vous avez fait pour
la science et un témoignage de sympathie*

Scumpe coleg,

as fi dorit să-ți vestesc încă de vineri seară
alegerea dumitale, ca membru corespondent
al Institutului. A fost un adevărat triumf:
28 de voturi din 34, la primul tur de scrutin.
Mi-a făcut cu atît mai mare plăcere cu cît
am pregătit îndeaproape acest succes. Te
felicit din toată inima. Suntem cu toții foarte
fericiți de alegere, căci este răsplata a tot ce
ai făcut pentru știință și, totodată, o mărturie
de prietenească simpatie față de România,

*amicale pour la Roumanie, auquel, je l'espère,
vos compatriotes ne seront pas insensibles.*

*Croyez-moi, mon cher Collègue, cordiale-
ment à vous*

la care, sper, compatrioții dumitale nu vor
rămîne insensibili.

Crede-mă, iubite coleg, al dumitale, din
inimă,

Ch. DIEHL

Semnătura Charles Diehl

Cu Charles Diehl la Veneția

«AR FI PENTRU NOI O MARE CINSTÉ DACĂ UN
ISTORIC EMINENT CA DUMNEAVOASTRĂ AR
ADUCE ASTFEL CURSURILOR NOASTRE CONTRI-
BUTIA ȘTIINȚEI ȘI A TALENTULUI SĂU»

Maurice CROISET

COLLÈGE DE FRANCE
Paris (5)

le 8 décembre 1919

Monsieur et honoré Collègue

L'Assemblée des professeurs du Collège de France m'a chargé de vous demander si vous accepteriez de venir faire cet hiver au Collège une série de leçons. Nous serions grandement honorés qu'un historien éminent apportât ainsi à nos enseignements le concours de sa science et de son talent. Et, en même temps, nous verrions avec plaisir dans votre accep-

COLLÈGE DE FRANCE
Paris (arrondissement 5)

8 decembrie 1919

Domnule și onorate coleg,

Adunarea profesorilor de la Collège de France m-a însărcinat să vă întreb dacă ați primi să veniți să țineți, în iarna aceasta, la Colegiu o serie de lecții.¹ Ar fi pentru noi o mare cinste dacă un istoric eminent ca dumneavoastră ar aduce astfel cursurilor noastre contribuția științei și a talentului său. Totodată, am vedea cu plăcere în răspunsul

¹ Prelegerile pe care urma să le țină la Collège de France au fost prezentate abia în ianuarie 1921, sub titlul *Les Latins d'Orient*, deoarece Iorga n-a putut răspunde imediat invitației.

Plicul scrisorii lui
Maurice Croiset
către N. Iorga.

tation un témoignage des sentiments 'de profonde sympathie qui existent entre la France et la Roumanie et que nous désirons vivement entretenir.

Une indemnité de 4 000 francs, pris sur la fondation Michonis, serait attribuée à ces leçons. Vous auriez à en choisir vous-même le sujet en toute liberté et à en fixer le nombre, selon le temps dont vous disposerez. Je me borne à vous dire, à titre d'indication, que ce nombre, jusqu'ici a varié entre 4 et 8.

Je serais particulièrement heureux de recevoir de vous une réponse favorable et je me féliciterais de l'occasion qui me serait ainsi donnée d'entrer en relations personnelles avec vous.

Veuillez agréer, Monsieur et honoré collègue, l'assurance de ma haute considération et de mes sentiments très sympathiques.

L'Administrateur du Collège de France

Maurice CROISSET

dumnevoastră afirmativ o mărturie a sentimentelor de adâncă simpatie ce există între Franța și România și pe care năzuim să le întreținem în continuare.

O indemnizație de 4 000 de franci, luați din fondurile fundației Michonis, v-ar fi atribuită pentru aceste prelegeri. Le veți alege dumnevoastră înșivă subiectul, în deplină libertate, după cum le veți fixa și numărul, în funcție de timpul pe care-l aveți la dispoziție. Mi-e deajuns să vă spun, ca indicație, că acest număr a variat, până acum, între 4 și 8 lecții.

V-aș fi deosebit de recunoscător dacă mi-ați putea da un răspuns favorabil și m-aș bucura de prilejul acesta de a vă cunoaște personal.

Vă rog, domnule și onorate coleg, să primiți asigurarea înaltei mele considerațiuni și a sentimentelor mele de simpatie.

Administratorul, al Colegiului Franței

Maurice CROISSET

« ... DOCTOR DE ONOARE AL UNIVERSITĂȚII DIN STRASSBOURG »

Sébastien CHARLÉTY

Strasbourg, 10 dec. 1919

Monsieur le Professeur,

J'ai l'agréable mission de vous informer que le Conseil de l'Université de Strassbourg a décidé, à l'occasion des fêtes de l'inauguration célébrée le 22 novembre 1919, de vous décerner le titre de Docteur honoraire de l'Université de Strassbourg.

Je vous serais reconnaissant de me faire savoir que vous acceptez cette distinction. Le diplôme qui vous confèrera le Grade de Docteur vous sera prochainement adressé.

Domnule Profesor,

Am plăcuta misiune de a vă înștiința că Consiliul Universității din Strassbourg a hotărât, cu prilejul deschierii cursurilor care a avut loc la 22 noiembrie 1919, să vă acorde titlul de doctor de onoare al Universității din Strassbourg.

V-aș fi recunoscător să-mi anunțați că primiți această cinstire. Diploma care vă va conferi gradul de doctor vă va fi adresată neîntârziat.

Strasbourg, 10 dec. 1919

Carte poștală ilustrată cu autograful Iorga (16 sept.
tembrie 1911)

*Veillez agréer, Monsieur le Professeur,
l'assurance de ma haute considération,*

*Le Recteur d'Académie, Directeur Général
de l'Instruction Publique et des Beaux-Arts*

CHARLÉTY

Monsieur Jorga, professeur à l'Université de Jassy
(Roumanie)

Vă rog, domnule profesor, să primiți în-
credințarea înalte mele considerațiuni.

Rector al Academiei, director general al
Instrucțiunii publice și al artelor.

S. CHARLÉTY

Domnului Iorga, profesor la Universitatea din Iași
(România)

* ... AȚI FĂCUT OBSERVAȚIA CĂ FIECARE NAȚIUNE
VA GĂSI ÎN ROMÂNIA O PARTE DIN ISTORIA ȘI
DIN EXISTENȚA EI PROPRIE.*

Bronisław DEMBINSKI²

Poznan, le 10 mai 1936
ul. Matejko, 55

Poznan, 10 mai 1936
str. Matejko 55

Monsieur le Président,
mon vénère collègue,

Le jour de fête nationale de la Roumanie, je tiens à vous présenter mes remerciements les plus sincères et mes sentiments très dévoués. Vous nous avez offert une hospitalité que l'on n'oublie jamais. Je fus heureux de vous voir et de vous admirer dans votre pays. Vous avez grandement contribué à sa prospérité et à sa grandeur. Grâce à vous, à vos études approfondies, le monde entier a pu connaître la «place des Roumains dans l'histoire universelle»³. Dans votre discours, le jour de l'ouverture de notre dernière assemblée, vous avez fait observer que chaque nation va trouver en Roumanie une partie de son histoire et de son existence propre. L'histoire de la Pologne en est un exemple éclatant et très instructif. Les publications que vous avez bien voulu nous offrir généreusement nous invitent à étudier le passé des terres qui constituent un organisme national, pour nous autres c'est un stimulant pour les études ultérieures concernant les influences réciproques entre l'Orient et l'Occident.

C'était aussi une grande joie d'être dans votre maison et de jouir sur place de votre hospitalité.

J'ai regretté beaucoup que ma santé ne m'a pas permis de me rendre en Bucovine. Mon collègue Rutkowski m'a raconté que vous étiez infatigable.

Domnule Președinte,
venerate coleg,

Cu ocazia sărbătorii naționale a României, doresc să vă prezint mulțumirile mele cele mai sincere și sentimentele mele adânc devotate. Ne-ați oferit o ospitalitate de neuitat. Am avut fericirea de a vă vedea și de a vă admira în țara domniei-voastre, la a cărei prosperitate și glorie ați contribuit atât de mult. Datorită domniei-voastre, studiilor dumneavoastră pătrunzătoare, lumea întreagă a putut cunoaște „locul românilor în istoria universală”.³ În discursul domniei-voastre, în ziua deschiderii ultimei noastre adunări,⁴ ați făcut observația că fiecare națiune își va găsi în România o parte din istoria și din existența ei proprie. Istoria Poloniei este, în această privință, un exemplu strălucit și cit se poate de instructiv. Publicațiile pe care ați binevoit a ni le oferi cu generozitate ne îndeamnă să studiem trecutul acelor ținuturi care constituie un organism național, fiind pentru noi ceilalți un stimulent la noi cercetări relative la influențele reciproce dintre Orient și Occident.

A fost, de asemenea, o mare bucurie să ne găsim în casa domniei-voastre și să ne bucurăm acolo de ospitalitatea dumneavoastră.

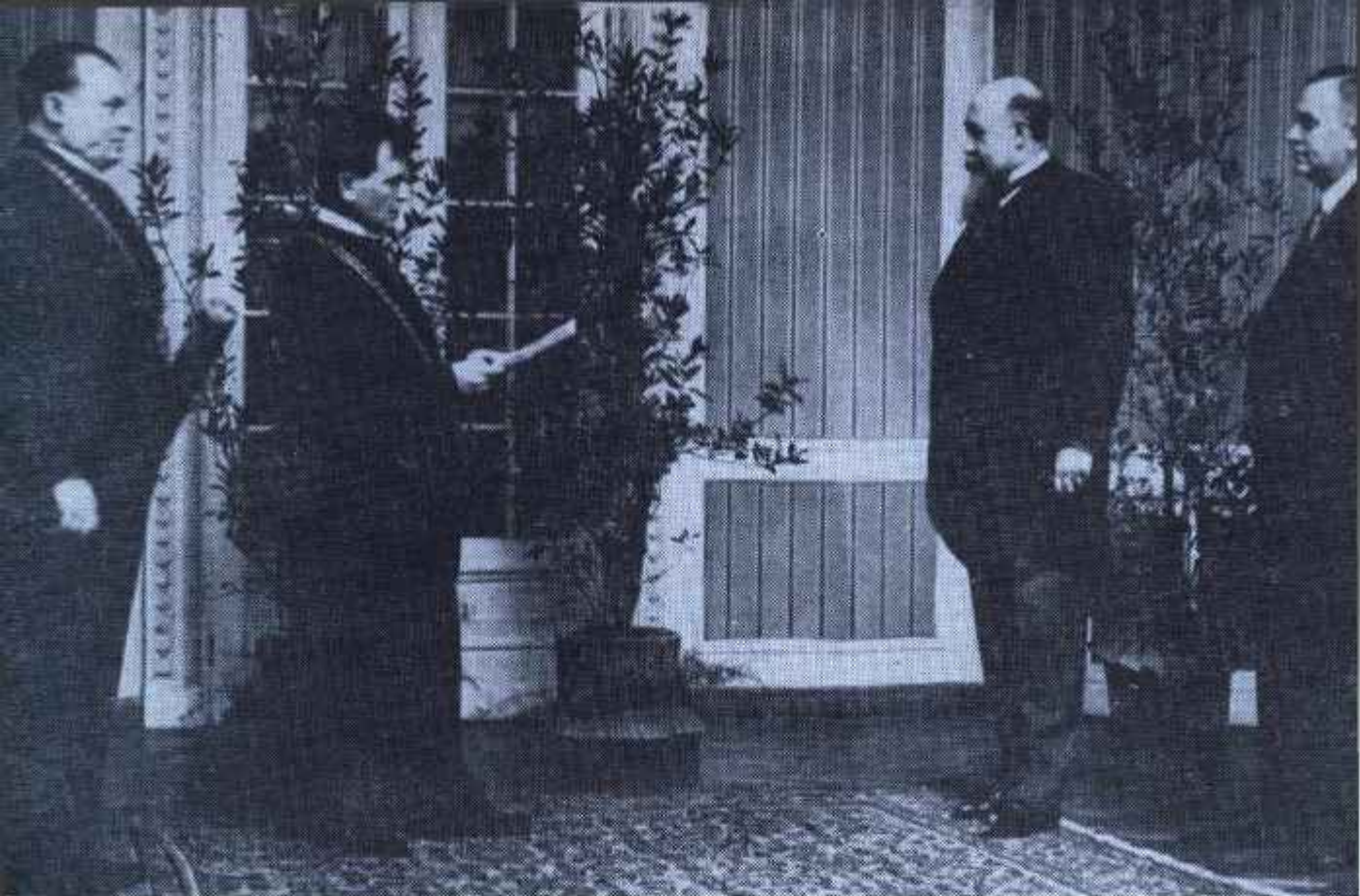
Mi-a părut foarte rău că sănătatea nu mi-a îngăduit să merg în Bucovina. Colegul meu Rutkowski mi-a povestit că erați neobosit.⁵

² Profesor la Universitatea din Poznan; a vizitat România în 1938, cu prilejul unei reuniuni a Comitetului internațional al istoricilor. Patru ani mai târziu, contele Dembinski pierde într-un lagăr, curând după invadarea Poloniei. Iorga a scris un dureros articol în care se întrevede, dramatică pentru noi, prevestirea propriului sfârșit.

³ Aluzie la cartea lui N. Iorga, *La place des Roumains dans l'Histoire universelle*, 3 vol. 1935—1936.

⁴ Adunarea Comitetului internațional al istoricilor, la 13 aprilie 1936.

⁵ Participanții la reuniune au făcut o excursie în nordul Moldovei între 18 și 20 aprilie.

La legația Cehoslovaciei din București, cu reprezentanții Universității din Bratislava (1932).

Je vous remercie, mon vénéré collègue, de votre bienveillance et de votre bonté.

Veuillez agréer, Mr. le Président, l'expression de ma haute considération et je vous prie de vouloir présenter également à Mme Iorga mes hommages très sincères et reconnaissants, vôtres

Bronislaw DEMBINSKI

Vă mulțumesc, venerate coleg, de bunăvoință și de bunătatea dumneavoastră.

Vă rog să primiți, domnule Președinte, expresia înaltei mele considerațiuni și să binc-voiți a-i prezenta și doamnei Iorga omagiile mele sincere și recunoscătoare, al domniei-voastre

Bronislaw DEMBINSKI

La 7 martie 1932, Iorga primea un alt doctorat de onoare, cel al *Universității Ian Amos Komensky* din Bratislava. Solemnitatea înmînării diplomei a avut loc în prezența ministrului Künzl-Iezersky, la Legația Cehoslovaciei din București, deoarece profesorul, ca Președinte al Consiliului de Miniștri, nu putea părăsi țara. S-a păstrat ciorna discursului de răspuns al lui Iorga, scris direct în latinește.

« Gratias ago vobis maximas, amici carissimi et cultores devoti eiusdem disciplinae, pro magni pretii testimonio quod mihi attulistis.

Sub hac tristi temporum coniunctione, in nova ferrea aetate, quando menti humanae

« Multe mulțumiri, prieteni dragi, care v-ați consacrat aceleași științe ca și mine, pentru dovada de mare prețuire pe care mi-ați adus-o.

În epoca tristă în care trăim, întoarcere a vremilor de fier, cînd minților dornice de

DOSARUL ASASINILOR LUI NICOLAE IORGA

În noaptea de 27 spre 28 noiembrie 1940, bandele de legionari săvârșeau unul dintre cele mai rușinoase asasinat din istoria dramatică a acelor ani. Victima era profesorul Nicolae Iorga.

Se cunosc îndeobște motivele și împrejurările care au determinat odioasa crimă. Mai puțin cunoscută este desfășurarea anchetei ce a urmat, atmosfera tulbură în care a avut loc, și mai ales, modul cum a fost mușamalizată.

Evoluția instrucției, așa cum reiese din succesiunea de note informative și de rapoarte înaintate vreme de câteva luni Procuraturii Generale de organele însărcinate cu ancheta¹, dezvăluie complicitatea guvernului la acest asasinat.

Documentul mai-jos-prezentat demonstrează totalul dezinteres al oficialităților în elucidarea unui caz care indignase conștiințele, nu numai dintr-o țară întreagă, dar și de pe alte meridiane.

Guvernul, urmărind tergiversarea cercetărilor, deferă ancheta unui Tribunal de județ care, deși preia cercetările încă din dimineața zilei de 28 noiembrie 1940, este lipsit de concursul organelor în drept. Respectivii magistrați înaintază numeroase note informative Procuraturii Generale, prezentându-și concluziile abia la sfârșitul lunii martie 1941, după căderea guvernului legionar (23 ianuarie 1941).

Concluziile erau departe de a fi cele așteptate! Deși numele asasinilor fuseseră cunoscute aproape imediat după comiterea faptei, vinovaților li se dăduse posibilitatea să scape de pedeapsa cuvenită.

Diana CRISTEV

¹ Documentele alcătuiesc dosarul nr. 121636, păstrat astăzi în Arhiva C.C. al P.C.R. Notele au fost extrase din același dosar.

[martie 1941]

NOTĂ INFORMATIVĂ

asupra mersului instrucției în dosarul No. 293/1940,
privitor la asasinarea
Profesorului Nicolae Iorga

În ziua de 27 Noiembrie 1940 orele 17,30, s-au prezentat la vila Profesorului Nicolae Iorga², din Sinaia, 7 indivizi, care au spus D-nei Ecaterina Iorga că sunt din Poliția Legionară a Capitalei și au venit să ridice pe Dl. Profesor pentru un interogator³. D-na Ecaterina Iorga s-a opus spunându-le că Profesorul e bolnav, dar în acel moment a intrat servitoarea Aneta Cazacu, care aducea un ceai pentru victimă.

Cei 7 indivizi observând, au urmat pe servitoare până în birou, unde Profesorul lucra⁴ și fără opunerea acestuia l-au ridicat. Când au coborât jos, s-a observat că unul dintre cei 7 își uitase pălăria în birou și a strigat la servitoare să i-o aducă. Aneta Cazacu i-a adus pălăria și fiindcă tot acest timp acest individ a stat cu capul descoperit, a putut fi observat mai bine,⁵ în timp ce toți ceilalți stăteau cu pălăriile mult trase pe ochi. (Depoziția D-nei Ecaterina Iorga și Aneta Cazacu).

În timp ce coborau de la vilă, până la locul unde fusese garată mașina, s-au întâlnit cu D-soara Alina Iorga, care, văzând pe tatăl său, l-a întrebat unde se duce. La răspunsul acestuia că merge la București pentru un interogator, D-ra a cerut să meargă și ea, dar unul dintre indivizi i-a răspuns că nu este loc în mașină. Au continuat drumul însoțiți de fiica victimei până la mașină, unde Profesorul a urcat în față, între șofer și alt individ, alți 4 în fund, iar unul a rămas jos, salutând pe cei ce plecau, cu salutul Legionar. (Depoziția Alinei Iorga).

A doua zi — 28 Noiembrie 1940 —, corpul Profesorului a fost găsit aruncat pe cîmpul dintre Ploiești și comuna Strejnic. Lângă cadavru s-au găsit 9 tuburi de cartușe, dintre care, 7 de calibru 7,65, iar 2 de calibru 6,35.

² « În preziua asasinatului, adică la 27 Noembrie 1940, ora 11,45 a.m., s-au prezentat la domiciliul victimei, din București, Str. Jianu, 2 tineri cari [sic !] au întrebat de Profesorul Iorga. Fiul victimei, anume Valentin Iorga, care întâmplător se afla acolo, le-a răspuns că tatăl său nu este acasă fiind plecat la Sinaia sau Vălenii de Munte.

Cei doi tineri au mulțumit și au plecat. (Depoziție Valentin Iorga) » [f. 20]

³ « Pînă la cutremurul din noaptea de 9—10 Noembrie 1940, Profesorul Nicolae Iorga locuia la Vălenii de Munte, cu soția sa, D-na Ecaterina Iorga, și cumnata sa, D-na Lucia Bogdan, care fi era și cea mai apropiată colaboratoare la toate Instituțiile Culturale patronate de victimă. Tot timpul cît Profesorul a locuit la Vălenii de Munte era păzit de Legionari, sub motiv de-a preveni vreo agresiune ce s-ar exercita contra sa.

Din cauza cutremurului, casa Profesorului fiind dărîmată, a fost obligat să se mute cu locuința la vila sa din Sinaia, Str. Codrului, unde a continuat să lucreze la *Istoria Universală* ». [f. 11 r"]

⁴ « ... În acest moment, victima plecînd i-a spus soției sale să aibă grije de notele de la *Istoria Universală* la care tocmai lucra. (Depoziția Ecaterina Iorga) » [f. 20]

⁵ « Dintre acești 7 indivizi a fost recunoscut de servitoarea Elena Cazacu, [lăpsus calami ! — de fapt, Aneta] individul Iacobuță Ștefan a cărui fotografie se află la dosar. Acesta este tocmai cel care își uitase pălăria în biroul victimei și rămînînd mai mult timp cu capul descoperit, a putut fi observat, în timp ce toți ceilalți stăteau cu pălăriile trase pe ochi. (Depoziția Elena Cazacu) » — [Idem] [f. 20]

La o săptămână după asasinat, fostul Prefect de Prahova, Marin Stănescu, a aflat din diferite informații, că asasinii Profesorului, sau o parte din ei, ar fi: Traian Boeru, Directorul General al Cooperăției, Ștefan Cojocaru, fratele fostului Chestor și Inspector în Cooperăție, avocatul Tudor Dacu și Ion Tucan.

Această informație a fost confirmată și de fostul Chestor Paul Cojocaru⁶, care a comunicat că în ziua de 27 Noiembrie cei 4 de mai sus au fost în Ploiești. (Depoziția lui Marin Stănescu).

Bănuind că între asasinarea Profesorului Virgil Madgearu și aceea a lui Nicolae Iorga, ar exista unitate de concepție și execuție, ne-am procurat fotografiile celor 4 indicați mai sus, precum și a șoferului Iacobiță Ștefan, care era în serviciul Institutului Național al Cooperăției din București, unde cei 4 dețineau funcțiuni importante. [...]

În seara de 27 Noiembrie 1940, Prefectul Marin Stănescu, a fost informat de Dl. Rioșanu, Subsecretar de Stat la Interne, că Profesorul Iorga a fost răpit de la vila sa din Sinaia.

Pentru a putea fi identificată mașina care îl ridicase de la vila sa din Sinaia, s-au luat dispozițiuni [sic!] de pază a tuturor barierelor.

Această măsură n-a dat nici un rezultat, în primul rând fiindcă era târziu, iar în al doilea rând polițiștii și jandarmii își făceau serviciul cu teamă, deoarece se aflase de masacrul de la Jilava. Era suficient ca cineva, dintr-o mașină să spună: «Poliția Legionară», pentru ca drumul să fie imediat liber și fără controlul prealabil.

Fostul Prefect, arată cu certitudine că asasinii Profesorului N. Iorga, n-au trecut prin Cimpina, ci pe la Podul Vadului, între Breaza și Cimpina, au luat-o de-a lungul Prahovei, au trecut prin Filipeștii de Tîrg și de acolo la Strejnic, unde l-au asasinat.⁷ (Depoziția Marin Stănescu).

În ziua de 27 Noiembrie 1940, Gică Dinescu, fost Primar Legionar la Vălenii de Munte, împreună cu Victor Enăchescu și Aurel Rogozea au mers la Sinaia, pentru a cere Profesorului să retrocedeze Primăriei, un teren pe care cu mulți ani înainte, Liga Culturală, îl primise ca donațiune, de la comună. Profesorul a

⁶ « Paul Cojocaru, fostul Chestor, arată că n-a avut cunoștință de asasinat, fiindcă toată după amiaza zilei de 27 Noembrie până la ora 20,30 a lucrat la Chestură. După aceea a plecat acasă. După ora 23 a fost chemat la sediul legionar unde se găsea Horia Sima care i-a adus la cunoștință că Profesorul Iorga a fost asasinat. I-a cerut foarte indignat [?!] să-i arate pe asasini, dar fiindcă nu-i cunoștea n-a putut să-i indice. (Depoziție Paul Cojocaru) » [f. 21]

[.....]

« La câteva zile după asasinat, fostul Chestor Cojocaru i-a spus în biroul său, Prefectului Marin Stănescu că în după amiaza zilei de 27 Noembrie au venit la el cei 4 de mai sus, iar fratele său i-a comunicat că au dezlegare de la Horia Sima pentru 24 de ore. Din discuția pe care a avut-o cu Horia Sima, reiese că această dezlegare era un pretext sau mai bine zis o mișcuniță a celor 4, pentru a nu li se face opuneri. (Depoziție Marin Stănescu) » [f. 21 v°]

⁷ « ... La ora 6,50 a venit dinspre Strejnic o mașină germană iar conducătorul a spus în limba germană că pe șosea înspre Strejnic se află cadavruul unui om. Unul din gardieni [...] cunoscînd limba germană a înțeles și a comunicat Comisarului Stanciu, iar împreună au plecat la fața locului. După aceea a raportat cazul telefonic Chestorului Cojocaru care, după ce a luat cunoștință cu foarte mult calm a spus „bine” ca și cînd ar fi fost vorba de un fapt divers. Corpul victimei era acoperit cu brumă, ceea ce indică că asasinarea s-a făcut înainte de ora 24. (Depoziția Comisar Stanciu). » [f.20 v°]

refuzat. Înapoiindu-se seara în Văleni și fiind întrebat pentru ce a fost la Sinaia chiar în acea zi, Primarul Dinescu ar fi răspuns: « Pentru că era ultima zi a Profesorului »⁸ (Depoziția Muller).

Prin luna Decembrie 1940, a fost în Vălenii de Munte, o reuniune Legionară. După terminarea festivităților care s-au desfășurat pe cîmp, s-a servit masa la locuința Primarului, Gheorghe Dinescu. Doi dintre șoferi, ne fiind mulțumiți de felul cum au fost tratați, au plecat la restaurantul de peste drum, unde se găsea și informatorul Radu Nicolae, care purta pe piept o insignă verde. Văzînd-o unul dintre cei doi, l-a întrebat dacă este Legionar, iar el a răspuns: „Nu, sunt numai simpatizant și n-am putut veni pe cîmp fiindcă am serviciu la Dl. Profesor Iorga și nu pot pleca oricînd.“ [!] Auzînd numele Profesorului, șoferul i-a spus: « Am să-ți arăt un revolver din care au plecat 2 sau 3 gloanțe în corpul stăpînului tău ». După ce a terminat masa, șoferul a fost strigat de un altul: « Camarad Ștefane ». Cînd a ajuns la mașină a scos un revolver și l-a ridicat în sus. De față la discuțiune era și negustorul Mișu Draghia.

Fiind întrebați asupra semnalmentelor, cei doi informatori l-au descris: om înalt, bine legat, fața dură, brunet, cu ochii negri.

Prezentîndu-le fotografia șoferului Iacobiță Ștefan de la Institutul Cooperației, a recunoscut-o imediat ca reprezentînd pe șoferul descris mai sus. (Depoziția Mișu Draghia și Radu Nicolae).

În aceeași noapte — 27—28 Noiembrie 1940, au mai fost asasinați și doi agenți din Chestura Ploiești, anume Pantazi și Dăscălescu și alți șase evrei. Inviniți pentru aceste asasinat sunt: Mircea Finichiu, Toma Ionescu, și Gheorghe Cîrciumaru, fost șef al Poliției Legionare din Ploiești. Ultimul este dispărut, iar contra celor doi s-a emis mandat de către Cabinetul de Instrucție.

Audiat, Mircea Finichiu declară că la cîteva zile după asasinarea Profesorului Iorga, se găsea la Sediul Legionar și a auzit pe avocatul Tudor Dacu cînd spunea că, împreună cu alții, au fost la Sinaia în ziua de 27 Noiembrie și l-au ridicat pe Profesor. D-na Iorga s-a opus dar ei tot l-au ridicat. Profesorul era tocmai la ceai. (Depoziția Mircea Finichiu).

Celălalt prevenit, Toma Ionescu, declară că în ziua de 27 Noembrie a văzut la Sediul Poliției Legionare și pe avocatul Tudor Dacu. (Depoziția Toma Ionescu)

La 10 Noembrie 1940, avocatul Tudor Dacu a plecat din Ploiești, stabilindu-se la București, unde primise o funcție la Institutul Național al Cooperației. (Depoziția Constantin Dacu, tatăl)

Fostul Chestor Paul Cojocaru, arată că în ziua de 27 Noembrie a primit un telefon de la București, prin care era înștiințat că o echipă de Legionari a

⁸ Profesorul era permanent urmărit și amenințat (vezi și scrisoarea din 1934, semnată „Echipa Morții No. 12”, în numărul de față al revistei, p. 9).

⁹ Cu mult înainte de asasinat Profesorul devenise foarte nervos și adeseori la masă spunea familiei că va fi omorît de Legionari.

D-na Iorga și cumnata sa Lucia Bogdan, l-au sfătuit să plece în Italia și să locuiască în Casa Românească din Veneția, pînă la liniștirea situației. Întotdeauna a refuzat această propunere, sub motiv că nu e laș să-și părăsească țara. * [f. 11 r"]

plecat pe valea Prahovei, cu scopul de a strica [sic!] ceva Legiunei. Asasinatul a fost conceput la București și executat tot de persoane cu domiciliul în București. (Depoziția Paul Cojocaru).

În noaptea de 27—28 Noembrie 1940, pe la orele 1, a sosit la sediul Legionar, Horia Sima, care l-a chemat pe Chestorul Cojocaru și i-a cerut să-i arate cine sunt asasinii Profesorului Iorga. Chestorul a răspuns că nu știe. După aceea, Horia Sima a plecat la Cîmpina, la fostul Prefect Marin Stănescu, care era amenințat de Legionari. Din informațiuni a aflat că asasinii ar fi: Traian Boeru, Ștefan Cojocaru, avocat Tudor Dacu și Ion Tucan, toți de la Institutul Național al Cooperăției. (Depoziția Gheorghe Loghiade, fost președinte al Federației Prahovene).

De la 28 Noembrie 1940, Cabinetul II a fost investit cu cercetarea asasinatului și pînă în prezent s-au audiat peste 80 de informatori plus confruntări și suplimente în depozițiile celor care dădeau oarecare informațiuni prețioase.⁹

Din ansamblul indiciilor și prezumțiilor ce se degajă din întreaga Instrucție urmată în cauză, rezultă că acest asasinat a fost conceput în București, la Institutul Național al Cooperăției unde era Director Traian Boeru și unde toți ceilalți învinuiți dețineau funcțiuni importante. Că aceeași echipă, după ce l-au asasinat pe Virgil Madgearu în pădure la Snagov, în jurul orei 15, și-a continuat drumul spre Sinaia, cu o scurtă oprire în Ploiești, de unde a mai luat o persoană.

În dosarul Cabinetului III Instrucție al Tribunalului Ilfov, unde se cercetează asasinarea Profesorului Virgil Madgearu, au fost identificați 4 asasini și anume: Tudor Dacu, Ștefan Iacobuță, Ion Tucan și Ștefan Cojocaru, contra cărora s-a și deschis acțiune publică pentru asasinat.¹⁰

În dosarul Cabinetului de Instrucție, Tribunalul Prahova, au fost identificați doi din cei patru de mai sus și anume: Tudor Dacu și șoferul Iacobuță Ștefan, contra cărora prin rechizitoriul introductiv al parchetului Tribunalului Prahova cu No. 8268 din 27 Martie 1941, s-a deschis acțiunea publică, cu concluziuni de arestare, pentru art. 463, 464 pt. 1 cod. penal.

⁹ Pînă la 18 februarie 1941, « au fost audiați 38 martori și s-au făcut confruntările » [f. 17 v°]: « ... Propunem percheziționarea imediată a tuturor cabanelor de pe munții Bucegi de echipe militare de schiori » [f. 19 r°] (Din referatul Judecătorului de Instrucție al Cabinetului II Tribunalul Prahova).

¹⁰ Asasinarea lui N. Iorga este pusă în legătură directă cu moartea în condiții foarte asemănătoare, la aceeași dată, a profesorului Virgil Madgearu. Cabinetul III Instrucție al Tribunalului Ilfov care cerceta dosarul Madgearu, indică aceleași nume ca și Tribunalul Prahova pentru cazul Iorga.

[f. 9] « Inculpați prin rechizitor introductiv pentru asasinarea Prof. N. Iorga.

Bănuți

1. Tudor Dacu, fost informator la Poliția Legionară din Ploiești, azi arestat la Budapesta, de unde i s-a cerut extradarea.
2. Ștefan Iacobuță, fost șofer la Institutul Național al Cooperăției, dispărut.
1. Ștefan Cojocaru, fost consilier la Institutul Național al Cooperăției, arestat de Cabinetul III Instrucție Tribunalul Ilfov.
2. Ion Tucan, fost secretar General la Institutul Național al Cooperăției, dispărut.
3. Traian Boeru, fost Director General la Institutul Național al Cooperăției, dispărut.

Deși Cabinetul II Instrucție Prahova, a fost investit cu cercetarea asasinatului încă de la 28 Noembrie 1940, totuși pînă în prezent nu s-au putut identifica decît doi din cei șase asasini. Motivele sunt următoarele:

I. — Pînă la 23 ianuarie 1941, nu s-a întreprins nici un fel de urmărire contra învinuiților, deși zvonul public colporta numele asasinilor. Instrucția pînă la această dată a fost complet ineficace, deoarece toți informatorii erau stăpîniți de un sentiment de teamă și nu dădeau nici un fel de informațiuni, care să poată conduce la identificare.

II. — După 23 ianuarie 1941, toți învinuiții au dispărut, astfel că mărturia lor sau confruntările între ei și anumiți informatori, atît de necesară Instrucției, nu s-au putut face.

Siguranța și Poliția locală, cît și cea Generală a Statului, nu ne-a procurat nici un fel de informație sau probă, care să ne ajute la identificarea asasinilor, dar mai mult, nici pe cele pe care le-am cerut noi, nu le-a adus la îndeplinire.¹¹ Astfel prin adresa noastră No. 1776 din 12 Martie a.c. am cerut Poliției Capitalei să ne trimită pe Ion Albu și Stela Comănache, foști în serviciul Profesorului N. Iorga.

Sesizați de adresa noastră, l-au considerat pe Ion Albu complice la asasinat și l-au dat publicității, fără ca să ni-l trimită, deși am repetat adresa, la care nici măcar nu au răspuns.

În descoperirea tuturor infractorilor, Judecătorul de Instrucție și Procurorul, sunt ajutați de Organele Siguranței, Poliției și Jandarmeriei, care acționează pe teren și deci sunt în direct contact cu locul unde s-a comis faptele, cu învinuiții sau cu complicitii lor și pot să-și procure dovezi cu mai mare ușurință decît organul din cabinet. Ori [sic!], cînd acești auxiliari indispensabili instanțelor de instrucție și urmărire sunt complet absenți de la datorie sau incapabili să colaboreze în mod eficace, este explicabil faptul că în speța de față, Instrucția pînă în prezent nu a dat rezultate normale.

Judecător de instrucție
ss. Alexandru T. AVRAM

Procuror
ss. D. T. SICHITIU

Judecător de Instrucție,

Procuror,

Alexandru T. Avram

D. T. Sichițiu

¹¹ Repetate sesizări semnate de judecătorul de instrucție Alexandru T. Avram și de Procurorul D. T. Sichițiu, comunică rezultatele incerte ale anchetei precum și procedura cu totul neobișnuită a organelor în drept: Siguranța, Procuratura, Jandarmeria.

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINISTRI

Foarte Urgent
SECRET

h.p.
Procuror General al
Curtii de Apel

2486
Carlie 3
1690/M
3. IV. 1941

Bucuresti
Palatul Justitiei

Consiliul de Miniștri, autoritate de Stat capabilă să urgenteze elucidarea dosarului 293/1940, menține o atitudine de rezervă, cerind detalii asupra evoluției anchetei, preocupat doar de „întocmirea istoricului guvernării”.

[f. 41]

ROMANIA

PREȘEDINȚIA
CONSILIULUI DE MINISTRI
Nr. 1690

București 3. IV. 1941

DOMNUL PROCUROR GENERAL AL CURȚII DE APEL

București

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a ne trimite urgent o expunere succintă dar cuprinzătoare a rezultatelor obținute până acum în instruirea asasinării Profesorilor N. Iorga și Virgil Madgearu.

Avem nevoie de aceste date pentru întocmirea istoricului guvernării.

DIN ORDINUL PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINISTRI

GENERAL
ss. I ȘTEFLEA

Dragul meu Perpetuic

1940
1766

Am primit Dictando divers și în mulțumire. Tată-mă e' am
întorsiat cu răspunsul: sîmătatea profund zdrăvească, cu-
trămintul cu toate mizeriile lui, școala multă - pentru o lună
de zile - la liceul Șincai și unele clase, la o școală primară
din apropiere, încherea trimășului, etc. Dar toate acestea au
fost în punct minuscule pe lângă a-sa-si-na-rea lui Nicolae
Torga. Sunt zdrobit. Cîșpeii de cui de muncă puși în serviciul țā-
rii n'au putut să oprească banda de brute cu labele părăoase să ni-
le răpească.

Popor de ticăloși și de memorici! Academia română a tăcut. Un-
versitatea a tăcut. Biserica a tăcut. Magistratura a tăcut.
Armata a tăcut. Societatea scriitorilor români a tăcut. Presa
a tăcut. O țară întreagă a tăcut. Iuri ascund capul
în mâini de stăta rușine. Hătărit, nu l-au meritat.
Pe Nicolae Torga și fizicește îl credeam nemuritor,
facea parte din timpul țării noastre ca Dumnezeu și
Carpații. Dacă acest neam ar ști o sută de ani în
genunchii și încă n'ar căscumpara grozăvenia crimei
și lasitatea țărăni. Mi-s ochii umzi de lacrimi.

Te îmbrățisez ca pe un frate

A. T. Stamatiad

1940. Decembrie 26

Noaptea Domnului

«mi-s ochii umezi de lacrimi»

[MLR 1766]

[În loc de comentariu al acestei vibrante mărturii, un fragment dintr-o scrisoare a lui Perpessicius însuși, scrisoare ce va apărea în numărul viitor al „Manuscriptum”-ului].

[...] Pe Iorga cum îți spuneam, l-am urmărit de la întâiul număr al „Neamului Românesc”, l-am citit, l-am divinizat (n-am schimbat nici o vorbă cu el, deși comunicarea din 1939, dela Academie „Eminescu în și din cea mai nouă ediție”, îmi este atât de favorabilă), pentru el m-am hărțuit de-atâtea ori, la cafelea, cu neuitatul meu amic Scarlat Struțeanu, și-n slava lui cădeam la pace, în anumitele noastre controverse, cu Stamatiad, care era cu adevărat un mare admirator al lui Iorga, a cărui sălbatecă ucidere l-a zguduit din temelii, de mi-a trimis unul din cele mai patetice proteste, azi în păstrare la Muzeul Literaturii Române, decât care puține s-au scris mai vibrante [...]. A pretinde mai mult decât că te-ai apropiat de acest uriaș, și vorba cronicarului, ne sperie gândul. »

Dragul meu Perpessicius,

Am primit Dictando divers și-ți mulțumesc. Iartă-mă c-am întârziat cu răspunsul: sănătatea profund zdruncinată, cutremurul cu toate mizeriile lui, școala mutată — pentru o lună de zile — la liceul Șincai și unele clase, la o școală primară din apropiere, încheierea trimestrului, etc. Dar toate acestea au fost și sunt nimicuri pe lângă a-sa-si-na-rea lui Nicolae Iorga. Sunt zdrobit. Cincizeci de ani de muncă puși în serviciul țării n-au putut să oprească banda de brute cu labelle păroase să ni-l răpească.

Popor de ticăloși și de nemernici! Academia română a tăcut. Universitatea a tăcut. Biserica a tăcut. Magistratura a tăcut. Armata a tăcut. Societatea scriitorilor români a tăcut. Presa a tăcut. O țară întreagă a tăcut. Îmi ascund capul în mâini de-atâtea rușine. Hotărît, nu l-am meritat.

Pe Nicolae Iorga și fizicește îl credeam nemuritor, făcea parte din trupul țării noastre ca Dunărea și Carpații. Dacă acest neam ar sta o sută de ani în genunchi și încă n-ar răscumpăra grozăvenia crimei și lășitatea tăcerei. Mi-s ochii umezi de lacrimi.

Te îmbrățișez ca pe un frate,

AL. T. STAMATIAD

1940 — Decembrie 25

Nașterea Domnului

«eu nu citesc bine decît piesele mele în versuri»

destăinuri

Victor EFTIMIU

„Interiorul” lui Victor Eftimiu a rămas acelaşi; chiar în rarele cazuri în care casa i s-a schimbat.

Poetul, mare îndrăgostit al artelor plastice fiind, a trăit toată viaţa între tablouri şi statui. De la intrarea în bloc te întâmpină bustul despre care s-a vorbit atât de mult în epocă — opera lui Paciurea. Sus, în apartament, sînt alte numeroase portrete ale maestrului, datorite Miliţei Pătraşcu, lui Gh. Anghel ... (Miliţa Pătraşcu are şi două lucrări reprezentînd pe Agepsina: un cap şi un admirabil bust). Pe pereţi revăd mereu frumoasele pinze semnate: N. Grigorescu, Şt. Luchian, Tonitza, Pallady, Traian Cornescu, G. Pătraşcu, Padina şi de mulţi, mulţi alţii. Victor Eftimiu a păstrat şi numeroase schiţe de decoruri şi de costume dintre care ale lui Feodorov, numeroase caricaturi semnate Murnu, B'Arg, Ross, Dragoş ... Dar interioarele lui au fost în mod progresiv dominate de imensele tablouri ale Magdalenei Rădulescu: o evocare a unei scene din *Înşir-te mărgărite* acoperă tot peretele, pentru ca, în camera următoare, un ulei, destul de mare şi el, să evoce o celebră cortină la *Cavalcada spre stele* (Licornul) de Yeats ...

Îmi reamintesc momentul cînd Ion Sava mi-a cerut să monteze piesa irlandezului, „*dar numai în scenografia Magdalenei*”. Am citit textul pe care pînă atunci nu-l cunoşteam şi a doua zi am aprobat spectacolul. Piesa îi plăcuse foarte mult şi pictoriţei; semnarea contractului — datele de livrare, sumele de achitat n-au format obiect de controversă. Magdalena Rădulescu se obliga să facă decorurile şi, mai ales, o cortină, o cortină nouă, legată de piesă şi deosebită, la care visa. Îmi amintesc premiera. Director era de astă dată Tudor Vianu. Tot în 1945. A bătut gongul. S-a stins lumina în sală. La început, s-a auzit o lirică muzică de scenă, o muzică în plină creştere. Şi întinericul a devenit treptat albastru, un albastru intens şi din ce în ce mai deschis. În diagonala cortinei cai albi se încălecau în goana lor spre stele, cai care, datorită, reflectoarelor păreau că efectiv aleargă.

A fost un moment de tăcere şi de înmărmurire, urmat de furtunoase aplauze. Rar mi s-a întîmplat să asist la o asemenea aclamaţie de cortină.

Piesa avea înaltă ţinută literară; nu putea rezista însă la marea public. Asta, în ciuda lui Ion Sava, a lui Emil Botta, a Mariettei Anca ...

Iar cortina Magdalenei a dispărut ca prin farmec odată cu piesa. Nu s-a ştiut niciodată cine, „din greşală” a distrus-o!

Tabloul pe care îl are Victor Eftimiu în perete, nu face decît să evoce tema „Cavalcadei”. Sîntem puţini care ne reamintim de ea, care legăm culorile din faţa ochilor cu momentul teatral dispărut în uitare ...

Maestrul are peste douăzeci și cinci de pinze semnate de Magdalena Rădulescu, dintre care majoritatea sînt portrete. Iată-l pe al Henriettei Yvonne Stahl la treizeci de ani: figura, de o precizie aproape fotografică, este împrejmuată de motivele fantasticului abstract ...

Fiecare tablou are pentru Victor Eftimiu povestea lui. Chiar în cazul, destul de rar, în care valoarea estetică nu-l justifică — el își apără prin clopotele nevăzute ale amintirii — prezența.

A fost din totdeauna felul lui Victor Eftimiu de a „scrie” pe pereți, de a acoperi spațiile albe cu imagini care, așa cum erau adunate, înlocuiau „memoriile intime” — cele niciodată scrise.

Ne-am întâlnit ani de-a rîndul în cafenele, în restaurante, în redacții, în săli de teatru și în foaiere.

Dar cînd mă gîndesc la relațiile de prietenie cu care mă onorează, îmi revin în amintire mai ales momentele „filtrului” cînd, prăbușiți în comode fotolii, alternăm plăcerea unei „havane” cu aceea a coniacului franțuzesc. Erau destul de dese acele momente și din această cauză anevoie aș putea să le despart, să le identific. Mi-a rămas doar o aromă care leagă și care anunță.

Conversațiile noastre sînt adesea „à batons rompus” — la hazardul asociațiilor misterios orientate de înaltul nivel al băuturii, dacă nu exclusiv de fantezie. Adeseori ne gîndim la dispăruți. S-au înmulțit. Nu-i mai putem evita.

Adeseori vorbim despre lagărul de la Tg. Jiu.

N. C. Vă aduceți aminte de prietenii noștri comuni de acolo?

V. E. Dar cum nu! Mi-aduc aminte înți cu înduioșare de cei care nu mai sînt — mi-aduc aminte de Radu Cioculescu, mi-aduc aminte de patriarhalul Bujor, care își cultiva grădina de tomate. Făcea niște tomate delicioase.

N. C. Pentru mine, Tg. Jiu se confundă în mare parte cu amintirea lui Nicușor Graur ...

V. E. Un om de inimă, un mare luptător democrat ...

N. C. Erau mulți care astăzi nu mai sînt și care păreau sortiți să ne supraviețuiască.

V. E. Avem o singură consolare: nu e vina noastră. Ne sosește rîndul și nouă.

N. C. E adevărat ... Vă amintiți de Ralea?

V. E. Cum ar putea cineva să uite verva lui acidă, setea lui de viață, pasiunea lui pentru cunoaștere și pentru frumusețe!

N. C. Am avut mulți prieteni comuni, maestre! Și în lagăr. Și la cafenea.

V. E. Am avut toată viața cultul cafenelei. Lumea crede îndeobște că la cafenea să adună alde pierde-vară. Nu e adevărat. Din meseriile noastre, cei mai buni veneau pe acolo. Și cei mai harnici: Tudor Vianu, Ion Barbu, Liviu Rebreanu, Miron Niculescu, Zaharia Stancu.

N. C. Îți aduci aminte, că într-o vreme veneam prin cafenele și cu nevestele?

V. E. Cum să nu! Așa sînt femeile — curioase. Ne vedeau că părăseam orice, ca să ne luăm sfârșul la oră fixă, la „Grand” sau la „Corso” ... și se grăbeau să vină și ele.

N. C. Am impresia că se simțeau bine. Că le plăcea!

V. E. Lor le plăcea! Nu însă și nouă. Cafeneaua e treabă de bărbați. Nu de femei.

N. C. Aveți dreptate, maestre! Eu am spus odată despre cafenea, că este haremul bărbaților!

V. E. Bună definiție! Am s-o întrebuițez și eu.

N. C. Dar să lăsăm, maestre, aceste amintiri disperate. Hai să vorbim despre teatru — o pasiune care, îndrăznesc să spun, ne este comună.

V. E. Mai avem noi și altele ...

N. C. Da! Dar teatrul îl iubim amândoi cu intensitate.

V. E. De ce n-ai scris teatru, Carandino! Ai replică.

N. C. Am! În conversație! Dar am preferat să judec replicile altora!

V. E. Dumneata ai făcut critică foarte vie, cu multă obiectivitate și, în același timp, cu multă pasiune.

N. C. Maestre, dintre cronicarii care v-au judecat, în decursul timpurilor, care v-au lăudat sau v-au găsit obiecții, care sînt aceia la care vă gândiți cu mai multă emoție?

V. E. Mă gândesc cu multă emoție la bietul Emil Fagure, care a sfîrșit atît de trist. Un om de inimă, un om care încuraja literatura, care era plin de entuziasm. Un om care credea în teatru.

Mai era un om de inimă, Alexandrescu Dorna, care făcea cronică dramatică la „Universul” și cu le sînt recunoscător, după cum sînt recunoscător la trei oameni: lui Ilarie Chendi, care mi-a publicat poeziile în „*Vlașă literară și artistică*”, pe care o conducea împreună cu Ion Gorun și cu G. Coșbuc, lui Pompiliu Eliad, care mi-a jucat *Înșir-te mărgărite* și lui Constantin Mille, marele democrat care mi-a protejat începuturile și care mi-a dat avînt și în gazetărie.

N. C. Maestre, am satisfacția cînd privesc înapoi cariera mea de cronicar, să-mi reamintesc de faptul că am făcut parte dintr-o generație care a însemnat, în materie de cronică, un reviriment ca atitudine față de dumneavoastră.

V. E. Eu știu că te botezasem „inventatorul teatrului”. Puneai atîta pasiune, vedcai toate prin teatru; nu se petrecea eveniment teatral fără prezența dumitale.

N. C. Maestre, sînteți foarte amabil dar eu aș vrea să vorbesc despre dumneavoastră, nu despre mine, pentru că, în amintirile noastre comune e firesc ca amintirile despre dumneavoastră să aibă mai mare greutate. În primul rînd din cauza diferenței de ...

V. E. ... de vîrstă, haide zi-i! Am început acum să nu mă mai impresioneze, cînd mi se spune că sînt bătrîn.

N. C. Maestre, n-am să vă fac eu obiecția asta, în orice caz, că prea departe așa de dumneavoastră, nici eu nu sînt. Nu?

V. E. Ei, totuși, judecînd obiectiv, o depărtare este.

N. C. E adevărat, maestre, că eu am intrat în presa teatrală după a doua dumneavoastră direcție. N-am apucat perioada furibundelor atacuri ale grupărilor de dreapta și, îndeosebi, ale „*Cuvîntului*” — cînd ziarul ținea zilnic o coloană la dispoziție, în pagina a doua, oricui voia să-l înjure pe „albanez”. N-am apucat nici perioada „Elizeului”.

V. E. Cum? Nu veneai în boxa mea, la „Elizeu”?

N. C. Nu, maestre! Eram prea tînăr. N-aveam curaj.

V. E. Alții aveau!

N. C. Știu. Mi-au povestit chiar ei. A fost perioada marilor dumneavoastră succese: turneele cu *Prometeu*, cu *Thebaida* ...

Aveați cont deschis la restaurant. Toți prietenii vă întâlneau la prînz, la masă sau noaptea la supeu. Plătea numai cine avea bani de risipit. Tinerii lăsau doar semnătura pe bon. Ba unii, grăbiți să alerge prin redacții să vă înjure, uitau să iscălească. Mi-au povestit chiar ei — peste ani, îndușoșiți, cum le atrăgeați atenția:

— „Măi, băieți măi! Iscăliți bonurile, ca să știu și eu ce plătesc la sfîrșitul lunii. Să nu mă încarce chelnerii de pomană ...”

V. E. Vorbești de parcă ai fi Mathusalem, de parcă ai fi apucat vremurile *Meșterului Manole* ...

N. C. Le-am apucat, maestre! Dar încă nu seriam cronici ... Dar, apropo de vîrstă și de tinerețe, niciodată nu mi-ai părut mai tînăr decît atunci cînd vă ascultam citind propriile dumneavoastră piese.

V. E. Eu nu citesc bine decît piesele mele în versuri.

N. C. Vă văd în două împrejurări: întîi, citind traducerea dumneavoastră din *Oedip-rege*.

V. E. Asta s-a întîmplat a doua zi cînd am ieșit din lagăr.

N. C. Așa! La Teatrul „Comedia” ?

V. E. Da, la Teatrul „Comedia”, și a fost o mare decepție pentru mine; nu era nimeni în sală.

N. C. Inexact. Era destulă lume pentru un matineu neanunțat prin presă, într-un gen cu care publicul nu era încă obișnuit ... Al doilea moment de care mi-aduc aminte, este cînd ați citit *Atrizii*.

V. E. I-am citit aici, la mine acasă ...

N. C. Aici la dumneavoastră, în acest decor, cu aceleași tablouri, cu aceleași cărți, cu aceleași statui. Acest interior, care este absolut fermecător și care vă oglindește și vă exprimă atît de bine. Ați citit piesa de la un cap la altul, fără întrerupere, cu un *brio*, cu un elan extraordinar, mimînd fiecare personaj, în așa fel încît nu am avut nici măcar timpul să respirăm; cînd s-a terminat, am avut impresia că a trecut un sfert de oră și trecuseră cîteva ceasuri. Erau de față, printre alții, Marioara Zimniceanu, Dem. Theodorescu („Șacalul”), Aura Buzescu și mulți alți actori, scriitori și critici.

Păstrez și astăzi amintirea emoției de atunci.

V. E. Eu mă cred capabil să citesc și acum o piesă în versuri și să o duc la capăt.

N. C. Vă aduceți aminte, maestre cînd ați făcut lectura *Scamatorilor* la Lovinescu, în cenacul ?

V. E. Nu-mi aduc aminte.

N. C. Eu, da! Eram de față și a fost discuție din cauza loviturilor de teatru succesive, pentru că această piesă este un fel de miracol de tehnică dramatică. Toate surprizele vin una după alta, în cascadă, iar Lovinescu, care era obișnuit să stea să discute, să analizeze, a fost absolut surprins de avalanșă. Nu avea vreme să obiecteze, să înțeleagă. Parcă îl văd și astăzi.

V. E. Se precipita acțiunea. Nu-mi aduc aminte impresia asta a dumitale de atunci, dar este o realitate, pentru că în *Scamatorii* sînt lovituri peste lovituri de teatru ...

N. C. Dumneavoastră mi-ați făcut adeseori onoarea, și sînt foarte mîndru de acest lucru, să mă consultați în ceea ce privește distribuțiile la piese.

V. E. Lasă! Lasă, să nu mai vorbim! E un capitol care nu prea te fletează, distribuțiile. Te-ai amestecat și unde nu trebuia.

N. C. De ce, maestre ?

V. E. Ai uitat premiera *Atrizilor* ? Vreau să-ți amintești și lucruri penibile din relațiile noastre. Mi-ai impus în această piesă clasică, de ținută, pe actorul Ciprian, care era un admirabil actor (și mai ales autor, cred eu), mi l-ai vîrît cu sila în rolul principal. El n-avea curaj să-mi ceară rolul, îi era frică că-l refuz și atunci ai venit dumneata și mi-ai făcut încurcătura asta. Și bietul Ciprian a ajuns să interpreteze ...

N. C. ... Pe Agamemnon.

V. E. Da, el regele regilor, marele pirat al Eladei vechi, figură grandioasă! Dar n-avea grandoare, avea în schimb o carecare familiaritate, ca să nu zic vulgaritate, în rol.

N. C. Recunosc, maestre, îmi recunosc vina. L-am văzut și eu la premieră și l-am văzut și în celelalte spectacole și mărturisesc că, în fiecare seară toți actorii de pe scenă erau surprinși că bietul Ciprian juca tragedie clasică așa cum ar fi jucat teatru realist. Se plimba de ici colo, făcea pauze interminabile, care înlocuiau mult așteptatele versuri ...

V. E. Schimba miza în scenă; azi — era la fereastră, mâine — ședea la masă, azi — intra pe o ușă, mâine — intra pe alta, așa că nu contam, nimeni, pe el, pe jocul lui. Nici eu, nici partenerii. Eram atenți cu toții, să vedem, ce farsă ne mai face astă seară. Mi-aduc aminte, în piesa *Ringala* juca pe Episcopul Centenar al Rădăuților. Era inamic al Ringalei. Și într-o seară, când era cam afumat ...

N. C. I se întâmpla ...

V. E. Da, i se întâmpla. Noi nu voiam să-l lăsăm să intre în scenă, ca să nu facă vreo gafă. Avea replici puternice: „*Unde e acea femeie blestemată, care își batjocorește neamul nostru moldovenesc și trece peste el ...*” Învoiți, îl țineam de vorbă; îl anunțasem pe Bulfinski, aflat pe scenă și care juca un rol important, să nu se mire că nu va mai intra Ciprian. La un moment dat însă, când credeam că s-a terminat toată tragedia, odată îl vedem pe Ciprian că se smucește și fuge de lângă noi. Când l-a văzut Bulfinski pe scenă a încercat să-l camufleze. Dar Ciprian nu se lăsa. Degeaba spunea Bulfinski că lucrurile s-au aranjat, Ciprian l-a întrerupt: „Lasă, lasă, eu am o chestie cu doamna”. Și i-a spus cu glas tunător replica: „*Unde e acea femeie ...*” etc. etc.

N. C. Îmi aduc aminte cu plăcere, maestre de „*Șacalul*”. Era, în materie de pamflet, de polemică, unul din modelele mele preferate.

V. E. Dem. Theodorescu era mai rău în privința asta, decât Al. Kirîțescu, bunăoară, care era și poet; avea o viziune înaltă a vieții și tot ce trecea prin mîna lui, ieșea scînteietor. În comedii, în drame și în articolele de presă a dovedit mult talent.

N. C. Îmi aduc aminte, firește, de Al. Kirîțescu, de firea lui de artist, de rafinata lui cultură literară, de excelența lui bun gust. Îmi aduc aminte, mai ales, de mușcătoarele lui cuvinte de spirit. Dar, nimeni nu-mi lipsește mai mult decât Ion Vinea.

V. E. A trecut ca o umbră. Acest om a întârziat cu ani întregi ca să-și scoată primul volum de poezii și, ca o fatalitate neagră, i-a apărut volumul în preajma morții. Era un scriitor care s-a neglijat. Nu cunosc alt exemplu de scriitor talentat ca I. Vinea, care să se fi neglijat în halul ăsta.

N. C. I. Vinea îmi vorbea foarte des de prima dumitale direcție la Teatrul Național. În timpul acestei direcții, eu eram elev de liceu în ultimul an, undeva pe la Brăila, și am aflat despre existența dumneavoastră ca director la Teatrul Național, prin campania furibundă în legătură cu celebra cortină a lui Ressu.

V. E. La care a luat parte, cu multă dragoste pentru Ressu și pentru mine, Ion Vinea.

Ion Vinea a fost atunci unul din apărătorii mei. De altfel, atitudinea lui se încadra în dragostea lui pentru tot ce era nou. El urmărea reînnoirea în toate domeniile. Și această cortină a lui Ressu era menită să ia locul cortinei cu trandafirași, cu îngerăși și cu trompete a lui Romeo Girolando, fostul pictor oficial al teatrului. Am proiectat atunci trei cortine, dintre care numai două s-au realizat: asta, și a lui Traian Cornescu.

N. C. Văd în jurul dumneavoastră, aroape treizeci de tablouri ale Magdalenei Rădulescu. Le-am numărat. Ați avut totuși mai multe.

V. E. Am avut mult mai multe. Mi-au ars 50, cînd a fost bombardat Bucureștiul la 24 August de către nemți. Mi-au stricat și casa. A ars și cortina lui Ressu, au ars și picturile lui Ressu și ale lui Dărăscu.

N. C. Aveați cîțiva Dărăscu excepționali. Cei mai buni!

V. E. Da, am avut și mulți Dărăscu, care au ars, mulți Ressu, multe Magdalene; am avut aproape tot ce au făcut acești oameni mai bun. Și eu, egoist ca orice colecționar, voiam să le am lucrările la mine. Ei aveau obiceiul să facă multe copii, după același tablou. Și eu, ca să evit, le cumpăram tablourile din atelier și le aduceam acasă. Așa că le-am concentrat și le-am făcut un foarte prost serviciu lor și picturii românești, pentru că s-au distrus astfel foarte multe capodopere. Odată cu covoarele și tablourile, mi-au ars o grămadă de scrisori de la scriitori celebri, de la scriitori români. Le-aș fi publicat acum. Cărți și dedicații de la: Ștefan Zweig, Pirandello, D'Annunzio, o colecție întreagă dedicate de marii scriitori străini.

Îmi pare foarte rău de asta.

N. C. Maestre, iertați-mă că vă întrerup, aveți aici în casă, și nu le mai văd, — nu cumva au ars și ele? — cîteva schițe ale lui Pogedaev, din decorurile lui și din costumele extraordinare pe care le făcea.

V. E. Au ars, au ars și ele. Pogedaev a fost un pictor de mare talent, un pictor decorator din care am avut eu sute de schițe de costume și decoruri.

Mi-aduc aminte, ce frumos a montat el *Electra* lui Hugo von Hofmannstahl, unde a avut Agepsina un mare succes. Era foarte „economic” pentru un director acest Pogedaev. Făcea decoruri din nimic și costume dintr-o pînză de sac; le vopsea și le dădea niște străluciri și irizări pe care un costum obișnuit realist nu le putea realiza.

N. C. Și pe urmă le spăla cu petrol ...

V. E. Pe urmă le spăla și făcea altele.

N. C. Dumneavoastră ați fost și un mare regizor de teatru, ceea ce, foarte puțină lume știe. În afară de acest lucru, ați avut de-a face cu toți regizorii teatrului nostru. Eu, ca vechi și constant amic al regizorilor, îndrăznesc să vă întreb care a fost regizorul dumneavoastră preferat, cu care ați lucrat mai comod.

V. E. Cel mai uman, cel mai înțelegător dintre toți a fost Paul Gusti, care nu m'-a pus în scenă decît *Marele duhovnic*, dar pe care l-am folosit ca regizor cît am putut.

L-am apreciat soliditatea, cultura, felul serios cum lua fiecare piesă, cum interpreta fiecare rol. Gusti a fost cel mai mare regizor pe care l-am cunoscut. La noi cel puțin.

N. C. Maestre, n-aș vrea să vă obosesc. Să întrerupem conversația ...

V. E. De obosit, ne tot obosim unul pe altul de peste patruzeci de ani. Dar, din cînd în cînd, întrerupem conversația ...

N. C. ... ca s-o reluăm de unde am lăsat-o, data trecută.

V. E. Mai ții seamă? Eu m-am dezobișnuit. Nici amintirea nu e totdeauna bună.

Am plecat. Și m-am gîndit pe drum — încăodată — la dificultatea de a dura punți între generații ...

N. CARANDINO

IBRĂILEANU

teoretician
al
poeziei

critică

poezie

proză

Ibrăileanu este un subtil teoretician al poeziei. Încă pe vremea când apare revista „Școala nouă”, el încearcă, în câteva note și reflecții, să înțeleagă adâncimea simbolică a lirismului. Într-un rând face o comparație între poezie, muzică și pictură, ajungând la concluzia că „poezia este expresiunea cea mai înaltă a artei. „A fi adevărat poet înseamnă a simți”; (Op. cit., nr. 2, 1889).

Ideea va reveni des în criticile sale și primul articol în care dispozițiile teoretice i se concretizează pe larg este studiul *Curentul eminescian* („Noua revistă română”, nr. 32, 1901). Ibrăileanu reia aici părerea din articolele *Originalitatea formei* și *Împrumutarea formei* („Evenimentul literar”, nr. 29, 30, 1894) despre imposibilitatea despărțirii formei de conținut și demonstrează, în spirit hegelian, unitatea (dialectică) dintre idee și formă. „Forma — scrie el — nu poate fi separată de fond. Această separare este o abstracție a minții noastre”; „o imagine nu e formă, e fond și formă”; acestea, „în realitate, sînt unul și același lucru” (*Scriitori și curente*, Iași, 1909, pp. 24—25, 30, 54).

O încercare de adîncire a acestor observații găsim în articolul (*inedit*) *Cu prilejul unei traduceri a lui Eminescu. Cîteva considerații de poezie* (originalul se află în Arhiva G. Ibrăileanu de la Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu” din Iași).

O legătură între conținutul acestui text și ideile despre poezie din *Curentul eminescian* o stabilește însuși Ibrăileanu într-un pasaj (suprimat): „Am susținut altădată [în *Curentul eminescian*, n.n., publicat apoi în *Scriitori și curente*] că nu există un fond deosebit de formă sau invers. Acum, de curînd, Rémy de Gourmont, într-o substanțială, și mai ales sugestivă lucrare (*Problèmes du style*), îmi dă un ajutor prețios...: «forma» și «fondul» sînt două abstracții. A crede în existența lor separată e a face metafizică. Ideile susținute în acel studiu [*Curentul eminescian*] îmi vor servi de sprijin pentru aceste câteva considerații, dar nu le mai rezum aici”. Iată și o notă marginală (de lucru), referitoare tot la unitatea dintre fond și formă, discutată în *Curentul eminescian*: „De atunci, am văzut aceeași idee susținută și de alții, ca R. de Gourmont, Benedetto Croce etc.” Se poate deduce că Ibrăileanu era la curent cu progresele în domeniul esteticii pe plan european.

Privitor la poezie, criticul afirmă în *Curentul eminescian* câteva idei ce formează esența concepției sale despre lirism: „Poezia este exprimarea solilocă a sentimentelor”; „poezia e mai ales simțire și simțirea e lucrul cel mai individual, cel mai cu neputință de împrumutat”. Cînd o citim trebuie să „scăpăm pentru un moment de povara cugetării reci”; (op. cit., pp. 32, 33, 58). Altfel spus — și Ibrăileanu gîndește ca și Maiorescu — în poezie, ideea trebuie să devină un sentiment, o pasiune ce sintetizează atitudinea creatorului față de existență și față de univers. Nu altceva decît îndrumătorul „*Vieții românești*” va spune mai tîrziu G. Călinescu: „Poezia este în primul rînd lirism. Originalitatea constă în gradul de sterilizare

a sentimentului prin tehnică. Dacă însă vibrația lirică este absentă, orice sforțare formală este inutilă, stilul fiind atunci o tencuială pe pereți de sticlă" (cf. „Adevărul literar și artistic”, nr. 638, 26 februarie 1933).

Inițial, într-un început de introducere (suprimată), Ibrăileanu intitulează alăturatul articol altfel: *Eminescu în franțuzește. Note și impresii*, scriind că urmărește să „atingă câteva chestii mai esențiale de estetica poeziei” cu prilejul traducerii poetului în franțuzește. Este vorba de *Quelques poésies* de Mihail Eminescu, traduse par Marg. Miller-Verghy, *Notice biographique* par A. Vlahoutza (de fapt, niște amintiri), Bucurest, „Minerva”, 1910. Deci articolul (neterminat) *Cu prilejul unei traduceri a lui Eminescu* datează din anul 1910 (aceasta se poate dovedi și după scris și cerneală, în comparație cu alte manuscrise ale criticului văzute de noi — care sînt din această perioadă).

Probleme privitoare la traducere, mai ales la imposibilitatea traducerii într-o altă limbă a poeziei, își pusese Ibrăileanu și altă dată, precum în articolul *Traducerile* („*Viața românească*”, nr. 9, 1906). În care scria, printre altele: „O poezie în versuri, se poate, în adevăr, zice că e netraductibilă, afară decît dacă ai imagina că traducătorul e un poet tot atît de mare ca și poetul original”; (cf. *Campanii*, Minerva, 1971, p. 189). Cu altă ocazie, vorbind despre Eminescu, revine și notează categoric: „*Poezia nu se poate traduce*” (*Eminescu în străinătate*, în „*Viața românească*”, nr. 5—6, 1925, p. 345).

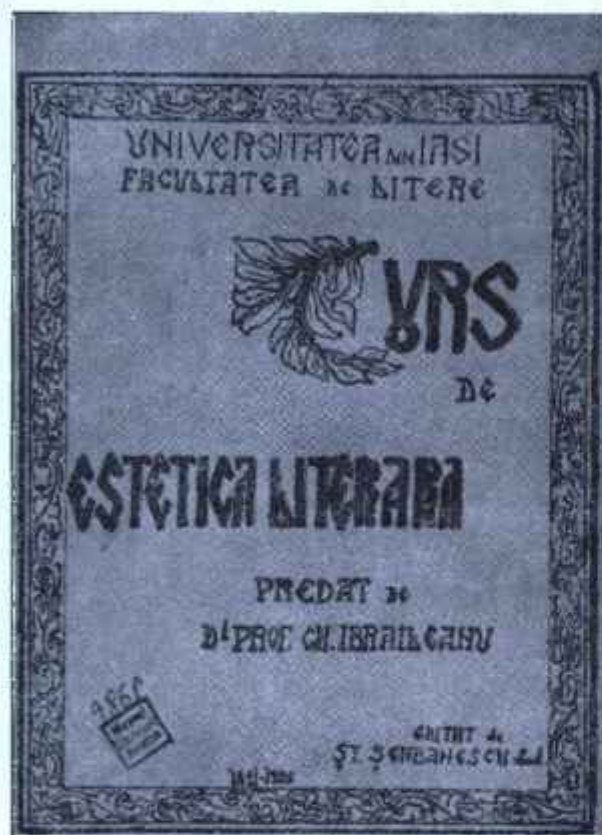
Ne explicăm acum ușor efortul teoretic al criticului din alăturatul articol (inedit) ce reprezintă, într-adevăr, „cîteva considerații de poetică”, unele de neobișnuită subtilitate pentru vremea aceea, și nu o analiză amănunțită a traducerii din lirica eminesciană realizată de Margareta Miller-Verghy. Un comentariu detaliat al acestui text nu-i necesar. Este nevoie doar de cîteva sublinieri și considerații generale.

Ibrăileanu afirmă și acum că literatura adevărată este creație iar scriitorul un Demiurg. Poezia nu-i decît *sîmț* exprimată în imagini, *expresia* fiind aceea care asigură originalitatea și individualitatea unui artist. Pentru poezie nu este suficient cuvîntul, ci e nevoie de „combinația cuvintelor”, de sensibilizarea lor (opinia o găsim și la Maiorescu, în *O corcetare critică asupra poeziei române de la 1867*). Este cu totul impresionantă strădania lui Ibrăileanu de a explica și argumenta emoția artistică prin descompunerea mecanismului interior al creației. Poezia ca realitate estetică este o „imagină vie”, și nu o „abstracție rece”. Numai creatorul adevărat poate comunica o *ordine nouă* (o „viziune”) a existenței, „descoperă — cum ne previne Ibrăileanu — similarități nouă” pe calea intuiției. Această „viziune” „se exprimă prin metaforă”; „figurile de cuvînt sînt capsule de viziune și de simțire”.

Putem aprecia acest articol — fără a exagera — drept un *breviar* al concepției lui Ibrăileanu despre poezie.

Mihai DRĂGAN

G. IBRĂILEANU

[illegible]

CU PRILEJUL UNEI TRADUCERI
A LUI
EMINESCU

— câteva considerații de poetică —

Am isprăvit de citit *Cîteva poezii de Mihail Eminescu* traduse (în franţuzeşte) de Marg. Miller-Verghy, şi am un sentiment curios: Da, sînt în adevăr, cîteva poezii de Mihail Eminescu — dar de un alt Mihail [sic!] Eminescu, mai palid, mai fără consistenţă. A rămas ideea, subiectul, un fel de Eminescu, dar lipseşte substanţa, bogăţia, strălucirea organismului viu şi puternic. E un Eminescu anemic, clorotic, ori un Eminescu convalescent. E, oarecum, Emi-

nescu cel slăbănogit, de care ne vorbește d. Vlahuță, cam acela din ultimele fotografii, și nu acela pus la începutul volumului din 1-a ediție a d-lui Maiorescu. Sau, e ca o imitație — bună cît poate fi o imitație — a naturii. E un peisaj văzut într-un cinematograful.

Traduttore nu poate fi decît *traditore* — fără excepție. Poezia e un organism, care nu poate fi desfăcut decît teoreticește. Zicem aici, imagini, ritm, rimă — și ne închipuim că aceste elemente, parcă separate, de sine stătătoare, se contopesc într-un tot, ca organele, de care ne vorbește nu știu ce filozof grec. În realitate, ca orice organism, poezia e un tot indivizibil. Ca și într-un organism, nimic separat n-are viață. Viața rezultă din reciprocitatea tuturor părților.

Poezia este *creațiune*, în deosebire de știință, care e constatare. Dumnezeu a făcut lumea aceasta mare, și ne-a dat o minte cu care s-o pricepem. Cînd exprimăm, cu stil, rezultatul constatărilor noastre despre lume, facem știință („proză”). Dar unii dintre noi au fericirea să poată *crea* încă ceva, pe lângă creațiunea lui Dumnezeu, să continue, să prelungească creațiunea. Dumnezeu a creat oameni geloși, Shakespeare, luîndu-se la întrecere, a creat încă un gelos, și poate pe cel mai *adevărat*, pe Othello... Multe iubiri înflăcărâte au fost pe lume, poate chiar și între doi adolescenți nobili din Verona, dar Shakespeare a creat un amor, la care vom visa întotdeauna, amorul *adevărat* dintre *adevăratul* Romeo și *adevărata* Julietă. Iar pe lângă munții mari creați de Dumnezeu, Mihail Eminescu, în *Făt-Frumos din lacrimă*, a creat niște munți care nu cedează întru nimic mărețului nostru Ceahlău. E atît de adevărat că poetul adevărat „face concurență stării civile” (Balzac), încît adesea, *pentru a le înțelege și explica*, noi comparăm personagiile reale înscrise la starea civilă cu personagiile din cărți, create de scriitori: cutare e un Othello, o Ana Karenina, un Père Goriot, zicem noi, și atunci am înțeles perfect ce este cineva.

Cum se face această creațiune — care este o răzvrătire semeață împotriva zeilor creatori? Lucrul se întîmplă întotdeauna — întotdeauna acesta e foarte rar însă — de cîte ori unul dintre noi e înzestrat cu exagerarea cîtorva însușiri sufletești comune nouă tuturor. Rețeta e simplă, dar n-o poți face nicăirca.

Dar să luăm un caz concret. Cum s-a născut în capul lui Eminescu *Melancolia* sa? Îmi pare că geneza e aceasta: Eminescu a fost un om predispus spre melancolie. Fiind astfel, pentru dînsul *existau mai ales* lucrurile, care pot fi un izvor al acestui sentiment. După o lege psihologică bine cunoscută, *mai ales* aceste lucruri trebuiau să-i atragă *atenția*, și deci să-i rămîie în memorie. Acolo, în inconștient, aceste lucruri (luna palidă, nouri albi fugind pe cer, biserica-n ruină, toaca, bătaia vîntului, catapeteasma, cariul etc.) erau legate între ele cu un lanț, sentimentul comun de melancolie. Îmi închipuiesc că, într-o zi, Eminescu fu cuprins de melancolie, sau prin jocul spontan al stărilor sufletești, sau provocat de o senzație actuală: să zicem o zi de toamnă ploioasă. Sentimentul de melancolie, stăpîn complet în cercul conștiinței, a atras în sus, în lumina aceluia cerc, toată asociația, toate stările de conștiință asociate (biserica-n ruină, cariul etc.) și, *lămurindu-i-se clar acele stări de conștiință*, știind, *adică*, să le numească pe nume, a scris *Melancolia* sa...

Cu alte cuvinte, atunci când a văzut biserica etc. (desigur la intervale de vreme) a simțit, cum simțim și noi, dar mai adânc. Simțirea aceasta a gravat adânc imagina lucrului. (Interesul și atenția au această putere)... Mai târziu, simțirea s-a reprodus (psihologii numesc asta memorie afectivă), și reproducându-se simțirea, stările de conștiință s-au grupat în jurul simțirii, ca pilitura de fier în jurul magnetului, cu alte cuvinte, și clopotnița și cariul etc. au ieșit din lumea inconștientului și s-au încheșat într-o combinație, care să *exprime*, să *reprezinte* sentimentul de melancolie, căci sentimentul (Höfding) n-are la îndemână ca mijloace de expresie decât vorbele, care reprezintă noțiuni, ceea ce revine la a spune că simțirea aleargă la vecina sa... gândirea spre a-i cere haina exteriorizării...

Să ne oprim un moment, spre a rezuma: simțire, memorie afectivă, combinare de stări sufletești, adică imaginație... De aceea ziceam că e simplu. Dar astea trebuiesc într-un grad înalt — de aceea ziceam că e rar.

Mai departe. Ziceam că combinarea de stări sufletești se face prin vorbe. Aici e o greutate. Stările sufletești, a căror combinare, reprezentând simțirea, *trebuie să slănească simțire*, nu pot fi noțiuni, căci noțiunea e abstractă, și nu se adresează simțirii, ci inteligenței. Acele stări sufletești trebuiesc să fie reprezentatii (termen psihic) sau imagini (termen mai literar). Ce e de făcut? Cum va reprezenta cuvântul o reprezentare, căci reprezentarea e individuală și cuvântul e generic? A trebuit ca mintea să inventeze un procedeu, am putea zice o infuzie de sânge anemicului cuvânt. Asta creează viața și viața e concretă. S-a concretizat stilul, prin *epilete și figuri*. „Trandafir” e abstract, nu e nici de o culoare, n-are corespondent în natură; îl voi concretiza: *de grădină*, deja nu mai e de cîmp; *bătul*, deja nu mai e cu cîteva petale; *catifelat*, *bătut* etc. ... îi mărginesc sfera și deci mă tot apropiu de individualizare, care de altminteralea e imposibilă — și nici n-ar fi estetică. „Lună” — „era lună asară” — n-o văd, aflu numai că nu era întunec, că sintem în vremea cînd luna e în faza cutare. Eminescu însă îmi spune: *luna cea galbănă — o pală*, atunci o văd, văd acel disc auriu, pe cerul albastru, curat... „Cînd răsărea luna” — mă mulțumesc: răsărea banalitatea de lună, dar, pentru poet, ea „răsare pe un deal ca o vatră de jaratic”, căci el o vede mare, roșie, are imagina clară...

Acesta e *stilul poetic*. Dar care este *fondul*? Să fie altăceva? Să fie *fondul*: „răsărea luna” iar *stilul*: „răsare luna ca o vatră de jaratic”? Eu cred că „vatră de jaratic” e fond, căci în mintea poetului s-a întîmplat *ceva* mai mult decît într-a mea: în mintea lui s-au ivit două stări sufletești: lună, vatră de jaratic; pe cînd în mintea mea numai una: lună. Ba merg mai departe și zic că principalul (nu unicul) fond e în *vatră de jaratic*, căci acea stare de conștiință aduce ceea ce se cheamă poezie: concretizarea. Dar e o comparație, o metaforă, e formă! Da, e o comparație, o metaforă, e *formă*, dar e o stare de conștiință mai mult, un proces fiziologic în creier mai mult, mai multă cheltuială de substanțe chimice (aparatură lui Morse ar dovedi-o) — e fond, ceea ce se cheamă pur și simplu fond. Poezia e creațiune. Creațiunea e viață concretă și viața concretă se exprimă prin imagini. Omiteți unagă, ați distrus creațiunea, adică poezia...

Dar mai urmează ceva: ați schimbat cu o iotă imagina, ați schimbat atunci cu o iotă creațiunea, poezia, *poezia e alta*, cu o iotă; ați schimbat cu totul imagina, ați schimbat cu totul creațiunea, adică poezia. Și atunci: ați tradus o metaforă prin alta, ați schimbat creațiunea; ați omis o metaforă, ați omis o parte din creațiune. Voi merge și mai departe: ați schimbat ordinea vorbelor, ați schimbat simțirea, deci creațiunea. Un simplu „și”, o simplă virgulă — schimbă. Deci, numai din acest punct de vedere chiar *traduttore traditore*.

Între „fond” și „formă” e așa raport că nu poți pretinde a da același fond în altă formă. E o [cuvînt indescifrabil] imposibilă: schimbi fondul, creațiunea, amăgindu-te și crezînd că schimbi forma...

Critica schimbărilor în Eminescu

Aici voi adăuga că și proprietatea cuvîntului joacă un rol mare de tot: „de rase impériale” nu e „din rude mari împărătești” — căci cuvîntul „rude mari împărătești” are un întreg cortej de asociații — o lume, care în traducerea franceză a dispărut.

Dar poezia, afară de nuvelă și roman, se exprimă printr-o vorbire specială, încă din un alt punct de vedere: vorbirea ritmată și rimată. Poetul, cînd e cuprins de sentimente mai puternice, vorbește sacadat, ritmat. Ritmul nu este o invențiune artificială, conștientă, rațională, el nu e *voit* anume de poeți. Un orator cînd se înflăcărează, zice Guyau, începe să ritmeze și, dacă am putea surprinde declarațiile înflăcărate ale unui amoretat, am vedea că vorbirea lui e alcătuită dintr-un fel de stanțe. Orice mișcare, zice Tyndall, tinde la o mișcare rezultată.. Poezia e sentiment, să nu uităm aceasta. Sentimentul este, dintre facultățile sufletești, acela care e în cea mai strînsă legătură cu viața noastră totală fiziologică. După teoria veche, orice sentiment este însoțit de o mișcare corespunzătoare în fiziologie — și ar fi de ajuns și atîta pentru a înțelege pentru ce simțirea puternică dă naștere ritmului. Teoria nouă însă, psihologică, a lui James și Lange, explică în chipul cel mai simplu geneza ritmului și fatalitatea nașterii lui. Un sentiment este culoarea, pe care senzațiile organice o dau unei idei. Dacă ideea nu stîrnește o mișcare neobișnuită în organe, ea nu este însoțită de sentimente. Dacă procesele organice din trupul unei mame, care a aflat că i-a murit copilul, ar rămînea ca și mai înainte de veste, ea *ar ști* catastrofa, dar n-ar simți durere. Dacă un medic ideal ar da o doctorie unei mame îndurerate, prin care procesele fiziologice din ea să revie la starea de mai dinainte de catastrofă, durerea i-ar trece și ar rămînea numai cu simplul fapt de cunoștință: că i-a murit copilul... Nu plîngem, zice James, fiindcă sîntem triști, ci sîntem triști, fiindcă plîngem. Nu lovim cu pumnul în masă fiindcă sîntem înfuriați, ci sîntem înfuriați, fiindcă lovim cu pumnul în masă... Va să zică alterarea proceselor fiziologice dă un răsunset în creier, răsunset care devine sentiment. Dar procesele fiziologice sînt supuse legii ritmului, toate mișcările organice sînt ritmate, pînă la procesul de nutrițiune a nervilor (Mandsley) și cînd fiziologia ia acest ascendent asupra psihicului, evident că mișcarea ritmică a ei se va face simțită în spirit și vorbirea va deveni ritmată. La lumina acestei idei, putem răspunde acelor care spun că în poezia noastră populară ritmul este *greșit*. Nu e greșit, ci e ritm natural, spontan și în natură nu este absolutul. În poezia populară e *atîta* ritm, cît se produce spontan, prin jocul inconștient al forțelor psiho-fiziologice.

Poetul cult nu face decît se agață de acest product natural și-l *perfecționează conștient*.

A spune că ritmul poeziei populare e greșit, e cum ai spune că fețele cristalelor, neregulate matematiceste, sînt greșite!

Tot la lumina acestei idei, putem vedea cît de greșiți sînt aceia care spun că versul trebuie să dispară, că e o încătușare a poeziei — aproape o șicanare scolastică. Luați acum a poezie și traduceți-o, cît de exact, în proză. Ați făcut o mutilare, o rupere, care a distrus totul, căci și ritmul e *fond*, e, am putea zice, mișcarea fiziologică — ritmica! — a exprimării sentimentalității noastre ajunse la un grad oarecare...

Eminescu a fost tradus în alt ritm, dar — e un dar: După cum fiecare simțire e produsă de un alt fel de combinație de mișcări fiziologice, așa și fiecare simțire se exprimă în un alt fel de ritm.

A traduce o poezie ritmată în *orice fel* de alt ritm, e iarăși a mutila, a face ceva contra naturii — e ca și cum am pretinde ca melancoliei să-i corespundă mișcările fiziologice ale furiei sau invers... Din acest punct de vedere, traducerea de care vorbim e greșită și nici nu putea fi altfel. Această traducere e în versuri nerimate. „Versuri nerimate” e un non-sens, e o inconsecvență și o anarhie. Să mă explic: Ritm fără rimă e a te opri în mijlocul drumului. Rima e tot ritm și Joachim du Bellay (zice Guyau) o numea *rythme*. Fiind sentimentalitate, fraza va deveni ritmată: adică fraza se va împărți în o mulțime de unități ritmice — picioare, trohei — care se hotărînesc prin accente. Dar această mulțime de unități ritmice se grupează și ele în unități mai mari, cum se grupează hectometrii în kilometri, zecile în sute, speciile în genuri... și acele unități mai mari sînt versurile care, și ele, vor avea nevoie de o hotărînire. Însă limba n-are alt mijloc decît tot accentul — ceea ce însă nu e suficient, pentru că tot accentul desparte și picioarele... Atunci limba a inventat o resursă: accentul cade pe același sunet sau pe sonorități asemănătoare la sfîrșitul a două versuri — și semnul e mai puternic, cum e piatra ce arată kilometrul: e mai mare decît lemnele ce arată hectometrii. Această identitate de vocale accentuate e rima primitivă — așa numita asonanță — de care uzează mai ales poetul popular, și care nu e un defect de formă, cum se zice, căci, cum am spus la ritm, e primul stadiu, e ceea ce s-a produs spontan și necesarmente. Pe urmă, urechea devenită pretențioasă, odată ce-a gustat farmecul identității, cere identitate și a sunetelor ce mai urmează: rima adevărată. O strofă fără rime e, acum e ușor de înțeles, o inconsecvență și o anarhie de versificație. Traducerea noastră n-are rime, Eminescu a fost trădat: sacadarea ritmată, care traduce puterea sentimentului, a dispărut, și poezia nu ne mai face impresia îndestulătoare. În unele locuri, unde, din întîmplare, e un fel de rimă, simțim un fel de plăcere recunoscătoare și un regret în același timp după toate rimele care nu-s.

Până aici am vorbit despre procesul psihic numit crearea poeziei... Să întoarcem chestia altmintrelea, să vedem în ce constă adaptarea acestui proces la comprehensiunea noastră, cum adică creațiunea poetului e tocmai așa, încît să-și producă cel mai mare efect asupra minții noastre. Vom vedea că, pentru a transplanta simțirea și viziunea lui în capul nostru, poetul, deși inconștient,

întrebuințează cele mai potrivite mijloace, din toate mijloacele cu putință de închipuit omenești.

Vorbirea e mijlocul prin care stările sufletești din capul unui om se fac cunoscute în mintea altuia. Stilul e o vorbire căutată, aleasă, e căutarea și alegerea — adică a cuvintelor, care au a exprima stările noastre sufletești. Bine înțeles că, căutarea și alegerea nu garantează că au fost găsite cele mai potrivite cuvinte și fraze — adică cel mai bun stil.

Pentru proză (exprimarea cunoștințelor, constatărilor noastre despre lume) lucrul e foarte simplu: exprimă fiecare idee printr-un cuvânt. Toată chestia e să găsești cuvântul propriu, care să corespundă exact noțiunii. Paza e numai în termenii ambigui. Substratul cuvântului s-a desmaterializat așa, încît cuvântul nu mai corespunde cu nici o reprezentare, care ar putea încurca, ca un balast, cugetarea noastră abstractă — oglindirea raporturilor dintre lucruri, adică știința noastră, prin care stăpînim înfinitatea cazurilor particulare. Dacă cuvîntul ar stîrni în mintea noastră cazuri particulare, n-ar fi posibilă știința.

Dar tocmai de aceea *cuvîntul* nu e suficient pentru poezie. Ceea ce îl face neprețuit de minunat pentru proză, îl face impropriu pentru poezie. Poezia e creațiune, e, cum am spus, un adaos la creațiunea lui Dumnezeu. Și ceea ce *există*, se vede, se aude, și se pipăie, e *concret*, e particular, e *un caz individual*. Poetul nu explică, el arată; el nu se adresează înțelegerii, ci închipuirii și simțirii. Ideile abstracte însă nu lucrează asupra închipuirii, nici a simțirii. Nu imaginezi idei abstracte, ci lucruri concrete; nu te emoționezi de abstracțiuni, ci de lucruri și întîmplări concrete ori de sentimente. Și cum vei exprima poezia? Nevoia a creat procedeul. E drept, simțirea nu se poate exterioriza printr-un mijloc, care să-i aparțină. Ea se adresează la inteligență și-i împrumută mijlocul de exteriorizare — cuvîntul. Acel cuvînt străveziu și chlorotic va fi supus la niște operații, care îi vor refuza singele roș al vieții. Odată, la omul primitiv, azi la copil, cînd procesul de abstracție nu era așa de înaintat, desigur că cuvîntul evoca ceva concret în minte, *luna* era un disc auriu, și atunci poate că el ar fi fost aproape suficient. Azi însă, și cu cît omul e mai cultivat, cuvîntul e mai străveziu. Și totuși poetul n-are alt dicționar decît prozatorul. Evident atunci că totul trebuie să atîrnie de *combinația* cuvintelor. E vorba de o matematică foarte curioasă, unde mai mulți zero dau un număr foarte mare, sau de o fiziologie nu mai puțin curioasă unde cîteva chlorose dau o sanguinitate înfloritoare.

Un lucru concret este egal cu suma însușirilor sale. Un măr este greu, plus rotund, plus galbăn-roșietic, plus dulce-aeriu. Faceți abstracție de aceste însușiri, care sînt niște reprezentări ale noastre, și nu mai rămîne nimic din măr, decît cuvîntul, acel cuvînt, de care este așa de fericită proza. Să facem acum ca acele reprezentări (insușirile, a căror sumă e imaginea mărului concret) să se stîrnească în minte, și concretizarea s-a făcut. Mintea a procedat, întîi, pe calea cea mai simplă, cea mai „aproape de mintea omului”. Dacă cuvîntul nu evocă insușirile, atunci hai să le numim pe nume: Măr rotund, roș-galbăn etc... Acestea sînt *epitetele*. Ele sînt, va să zică, numele însușirilor unui lucru, sau numele senzațiilor (în absența lucrului al reprezentațiilor) noastre ale acelui lucru. Cum că rolul epitetului e al unui excitant intelectual, se vede bine acolo, unde epitetul e un pur pleonasm. Cînd zic cuvîntul *lună*, am zis, în realitate, discul

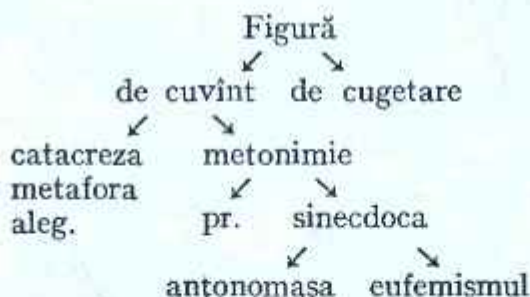
galbăn-auriu de pe cer, căci „lună” este egal cu aceste însușiri: rotund, galbăn, auriu, luminos, și nu altăceva, căci nu sînt mai multe *lune* (cum puteau să fie mai multe mere, de culori, mărimi și forme deosebite). Dacă cuvîntul n-ar fi uzat și fără vlagă, ar fi trebuit ca atunci cînd aud „lună” (rotund + galbăn + auriu etc. prin definiție) să *văd luna*, cum probabil o vede copilul la auzul acestui cuvînt, cînd abia l-a asociat cu imagina corpului de pe cer. Dar eu nu *văd luna*... „Era lună”, nu *văd luna*, aflu că era o noapte *cu lună*, nu *fără lună*, atîta tot, în cazul cel mai bun am o imagină nehotărîtă și fugitivă a unui văzduh cam luminat și — cel mult — a unui corp ce luminează de sus. Ce e de făcut? Va fi nevoie de spus luna cea galbănă și aurie, adică va fi nevoie de un grosolan — în fond — pleonasm, un fel de apă udă, căci luna nefiind altăceva decît rotund, galbăn și auriu, *luna cea galbănă și aurie* este ca și cum ai spune: *cea galbănă și aurie cea galbănă și aurie*. Aici e clar că epitetul n-aduce nimic nou, el e un escitant. El oprește atenția asupra unor însușiri, care altmîntrelea ar fi rămas neevocate. Dar acest mijloc, epitele — este prea slab și mai ales neeconomicos. Natura intelectului nostru, ca întreaga natură, e economicoasă: cît mai mare efect, cu cît mai puțină cheltuială de forță, timp, spațiu și materie. Și limba a creat *figurile de stil*.

O figură de stil este o vorbire improprie, este, adică, întrebuintarea unei expresii în locul alteia. Se pare, deodată, că asta ar veni de-a dreptul în contradicție cu definiția și menirea stilului, căci, dacă cel mai bun stil e acela care face să se transmită o stare de conștiință din o minte în alta, atunci numirea unui lucru cu numele altui lucru, *cuiele de argint bătute pe covorul albastru al nopții*, de pildă, în loc de *stelele de pe cer*, s-ar părea că trebuie să întunece înțelesul, să schimbe *ideea*. Dar, după cum se știe, nu este așa: Figura, schimbarea vorbei, tocmai dimpotrivă, transmite mai bine și mai *clar* starea de conștiință: mai bine ne face să vedem *cerul înstelat* expresia *cuiele de argint bătute pe covorul albastru*, deși vorbim de *cuie* și *covor*, decît cuvintele *stele* și *cer*.

Această substituie a termenului propriu — *metafora* aceasta — este un escitant. Toată chestia se reduce la solicitarea atențiunii. Cînd aud cuvîntul *stea*, nu ni se trezește în minte o imagină, căci cuvîntul acesta e uzat prin întrebuintare. Cînd însă ni se spune *cuiele de argint bătute pe covorul albastru al nopții*, atunci mintea mea, repede și inconștient, se-ntreabă: ce are a face *stea* și cu *cui de argint*, *cer* și cu *covor albastru*. Și mintea se *oprește* și află pentru ce s-a făcut această apropiere (care poate fi exprimată întreagă în *comparațiunea: stelele erau presărate pe cer ca niște cuie de argint bătute pe un covor albastru*). Anume, descoperi că și steaua și cuiele de argint sînt niște puncte, *albe, strălucitoare, fixe*, pe o *întindere, uniformă*, de *culoare albastră*. Dar tocmai aceste însușiri erau acelea care trebuiau să se evoce prin cuvintele proprii *stele pe cer*, dar care nu se evocau. Acuma, *mintea a fost silită să se oprească pe loc, atenția a fost silită să se îndrepteze la aceste însușiri*, deci aceste însușiri au devenit reprezentații — și în loc de abstracții reci, am acuma în minte imagină vie. Termenul impropriu, figura, n-are alt rol, deci, decît a evoca în minte reprezentațiile însușirilor unui lucru; este un mijloc de stîrnire a atenției și nimic mai mult; este, am putea spune, o tristă necesitate. El ne scutește de lungul catalog al epitetelor, de aceea am spus că figura este un procedeu economic al stilului. Acum se înțelege bine ce am

înțeles când am spus că două chlorose dau o bogată sanguinitate: și *stea* și *cui* sînt termeni chlorotici: sprijinirea lor reciprocă dă viață; e ca și cum doi oameni morți de oboseală, care nu s-ar putea ține pe picioare, s-ar sprijini unul de altul, și astfel ar mai putea să aibă puterea de a ajunge acasă. E, am putea spune, ceva analog cu procedeul arhitectonic al construirii boltelor.

Importanța figurilor fiind astfel stabilită, să le studiem mai de aproape. Să luăm mai întâi așa numitele *figuri de cuvînt* sau *tropi*. E vorba de înlocuirea unui cuvînt prin altul. Putem face două grupe: întâia, s-o numim grupa *metaforei*, când între lucrurile denumite prin cele două cuvinte, ce se înlocuiesc, nu e nici o legătură în natură, ci numai în mintea noastră. Între *stea* și *cui* nu e nici o legătură naturală și, dacă n-ar fi fost mintea unui poet, care să le apropie, ele ar fi rămas izolate. Mintea, pe baza unei sau unor impresii comune, le apropie, ia una de la răsărit și una de la apus. E, adică, în termeni psihologici, un raport de similaritate. Grupul metaforei e creat de reproducerea stărilor de conștiință prin similaritate. Din contra, grupul metonimiei, *tron* pentru *rege*, *vîslă* pentru *luntre*, poet pentru *Alecsandri*, *răposat* pentru *mort*, e creat de asociațiunea și reproducerea prin contiguitate (și nu prin similaritate). *Regele* nu samănă cu *tronul*, dar stă pe tron, *vîsla* nu samănă cu *luntrea*, dar e o parte a luntrei, individul *Alecsandri* nu samănă cu noțiunea *poet*, el e poet, *răposat* nu samănă cu *mort* (vom vedea ce însemnă asta), dar mortul e răposat etc. Va să zică, înlocuirea unui termen cu altul se face când între lucrurile designate prin acei termeni e un raport sau de similaritate, sau de contiguitate. Să facem schema figurilor întâi și apoi s-o explicăm — acest procedeu cred că este cel mai bun:

Că alegoria (că m-am însurat etc.) e o metaforă, e ușor de văzut: e o metaforă prelungită. Catacreza am pus-o alături de metaforă, pentru că ea nu e figură, căci e termen propriu, e un procedeu gramatical; dar fiind formată ca și metafora, am pus-o aici, ca un *memento*. În grupul metonimiei, despărțim raporturile — care-s naturale — în două grupe: 1) orice raport, afară de cel de cantitate, 2) raportul de cantitate: *sinecdoca*. La *sinecdoca*, înlocuirea genului prin individ și invers a căpătat un nume special: *antonomasa*. De asemenea, înlocuirea speciei prin gen, *cu scop de a îndulci expresia*, e *eufemismul* (Altmintrelea nu).

Dintre aceste figuri, cea mai importantă e metafora, pentru că în crearea ei, originalitatea poetului are cîmp liber. Raporturile naturale — izvorul gru-

pului metonimic — sînt date de natură, ajunge numai să le constăți; apoi ele sînt mărginite, căci lucrurile în natură au raporturi stabilite. Nu e așa cu raportul de similaritate: Aici natura nu ne dă nimic, *inventăm noi*, și un lucru poate avea raporturi de similaritate cu mii de alte lucruri. Cu cît un poet e mai original, cu atîta descoperă similarități nouă; cu cît mintea lui are mai mare mobilitate, versatilitate și ingeniozitate, cu atîta descoperă similarități mai surprinzătoare. S-ar putea zice că o bună parte din poezie e metaforă, căci mai toată viziunea se exprimă prin metafore. După metaforele unui poet, ai putea să spui aproape totul despre *invenția* lui; ai putea să spui mai mult: să spui dacă este tip vizual, acustic etc., dacă e cult sau nu, dacă a călătorit și unde, ce preferințe are etc. Poți face, adică, anatomia și fiziologia unei opere și a unui autor după această figură, pe care unii o tratează de o simplă floare stilistică. Ce ai putea spune — încă o dată — după metonimiile unui poet? *Tron* în loc de *rege*, *soare* în loc de *căldura* lui etc., ei și? Dar acestea sînt *banale*, căci aceste raporturi fiind naturale, imuabile, omul le-a constatat de mult. Metonimia e aproape o chestie de dicționar, și nu de estetică a creațiunii poeziei... Are și ea un rol asupra atenției, desigur, dar mic. Să-l căutăm cu lumina: cînd zici „respectă peri albi” (efectul pentru cauză) concentrezi atenția asupra unui lucru concret, *vezi* pe bătrîn; cînd zici „X e un adevărat Alecsandri”, e mai concret decît „e poet”, căci Alecsandri, fiind un poet, cu cutare versuri, ce ne plac, ideea de poet e concretizată tocmai prin acele amintiri ce le avem despre cutare frumuseți din Alecsandri. Cînd zici „atîtea pînze” în loc de „atîtea corăbii” e mai concret, căci am făcut să se concretizeze atenția într-un punct, în punctul cel mai *saillant* al unei corăbii: pînzele albe... Dar vedeți cît e de slab acest lucru. Aci nu mai este vorba de fuga minții de la un lucru la altul, fugă din care rezultă insisterea asupra unor însușiri, tocmai însușirile necesare a se evoca, ci e vorba de concentrarea minții asupra punctului presupus ca mai concret (peri albi, Alecsandri) sau mai interesant dintr-un lucru (pînze albe)... Ba eufemismul chiar slăbește expresia — acesta i-i chiar rolul — specialul *mort* e mai puternic decît genericul *răposat*, și tot așa specialul *prost* decît genericul *simplu*.

Figurile de cuvînt sînt capsule pline de viziune și de simțire. Cînd poetul a văzut, a creat o metaforă, cînd poetul a simțit, a zugrăvit simțirea sa *prin cauzele* simțirii sale (melancolia prin biserică, toacă etc.). Toată zugrăvirea aceasta se face prin concretizare: epitete și figuri, mai ales metaforă. Cînd, într-o traducere, epitetul e mai șters sau schimbat, cînd figura e ștersă sau schimbată, viziunea e ciuntită sau schimbată, simțirea pe care trebuie să ne evoce acea viziune va fi și ea distrasă sau schimbată. O mică schimbare a figurii va da naștere la o mică schimbare a viziunii și a simțirii; cu cît va crește schimbarea figurii, va crește și a viziunii și a simțirii; vor fi deci grade în trădarea unei opere, de către un traducător. Dar pe lîngă această condiție: figurile de cuvînt, mai vine în fața bietului traducător încă o greutate: așa numitele figuri de cugetare, și mai ales acele care nu sînt decît niște particularități de sintaxă. Dar să ne înțelegem întâi asupra acestor figuri de cugetare.

oezie

roză

critică

„adîncă lumii floare, poezie!...”

Stranie apariție în poezia românească, Dan Botta!

O conștiință tragic sfîșiată de neliniști, o lumină hipnotică, lunară, invadată de umbre adînci, tenebroase, un sunet vătuit de orgă generînd o rarefiere a substanței, o magică nevoie de certitudini, trădate însă de un orizont ideologic, care nu putea deschide decît o sumbră perspectivă labirintică.

Sînt aici tribulațiile unei întregi epoci, cu permanenta oscilare între clar și obscur, fără posibilitatea regăsirii.

Ceea ce rămîne dincolo de restricția incifrărilor, a geometrizărilor expresive, refuzînd încă comunicarea, o sete de absolut, căutarea febrilă a ritmului, sensul formei imitînd structurile universale.

•

Poetul cu profil genuin deținea capacitatea de a se integra spațiilor, de a percepe marele extaz al naturii, raportul fundamental dintre așteptare și realitate.

Un ilustru orientalist român, adunînd din apele memoriei imaginea primei sale întâlniri cu autorul *Cantilenei*, avea, peste ani, revelația unei sensibilități aparte, pipăind marginea lumii cu „ochiul minții”, dedat la jocul subtil al sonorităților interioare. Poetul deplasa cu un gest pereții coșcoviți ai mansardei din Strada Melodiei pînă la orizonturile cunoașterii, ca să facă loc *ideii*, sălînd tavanul scund, vîrîut, spre sensul înalt al firmamentului luminat de fruntea sa castă, ca de o superbă și unică stea. („Acolo, acolo m-aș fi suit/ Pînă-acolo aș fi îndrăznit”).

Evident, o metaforă; plîpîndă floare într-un cîmît al amintirilor, fără implicații valorice asupra unui orizont liric măcinat de contradicții.

Ea surprinde însă ceva din abisalitatea poeziei lui Dan Botta, din nevoia descoperirii esențelor, ceva din dorul cosmic care-l devora.

•

Un fragment de bandă magnetică, derulată pe un mosor primitiv de carton păstrează întîmplător cîteva ecouri ale unei armonii de mult risipite. Două sonete din ciclul postum *Cununa Ariadnei*, în lectura autorului lor. Miracol obișnuit al tehnicii. Le-am ascultat totdeauna cu un regret: că ideea realizării unui muzeu sonor al literaturii române, preconizată cîndva de spiritul fecund al lui Perpessicius, n-a atins încă stadiul împlinirii.

Un glas profund, răscolitor, purificat în alcooluri tari, venit din adîncuri, cu dangăt de clopote-n dungă, trădează în Dan Botta o structură muzicală covârșitoare, capabilă să transfigureze incantația lirică, să-i descopere neașteptate valențe emotive.

Poetul *Eulaliilor* oficia în templul unui zeu păgîn, întruchipare sferică a ritmului universal. Arta lui topea cîndori și tensiuni interioare într-un cînt fără hiatusuri și fără reveniri. („Melodioase plaiuri pe care toate curg...”) De aici, poate, inimitabilul său mod de a articula ideile, de a dezvălui cuvîntului întreg registrul sonor pe care-l poate sugera.

Pe alt plan, doar Călinescu mai deținea darul de a transpune sensibilitatea ascultătorilor săi într-o stare elementară, ciudată, de audiție a unei muzici totale.

Undeva, Dan Botta mărturisea: „*Visasem totdeauna o poezie care să transmiță voluptatea musculară a pronunției, o poezie ca a rapsozilor, în care tira să servească doar modulațiile de o înfinită varietate ale graiului!*”.

Apropierea dintre Dan Botta și Călinescu este posibilă de altfel și sub un alt aspect: *atrakția modelului elastic*.

Temperamente eminamente romantice, ilustrind în cultura noastră tipul „poetului savant” pe care l-a impus Morășan la început de secol, în contextul liric european, cei doi tinseau după perfecțiunea echilibrului elin. Pentru ei poezia reprezintă cristalizările unei meditații absolute asupra lumii, un mod lucid de existență dominat de rigorile unei cerebralități veșnic asediată de idei.

Întors spre statui, poetul surprinde nu numai perfecțiunea meșteșugului, puritatea spațiului dislocat în marmură, dar și frenezia, dansul imperceptibil al liniilor dăltuite, după ritmul imuabil al astrelor. Între om și sfere se tranșează tot zbuciumul umanității. („...Nu mai priveghezi / Dreptele amiezi / Noptile abstracte / Astrele exacte / Culmile lucide / Pietrele aride...”)

În acest înțeles și poetul lucrețian al laudei lucrurilor ar fi putut afirma, aidoma lui Dan Botta, că templul grec, „act de geometrie și de logică” e „imaginea universului finit”.

Călinescu a spus-o, dar în alți termeni.

O natură pletosă, deslănțuită, cu rîuri de stele și păduri marine, cu aer încărcat de miremele înfloririi; un peisaj halucinant, de deltă, dominat de trestii și zone paludate, stropit cu lună sau inundat cu soare, o altă ademenitoare insulă a lui Euthanasios, tărîm mirific, fără sentimentul orelor — e noul labirint al Ariadnei.

La Dan Botta iubirea înseamnă plutire fantastică, pierdere-n abis. („*Văd lumile în Eros gravitînd...*”). Nici o pasiune nu însingerează acest orizont purificat. E un refuz al trupului, o continuă exaltare a spiritului însetat de „*împezimi lactee*”.

Copluul legat prin firul Ariadnei reaprinde ceva din vraja basmului eminescian. Iubita s-a topit în elemente. S-a eternizat. Drumul regăsirii e drumul cunoașterii, al cufundării în spațiu.

(Însemnările de mai sus ating doar câteva din aspectele poeziei lui Dan Botta, fără pretenția elucidării. Sînt o simplă introducere în problematica diversă și nu odată contorsionată a liricii sale.

Versurile inedite pe care ni le-a pus la dispoziție Dolores Botta, provin din prima perioadă de creație a poetului).

Nicolae FLORESCU

Dan BOTTA

lunatecă psyche

*Un fluviu de umbre-mpietrite-n tipare
Stihiile lumii curg fără sfârșit,
Ci caut în beznă o stea-ndurătoare
Pe plaiul meu negru de plins năruit.*

*Pe galbene maluri de vise vrăjite,
Cînd nopților toamnei nălucă te-arăși,
Dau flăcări în cîntece vast nălucile,
În zările vinete largi de tristeți.*

*Unde pornești cu aripa bolnavă,
Lunatecă Psyche, sub cer târziu?
Se năruie-n zări toamna ca o navă
Cu prora în frunzișul arămiu.*

*În liniștea ce-n vîrf de junghiu cutează,
Paragini de iubire pe pămînt!
O, sufletul! De l-ar atinge-o rază
Ca rugurile s-ar aprinde-n vînt.*

[Epoca de început]

funeraliile albe ale mării

*Inima vîntului, veștedul val, răsăritul fatidic al Orionului
Ți-au despletit corabia,
O, înecat albastru care treci
Prin somnul diafan al mărilor.*

București, 1935 — În fața Hotelului Royal. Eugen Jebeleanu,
Botta, Anton Holban, Octav Șuluțiu (de la stînga la dreapta)

*Voi semăna pe trupul tău nisipul umed al plajei
 Și voi țese din întristarea mea un giulgiu,
 Spre apusul frunții tale,
 Al mâinilor cari se întind și se deschid,*

*Tu îmi vei dăruî în sfârșit sărutul palid al uitării,
 Mărgean al metamorfozelor, oglindă a eternelor treceri,
 Până ce se vor întinde peste noi
 Funerariile albe ale mării.*

[Din vremea Eulaliilor]

epigramă

*Achrylis Frigiana
 ale cărei plete sacre au fluturat de multe ori
 printre torțele de brad,
 și a cărei voce a sunat castele ecouri ale Greciei,*

*și-a închinat părul ție
 Cybela, zână a Munților,
 dorind să lase azi, pe totdeauna,
 pădurile de foc ale delirului.*

[Din vremea Eulaliilor]

savana răcoroasă

*Savană răcoroasă, pierdută stea de luncă,
Să mă dizolve singur safirul unde vii,
Cînd tremurata seară inele moi aruncă
E lacul de fragile și grele colivii.*

*Argint de ramuri triste, dantelă scuturată,
Miracol ars în ierburi, în ramuri, în amurg,
Pe fiecare frunte o limpede carată,
Religioase plaiuri pe care toate curg.*

*Ce stări îngîndurate ca lacrima ignară
În aurora tristă de fabule și legi,
Cînd mai solemnă încă e mila selenară,
Fîntînele suave tu singură dezlegi.*

*Lucind în verticala stea pontică aridă,
Sortită să aline un înger fără safiu,
Te vreau, secînd în mine vitala Tyndaridă,
Un glob de caste geruri, desorbitat în spațiu.*

[Din vremea *Eulaliilor*]

Anton HOLBAN, novelist

Într-o notă a editorului, la volumul I de Opere ale lui Anton Holban, Elena Beram precizează că «nuvelele, schițele, povestirile au rămas în paginile publicațiilor periodice, fără ca scriitorul să-și poată îndeplini dorința de a le strânge și publica în volum [...]». «Prin strădania unor prieteni apropiați, a apărut, în 1938, după moartea lui Holban, la Editura „Vreamea“, o culegere intitulată Halucinații».

Acești „prieteni apropiați“ erau: Florica Codreanu, meșteșugitoarea legăturii a lui Anton Holban și subsemnatul. Elena Beram adaugă însă: «O confruntare a textelor din publicațiile literare, corespunzătoare celor incluse în ediția din 1938, ne demonstrează că îngrijitorii nu procedat la o „stilizare“ care a denaturat uneori voința scriitorului».

Țin să precizez că asupra acestei necesare „stilizări“ Anton Holban a revenit în repetate rânduri, în scrisorile pe care mi le trimetea. (Correspondența primită între anii 1928—1937 cuprinde peste o sută de scrisori care vor vedea, poate, o dată lumina tiparului. În ele, istoricul literar găsește detalii prețioase asupra evoluției prozatorului: confesiuni revelatoare; notații de o sinceritate tulburătoare; poate urmări dramul stănos de la intenții, pînă la realizarea artistică).

Așa cum am mai spus-o eu un alt prilej¹, Anton Holban a avut (pe lângă o ereditate împovăraătoare), nenorocul de a suferi de o boală cărora medicina nu-i găsea leacul. Această iritație continuă, crispantă, nu-i îngăduia răgazul unei reculegeri depline, al unei contemplări calme — nu-i permitea să revină asupra celor scrise, să stăruie prea mult asupra stilului. Întă, de data aceasta, doar un singur fragment dintr-o scrisoare pe care mi-a trimis-o (în ianuarie 1936): «Va apare [...] totodată, o colecție de Nuvele la „Vreamea“. Dar alegerea și refacerea ar necesita prezența răbdătoare a d-tale. Ce pot face!»

În nici un caz, deci, nu a fost... «denaturată voința scriitorului».

Cu totul după apariția volumului Halucinații, am arătat, într-un articol din „Universul literar“², după ce criteriul am selecționat nuvelele, cele mai multe publicate în diverse reviste, între anii 1930—1937. Autorul lor era preocupat mai de mult de strîngerea laolaltă a acestor „fragmente“ (cum prefera să le intituleze el) pe care le prețuia deosebit. Scrisese și o scurtă prefață pentru volumul proiectat, Moartea l-a surprins însă fără ca să-și fi văzut realizată intenția. Ne-am străduit totuși să-i îndeplinim dorința. Cunoșcînd toate manuscrisele lăsate, precum și tot ceea ce publicase în reviste, am încercat să alcătui un volum unitar. Pe lângă nuvelele fixate inițial de Holban, am adăugat alte cîteva, asupra cărora scriitorul nu avusese timp să hotărască.

N-au intrat însă în acest volum următoarele „fragmente“: Surprize sentimentale, publicată în revista „Vreamea“ (1930); Rîca fragment tipărit în revista

¹ Vezi articolul Anton Holban, în „România literară“, III, nr. 3 (67), 15.I.1970, rubrica „Evocări“.

² Anul XLVIII, nr. 5, 4 II. 1939.

proză

critică

poezie

literară „Excelsior“ (1931); Castele pe nisip, cuprinsă în colecția de nuvele, publicată la editura „Adevărul“; Colecționarul de sunete, apărută în „Vremea“, cu un an înainte morții, și Viața Fălticeniilor (inedit).

Rica alcătuieste începutul romanului O moarte care nu dovedește nimic și fusese înlăturat de autor în urma sugestiilor primite; erau pagini prea puțin semnificative în comparație cu restul manuscrisului. Colecționarul de sunete conținea confesiuni ce se întâlneau în alte nuvele, și considerații de estetică muzicală de un interes strict ilimitat. Viața Fălticeniilor, deși inedită, cuprindea o parte din atmosfera, peisajele și figurile ce se găsesc în alte nuvele ca: Antonia, Desirée și Bunica se pregătește să moară. Astfel că volumul editat în 1938, era alcătuit numai din 17 „fragmente“.

La începutul acestui an, a apărut, la editura „Minerva“ în colecția Biblioteca pentru toți, un volum de schițe, nuvele și note de călătorie ale lui Anton Holban, tot sub îngrijirea Elenei Beram.

În „lămuriri asupra ediției“, se precizează că sînt tipărite schițe și nuvele «reproduse după textele publicate în paginile revistelor literare», afară de schița Odette, a neidentificată de editoare în periodice, și reprodusă din volumul Halucinații (Editura „Vremea“, 1938).

Între-adevăr, Odette nu fusese publicată în vreo revistă: ne-am folosit de dactilograma pregătită de autor.

E regretabil însă că admirabila povestire Cu Tanzi la Muncii nu a fost inclusă între celelalte „fragmente“, apărute de curind în Biblioteca pentru toți. (Cu atât mai mult cu cît făcuse parte din ediția publicată tot de Elena Beram³, la E.S.P.L.A. în 1958, din care însă fusese înlăturată povestirea Antonia, retipărită în sfîrșit de această dată).

Ne întrebăm atunci, firește, după ce criterii a operat editoarea selecțiile sale succesive?

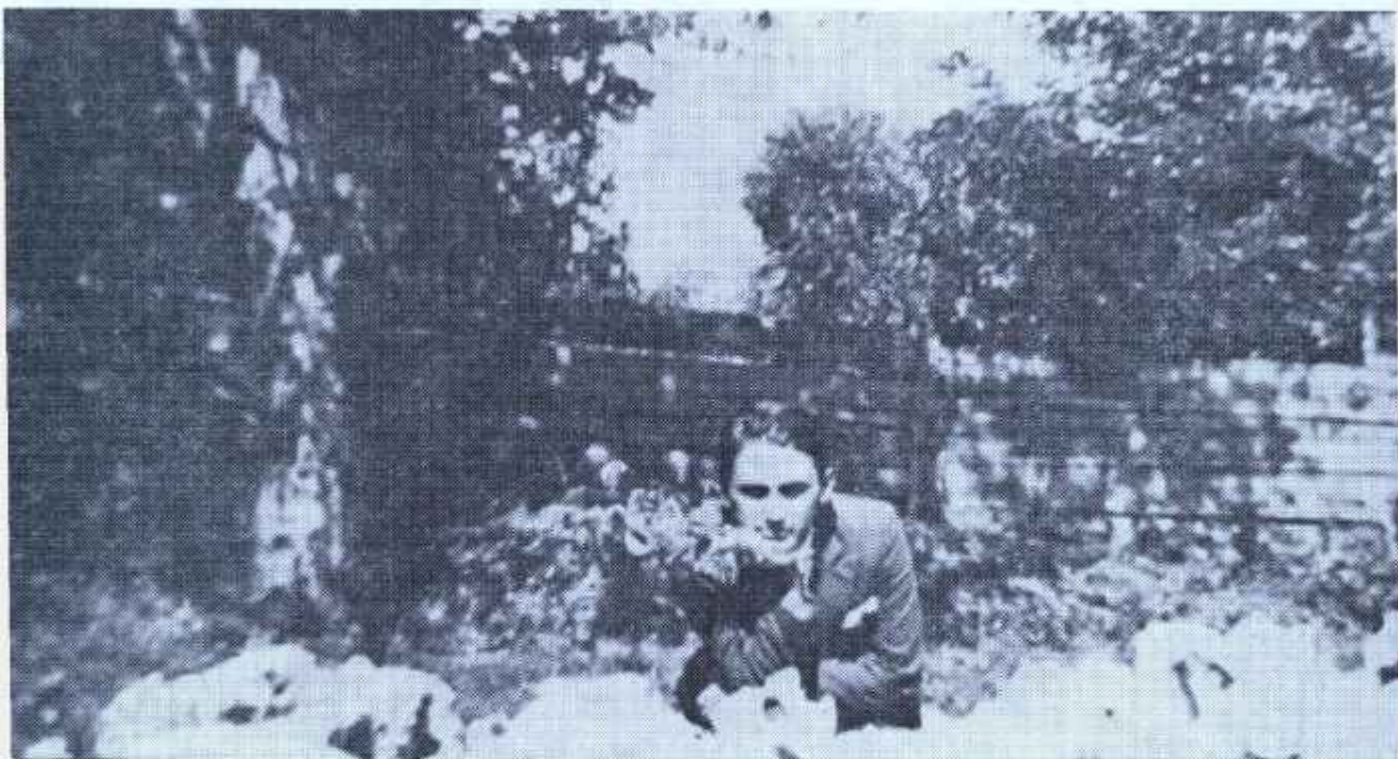
Cu prilejul apariției recentului volum, m-am străduit să regăsesc, după mai bine de 30 ani, materialul folosit pentru ediția din 1938 a nuvelor.

Printre culete vechi, am dat peste scrisori uitate de la prietenul dispărut în condiții tragice; am regăsit manuscrisul original al schiței Scatni și stăpînul său. Am găsit și fragmentul Rica (publicat în revista „Excelsior“, 1931), cu titlul tăiat de autor și înlocuit printr-un alt titlu: Drumuri ascunse. De asemenea, dactilogramele inițiale ale altor manuscrise, printre care, și aceea a nuvelei inedită Viața Fălticeniilor. După treizeci și cinci de ani, aceste pagini văd în fine lumina tiparului.

Ion ARGINTESCU

³ Parada dascălilor, volum antologic cuprinzînd: Romanul lui Mirel, Parada dascălilor, Halucinații.

Anton HOLBAN

VIATA FĂLTICENILOR

TIPI

Sunt tipi extraordinari în Fălticeni, cari au căpătat proporții ca unele personaje din Molière [:] Don Juan, Harpagon, Les Femmes Savantes. Nu sunt, fără îndoială, numai un rezultat al acestui loc. Dar într-un oraș mic, fiecare om ia anvergură, mai ales dacă locuiești mult timp alături de el, și nu se pierde în imbulzeală. Cu vremea chiar te obișnuiești cu înfățișarea lui, și îl păstrezi în amintire cu simpatie, după cum păstrezi într-o casă bătrânească mobilele vechi. Nu-ți mai plac prefacerile mari, și de aceea nu te miri, când se indignează câte ceva contra unei transformări. <Cînd> S-a luptat să nu se aducă lumina electrică în oraș, de pildă, de acei cari s-au rătăcit în întuneric timp de șaptezeci de ani. Poate chiar că întunericul prilejuiește colțuri mai tainice și mai poetice decît lumina. Fălticeni rămîn identici. Toți s-au împotrivit reparării Băncuței, sau aranjatului teilor pe străzi. (... Ce ne trebuie copaci! O să

mucezească locuințele!). Dar pe acești tipi nu pot să-i cosemn, oricît m-ar tenta încercarea, și oricîte modele superbe mi-ar sta la dispoziție, cari ar depăși chiar cea mai abilă invenție. Ei ar auzi și s-ar supăra. Și nu vreau să-i supăr și să-i neliniștesc, pentru orcît de puțin timp. Bineînțeles, și aici se citește foarte puțin, ca în toată Țara Românească. Librarul, dacă n-ar avea penițe și ziare de vînzare, ar dormi toată ziua îndărătul tejghelei. Dar cînd cleve-tești, se află imediat. Rîndurile înscrinate se citesc de oameni cari nu citesc de obicei nimic. Sau, să iau tot nenorocul numai asupra mea. Nu ești niciodată acasă la tine. Nu mă prețuiește nimeni, examinîndu-mă de atîtea ori traversînd Strada Mare. Mă tem să întreb pe librar dacă a vîndut vreun exemplar din „Ioana”.

<Dar> Aceste sunt scuze numai. Nu scriu despre tipii orașului, pentru că sunt legat organic de ei, orice trăsătură a lor, cît de ridicolă, sunt înclinat s-o interpretez favorabil, afectuos.

Voi cita numai pe doi dintre ei, căci îi găsesc totdeauna în stradă, cu toate că mă îndoiesc să isbutesc să facă vreo treabă în acest orașel mort. Misiții. (... Dar atenție, chiar acum trece pe stradă stropitorea primăriei, trasă de patru boi. Să mai spuie cineva că n-avem primar bun!) Unul, Daneff. Vă amintiți că în războiul de la 1913, ministrul bulgar Daneff, era foarte popular la noi, prin ridicolul lui. Misitul fălțicenean seamănă perfect cu imaginea ministrului, așa cum ne-o transmiteau, puțin caricaturizată, revistele noastre. Acum, după ce am trecut experiența războiului mare, nimeni nu se mai gîndește la escapada balcanică. [...]¹

Și misitul Iosub, volubil acesta, care mă primește de cîteori sosesc la Fălțiceni, cu explozii de prietenie. Într-un an mi-a venit la prima întîlnire cu o propunere:

— „Conașule, am o damă faină pentru dumneata! Și aproape fată! Numai odată a mai fost avută. (... cu un gest de mare prețuire;) Și de cine! De un profesor de la bacalaureat!”

OAMENI CUMINȚI

Orașul nostru este cumințe, nimic nu se schimbă. Cîte un mort și cîte o nuntă, asta e tot. Oameni rămași neschimbați. Orologiul bisericii Adormirea împarte viața tihnită a tuturor. Excursii nu se fac. E aer curat, sunt perspective. De la distanță, din tren, se vede orașul așezat pe pămînt înfoiat. Pretenții n-au fălțicinenii. O excursie se face greu. Cine vor fi tovarășii? Nu se poate săptămîna viitoare? Nu e prea scump? Nu e prea complicat? O sută de întrebări cari te fac să rămi. Există Stinișoara, serpentina pe un munte de brazi, superbă. Dar cum să ajungi pînă acolo? 30 de kilometri nu pot fi parcurși ușor, dacă n-ai mașină proprie. Și aici sunt cîțiva cu mașină, dar o țin în garaj. Drumurile sunt proaste, se poate strica repede. Și apoi, benzina costă. Mai bine să conducem o duduie pînă la Băncuță. Băncuța: cîteva bănci între copaci, asupra unei priveliști admirabile peste oraș [,] apa din vale (Somuzul), și pădurile de departe. Există, la șapte kilometri, și Baia, veche capitală. O biserică a lui Ștefan cel Mare, alta, mai modestă, a lui Petru Rareș. Și biserica catolică a lui

¹ Punctele de suspensie între croșete marchează pasaje eliminate de editor.

Alexandru cel Bun, înconjurată de gardul proprietății boierului Cantacuzino Pașcano, „cel care vorbește franțuzește ca un franțuz.” Încolo, numai case de țaran. Sau printre livezile pitorești de la marginea orașului. În cimitirul de la Opișeni, doarme pentru eternitate Ioan Dragoslav. Să-l salutăm cu toată seriozitatea. Destul l-am ironizat odinioară. Altă excursie nu se mai [poate] face? Dentistul G... de peste drum, președintele echipei locale de footbaal — Ionel cum m-a rugat să-i spun — plănuiește în fiecare an, dar nu se înfăptuiește nimic pînă la urmă. Totuși, să încercăm. Mă postez cu el în centru, la răscrucea dintre Strada Mare și Sfîntul Ilie, lîngă cafeneaua unde este bursa neagră. Se adună în jurul nostru toți cei care au un automobil de curse. Și birjarii chiar. Irisim. — „Măi, Irisim, cît ceri pînă la Gura-Humorului? Zeilig, ce zici, nu se găsește un mijloc mai eștin pînă la Gura-Humorului? Tu, Lazăr, ai trăsura? Și cît ceri? Vreau dimineața!”

Ionel se agită. I se oferă scump și pentru o altă zi. Zeilig propune: „Veniți mîine și așteptați aici. Poate găsiți vreo ocazie.” La urmă, renunțăm. Nimic nu se poate face în tîrgul ăsta păturos. Maistrul footbaalist este deprimat. Tîrg fără noroc. A venit în iarmaroc un circ cu o cămilă. O plimbare în Europa întreagă, și aici cămila a trebuit să moară. A stat hoitul vreme multă în Tîrgul Vitelor. Himgherul nu vroia s-o ia, căci n-avea ce face cu pielea.

Acasă mi se face morală. „Pe vremea asta de criză, nu se fac plimbări! Este aer și brazi ce ai nevoie să pleci în altă parte și să cheltuiești parale? Factorul vine dimineața, radio se aude seara. Ce mai vrei?”

Nu mai vreau nimic. Dar la anul, neapărat, vom organiza o excursie. Nu-i așa Ionel?

Anton Holban soldat (1922),
cu verișoara lui, Corina

MUZEUL FĂLTICENILOR

De profesorul Vasile Ciurea trebuie vorbit în mod deosebit, atât e de rar la noi exemplul pe care l-a dat, susținându-și un ideal, fără șovăire îndelungul anilor. Anume: a plănuț să facă un muzeu al regiunii. Își poate cineva închipui ce mult curaj trebuie să ai, ce prodigioasă răbdare și spirit de sacrificiu ca să începi, cu primul obiect important, și să parvii să umpli câteva săli? Fără ajutorul Statului, bineînțeles. Cu șiretenie, cu perseverență, ignorând scepticismul și ironiile celorlanți (un anonim l-a trimis prin poștă, în glumă, o pereche de papuci vechi.); colecționarea fiecărui obiect are un istoric complicat, și te miri cum d. Ciurea a avut energia să-și continue lucrul. Există în muzeu o trăsucă de lemn, făcută de cineva timp de treizeci de ani, cu o migală fantastică. Mă întreb dacă, a înfăptui, complet, singur, un muzeu, nu e o dovadă și mai mare de răbdare. Colecție (ce pot ele să producă într-un oraș atât de mic!), insistențe, călătorii la locurile unde se pot găsi obiecte importante, muncă de fiecare zi. Județul este caracterizat prin tot ceea ce conține, de la preistorie, la sticlăria din Găinești. Se găsesc chiar și lucruri extrem de importante: Documente de ale lui Alexandru cel Bun, sau Petru Rareș.

Povestea acestui muzeu și a omului care l-a desăvârșit, te încurajează să crezi că românii nu sunt totdeauna superficiali.

IARMAROC

D. Seidmann îmi spune: „Nu știi dumneata ce a fost iarmarocul nostru altădată. Ești prea tânăr ca să fi apucat acele vremuri. Nu mai era loc în Tîrgul Vitelor, atîta panoramă venea. Și circuri, și o sută de roata norocului, și puzderie de fotografii. Nu mai încăpeai de lume. [E]ra vestit iarmarocul nostru, se găsesc descripții prin cărțile vechi. Veniau negustori din străinătate, prin Suceava. Nu mai găseai o cameră de închiriat. Pe timpul acesta, prețurile se urcau nemaipomenit aici. Și numai marfă bună. Se aproviziona toată Țara Românească.”

Acum ce trist e iarmarocul! Cîteva prăvălii, cîteva saltimbanci mizeri. O bodegă umilă în care nu se găsește decît bere proastă și covrigi. Lumea birfește, dar vine cu același entusiasm. Numere stupide se schimbă pe estrada muzicii rudimentare, și cu toți privesc. Ironizează, dar nimeni nu pleacă. Teatru n-avem (a ars acum 20 de ani și nu s-a mai făcut altul), filmele la cinematograful Baier se schimbă rar. La grădina publică, bonbonăria orașului, cu salcîmii cu frunze albe înaintea bufetului gol, muzica militară nu ne mai cîntă valsurile ei: a fost angajată pentru vară la Gura Humorului, oraș mai mic <și> dar mai priceput. Ce primar avem, doamne!

... - nepăsătoare să
... să pui să se scula, cum călăușii și în băutură pentru
... de o măști deșpartat de el. El făcusem în grădina, Bonu,
... aspectul lui în acea muncă, cu părul său în mărunt
... atot de delicat, și vesele albe, cu căldura muncii
... unde, ce se desaga din timpul muncii și cu surparat de
... două neguțori lui prate de floră, numai pentru donații de
... și nu se parut cindat, după ce l-am cunoscut bine,
... afleu poate să coste muncă aceasta lași în lungile săi
... formă de singurătate, n'am învitat să l'examinăm desigur,
... în mănăstire și el desigur de la, și mai ales, se l'esculă și
... rube interioare, resurse mantate, subtile, abia perceptibile
... lui un vorbitor lipsit de finete, dar pentru mine
... , căzându-mi în marea surpriza turbulenta, și pînă
... rase că nu e mai mare, sau că mîna mea nu e mai
... , să l'pot alina în testă afecția de care eram învâ-
... ca pe o pisică, fără să l'fac impresia unui urias ingai-
... lor.

... au luat o colină spatioasă în plafond rotund ca să se
... lăscă la cap și se l'găse pe pînă, într-o stăruință
... și pînă seminte de câmp. După ce l'au sfîrșit cu o
... lă. Într-un interior, cu pînă mare ca să nu se lăscă, i-am
... ut apă pînă, și am lăsat pînă gratis, la defecție de
... uitate, beligase, întregite solid și legate cu sfoară chie,
... în plumb, și l'am cecolat pe o clădire, înalte ca să l'am
... ge la el. Eram notorii, cetățeli pînă și mea, de
... pînă pe care stau lăscă, cînd, scriind, sau se
... dînd cu mîna pînă stăle, pentru a l'avea muncă
... servite. Mîi plăcea capul lui mic și muncă agitat, cu
... ca două gîmuri, muncă pînă și învârtite și ca o
... e ca să nu l'și lăscă ceva, și era fermecător cînd
... dăscă gratis să singurele seminte, sau cînd se lăscă pe
... și după ce pînă o picătură de apă și corpul muncă
... pînă galbene pe pînă, de o muncă stăle, cu
... de, abia pe spate - ca muncă stăle de muncă pe
... ba! - și cînd îl țineam în muncă, pînă voia să l'ca
... uluia, pînă în pînă și lăscă lung și pe care l'ca
... tunc și nu l'apăsăm în toată pînă muncă și l'ca, și
... stam cînd muncă cînd muncă, muncă muncă.

E bun și iarmarocul la ceva. Vine domnul primar, domnul procuror, toată elita. Ce petrecere de Sfînul Ilie! După citeva zile e pustiu, ca și cum n-a fost nimic. Uzina a rămas, singură în Tîrgul Vitelor, să palpîte. Și un circ: N-a avut bani să plece cu ceilalți. Ca să strîngă bani, călăreții ciroului, traversează Strada Mare în muzica lor, și invită pe călători, doi la un bilet de șapte lei.

FĂLTICENII DE ODINIOARĂ

Nu de începutul Fălticeniilor vreau să scriu, pe cînd — pensionarii povestesc — în locul Primăriei se găsea un Foișor de Foc, iar boierii se plimbau „cu țilindru”. Ci de Fălticeni din timpul războiului, pe care am putut să-l cunosc și eu. Desigur, nimic de cumpărat, magazinele goale și atunci ca și acum. Vinul a fost aruncat în șanțuri. Iar piinea neagră, de tărîțe, muccedă. Dar ce viață pe străzi! Erau aeroplane rusești, și ofițerii ruși încartiruiți în toate casele fălticinenilor, se plimbau fără ocupație. Unii își aduceau nevestele și chiar și copiii. Ce s-o fi făcut Antonia, copila blondă de zece ani, sentimentală de pe atunci, dansatoare grațioasă? Acum mai trăiește încă? Și în ce fel? Altă vîrstă, femeie, și eu aștept încă să mă ia de braț acea fetiță. Îmi amintesc chipuri de ofițeri ruși, și i-aș recunoaște încă, atît îmi erau de familiari. Ce s-a întîmplat cu dînșii? La Liceu, la Primărie, la Școala Primară, la Spital, răniiți, toate felurile de răniiți. Moartea își făcea apariția în fiecare zi. Pensionarii aduceau vești care de care mai fantastice, și orce se credea pe jumătate. Se glumea, se întinerea.

— „Doctore, spune un domn general pensionar, după ce pot cunoaște dacă un păduche e exantematic?”

— „După numărul picioarelor. Dacă are șapte picioare, e exantematic!”

— „Nu mi-a venit în minte să le număr!” spune generalul desolat, de bună credință.

Doctorul, [...] a fost mulți ani în Spania, dar acum își trece timpul, cu acești prieteni fără treabă, în grădina primăriei.

Elevii de liceu, <fără treabă> liberi, își treceau timpul flecărind despre fete. Pe stradă curgeau convoaie nesfîrșite de soldați ruși. Doctori francezi își făcuseră apariția. Colonelul rus de alături, punea în fiecare seară în grădină, o bandă de țigani să-i cînte, iar el vagabond prin alei. Maiorul din camera de peste drum, cunoaște zece limbi. Pe cer, zilnic, aeroplane, și din toate tufișurile, cîntecul unei balalaici, emoționînd văzduhul.

Atunci Fălticenii au dus o viață necunoscută, febrilă, inventind zilnic noi mijloace de mișcare. Cum exantematecul nu pătrunsesse, puteai chiar să te amuzi. Acum stau într-o grădină de pe o stradă importantă, Strada Sucevei, la zece dimineața, și dacă n-ar fi ciripitul unei păsări, n-aș auzi absolut nici un sgomot.

O frunză galbenă. Curînd zăpada va acoperi întreg orașelul. Cuminte, fără mișcare, fără sgomot, alb, amorțit, fără nici o aderență cu precipitățile omenirii, Fălticenii vor ierna încă odată ...

PER ASPERA...

Ion BARBU

La Călușă, împreună cu Miss, prima călușă; (vezi Călușă, în Ion Barbu, Poezii, Editura Albatros, 1971, București, pp. 54-55).

Romulus VULPESCU

LITERATURA ESTE CIRCUMSTANȚĂ

LENEA DE-A GÎNDI

Precum, probabil, destui cititori sau practicanți de literatură (zisă beletristică), am fost și, în ciuda zbatărilor, voi mai și fi, nu o dată, vai, victima unei pecingeni intelectuale pe care, citindu-mi liber poetul iubit, n-am cum s-o numesc altfel decît lenea de-a gîndi, ba chiar, de-a regîndi judecări de valoare clasate. Astfel, insidioasa comoditate a truismului mă împinge să consider drept *postulat*, așadar, drept principiu indiscutabil (fără demonstrație), un adevăr *axiomatic* (altfel spus, un adevăr admis îndeobște și acceptat ca real etc. — vezi dicționarele), adevăr care nu e, bag seama, decît o fostă *premisă*, o fostă *ipoteză de lucru* unsă (din zisa lene de a preciza) și ajunsă (prin cunoscutul truc semantic al codificării) *teoremă*. Să mă explic: știm din școală că literatura (beletristică) e de mai multe spețe (clasice): după formă — proză, poezie, teatru etc., fiecare dintre aceste împărțiri putîndu-se caracteriza prin genuri ca — liric, epic, dramatic, didactic, și iar etc. Încît, după cum o considerăm (din necesități didactice), literatura se înscrie în căprării de formă sau de conținut, dar, la urma urmei, se *limitează*, pentru a înlesni *definirile*. Dacă literatura, judecată conceptual, încapă

Poetul, împreună cu soția, Gerda, în fața Universității din Oslo (1936). Carte poștală, expedită de matematicianul W. Blaschke, din: Hamburg 20. Aug. 36, pe adresa: Feeni Professor G. Barblan, Str. Carol Davila, 8, București, Rumänien.

În tipare firește că și *istoria* ei se poate supune acelorași reguli — reducătoare procustian la numitor, și atunci operăm cu noțiunea de curent (clasicism, romantism, simbolism etc.). Așa stînd lucrurile, într-o repede ochire asupra fortunei *terminologice* a speciilor, a familiilor, a încrengăturilor acestei științe — căci este una — ajung, în ceea ce mă privește, inevitabil la consternanta constatare că definițiile cu care jonglăm din « moși-strămoși didactici » nu sunt atotcuprinzătoare, că adică, rămîn pe dinafară categorii de produse literare neînregimentabile în saltare cunoscute și acceptate prin tacit acord profesoral; că deci, *definiția* nu e definiție, devreme ce nu răspunde *tuturor* obligațiilor definitorii ale însuși cuvîntului care-o numește, *definiție*.

DE CE SE FURĂ UN TITLU?

Mai precis, și abandonînd circumlocuțiunile: cînd am editat poeziile ¹ lui Ion Barbu, am fost victimă (autoeritic judecînd lucrurile, nu tocmai inocentă), pe de o parte — a pomenitei leneviri a minții, pe de alta — a curentului, obștesc în epoca noastră modernă, de grabă spirituală (care conduce la sintagme aparent *definitorii*, în realitate *rezumative*). Unul dintre rezultatele pripelii (pripeala e contradictorie și în termeni reflexivității științifice): am intitulat un ciclu al divi-

ziunii I (*Originale*) a ediției, *Versuri de circumstanță*, titlu furat fără scrupul de la Stéphane Mallarmé (care-și caracteriza astfel: catrenele-adresă poștală, dedicațiile pe volume oferite, cărțile de vizită însoțind cutii de bonboane, distihurile scrise cu cerneală aurie pe ouă de Paști, micile poeme celebrînd aniversare ale amicilor, comentariile pe fotografii, versurile de album, improvizațiile, poezioare pe rime date etc.). Apelul la Mallarmé n-a fost întîmplător, devreme ce «versuri de circumstanță» (chiar dacă nu *explicit* numite, dar considerate *implicit* ca atare) mai scriseseră și alții². Dar Mallarmé fusese poetul

² Ce altceva sunt, de exemplu, *Poèmes à Lou*, *Poèmes à la marraine*, *Poèmes à Madeleine* și, mai ales, *Poèmes épistolaires*, ale lui Apollinaire? E drept, titlurile aparțin editorilor postumi, dar, cum afirma Michel Décaudin, cel mai serios dintre ei, vorbind despre *Poemele epistolare*, « înclinarea pe care Apollinaire a avut-o întotdeauna pentru poezia de circumstanță [sublinierea mea] își află aici corolarul. Fantezia lui își dă frîu liber în aceste bucăți atît de felurite ca ton și ca factură: cînd versuri ușoare, pe care doi amici se amuză a și le adresa unul altuia, cînd amplificarea poetică a unei scrisori începută în proză, cînd un poem elaborat, destinat să figureze într-o culegere. [...] Cutare poem epistolar, adresat lui André Rouveyre, a fost apoi reținut pentru *Caligramme* ... » Nu tot « de circumstanță » sunt *Cent phrases pour éventails* (*O sută de fraze pentru evantai*), a lui Claudel? Dar *Sonetele* lui Shakespeare, cele ale lui Michel Angelo? Ori *Regretele* lui Du Bellay?

¹ Ion Barbu, *Poezii*, ediție îngrijită de Romulus Vulpesco, Editura Albatros, [București] 1970, 552 pp.

la care făcusem apel spre a echivala în franțuzește poezia lui Ion Barbu³.

LITERATURA AGRAVEAZĂ CIRCUMSTANȚELE.

Tentația « giumbușlucăriei », originalitatea « nostimă », ideea « chiznovată » — iată câteva dintre riscurile care-l pasc, la Polul Sud al elaborării teoretice, pe « novatorul » repezit a reorganiza clasificări ratificate de tradiție, pentru a stabili raporturi « de șoc » între entități ce se resping dialectic, se refuză mutual. La Polul Nord al aceluiași tip de investigație cu (nemărturisite) intenții iconoclaste, pînă de spectrul arguției scolastice, propedeutica « pe dos » a despăcării pătrimii de fir în serii de sferturi... Și, totuși. Ce va să zică *versuri* (sau *poeme*, sau *poezii*, sau *stihuri*, sau *piese*) de *circumstanță* (ori *ocasionale*)? În codul nostru comod de semnificații sintetic-ineexacte, presupun că știm: tot ceea ce, de obicei postum, editorii nu pot categorisi; tot ceea ce, nu o dată, creatorul însuși, victimă și el a propensiunii spre organizare pe rudă și pe sămînță, n-are cum găzdui în imobilul său poetic; altfel spus, tot ceea ce nu poate fi atribuit strunei grave a operei (gravitatea comportînd, firește, și atitudinea civică a fabulei ori a epigramei, categorii « care te fac să rzi », după cum erotica somptuoasă ori meditația, categorii « care te fac

să suferi ori să reflectezi ori să exulți », pot alinia hrisoave de descendență comună din aceeași matcă nobilă a poeziei cu majusculă⁴). Extinzînd imaginea « operei-locuință » — cu unul sau cu mai multe caturi, cu una sau cu mai multe încăperi avînd destinații statornicite pe genuri și pe categorii (ca salonul, sufragria, dormitorul, biblioteca etc.) — *versurile de circumstanță* ar fi *debaraua* sau podul cu vechituri adunate de prin toate odăile unde nu-și mai au locul, dar investite cu încărcătură sentimentală, încît nu te-nduri să le-arunci. Drept care, fie poetul, ordonat și cu deșeurile⁵, fie cutare moștenitor literar, dă în vileag arhiva culiselor și-o botează (că n-ai cum scoate-n lume ceva fără de nume) *versuri de circumstanță*. Cam asta este imaginea secretă — rareori recunoscută *coram populo* — pe care, la diferite intensități de ton, o avem cu toții despre rudele sărace (în *versuri* sau în *proză*), care nu pot fi găzduite nicăieri. Și uităm — sau ne convine să nu fi băgat de seamă — că *orice* poezie (ca, de altfel, *orice* act de creație artistică, fie el pictură sau oratoriu) este o creație *de circumstanță*. Cuvîntul *circumstanță* se cade a fi luat (și înțeles) în sensul lui exact și deplin de *particularitate* care însoțește, înconjoară (etimologia latină a lui *circumstantia* este *circumstare* — a fi în jurul, a sta împrejurul, la propriu și la figurat), condiționează un fapt, o împrejurare, un eveniment, o situație; ba, prin extensie, ansamblul de fapte, care constituie, care caracterizează momentul despre care este vorba. Dar ce altceva este, în esență, arta, în speță, literatura, decît generalizare prin *particular*? Dialectica actului creator impune cu necesitate (indiferent de modalitatea aleasă pentru a exprima adevărul artistic)

³ « În afara numeroaselor dificultăți de limbă și de stil, de compoziție și de sens ale textului românesc, text de o densitate a ideilor și a metaforelor greu egalată și, mai cu seamă, greu egalabilă — atare întreprindere literară de transfer muzical întîmpină opozițiile inerente structurale celeilalte limbă, celeilalte culturi, cu toată zestrea lor de glorie și de pomici sudate armonice de practica unei arte poetice nelnduplecate. Așadar, presupunînd — teoretic măcar — satisfăcut cel dintîi deziderat, cel al „contopirii” cu textul-matcă, se punea spinoasa problemă a căutării și, firește, a găsirii punctului de incidență de unde poate fi ridicată proecția corespunderii reperelor: trebuia găsită zona lirică similară, trebuia identificat poetul echivalent — Mallarmé — trebuia „născocit” un stil inexistent în geografia poeziei-surori, stil unitar în compoziția lui modalitate, căci se cădea să restituie mîinunchiul de „voci” Barbu... » (Romulus Vulpescu, « ... Dacă n-ar fi decît ca să vă dau ideea ». *Atelier. Echivalențe franceze la poezia lui Ion Barbu*, „Luceafărul”, XIII, 12(412), sîmbătă 21 martie 1970, p. 6).

⁴ Lasă că « Poezia (cu P mare) », cum spun ignarii, este o aberație și un moft de ierarhizare, ca și cum conceptele au cunoaște grade de comparație, ca adjectivele. În aceeași ordine de idei, « licența poetică » e și ea o sintagmă a opacității mentale, similară în planul adevărului științific afirmației (valabile numai în cazul demonstrației *ab absurdo*) că « apa e uscată » sau că « oxigenul e hidrogen »!

⁵ După moartea unui meticulos, moștenitorii au găsit într-un saltar câteva bucățele de sfoară purtînd o etichetă explicativă: « Mici bucăți de sfoară nemai-putînd folosi la nimic »!

selecția*. Ideologic judecând lucrurile, poziția creatorului față de temă a și fost definită prin opțiune, prin actul de selecție.

Mia și cinci sute de epigrame ale lui Marțial sunt și rămân, în fond, ceea ce au și fost în epocă: *versuri de circumstanță*, la fel ca și devizele în distih din *Xenia* (a XIII-a carte), care cuprinde un șir de dedicații legate de mîncărurile de la oșpețe, sau ca «ocazionalele» din *Apophoreta* (a XIV-a carte), niște comentarii spirituale referitoare la darurile trimise de Saturnalii. (Vezi distihurile lui Mallarmé pe «ulcioare cu rachiu de Calvados» ori pe «turtițe de Honfleur», sau către nele aceluiași, care însoțeau «dăruri de batiste»⁷ ori de «fructe glasate» oferite

* Ion Barbu zicea: «Meritul de a aduce în literatură tot vocabularul român e nul, *Alegerea* [sublinierea lui I. B.] contează numai. Prin ea, scriitorul face act creator.» Și, mai departe: «Construcția nu poate fi confundată cu arta retorică. Construcția înseamnă organizare deliberată [...] Construcție: această finalitate și economie.» Ion Barbu, *op. cit.*, p. 383.

«Rețeta» creatoare a lui Rodin, cu toată ușurătatea aparentă a glumei, nu era alta, cînd destăinuia unui interlocutor «secretul» obținerii unei statui: «Ajunge să elimini din blocul de piatră tot ceea ce e de prisos...».

⁷ Lorca scria pe un «evantai», dedicat «infiatelor mele Isabel Clara», o bijuterie poetică intitulată *Canción china en Europa*. Lermontov își cînta metaforic iubirea într-o «inscripție» pe un *Punal*. Nu altceva decît aforisme, dedicații și meditații subtile sunt «inscripțiile» lui Arghezi pe cele mai «insolite» — în sens cotidian — obiecte (catapeteasmă, inel, pantof al logodnicei, Ararat, coif, cotețul lui Hoșu, portret, ușa poetului, steag, pînză de barcă, pahar, casă de țară, oglindă etc.) sau *Poemele într-un vers*, ale lui Pillat. Să mai amintesc unul dintre cele mai rafinate pasteluri ale lui Alecsandri, «poezia ocazională» *Pastel chinez — dedicat d-lui I. A[lexandru], C[uză]*, sau numeroasele «Pe albumul domnișoarei...»?

*Indice cronologic al
POEZIILOR TRADUSE
în alte limbi.*

C. N. Negoită, italianist, mi-a semnalat (în decembrie 1970) că I. B. a fost tradus și în limba italiană, anume de Ramiro Ortiz, care a tipărit în „*Giornale di Politica e di Letteratura*“, decembrie 1931, p. 507 și urm., și aprilie 1932, p. 254 și urm., studiul *Poeti rumeni contemporanei (Poeți români contemporani)*, studiu reluat cu anume îmbunătățiri în volumul *Varia romanica*, „La Nuova Italia“ Editrice, Firenze [1932], Biblioteca di cultura, 3, partea a IV-a, *Rumania*, capitolul al VII-lea, pp. 461-489.

În articolul consacrat lui I. B. (pp. 487-488), afirmațiile romanistului sunt exemplificate cu versiunea poeziei *Uvederode*, textul românesc de bază fiind cel apărut în Ion Pillat și Perpessicius, *Antologia poezilor de azi* (vezi și Ion Barbu, *Poezii* ed. R. V., pp. 196-197, note).

Articolul despre I. B. este reluat de R. Ortiz și în manualul *Letteratura romana (Literatură română)*, Roma, Signorelli, 1941, primei traduceri adăugîndu-i-se alte trei: *Panteismo (Panteism)*¹, *Il Pavone (Păunul)*, respectiv, *Riga Cripto e Lappona Enigel (Riga Crypto și laponia Enigel)*, și folosindu-se tot citata *Antologie a poezilor de azi*. Datorită rarității (relative) a celor două lucrări italienești citate, transcriu aici, cu titlu informativ, *Păunul*: S'inchina, orientale e molle, / granturco a beccar dalla tua mano, / azzure e caldo nel tuo grembo palpitava/ come la fiamma dell'alcool nella tazza. // Su d'un ceppo seduto il tuo buffone/ occhi ineguali, tristi e terribili rotava;/ ma la mano ti torse come si torce un panno/ e rompe il collo all'uccello palpitante.

¹ În versiunea italiană, prima strofă lipsește.

de Anul Nou). Când epigramistul latin se lega de bețivul Acerra sau de parazitul Silius (adesea, numele erau fictive), deci de niște indivizi — de niște cazuri particulare — efectul artistic scontat era unul de generalizare: cititorii epigramelor vedeau *orice* bețiv sau *orice* parazit cu ochiul cu care poetul văzuse un *anume* bețiv și un *anume* parazit; mai mult, Acerra și Silius deveneau *personificări* ale viciului cu pricina, deveneau Bețivul și Parazitul, ca în misterele medievale de mai târziu. Pe această cale, a *circumstanței*, a particularului personificat, s-a îmbogățit *commedia dell'arte* cu tipuri, și apoi le-a lăsat moștenire și teatrului modern, cu eroi naționali deveniți personaje internaționale, ca Pantalone, Arlecchinul, Colombina sau Pierrot.

Istoria noastră literară n-a uitat nici ea să identifice persoanele reale, «cheile» unor capodopere lirice (precum poemele erotice eminesciene) — identificare cu utilitate în ordinea analitică, a studiului, fără semnificație însă, în cea artistică, detaliul trivial, anecdotic, neinteresându-l pe cititorul ideal de poezie, «țâțismul» fiind incompatibil cu delicatul act de percepție care provoacă emoția estetică. Dacă o «circumstanță» s-a numit Veronica, de exemplu, și alta, Marta (*De ce să mori tu?*) sau Milly (*Din Berlin la Potsdam, Milly*), detaliul e al «laboratorului poetic», al biografiei intime, al stării civile. Verona (sau Verena), Marta, Milly — persoane reale, cele de-atunci, azi de mult pulbere întoarsă în țărâna

din care fuseseră plămădite — au avut o existență perisabilă, dar Verona, Marta, Milly — personaje literare, au o existență asigurată (ideal vorbind) în eternitate: ficțiunea le-a investit cu nemurire în plan estetic; astfel, părăsind biografia omului, a creatorului, au intrat în biografia operei. La fel, *Felicitare lui Salmon Bodnărescu*, o strălucită improvizație de Mihai Eminescu, face parte din opera lui, după cum *Poème lu au mariage d'André Salmon* (*Poem citit la căsătoria lui André Salmon*), poezie «ocazională» cum sugerează și titlul, este una dintre cele 52 de poezii ale sumarului de economie severă din care se compune *Alcools* (*Alcooluri*) de Apollinaire, carte fundamentală a poeziei moderne universale. Aureolei unei capodopere ca *Le Pont Mirabeau* (1912), chiar mărturia poetului că este scrisă pentru Marie Laurencin⁸ (pictoriță și poetă⁹ cu însăși) nu-i adaugă nimic.

Despre *Statură* (din *Joc secund*), apărută inițial în „*Sburătorul*” sub titlul *Pentru Monica* (când va fi ma-

⁸ «Cîntecul trist al acestei lungi legături rupte cu aceea care, inspirîndu-mi *Zonă*, mi-a desenat, pentru coperta traducerii nemțești a poemului, portretul călare». (Dintr-o scrisoare a lui Apollinaire, 30 iulie 1915, către Madeleine Pagès, în *Tendre comme le souvenir*, Paris, Gallimard, N. R. F. [1925], pp. 69—70.

⁹ Marie Laurencin, *Le Carnet des Nuits* (*Carnetul nopților*), Éditions de la Nouvelle Revue Belge, Bruxelles, 1942. Proze poetice și versuri de circumstanță, printre care și un *Petit Bestiaire*, 1915—1920, omagiu indirect amorului cu Guillaume, al cărui *Bestiar* apăruse în 1911.

ADDENDA

[LUI OV. S. CROHMĂLNICEANU]

98 a bis

QUATREN, ÎNSCRIE-ÎN ACEST LOC...

Quatren, înscrie-în acest loc,
Iubit și scurt, un nume, Croh.
Săpat îl vreau pe altă carte:
Pe jocul quart, dar nu-mi mai arde.

[Inedit]

29 Mai 1954

Colecția Ov. S. Crohmălniceanu. Comunicat de destinatar, într-un dialog radiofonic, la care a participat și Matei Călinescu, în emisiunea „O carte pe săptămînd. Poezii de Ion Barbu. Ediție îngrijită de Romulus Vulpesco. Colaborează Ov. S. Crohmălniceanu și Matei Călinescu.” (Luni 2 noiembrie, 1970, programul 2, ora 19,30, durata: 20'; cf. „Programul Radio TV”, XIX, 44(987), p. 4). Qv. S. Crohmălniceanu constata cu justete, între altele: «Se întîmplă că după ce încerci să faci o ediție din asta foarte completă, totdeauna apar niște piese necunoscute [...] O să comunic și eu o „inedită”, pe care-o am pe *Notă asupra lucrărilor științifice*, și care e o „dedicație”, datată 29 mai 1954, semnată *Ion Barbu & Dan Barbilian*, și care spune: ... ».

re)¹⁰, pentru că a fost inclusă de autor în ediția antumă, din 1930 (unica, de altfel), nu-i trece nimănui prin minte să afirme că e o poezie «de circumstanță». Tot așa, despre neapăruta (în timpul vieții poetului) în vreun volum, capodoperă *Protocol al unui club Mateiu Caragiale*¹¹ (tipărită într-un periodic din 1947), nici măcar un acerb purist al categorisirilor n-ar cuteza să creadă că e rele-gabilă între disparatele — și, pentru inflexibili, cu o nuanță de pejorație — *versuri de circumstanță*.

Prin urmare, dacă din exemplele înșirate (și care s-ar putea înmulți cît e literatura, sursa fiind întotdeauna, mărturisit sau nu, circumstanța¹² reală, concretă, transferată în situație fictivă, adică în planul celeilalte realități, cea *secundă*, cea mediată, a artei), dacă deci, din aceste exemple putem reconsidera degradata semnificație a sintagmei (ajunsă aproape locuțiune) *de circumstanță*, putem constata, cu aceeași ocazie, că în artă (adică în cealaltă regulă a jocului de relații și de repere, în jocul secund al răsfrîngerii, cum îl definea matematic-metaforic poetul), circumstanța trivială, anecdotul, *particularul* — gravid de virtualități, de potențe, de soluții în plan ideologic — se

¹⁰ Cf. Ion Barbu, *op. cit.*, p. 159.

¹¹ *Op. cit.*, pp. 82—83 și, pentru lămurirea «circumstanțelor», pp. 83—84.

¹² Chiar și într-un caz literar de ficțiune fantastică, precum *Apocalipsa Sfîntului Ioan Teologul*, sau, în alt plan oniric, *Les Chants de Maldoror*, ale lui Lautréamont.

agravează de *general*, capătă adică permanență, invarianță, devine esențial.

Incursiunea stufoasă prin citate și printre nume ilustre nu tinde să «innobileze» un fenomen ori o stare de lucruri anodine, ridicînd «fleacul», «moftul» la un rang pe care nu l-ar merita, dîndu-i drept de cetate în literatură, ci e destinată să spulbere o falsă ierarhizare tematică, restabilind proporții și recuperînd criterii de judecare a valorii.

În ceea ce mă privește, dacă nu argumentele, măcar afirmațiile în legătură cu această chestiune sunt peremptorii (altminteri n-aș fi susținut teza!) și conduc la raționamentul apodictic următor: dacă admitem că literatura este *de circumstanță* (în înțelesul complex analizat mai înainte), atunci, în sfera largă a conceptului este cuprinsă necesarmente și zona pe care, tautologic și restrictiv, obișnuim s-o numim *de circumstanță*. Prin urmare, orice fapt literar, care, prin valoare, are dreptul să fie considerat operă de creație realizată, este (indiferent de destinația sau de «biografia» lui¹²) *literatură*.

¹² Dedicatii, corespondență, epigrame, «bouts-rimés», inscripții, versuri de album, precum și orice altă manifestare «literară» a unui profesionist al scrisului.

«Jurnalele» multor autori — și destui dintre ei nu le-au scris cu intenții publicistice, ulterioare sau postume — sunt literatură de cel mai mare interes artistic, dincolo și în afară de amănuntul biografic. Unul dintre cele mai senzaționale portrete «rele» ale lui Michelangelo e într-o scrisoare a «divinului Aretin». Scrisorile Eloisei către Abelard, ca și cele ale călugăriței portugheze, ating culmi de literatură erotică. Tot așa, scrisorile adresate de Ghica lui Alecsandri sunt printre cele mai frumoase și mai inteligente pagini de proză beletristică românească.

„PREFERĂ SEMNUL VECINIC CUVÎNTULUI PRECAR“...]

„Preferă semnul vecinic cuvîntului precar“.
Această osîndire a vervei versatile
Ești primul să o știe, amicul meu Oscar!
Ți-a spus-o tăietorul de gînd — și de lentile...¹

[Inedit]

9.12.1946

Colecția Oscar Lemnaru. Catren dedicativ, semnat *Ion Barbu*, scris cu cerneală albastră în colțul din dreapta, sus, al paginii 4 din lucrarea D. Barbilian, *Metrisch-konkave Verbände* (Extrait des „Disquisitiones Mathematicae et Physicae“, t. V, fasc. 1—4, 1946), Publicațiile Institutului Regal de cercetări științifice al României. Imprimeria Națională, București, 1946, România, 64 pp.

1 Baruch Spinoza (1632—1677), autor al faimoasei *Etica*, din care I. B. „versifică” o aserțiune. Între filele citatei lucrări de matematică, am găsit „rătăcită” o foaie volantă: o gravură înfățișîndu-l pe filosoful olandez și purtînd un *fac siml* de semnătură.

[ÎNSCRIU AICI UN NUME DRAG: LEMNARU...]

Înscriu aici un nume drag: Lemnaru
În paradoxes meșter cunoscut.
Aș vrea să-i trec¹ un strop subtil din harul
Axiomaticeii. Și să-l înalț pe scut.

[Inedit]

10.12.1948

Colecția Oscar Lemnaru. Catren dedicativ, semnat *D. Barbilian*, scris cu cerneală albastră în colțul din dreapta, sus, al copertei lucrării D. Barbilian, *David Hilbert — Evocare*. Extras din „Numerus”, volumul X, 1943.

1 Aș vrea să-i trec <ceva> — anulat. 2 Catrenul acesta, împreună cu următorul, au fost citite de R. V. în emisiunea radiofonică în care Ov. S. Crohmălniceanu a comunicat catrenul ce-i fusese dedicat; cf. p. 98, a bis.

ADDENDA LA «OCAZIONALELE» LUI BARBU

Intr-un articol publicat în „*Contemporanul*”¹⁴, cu vreo trei luni de zile înainte de apariția volumului¹⁵, relatam, între altele, referindu-mă la «poeziile ocazionale», tribulațiile aproape detectivistice, în vestigarea de roman polițist pe care o întreprinsesem spre a spori numărul acestor piese. Și conchideam: «Sunt convins că azi mai există numeroase inedite în acest sector al dedicațiilor, al epistoliilor private, în versuri, al epigramelor sau al strofelor „de album”: din acest motiv, dacă altfel, am utilizat restrictivul *quasi*, asociat adjectivului „definitivă”¹⁶». Ei bine, citeva roade a și dat acest apel îndreptat la posesorii de «inedite» încă (la această dată), fapt care-a îmbogățit — din punct de vedere tipografic, în chip curios — volumul, cu 5 bucăți adăugate la finele lui. După apariție însă, mi-au mai parvenit unele «răzlețe», cât și unele varian (inedite, desigur) la poezii incluse în ciclurile.

Le public în acest număr și — grație bunăvoinței redacției revistei — le pagin și le numerotez în așa chip, încât înlesnesc posesorilor zisei ediții Barbu dă cuparea și includerea lor la locul cuvenit în ciclu.

De asemeni, dau la lumină o poezie în limba germană, adresată profesorului

¹⁴ 75 de ani de la nașterea lui I. Barbu — Editarea poeziilor, „*Contemporanul*”, nr. 13 (1220), vineri 27 mar 1970, p. 3.

¹⁵ Iunie 1970; cf. *op. cit.*, *Coloș*, p. 551.

¹⁶ Numind culegerea «ediție *quasi* definitivă de versuri Ion Barbu».

academician Al. Rosetti, care mi-a încredințat-o cu ani în urmă, încît aș fi putut s-o tipăresc în volum, dacă, datorită caracterului ei olecuță specios, n-aș fi ezitat atunci, în etapa în care nu elucidasem — așa cum consider că am făcut-o acum — chestiunea «versurilor de circumstanță».

CRITERII

Firește, toate implicațiile presupun ca premisă de discuție faptul de artă, adică valoarea incontestabilă, și nu surrogatele, care, de altminteri, se pot întîlni — și se și întîlnesc, vai! cu duimul — și sub eticheta poeziei «serioase», cea care beneficiază, teoretic, de toate atributele scolastice — mesaj, conținut, perfecțiune formală ș.a.m.d., în ambalajul unui vid absolut de idei.

Indiferent dacă am fost convingător sau nu în a demonstra valabilitatea criteriului de valoare — singurul vrednic a fi luat în considerare în judecarea chestiunilor de artă, în formă și în fond — mai există un argument (deloc subiectiv, deci, deloc de lepădat), oferit de numeroși poeți, autori de «ocasionale», în tot cazul, de Ion Barbu oferit cu generozitate la aproape fiecare dintre poeziile de acest tip: existența *variantelor*, dovadă *a posteriori* că și «joaca» este un fapt de artă, adică este foarte serioasă. Variantele exprimă aspirația spre perfecțiune (în tot cazul spre perfecționare), spre idealul desăvîrșirii în absolut, dezbrătat de implicațiile cotidiene ale publicării¹⁷. Și

¹⁷ «Meșterul adevărat, căruia desăvîrșirea îi stă pînă la urmă singură plată, în momentul execuției uită de în-

[MEINEM BESTEN ALEXANDER...]¹

I

Meinem besten Alexander
Teil' ich mich² und nacheinander:
Von dem³ Wissenschaftler's Los
Gott sei Dank, jetzt bin ich los!
— Eng am Rhein, wo Düssel mündet
Von Ly Irmen⁴ bevormundet
— Und von Gartenlaub's⁴ Abrissen⁵ —
Tief den Ehenbruch⁶ genießen!
Alles klappt wohl gut und glenz⁷ —
End, nur mit eine Differenz:

II

Ich muss bald nach Neuss *[*], bin Gast
Einer Tante (sie, mir — Last).
Ja, in Neuss schaf⁸ ich und webe
Träume die ich *hier* erlebe,
Schwankend zwischen zwei Kulturen:
Herbe Nonnen, weiche Huren,
Tags in Ly verliebt (Unsinn),
Abends, doch, geb ich mich hin
Ganz der jungen Mary Leister **[*]
Deren Herr bin ich (und Meister),

III

Die an mir⁹ sehr hängt und oh!
Lockt mich ganz mit ihrem Loch
So dass immer stehe ich hardt da⁹
(Wie Du einst bei deiner Martha I)
— Schenkst Du mir sie einmal, gell?
Dein aufrichtiger

Miguel

[Inedit]

Düsseldorf 1. 7. 1938

Colecția Rosetti.

1 Suită de trei cărți postale (înfățișînd imagini din Düsseldorf), expediate din zisul oraș, la 1 iulie 1938, prietenului său Al. Rosetti. Primul asterisc

trimite la sfârșitul textului aflat pe prima carte postală: *Gross Kaufmann's Gattin, 38 Jahre alt, dick und lustig.* [Soață de mare negustor, în vîrstă de 38 de ani, gros și vesel]. Pe a doua carte postală, există două note de subsol, marcate cu asteriscuri — un asterisc, respectiv, două asteriscuri: *Früher Novesia, alt römische Kolonie sehr fromm und catolische* [corect: *katholisch*], *Düsseldorf ist evangelisch.* [Odinioară Novesia, veche colonie romană, foarte evlavioasă și catolică. Düsseldorf-ul este evanghelic]. A doua notă: *Haushälterin bei meiner Tante. 26 Jahre alt, kräftig Kupferkaare, Amandengeruch.* [Menajeră la mătușă-mea, 26 de ani, păr violent arămiu, miros de migdale]. La finele ultimei cărți postale, după semnătură, următorul text: *Scuză greșelile. Nevastă-mea n-a putut revedea textul ...*; 2 *Lipsește mit*; 3 Corect: *des Wissenschaftlers Los*; 4 *Gartenlaube* a fost o revistă de familie cu o circulație foarte largă în epocă; 5 În acest context, termen impropriu; 6 Corect: *Ehebruch*; 7 Cuvîntul și despărțirea în silabe corecte: *glän — zend*; 8 Corect: *schaff*; 9 Corect: *hart*; ca topică: *So das ich immer stehe hart da.*

«versurile de circumstanță» ale lui Ion Barbu abundă în variante, unele de fond, fapt care cheamă la reflecție. Să se datoreze, oare, înmulțirea căutărilor de cuvînt, polisările de exprimare, numai grijii — lăudabilă în ordinea relațiilor sociale — de a-i face plăcere lui Eugen Lovinescu, destinatarul stăncelor intitulate *Scepticul mintuit*, stănci care se numiseră înainte *Criticul nepărtinitor*¹⁷? (Dar Barbu este ultimul scriitor român care poate fi bănuît de amenințări ipocrite sau de mondenități salonarde: adularea — în ambele sensuri de circulație: de la el și înspre el — îi repugna în chip suveran¹⁸.) Sau mult mai nobila preocupare de finit artistic, de lucru migălit în sensul moral al creației, a prezidat travaliul de finare și de ra-finare?¹⁹ Pietrării anonimi, care ciopleau flori și monștri și ingeri, undeva, sus, pe «treșă» catedralelor medievale, știau că după doborîrea schelelor, numai păsările și Dumnezeu mai puteau contempla lucrul minilor lor:

demiul întimplător și totul se petrece în singuratarea marilor înfăptuiri. Cum va fi uitat Poetul, de cei 45 de dolari ce-l așteptau dincolo de Vizita Corbului». Și: «Un lucru al artei e, în primul rînd, un lucru moral. E imoral să iei în deșert tainul tău de muncă și să nu faci atît de bine cît poți face». Ion Barbu, *op. cit.*, p. 368.

¹⁷ *Op. cit.*, p. 103.

¹⁸ Compară, în sprijinul acestei alegații, cu situația la care face aluzie Barbu privitor la traduceri din Shakespeare: referatul la *Henric al IV-lea*; *op. cit.*, p. 367, §§ 1—3.

¹⁹ Chiar dacă Ion Barbu, conștient de valoarea și de justificata lui celebritate, nu ignora că oricare dintre producțiile sale — indiferent de destinația lor — putea ajunge sub ochii a numeroși cititori virtuți, cărora posesorul «piesei ocazionale» se simțea ispitit și onorat s-o comunice, scopul adînc al artei lui este vecin cu abnegația lui Poe.

pentru că erau onești, finisau cu aceeași pasiune și cu aceeași minuție cu care lustruiau obrazul unei mucenice din galeria «de jos», de la înălțimea ochiului omenesc. Asta se cheamă a fi moral în artă. Iar «portretul» spiritual al lui Lovinescu, dintr-o asemenea probitate profesională (aliată cu geniul poetului), a ieșit. La fel, admirabilul catren «ocazional»²¹, care face din Tașcu Gheorghiu — chiar și pentru cei care nu-l cunosc — un «personaj», în ocurență, «matein», adică un fruct al creației literare; nu altfel stau lucrurile cu *Inscripție pentru doamna****²², inefabil giuvaier de lirică erotică. Asemeni, acea teribilă în lapidaritatea ei confesiune (de fapt, o tirzie «artă poetică», demnă să figureze ca motto postum pe volumul *Joc secund*) este numai o simplă (poate fi numai o «simplă»?) dedicație pe un exemplar al cărții²³, deci numai o poezie «ocazională», o poezie «de circumstanță». Nu! «Per aspera...» — în cazul lui Barbu, mai cu osebire — nu e doar o vanitate de editor (în speță, a subsemnatului), cochetind cu sentenții elegante, ci expresia unui adevăr matematic: pină și un benign cuplet, improvizat pe un program de cabaret olandez, comportă nu mai puțin de 8 variante de cuvint și de sintaxă!²⁴

Variantele pe care le-am publicat (atunci cînd le-am găsit), variante ale versurilor grupate sub acel titlu, «de circumstanță», probează, mai grăitor decît orice ternă retorică *pro domo*, prețul pe care-l pune creatorul însuși, pe ceea ce, pripeala noastră a tuturor, vecină adesea cu impietatea, ne îndeamnă să categorisim cu ușurătate drept literatură «à coté», drept «curiozitate» de raftul doi.

De aceea, printre «ineditele» integrate — pe care acest lung (sigur), dar nece-

Două variante de cuvint la poezia, *Portret*, p. 130, după un manuscris existent în colecția Oscar Lemnar. La nota 2, imediat după, paranteză, se introduce textul: «munți opiacei (O.L.)». De asemenea după nota 10, se introduce nota 10 bis... nopți căzu subț roșul.

O importantă variantă de cuvint, la poezia [*Unei doamne*, p. 135 a (tipărită în ediție la p. 549), existentă într-o transcriere manuscrisă (datorată probabil lui O. Lemnar) în colecția O. Lemnar. Se introduce nota 1 bis, la cuvîntul *mină* din ultimul vers al poeziei, și se citește varianta: *O mină iscusită, întoarce, rea de spini*.

Varianta la poezia *Dedicatie*, p. 81, din diviziunea *Originale—Apărute în periodice*.

Fragment de manuscris în colecția O. Lemnar. I. B. transcrie cu cerneală violetă catrenul din Heine pe care-l va traduce și care va fi strofa a 3-a a poeziei: «Jene Flamen sind erloschen/ Und mein Herz ist kalt und trübe/ Und dies Büchlein ist die Urne/ Mit der Asche meiner Liebe. Heine — (Nina)

Apoi, versiunea românească a strofei (vezi ed. R. V.) cu o variantă de cuvint la versul al 2-lea: *S-a destins în arcu lirei*. Catrenul românesc este semnat Ion Barbu (trădător), și datat 14. V. 1947.

Două variante manuscrise, intitulate *Rassism*, în colecția Adrian Rogoz. Ms-ul I se află pe o pagină purtînd antetul: Președinția Consiliului de Miniștri — Institutul Central de Statistică. *Subdirector general*. Ms-ul II este semnat Ion Barbu și este datat 14. V. 1947.

Cum textul publicat în ed. R. V. reproduce pe cel apărut în *Revista Fundațiilor Regale*, notele de față, cuprinzînd variantele din mss.-ele Adr. Rog., se referă în exclusivitate la aceste variante și nu mai sunt intricate de trimiteri la textul imprimat. v. 1 Falangele acestei (II); v. 2 De alge în exil, arînd un Sud, (I); v. 3 Cununa feței din <de>, <prin> străine seri: (I); v. 4 Odată, la un drum, le-am mai văzut. (I); v. 5 — La Düsseldorf, o cadă, în Bolkenstrasse <...> punctele de suspensie anulate (I); v. 7 <lar> Și miinile (I); v. 8 <îmbrățișau> Înfășurau (I); v. 10 S-a destins (I); v. 13 <Tu, urzică creștere! Tu, nălbă/ Pe acest vers valah, ca pe Sion/ Ridici o nevăzut de scumpă nălbă> — anulat în I; — Tu creștere de mit. Urcică-nălbă! Acestui vers valah, ca pe Sion/ <Pe un> Ridici o nevăzut de scumpă nălbă, Și, liberată, boarea (II); în I, v. 13 este reluat astfel: Tu, aspră creștere <de basm.> <Creștere sălbatecă> <urzică creștere! Tu>, urzică nălbă; v. 17 Un cînt <al tău>, <argint striat de vine> <acel argint> de mat argint al palei Nine (I); Un cînt <al> de mat (II); v. 18 Mai greu ca orbul lunii (I); v. 19 <Curînd, vom intona un imn în tine> <Cum astăzi heinizează stihul got> <Un singur glas> <Vom intona> <Ne vom turna un singur glas în tine> Curînd un singur glas vom fi în tine/ Cum astăzi heinizează stihul got; <Un glas> (I); Curînd un singur glas vom fi, în tine, /Cum astăzi heinizează stihul got (II). Ms-ul I se încheie cu transcrierea în germană a strofei lui Heine.

²¹ *Op. cit.*, p. 545.

²² *Idem*, p. 135.

²³ *Idem*, p. 95.

²⁴ *Idem*, p. 110.

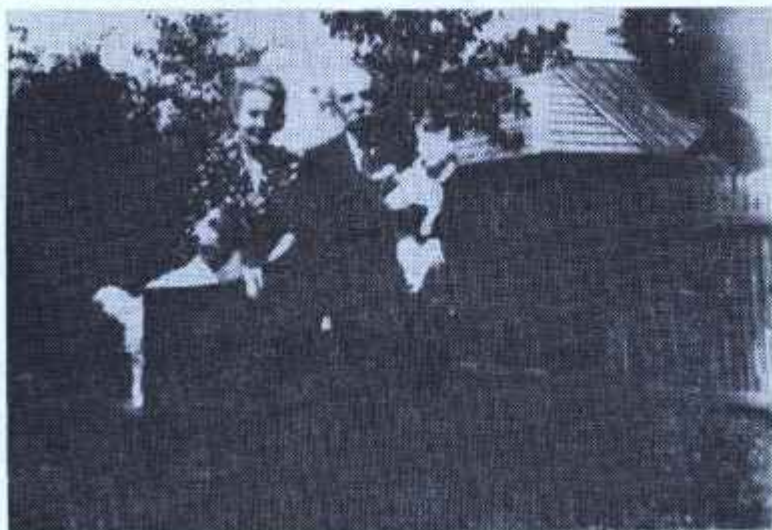

sar (poate) preambul le anunță — includ și un adaos de variante la versuri apărute în ediția pe care am întocmit-o.

Profitând de această *addenda*, schițez și un început de *corrigenda*, datorat semnalărilor prețioase ale unor corespondenți ca părintele profesor doctor Ioan Gh. Ivan (de la Mănăstirea Neamțu) a cărui misivă (privitoare la o datare a referatului lui Ion Barbu la o traducere a părintelui Galaction) s-a rătăcit la o altă adresă, mi-a parvenit după aproape un an; tribulațiile continuând, i-am rătăcit plicul, deci nu i-am putut mulțumi corespondentului; textul cu precizarea s-a ascuns și el în cine-știe-ce dosar cu documente Barbu, ș.a.m.d.; sau ca italianistul C. N. Negoijă (din București), cărorora le sunt recunoscător tardiv, pe această cale publică pentru contribuția lor la îmbunătățirea ediției, după cum, iar, pentru textele comunicate, le mulțumesc: [Liei] Lupas (cercetătoare la Institutul de lingvistică al Academiei, deținătoare la gală a arhivei Oscar Lemnaru), profesorului universitar Ov. S. Crohmălniceanu și scriitorului Adrian Rogoz.

Romulus VULPESCU

August 1944. Gerda și Dan Barbilian (cu Max și cu Ingeborg), în refugiu la Tînganu (la brigadierul silvic Ștefan).

Fotografiile — inedite — fac parte a colecția Barbu și mi-au fost puse dispoziție de soția poetului, Gerda Barbilian, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

...AD ASTRA

Oscar Walter CISEK

SCRIITOR BILINGV

Intr-una din cronicile sale plastice, apreciate în epocă¹, Oscar Walter Cisek elogiază «Libertatea izvorită dintr-o conștiință forșă interioară, dintr-o organizare a intuiției care nu se așteaptă fără de controlul întregii personalități».

O țază goetheană? (Se cunoaște delimitarea lui Goethe între imitația naturii, căutarea unei „maniere” personale și stil, stilul reprezentând natura în plinătatea adevărului ei, dominată de artist, ordonată conform principiilor sale.)

Și alte articole (cronicile lui Cisek sînt, de fapt, niște autentice eseuri), reiau aceste gânduri, cu forța unor leit-motive, indicînd drept capitală slăbiciune a unui creator: subiectivitatea nestrunită, «spontaneitatea facială». La celălalt pol se glorifică «mișcarea interioară, îndrumată și canalizată spre limpezire». (În opera unui Malisse, Oscar Walter Cisek vede «angrenajul conștient al unei spiritalități suverane».)

Sînt aprecieri care, traducîndu-i preferințele estetice, în același timp, îl autodefinesc. Căci la Oscar Walter Cisek totul poartă pecetea unui stil, în sensul eforturilor de dominare a climatului interior, de controlare și de dirijare a efluviiilor spontane ale personalității. Cine-l vedea pentru prima oară, rămînea cu impresia unei înfățișări impunătoare, impresie care nu era generată alt de dimensiunile corporale, ci mai ales de senzația de calm și de siguranță degajată din modul în care gesticula, în care se mișca (reflex al unor tensiuni lăuntrice stăpînite). Un prieten îl comparase cu o statuie în mers. Și era adevărat. Cu o ahură sportivă, cu capul

¹ Lucian Blaga insistă pe lângă Cisek să-și adune articolele de „critică artistică” într-un volum, înștiințîndu-l că a făcut, în acest sens, demersuri pe lângă Aron Cotruș pentru a i-l tipări într-o colecție nou înființată: «Te rog prin urmare să-ți aduci criticele și conferința despre care îmi amintesc înu cumva e vorba chiar de conferința pe care o publicăm? n.n.] și să le trimiți fără întârziere lui Aron Cotruș...» (Dintr-o scrisoare nedată, aflată în fondul documentar al Muzeului literaturii române.)

bine înfapt între grumazii puternici, cu trăsăturile feței modelate parcă în marmură, cu părul strâns pe cap ca un înolător, robustește și zveltește în același timp, Oscar Walter Cisek ar fi putut oricând interesa dintr-un sculptor. (De altfel și există un foarte frumos bust al său realizat de Mișu Pătrașcu.)

Pentru un observator superficial, feța lui Cisek de a fi constituită un mod de a fi la distanță, într-o anumită răceală. Trebuia să-l surprinzi însă în focul unei conversații intime pentru a-l înțelege cu adevărat. Aplecat către interlocutor, cu un zîmbet care-l adănea creșterile în jurul ochilor, cu o voce caldă, calmă și muzicală, dar mai ales cu un viu joc al minilor, acest om care-l cunoșcuse pe Thomas Mann și pe alții alți mari creatori europeni, știa să fie, fără nici un efort, simplu și teribil de comunicativ.

Am avut cîntea și plăcerea să asist la unele dintre astfel de conciliabule (vai, nu prea multe: erau anii de dinaintea morții).

Îmi amintesc că, odată, portener al discuțiilor era o simpatie berlineză, cu părul ca de puf de păpădie, redactor la editura Ratten & Loening.

Subiect de conversație: Panait Istrati. Dar ce legătură putea fi între Cisek, așa cum îl cunoaștem, și vagabondul cu o biografie fascinantă în pitorescul și în contradicțiile ei tănuțice, adept al efuziunilor sentimentale și al unei dezordonate subiectivități? Și totuși era una: Cisek este admirator autentic al lui Istrati, nu doar în formele ei de manifestare directă, nativă. (Puțin știu că traducerea lui Istrati, în anii noștri, în Germania, se datorește inițiativei lui generoase care se adaugă altor altora închinată aceluiași scop: de a înfățișa străinătății elementele autentice și valoroase ale spiritualității românești.)

Am caracterizat mai sus o teză a lui Oscar Walter Cisek drept goetheană (luîndu-mă și după admirația lui mărturisită și de o viață întreagă pentru filanul de la Weimar). Adevărul e că, citind articolele sale, mereu te simți tentat să faci trimiteri la diverse teorii clasice din domeniul poeziei, al filozofiei sau al esteticii. Căci Cisek face parte dintre acei creatori, înținuși în perioada interbelică, la noi sau în străinătate, care se mișcă firesc, cu deplină siguranță, se simt ca la ei acasă, în lumea, și, de altfel ori, în labirintul ideilor. Romancierul, poetul și eseistul n-a fost încercat însă de ambiția construirii unor sisteme. Preocupat încă din adolescență să-și formeze judecăți estetice temeinice — prin frecventarea marilor gânditori europeni — nu i-a plăcut însă să-și stabilească granițe, primejdii sistematizării cu orice preț a științei să le ocolească rămînînd simplu cronicar, păstrîndu-și o curiozitate a spiritului în fața diversității

calendoscopice a fenomenelor artei ca și a oricăror aventuri intelectuale.

Dar tocmai de aceea ni se pare interesant să-l urmărim în roturile sale, alți de rare, de teoretician — ca în cazul de față.

Se știe pe cîși i-a sedus în discuțiile din jurul specificului național tendința statuirii și a absolutizării unor particularități strict formale. Din capul locului, Cisek definește istoria artei ca «istoria a însuși spiritului uman». Idee schilleriană — de la el pornește, în fond, îndemnul înțelegerii artei în generalitatea condițiilor culturale și spirituale ale unui popor — dar pe care o găsim și în preocupările „mitologice” ale romanticilor — un Friedrich Schlegel sau un Novalis eliași de Cisek în conferința sa —, după cum, la acea oră, constituia un adevăr recunoscut de către esteticieni de prestigiu. (Să numim aici pe elevii lui Heinrich Wölfflin.)

Trebuie început «nu cu forma» — declară conferențiarul, — ci «cu acea materie primă spirituală, cu structura psihică ce poartă în titlul general al conferințelor noastre numele: sufletul românesc».

Dar, precizare importantă: Cisek se opune oricăror infiltrații ale tendințelor psihologizante. După el, chiar noțiunea de suflet a fost de-a lungul anilor demonetizată. «Cei care cunosc istoria evoluției spirituale din primul pătrar al secolului nostru, vor recunoaște lesne: cuvîntul suflet a pierdut mult din rezonanța, din prestația, din seriozitatea lui... Ne-am sufocat în alita estință pseudosufletească și de aceea preferăm denumirea spirit românesc sau specific...»

Spiritul românesc nu este conceput de Cisek ca o expresie a unei însondabile iraționalități, ci în termeni apropiați concepțiilor noastre de azi, ti apare grefat pe un fond spiritual original, aceea esență etno-psihologică «îștință din seva de viață a poporului românesc» și regăsită în arta populară ca și în obiceiurile, credințele și, nici vorba, poezia populară. («Arta populară e așadar ecoul altor stări care altădată s-au cristalizat în balade populare, în doine sau în gesturile jocului».)

Prin unele aspecte, dizertația lui Cisek impune comparația cu teoriile blagiene din Spațiul mioritic, alți sub raportul asemănărilor est și al deosebirilor. Vom începe cu primele. Și Cisek reține ca element esențial al psihologiei naționale: dorul. Formulările stîl uimilor de apropiere. Cisek discută despre «oglinda unei stări interioare, în care cuvîntul cel, mare și hotărîtor e roștit de o năzuință veșnică, de dorul ce apare alți de des nu numai din înșirarea mlădionasă de cuvinte înfăptuită cu alita finețe și sens pentru nuanța amănuntului în poezia populară, dar și în ritmul legănă și lărgănit al doinei, în melodia fluidă care...», «E așadar vorba de o năzuință, de un dor, de o neliniște care nu se mulțumește cu ceea ce i-a fost dat de soartă...»

Dragă Cizek,

credeam că mă pot reperi până la București înainte
de Crăciun, dar mi s'a zădărnicit planul. - Fți scriu
deci câteva rânduri, într-o chestiune care te-ar putea
interesa. Și anume: la Timișvara o să apară o
revistă „Banatul”, cu care am oarecari ^{în româno} legături.
Mai vrea să trimiți câte-o cronică artistică, pentru
fiecare număr? Lungimea unui foileton depinde
de asemenea de vray să mi trimiți pe „Wallerstein”
deoarece nu mai am ce să citesc.

Piesa nouă am schitat-o în întregime. Rămâne
s-o cizelez.

Cu îmbrățișări frățești

Blaga

Ne-am putea referi și la teza caracterului echilibrat, de ocire a oricărui exces, pe care o susțin alți Blaga cî și Cisek și cu argumente aproape identice, comparînd, bunăoară, „ornamentica” artei populare românești cu cea a unor popoare slave vecine.

Care ar fi explicația acestor puncte de atingere? (Conferința lui Cisek e ținută în 1928, Spațiul mioritic apare în 1933.)

Cînd va fi publicată corespondența lui Blaga cu Cisek — existentă la Muzeul literaturii române — se va vedea în ce măsură relațiile dintre cei doi scriitori depășeau un caracter convențional, înscrind-se într-un autentic dialog spiritual.

Firește, a împinge prea departe comparația între programele teoretice ale celor doi, ar fi o eroare. Nu trebuie uitat că ideile cele menționate pleau, la urma urmei, în atmosfera spirituală a epocii. S-a putut deduce și din cele enunțate pînă acum că în modul de înțelegere a uneia sau alteia dintre teze există și diferențieri de viziune... Să spunem, în treacăt, că însăși noțiunea de dor la Cisek nu se leagă de o anumită formă de relief, ca la Blaga, pictul — „sfîntul plat”, mobil al unei eseistici dintre cele mai sugestive dar care, cum observa G. Călinescu, nu se poate juxtapune tuturor faptelor literaturii noastre. După Cisek această dominantă a sufletului românesc cunoaște o aplicabilitate generală, indiferent de stratificările peisajului țării: „...omul acesta fermecat de dar rămîne totuși pe întinderea olimpici ce li poartă casa sau, ca o pasăre obosită de zborul-lăuntric, între cîștăturile repezi ale munților” după cum „dorul ciobanului trece prin scobiturile văilor asijderă unor pîrturi prea săraci [sic!] și prea slabi [sic!] pentru a ajunge pînă la întinderea negrînișată a șesului”. Importanță rămîne însă semnificația din punct de vedere ontologic: „lupta interioară de vis și glîd” care, în cele din urmă, se sublimază în mit.

E de apreciat, în conferința lui Cisek, faptul că ideile sînt ilustrate cu exemple dintr-o artă foarte largă, în afara creației populare, nu este uitată nici literatura română (deși ea pleze de demonstrație nu intră decît Sadoveanu și Hogaș) și, desigur, de o atenție privilegiată se vor bucura artele plastice contemporane.

Ca și Lucian Blaga, Cisek refuză să vadă în specificul românesc elemente de suprafață: etalarea, într-un tablou, a costumelor naționale (fote, cioareci), sau introducerea unor ciobani cîntînd din fluier, fete la țoară, bătrîni șărani etc., interesîndu-l receptarea unor valori de fond ale artei și ale spiritului popular. Din acest punct de vedere, își păstrează interesul comparația pe care o schițează între Grigorescu și Luchian. Fără a subaprecia importanța operelor primului — a se vedea articolul scris cu ocazia comemorării a 20 de ani de la moartea lui Grigorescu — Cisek relevă însă că, în mod paradoxal,

date fiind subiectele abordate, pinzele lui Luchian sînt mai aproape de substanța, de semnificațiile intime ale fondului artistic românesc. Mă mulțumesc să rețin din demonstrație faptul că prin neglijarea fundalului și prin cultivarea motivului, a „visului creator”, Luchian este un demn urmaș al bătrînilor olari din Transilvania, al fîștorilor de scoarțe din Oltenia („scoarțe cu acele orizontale predominante în ritmica frunzelor, ingenios așternute, a păsărilor, a cerbilor și a păpușelor — ce ne amintesc că toată imaginea omului nu e prea mare cînd se află înconjurat de elementele naturii, de visul nemărginit, în care toate se topesc: frunza, pasărea, cerbul și omul”).

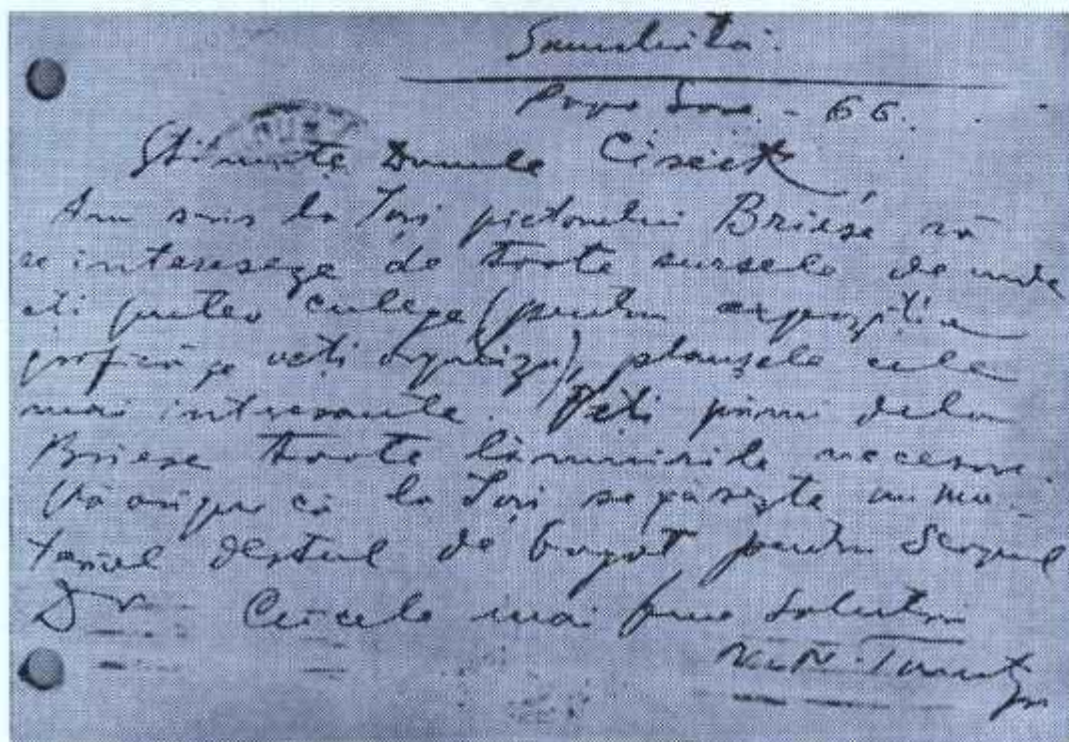
În domeniul sculpturii, exemplul magistral susținut, cu o sigură percepere a valorilor, rămîne Brîncuși. De fapt, sub semnul lui este așezată această conferință, de la început postulîndu-se (îndr-o vreme cînd mulți compatrioți îl huleau): „Constantin Brîncuși, marele nostru sculptor, e conducătorul sculpturii noi românești, el, care a fost alții de des laudat de cea mai competentă critică europeană și tot alții de des batjocorit și insultat de compatrioții lui, dornici de zaharicalele lui Kimon Loghi”. Caracterizările, cu trimiteri la expresia artei primitive (ale artei Traciei străvechi) și de aici la arta sárănească gorjană (Cisek greșete, considerîndu-l pe Brîncuși vîlcean) își păstrează și astăzi deplina lor actualitate.

Ar mai rămîne să oferim cîteva relații în legătură cu interesul manifestat de Oscar Walter Cisek față de „specificul românesc”. Adevărul e că pentru cine cunoaște cronicile sale artistice din „Gîndirea”, „Gînd românesc”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a., alegerea subiectului acestei conferințe se înscrie ca o consecință firească a unor constante preocupări, fenomenele artei contemporane fiind judecate, cel mai adesea, în raport cu drumurile specifice ale culturii românești.

La „Societatea de estetică”³, Cisek mai conferențiasă odată despre Luchian, elogiat tot în postura „urmașului altor suflete anonime care au înscălmînat ogorul veșnic deschis al artei populare românești”.

În conferința de față se poate observa cum, fără a deroga cu ceva de la rigoriile disertației știin-

³ Lucian Blaga: „... Îmi pare rău că nu pot să țin și eu o conferință în cadrul „Societății de estetică...”, dar nu am tăria să mă apuc de o conferință. Mă bucur însă că ție ți-a reușit atât de bine”. Să menționăm că Cisek ținuse conferințe nu numai la „Societatea de estetică”, ci și în cadrul grupării „Poesis”, ca și la „Sindicatul artelor plastice”.

Cartă postală a lui N. N. Tonitza către Oscar Walter Cisek

lifice, nu o dată scriitorul izbucnește în apostrofe cu caracter liric care exaltă frumusețile artei populare. Oricecloriri atinge chestiunea, apropiată sufletului său, a expresiei spiritului românesc tonul devine solemn, atinge granițele patetismului — ca atunci când avertizează cu superbe disimulată: «Nu e vorba de omul meu persoană, nu, ci de o chestiune atât de însemnată ca aceea a expresiei spiritului românesc în pictură, în grafică, în sculptură, în arhitectură. E vorba de acea bază de simțămînt și de glând, care a preschimbă legile bizantinului și ale goticului în teritoriul țării noastre, de fiorul deosebit ce trece prin cusăturile, creștăturile, prin ceramica și prin scoarțele jărănești și despre identificarea aceluiași fior deosebit în operele [sic!] valoroase ale pictorilor și sculptorilor noștri».

Născut în București, formându-se în atmosfera culturală de aici (a audiat cursurile Universității bucureștene), Oscar Walter Cisek era predestinat să unească, în ceea ce avea mai generos, cultura

română și cultura germană. Am menționat colaborările sale din publicațiile vremii cu cronici scrise în limba română. E de regretat că volumul de eseuri și cronici plastice, apărut postum, în 1967, la editura „Meridiane”, în modul în care a fost alcătuit se dovedește prea sărac și plin la un punct nedrept, lăsând în afară numeroase și valoroase texte.

O editare completă a contribuțiilor sale în publicistica românească ar dovedi cu elocvență în ce măsură Oscar Walter Cisek este un scriitor bilingv. (Fără a fi scutită de unele zvonuri firești în modul de înțelegere al limbii românești, e de remarcat faptul că Cisek beneficiază de un stil plin de vigoare și plasticitate, convertit elcodață în admirabile formulări cu valoare aforistică precum: «Pasărea măiastră se oprește deasupra glândului, deasupra dorului românesc de azi și de holdeaunus».)

Dar chiar dacă n-ar fi scris un rînd în limba română și tot ar fi rămas faptul remarcabil că, în romanele sale, scrise în limba germană, eroii sînt

adesea românii (zugerăviți cu o adîncă înțelegere a particularităților lor naționale). Să amintim Dragoste incomodă (Unbequeme Liebe) — cu narațiunea axată în mediul negustorilor gălățeni? Sau Fluviul nesfîrșit („Strom ohne Ende“) — viața pescarilor din Delta Dunării? Sau în fața porților (Vor den Toren) — păstorii maramureșeni?

Ar fi suficient însă să ne referim la romanele închinete iobagilor răzvrătiți: Horia, Cloșca și Crișan (Reisigfeuer).

Serisurile trimise soției³ ne arată cu cîtă emoție investighează Cisek documentele rămase în biblioteca muzeului Brukenthal („am simțit în mîinile mele actul de condamnare la moarte a lui Horia și Cloșca“), intensul spirit participativ cu care va reface, colindînd satele ardeleni, itinerariul răscoalei („...sunt mulțumit că mi-a fost dat să calc și pe acest pămînt sfînt de faptele iobagilor revoluționari“).

Oare interesul manifestat față de Panait Istrati nu se explică și prin aceasta: prin înțuirea anumitor tangențe care ar exista, pînă la un punct, între destinele lor literare (autorul brăilean vehiculînd în limba franceză icoane ale pămîntului românesc)?

Nu putem încheia această introducere fără a menționa, chiar și în treacăt, eforturile sale de a populariza și tîlmăci literatura română în limba germană. Corespondența cu Lucian Blaga conține în acest sens mărturii edificatoare. Să adăugăm că primele tîlmăciri într-o limbă străină ale versurilor lui Tudor Arghezi i se datorează lui Cisek.

Într-un frumos portret pe care i-l face⁴, Ion Hiberi emite ideea unei diajungeri între personalitatea complexă, în multiple planuri, a lui Cisek și mărturia operii care i se pare „fragmentară“, raportată fiind la plenitudinea din care izvoara. Nu ar fi primul caz cînd personalitatea unui creator depășește cadrul strict al mărturiei comunicate de operă.

Ceea ce e sigur, e că structura talentului lui Cisek făgăduia ca ultimul anotimp al creației sale să fie și cel mai fecund. E de regret că soarta nu i-a permis să desăvîrșească altele și altele opere, care ar fi putut reflecta plenar complexa lui personalitate — una dintre cele mai remarcabile din cultura țării noastre.

AL. OPREA

³ Vezi „Manuscriptum“, nr. 1(2), 1971, File de album hors texte.

⁴ Prefață la volumul *Eseuri și cronică plastică*, Editura „Meridiane“, București, 1967, pp 5-8.

Societatea de Estetică

Ciclul: Sufletul românesc

Sufletul românesc

în

Artele plastice

conferințe ținute de

Oscar Walter Gispert

la 1 Decembrie 1928

[illegible]

DOAMNELOR și DOMNILOR, artelor plastice românești și-au găsit istoricii lor, lămuritorii lor, dar/ cam puțini și nu întotdeauna sunt cei chemați, care se indeletnicesc cu această meserie, pare-/se destul de rentabilă. Istoricii <lor au>¹ ((artelor))² au răscolit secolele trecutului *cu scopul* de a descoperi le/gături îndrumătoare spre cunoașterea spiritului, din care au crescut organic <din> ((ca din)) cuprin/sul peisagiului și al poporului românesc, *cu scopul* de a găsi în sfârșit miezul sufle/tesc creator, adică substanța primară din <dinamica> dinamismul căreia s-a desfășurat așij/derea unui <copac> pom rodnic, cind înaripat de flori, cind greu de poame, întregul com/plex al artelor plastice românești. Dar <și istoricilor aceștia le-a mers> și istoricilor <aceștia le-a> și erudiților nu le-a mers/ în mare parte altfel decât unei figuri celebre din teatrul lui Henric Ibsen, care desface/ foaie după foaie, căpățina unei cepi, vrind să ajungă în sfârșit la miezul ei, la/ simburile ei. Recunoaște însă în cele din urmă că miezul nu există, că foile/cepei <[cuvînt indescifrabil]>³ sunt chiar miezul, că foile sunt ca anii vieții noastre, <sensul> ((Înțelesul)) căreia rămîne dru/mul, rămîne năzuința, nu împlinirea visurilor, nu primirea unei cununi, ce/ poate fi văzută de toți.⁴

Și în sala aceasta s-a vorbit, în anii din urmă, deseori despre plastica/ noastră, despre pictori înzestrați sau proști, despre sculptori români impresionisti sau clasicisti,/ despre arhitecți înaintați, <conducătorii unei> conducători ai unei școli de arhitectură românească. Cîți au fost/ aceia cărora le-a păsat dacă pseudo-arhitectura aceasta, lipsită de înțelesul elementar/ al constructivului, avea într-adevăr un înțeles în cercul culturii românești? Și cine s-a/ întrebat dacă niște coloane umflute — le vedem la atîtea case din București — coloa/ne, care par în prima clipă foarte grave, dar care n-au ce duce și n-au ce spune, corespund/ într-adevăr fondului sufletesc al poporului? Nici o altă artă nu e [recto 2] în Europa întreagă, într-o mai largă măsură la ordinea zilei, ca arhitectura. Avem cîțiva pictori foarte demni de atenția Europei, avem și/ sculptori, dar n-avem arhitecți cu adevărat creatori. Cei mai mulți/ dintre ei se

¹ Conferința face parte dintre manuscrisele dăruite Muzeului literaturii române, conform dorinței scriitorului. La transcrierea textului, după un procedeu încetățenit la „Manuscriptum”, am căutat, să redăm o imagine fidelă, marcînd și ștersăturile, primele variante ale unor expresii etc.

² Cuvintele sau sintagmele șterse de autor au fost marcate prin < >.

³ Autorul revede manuscrisul și, tot cu cerneală, dar cu alt toc, face unele îndreptări. Aceste adaosuri sau modificări, ulterioare primei redactări, au fost cuprinse între (())). În unele locuri, tot cu acest prilej, șterge cuvintele scrise mai puțin citeț și le scrie deasupra aproape caligrafic. Aceste cazuri nu le-am mai menționat.

⁴ Parantezele drepte aparțin editorului.

⁵ Întreaga conferință e scrisă inițial fără aliniate. La recitirea textului, autorul marchează aliniatele prin [. În transcriere, după cum se vede din reproducerea fotografică a primei pagini manuscrise, respectăm aliniatele.

mulțumesc cu bunele afaceri, pe care le fac construind/ magazii, hangare sau ceace [sic!] vedem zilnic pe străzile noastre. Și tocmai/ din posibilitățile arhitecturii noastre noi, mai mult decât din aspectele/ picturii sau a [sic!] sculpturii, am putea ceti slova adevărată a structurii sufletești/ din cuprinsul poporului. S-a scris și s-a vorbit așadar în această sală despre meșterul Petrașcu/ și despre domnul Kimon Loghi, despre Pallady și despre domnul Artur Verona, despre Theodorescu-Sion/ și despre domnul Mățăuanu. Firește! S-au cîntat adevărate imnuri de preaslăvire, căci imnurile/ sunt eftine, nu costă nimic. N-avem de obiectat nimic împotriva lor, ne mărginim a constata însă/ că n-au ajutat la cunoașterea spiritului românesc, astfel cum se exprimă în artele plastice și că au/ propagat cu lirisme oricum prea balcanice erori dintre cele mai mari. Terenul acesta nu e așadar disteli/nat [sic!], nu e <lucrat> decât prea puțin, chiar foarte puțin lucrat, deși există la noi și artiști și critici/ și pseudo-critici care sunt de părere că generația noastră suferă de obsesia „specificului/ românesc” și că această chestiune mult discutată și maltratată merită să treacă în/sfirșit la dosar. Căutînd acest specific românesc și deslușind în unele opere/ ale plasticei noastre contemporane trăsături ce ne păreau esențiale, am fost în/sultați de artiști cu pretenții de intelectuali, numai fiindcă în lucrările lor, indiferent dacă erau/ bune sau rele, nu întrezăream nimic din acest specific, ce lega arta nouă de/ arta noastră țărănească sau un triptic al lui Sabin Pop de afrescurile [sic!] străvechi/ ale bisericilor noastre. Nu e vorba de umila mea persoană, nu, <[cuvînt indescifrabil]> ci de o chestiune/ atît de însemnată ca aceea a expresiei spiritului românesc în pictură, în/ grafică, în sculptură, în arhitectură. E vorba de acea bază de simță/mint și de gînd, care a preschimbat legiile [sic!] <goticului> bizantinului și/ ale goticului în teritoriul țării noastre, de fiorul deosebit [recto 3] ce trece prin cusăturile, creștăturile, prin ceramica și prin scoarțele/ țărănești și despre identificarea aceluiași fior deosebit în operele/ valoroase ale pictorilor și sculptorilor noștri [sic!]. Firește că ne-am/ împotrivi acelora, care, văzînd într-un tablou cîteva costume națio/nale, fote și cioareci, ar eftini lauda, trimbițînd că avem deaface [sic!] cu cea mai autentică artă românească. Recunoașterea trăsăturilor fun/damentale ale spiritului românesc exprimat prin mijloacele atît de des/lușite ale artei țărănești ca și ale artei <noui culte> noastre culte de astăzi ne pare însă/ foarte însemnată pentru caracteristica întregii culturi. *În toată lumea se cultivă/ astăzi istoria artei nu ca istoria unei evoluții despărțite de celelalte mani/festări omenesti, ci istoria artei ca istoria [sic!] însuși spiritului uman.* Kunst/ geschichte als Geistesgeschichte, cum spune Max Dvořak. Din cauza aceasta/ istoriei artelor i se atribuie astăzi o importanță mult mai mare decât în trecut. Căci nu/ se mai poate concepe un fel de „L'art pour l'art” în cuprinsul istoriei artelor, adică/ istorie pentru istorie. Hegel a deschis larg hotarele, Dilthey și alții l-au urmat. La noi,/ lumea crede că are în fața-i o obsesie bolnăvicioasă, îndată ce un om chemat să lă/murească atitea fapte nedeslușite de alții, se ocupă într-un mod serios și pasionat de/ această chestiune.

Recitînd eseul domnului Marin Simionescu-Râmnicănu despre/ „Caracterele naționale ale artei românești”, apărut acum vreo patru sau cel mult cinci/ ani în „Idea Europeană”, am găsit referitor la chestiunea specificului, următoarea pro/pozițiune: „Această problemă n-a fost discutată încă între români”. Deși parțial se dis/cutase, domnul Simionescu-Râmnicănu avea dreptate, formulînd astfel părerea/

domniei-sale <în felul>. De abia cinci ani au trecut de atunci și lumea noastră e plictisită/ de încercările aceloră, care au căutat să pătrundă problema aceasta de valoare/ capitală pentru toți. Desigur că pînă în prezent spiritul conducător/ hotărîtor, spiritul românesc ce determină jocul liniilor de culoare [recto 4] pe scoarțe, înfloriturile sub <luci> strălucirile de smalt ale olăriei, sau/ compoziția unui tablou modern de Ioan Teodorescu-Sion nu s-a lăsat/ descoperit prea ușor. Domnul Francisc Șirato, unul dintre puținii/ noștri critici pregătiți, a publicat în „Gîndirea” un articol despre „Arta/ românească”, susținînd părerea că trăsătura ei principală ar fi redarea/ „esenței formale” — cum se exprimă însuși autorul, iar mai tîrziu domnul Ștefan Nenițescu/ a publicat cele trei volume ale „Istoriei artei ca filozofie a istoriei”, <într-un> ((și un)) studiu „Arta/ românească populară”, apărut în „Revista de filozofie”, o schiță a principiilor, pe care/ s-ar putea clădi sinteza lămuritoare despre spiritul artei românești. Cred că studiul domnului Nenițescu, care poartă subtitlul foarte modest de schiță, reprezintă tot ce s-a/ scris mai esențial și mai profund la noi despre firea, despre substanța artei populare. În legătură cu această convin/gere, cred de datoria mea să adaug că prezența mea astăzi în fața Domniilor-voastre n-ar/ fi îndreptățită, dacă domnul Ștefan I. Nenițescu n-ar fi refuzat să ne vorbească despre aceeași temă./ Numai din cauza lipsei numelui d-sale din ciclul Societății de Estetică, anunțat pentru anul/ acesta, am primit să vorbesc despre o temă, care, înfățișată de d-sa, ne-ar fi îmbogățit într-un <măsură> mod nespus de gener<oasă>os.

Cu excepția studiilor domnului Ștefan Nenițescu,/ sintezele încercate ne-au spus cam următoarele: În arta noastră ar fi o totală lipsă de/ pasiune, de încordare psihică, de fanatism, iar cele mai multe manifestări/ ar fi simple parafrazări pe teme și maniere date de Apus. S-a spus că n-ar exista/ o sculptură caracteristic românească, că <n-ar> în pictură și-n sculptură n-ar <exista> ((apărea))/ încercarea unei grupări puternice, încheiate, că, <n-ar exista> într-un cuvînt, n-ar exis/ta compoziția în înțelesul picturii italiene [sic!], în înțelesul marilor complexe/ ale artelor plastice din Apus. Deși nici noi nu credem că elementele/ de echilibru perfect, elementele stabile, grele, statice convin/ expresiei spiritului românesc, credem totuși că dacă/ cele constatate ar fi fost publicate astăzi adică [recto 5] numai cu cinci ani mai tîrziu, însuși autorul lor, care voia să/ închege sinteza, ar fi recunoscut cit de greșite erau părerile lui/ și cit de ușor dictate de niște circumstanțe, în structura că/roa Impresionismul european ((generalizat)) joacă rolul hotărîtor. Impresio/nismul francez ca și cel german, nu însă un element normativ,/ caracteristic numai și numai pentru arta plastică românească./ Specificul românesc a fost deci confundat pur și simplu cu stadiul/ generalizat al picturii și sculpturii europene și ceace [sic!] s-a scris/ relativ la expresia românească era valabil nu numai pentru/ impresionismul lui Jean Alexandru Steriadi, pentru colorismul/ moale și străbătut de lumini al lui Nicolae Dărăscu, pentru sculptura/ dinamică și neprecisă a lui Paciurea, ci și pentru Degas, pentru Mo/net, Signac, Liebermann și așa mai departe. Despre pictura românească/ s-a scris într-o încercare de sinteză: „Se încheie cadrul întîmplător, se distribuie culorile pe pînă, fără a urmări un raport unitar decorativ,/ toate tablourile sunt fragmente!”. Atitudinea cu desăvirșire greșită/ a criticului nostru cu pretenții de constructor de sinteze e atât de evidentă/ încît nu mai trebuie discutată. Pe scurt: Robert Hamann sinteti/zatorul Impresionismului, Maier-Graefe, Vauxelle, Camille Mauclair/ și alții au <scris

aceiaș > făcut — și pe drept — aceleaș constatări <relativ> referitor la/ pictura impresionismului francez, <relativ> referitor la acele fragmente/ <oarecum întâmplătoare> luate oarecum întâmplător din natură și transpuse, fără/ *un adaus sau o preschimbare în sensul constructiv*,/ pe pînza pictorului, nu însă referitor la arta noastră./ Fără îndoială, pictura <noastră> românească de la 1900/ și cam pînă la 1920 e dominată de Impresionism, [recto 6] ceace [sic!] nu înseamnă însă că în evoluția ei nu s-au găsit și nu/ se găsesc și elemente constructive și destul de puternice în/ expresia așezării unei compoziții. Că avem mai mulți peisagisti/ de frunte decît porțetisti, aceasta e o constatare ce ar putea fi pusă în/ legătură cu arta românească populară, în care imaginea omului/ apare destul de rară și atunci cînd apare nu hotărăște expresia în/ cadrul dat, ci se coordonează egal sau într-o ținută inferioară cadrului/ format de geometrizarî abstracte, de plante sau animale. Dar a confun/da cu alita vervă un curent european și deci introdus și în România cu speci/ficul românesc înseamnă a fi cu desăvîrșire lipsit de distanța necesară/ unor asemenea constatări cu pretenții <le unor> ((de)) legi normative. Nu. Tocmai/ atît de simplă nu e chestiunea aceasta. Domnul Francisc Șirato nu s-a lăsat/ stînjinit de asemenea erori elementare. El recunoaște că la baza artei populare, a artei bisericesti, a arhitecturii casei țărănești ca și a picturii/ moderne românești se află acelaș spirit, care strînge impresiile/ venite din lumea exterioară, simplificîndu-le în artă pînă la expresia *esenței formale*. Fără îndoială că aceste constatări ale domnului Șirato/ sunt foarte interesante, descoperind un fir interior în evoluția artelor/ plastice din România. Dar <aceste> ele să mărginesc totuși numai la formal, la/ felul de expresie. Esența formală poate fi deci și în liniștea cea mai pietroasă,/ cea mai statică, cea mai bolovănoasă, poate fi și într-o adiere trans/parentă și-n imaginea unei furtuni sălbatice care dă să răscolească/ zidurile negre de nori ale cerului, cercînd să le dărîme în mare/ ca niște cetăți străvechi. Esența formală înseamnă deci mai/ curînd un procedeu de strîngere a expresiei, decît un fond spiri [recto 7] tual, o ținută sufletească. Astăzi însă cînd, după cum spuneam, se/ dezvoltă istoria artei ca istorie a spiritului uman, trebuie să ne întrebăm/ neapărat în ce constă spiritul elementar care străbate arta românească,/ reușînd să se impună uneori poate chiar creațiilor <celor/mai> noi? Lumea a dat din umeri cînd ne-am permis să obser/văm că arta lui Teodorescu-Sion ne pare mai românească decît aceea/ a lui Iser sau a lui Pallady. Și am arătat de ce ne pare mai apropiată de arta populară,/ gîndindu-ne la libertatea compoziției în spațiul dat, la deschiderile formale/ ale acestor compoziții și la valorile de culoare, care cu emailurile lor pronunțate ne aminteau nu o dată smălțul ulcioarelor din Ardeal. Pînă și predominarea/ liniei colorate față de fundar [sic!: fundal] ne convingea. Dar despre toate astea vom vorbi/ mai concret pe urmă. Fapt e că numai cei mai naivi dintre naivi credeau/ că <[cuvînt indescifrabil]> arta meșterului Teodorescu-Sion primește din parte-ne titlul de artă româ/nească numai și numai fiindcă motivele sînt luate din viața țărănească:/ femeii la izvor, ciobani, moșnegi purtînd poveri, păstori cîntînd din fluier/ și așa mai departe. E, firește, cel mai vehement contrast față de lumea/ sătească din pînzele lui Nicolae Grigorescu, dar nu e mai puțin românească./ Dimpotrivă. Și vom arăta de ce: v-om [sic!] recunoaște de ce tocmai Ștefan Luchian,/ antipodul lui Grigorescu, e deschizătorul de drumuri noi în pictura românească,/ fiind inconștient strîns legat de arta populară. Într-un înțeles asemănător, Constan/tin

Brâncuși, marele nostru sculptor, e conducătorul sculpturii noi românești, el, care a fost atât de des lăudat de cea mai compe/tentă critică europeană și tot atât de des batjocorit <de> și insultat de compatrio/ții lui, dornici <[cuvînt indescifrabil]> de zaharicalele lui Kimon Loghi.

Dar să începem încă oda/tă cu începutul, *nu cu forma*, nu cu realizările în artele populare, în arhitectura și-n/ pictura bisericească sau în plastica nouă, *să începem cu aceea materie primă* spi/rituală, cu structura psihică ce poartă în titlul general al confe[recto 8]rințelor noastre <titlul> ((numele)): sufletul românesc. Cei care au trecut cu gîndul și cu intuiția lor peste drumurile literaturii noi, cei care cunosc/ istoria evoluției spirituale din <ultimii> primul pătrar al secolului/ nostru, vor recunoaște lesne: cuvîntul *suflet* a pierdut mult din rezonanța, / din prestanța, din seriozitatea lui. S-ar putea spune chiar că e un cuvînt/ ((pervertit)), degenerat, prosituat [sic!]. Cine nu l-a luat în gură, cine nu l-a scris? Și mari și/ mici s-au grăbit să-l discrediteze. De la Goethe pînă la Eminescu, de la Lenau/ pînă la Verlaine, pînă la Maurice Maeterlinck și Ștefan Iosif cuvîntul suflet/ a fost calul de bătaie al lirice europene. Nimic nu se infrumusețează mai ușor/ ca un suflet, spune, aruncînd ochii peste cap, Maurice Maeterlinck, sau: Treanca fleanca mere acre. Tot una e. Ne-am/ sufocat în atîta efinătate pseudo-sufletească și de aceea preferăm denumirea spirit <[cuvînt indescifrabil]> / românesc sau specific, chiar cu riscul să ne lovim de surisul naivilor, care nu ne/ doare. Pentru a preciza mai bine substanța și atitudinea creatoare a acestui fond spiritu/al, pentru a contura stări și fapte ce cu greu pot fi prinse în plasa prea puțin sensibilă/ a cuvîntelor și pentru a identifica, pe cît posibil, cele spuse în exemple concrete luate din/ arta veche și nouă, țîșnită din seva de viață a poporului românesc, vom rupe cadrul desemnat/ de artele plastice, trecînd și în dome-niul obiceiurilor, trecînd spre meleagurile poezii [sic!] populare și ale credinței/ poporu-lui. Căci e foarte firesc ca în multe cazuri poezia populară cu desfășurarea ei în timp să[-]și găsească un ecou în spațiu, adică/ în cusăturile și-n creștăturile țărânești, în motivele ceramice, în țesătura colorată/ a scoarțelor. <[cuvînt indescifrabil]> <Arta e așadar ecoul> Arta populară e așadar ecoul atîtor stări, care/ altădată s[-]au cristalizat în balade populare, în doine sau în gesturile jocului./ Jocurile, dansurile au chiar o însemnătate cu totul deosebită și cred că/ pentru completarea ciclului nostru ar fi fost nevoie și <[cuvînt indescifrabil]> de o/ conferință despre gestul și ritmul românesc, despre joc și dans.

Să urmărim împreună pilda altuia, <pentru a ceti> <cu scopul de> cu scopul/ de a ceti, pe cît cu puțință, textul psihic al citorva manifestări mai [recto 9] primitive, trecînd apoi la arta nouă. Wilhelm Worringer, autorul atîtor cărți/ importante cu privire la arta gotică, greacă și egipteană, recunoaște în vechile orna/mente nordice, mai ales motivele creștăturilor[,] expresia unei firi generalizate, care/ a fost protivnică naturii, uneori confuză și neechilibrată. Worringer presupune/ că omul din nordul Europei noastre străvechi ar fi înscris aceste ornamente/ în lemn și-n piatră, fiind cuprins de un simțămînt de neliniște și de frică/ în fața naturii. Tăindu-le în materialul ce-i <stătea> ((sta)) la dispoziție, omul acesta/ primitiv credea că se dezbară chiar de simțămîntul ce-l stăpînea, adică/ de frică, de groază, de o fierbere interioară. Neliniștea nordică își găsește expresia/ într-un ornament, firește, *neechilibrat*, lipsit de greutatea unor centre bine/ definite și de simetrie. Ornamentul e deci pentru Worri-

ger — și nu numai pentru/ el, textul unei inscripții din care cetește starea spirituală, neliniștea de care erau/ obsedați creatorii ((lui)) inconștienți. Dar în orice artă și mai ales în arta populară, inconștientul/ are o misiune hotărâtoare. E partea esențială, e ceace [sic!] nu <se> poate fi prins și reținut/ de micimea stingace a cuvintelor.

Și ornamentica artei noastre populare e un asemenea/ text, un <text> ((hrisov)) nebănuț de limpede pentru aceia care-i cunosc slova și tainele ei. Să vedem deci/ în ce fel ornamentul, construcția clădirilor, culoarea și compoziția tablourilor noi,/ stringerea caracteristică a spațiului în sculptura noastră contemporană sunt/ oglinda unei stări <spirituale> interioare, în care <hotăr> cuvintul cel mare și hotărâtor e rostit/ de o năzuință veșnică, de dorul ce apare atit de des nu numai din înșirarea mlădicioasă/ de cuvinte, înfăptuită cu atita finețe și sens pentru nuanța amănuntului în/ poezia populară, dar și în ritmul legănat și târăgănit al doinei <cîntate>, <din> ((ln)) melodia/ fluidă care, venind din dorul ciobanului, trece prin <scobirele> ((scobiturile)) vâilor așijderea unor <păraiași> ((părturi)) prea săraci și prea slabi, pentru a ajunge pînă la întinderea negrănițată a șesului./ *E așadar vorba de o năzuință, de un dor, de o neliniște* care nu se mulțumește cu ceace i[-]ja/ fost dat de soartă, e vorba și de năluciri ce se asociază, ajungînd în sfîrșit/ la împletitura unui mit. Mitul e <așadar> revelația demonic încheată, [recto 10] relatația [sic!] dătătoare de liniște și de neliniște. Omul care rătăcește prin labirin/tul atitor vedenii, căutînd tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte,/ omul acesta care, deși fermecat de dor, rămîne totuși <în> pe întinderea/ cîmpiei ce îi poartă casa sau, ca o pasăre [sic!] obosită de zboru-i lăuntric,/ între creștăturile repezi ale munților, luptînd cu îndirjire numai/ atunci cînd i-și [sic!] apără neamul și avutul și credința, omul acesta/ care, după cum <spu> scrie domnul Ștefan Nenițescu, e el însuși „ceva deschis în/ îmbrățișarea a ceace este mitic” — Românul acesta duce mereu o luptă interioară/ de vis și de gînd, caută să-și contureze năzuințele, proptindu-se pe realitate,/ și rămîne totuși pregătit să-și desfacă porțile vieții lui interioare spre alte veșnicii./ Dorul rămîne o necesitate primordială, dorul e plinea gîndului, dorul devine însuși realitate,/ o realitate care nu o dată ((o)) doboară pe aceea din lumea exterioară. Și impunîndu-se cu/ atita vehementă, însuși cuvintul „dor” primește un sens mai puțin nebuloș ca în alte/ limbi, primește un sens mai puțin efitin în ce privește atitudinea lui romantică. Dorul își / clădește o existență lăuntrică, deschizîndu-se și spre viața realității reci și aspre și crude de afară. / Jocul între realitate și nălucire e cîștigat de nălucire, precum credințele strămoșești, super/stiția și descîntecul stăpînesc desfășurarea neliniștită, senină sau tulbură a <vieții> existenței. Năzuin/ta <interioară> înfrumusețează expresia vieții, lucrurile de toate zilele primesc <ornamentația> ornamentația lor. Omul / inscrie pe chipul lumii exterioare imaginea dorului, imaginea jocului cu alte seninătăți,/ imaginea bucuriei care cearcă să înlătore simțămîntul sărăciei și a[l] atitor suferințe îndurate. Ro/mânul își împodobește zidurile vieții pentru a uita apele năstrușnice care vor să le roadă iar și iar / temeliile, iar artele plastice lucrînd în spațiu, înfăptuindu-se în spațiu, vor face și din spațiu/ un element stăpînit și totuși deschis, un element care nu se pierde în tendințe confuze, pline de / șovăială nesiguranței, rămîniînd însă ca însuși omul român, cu brațele deschise, larg primitoare. Și fiindcă / dorul și visul și toată făptura interioară, fiindcă nălucirile devin — după cum spunem / o a doua realitate, nicidecum mai palidă și mai ștearsă decît cealaltă, și

expresia visului ce se închină întreg unei alte lumi, va [recto 11] fi destul de precisă, niciodată neechilibrată sau nebuloasă. Dar și-n această / precizie, străbătută uneori de trăsăturile vioiciunii și ale umorului, / e libertate, o libertate conturată, o conturare cu multe posibilități de / deschidere spre largul imaginației. Spațiul liber cuprinde așadar / fapta artistică a omului, primește expresia creației, influențind / la rindu-i ținuta atât de spontană și de liberă a tot ce poate / fi numit omenesc. Și-n vedeniile, ce se împotrivesc vieții exterioare / întârzie însă atitudinea jocului, care rupe deseori cadrul spațiului / și se <place> complăce în arabescuri capricioase, inventate cu multă istețime și cu <un> o / siguranță intuitivă, care exclude de la început elemente prea greoaie, pete de culoare, / ale [sic!] căror prestanță grafică ar fi prea hotărâtoare față de fundar [sic!]. Un / lirism subtil domnește în alăturarea valorilor de culoare. Gândiți-vă, / Doamnelor și Domnilor, ce diferență în ce privește subtilitatea nuanțelor / există între cusăturile românești și cele cu mult mai greoaie din Bulgaria, / ce diferență-n mare poate fi lesne recunoscută, <între> când așezăm cera / mica noastră din Sudul Transilvaniei și chiar din Muntenia alături / de ulcioarele din Slovacia sau die Podkarpatska Rus, adică din Rusia / Subcarpatică [...]* Acolo, / la celelalte popoare, o împărțire mai puțin precisă a spațiului, cu toate că alătu/rarea culorilor e mai violentă, cu toate că stridența culorilor se impune / privirii noastre cu hotărârea unei lovituri de piatră. Și spațiul e acolo mai gră/nițat, precum starea lăuntrică a omului se mulțumește mai lesne cu / țarina aspră dinaintea ochilor, cu sărăcia persistentă a realității. La noi, / în arta populară românească întocmai ca și în arta cultă a lui Ștefan Luchian / și a meșterului Teodorescu-Sion apare — după cum s-a scris de alții — / un joc de-a vați ascunselea cu spațiul. Umorul trece ușor [recto 12] peste întinderea suprafețelor, trece organic ca seva prin canalele / fragede ale tulpinei. O gamă întreagă de la abstractizarea ușoară a ima/ginei până la abstractul absolut a[l] linearului geometric de pe / scoarțele bucovinene și basarabene, ne convinge că omul e / hotărît să-și creeze o lume proprie, deși viața anterioară îl leagă de stin/cile ei aspre și dureroase. Aș vrea să vă dau un exemplu foarte caracteristic / pentru această constatare, un exemplu <care> ((ce)) atinge și chestiunea fondului, / care, în arta noastră românească, indiferent dacă ea [a] fost creată de / țărani naivi și neștiutori de carte sau de marele înaintaș Ștefan Luchian, / nu e purtător de culoare. Și această teorie nespus de interesantă și de lim/pezitoare în ce privește substanța interioară a artei românești și expresia / ei formală a fost precizată de domnul Ștefan I. Nenitescu. Eu o voi întregi / numai dnt-un anumit punct de vedere, explicând atitudinea dintre / fundar[sic!] și motiv.

Cunoașteți desigur scoarțe basarabene, ale [sic!] căror fond e de obicei / negru, cafeniu sau verde. Fondul albastru apare numai în regiunile din jurul coloniilor / germane, unde s-a întrebuințat albastrul, care e o culoare industrială importată din / străinătate, nu o culoare vegetală. S-a constatat că fondul <covoarelor> scoarțelor are aceeași / culoare ca suprafața <pămîn> regiunii, în care a [sic!] fost țesute. Dacă regiunea e bogată / în pășune, fondul scoarței e și el verde, dacă pămîntul <arat pe întinderi / mari e negru,> e acoperit cu / păduri, fondul e maro, dacă e negru și arat pe întinderi mari, fondul / e negru. Așadar omul transpune pur și

* Text eliminat de editor.

simplicul culoarea regiunii în / țesătura covorului. Ce se întâmplă? Fondul acesta nu joacă însă în realizarea / artistică a covorului un rol predominant, <în> poate tocmai fiindcă / e un element concret, împrumutat de-adreptul [sic!] din înfățișarea naturii. Fundarul nu hotărăște întregul de expresie / întocmai cum lumea reală n-are o însemnătate ho [recto 13] țărtoare în viața omului. Predomină însă linia motivului / abstractizant sau abstract, predomină culoarea care nu se încheagă în pete obosite, obositoare. În motivul linear, care fuge / peste fundarul <neclintit> trecut în umbră, care se joacă în / cadrul dat, grănițându-se ușor și legind spațiul fundarului / de ritmica lui, trădește însă elementul principal creator. Cu toate că nu / s-a făcut încă până astăzi, nu e poate prea riscat să spunem că / fondul scoarțelor se identifică vieții reale, care singură, fără motivul visurilor, / <cu alte cuvinte> adică al <liniilor> motivelor <colorate> ((de pe scoarță)), rămâne oarecum <mort> moartă, iar motivul / scoarței, abstractizant ca și visul, ca și dorul, e viața interioară a nă/zuințelor. Așadar: fondul e realitatea, motivul e frumusețea interioară, / e visul creator, care o stăpânește.

Această neîntreruptă deschidere a spațiului, <această> deschidere care se identifică libertății interioare, <care> susținută de imaginație și de faptele în veșnică prefacere ale dorului, a înrăurit mult aspectul / artei noastre bisericești, <și a> al arhitecturii caselor țărănești și boerești. Știm cu toții că / pe teritoriul Olteniei, al Munteniei și Moldovei s-au întâlnit trei curente de artă / bizantină, dintre care unul a mai trăit după sine un curent baroc. Cele / trei curente au venit din Bizanț și din Grecia, din <țările slave> Jugoslavia și din Rusia. / Prin icoanele rusești <de la> venite din Kiev și din Moscova s-a importat într-a doua jumătate a secolului / al XVIII-lea barocul italian, transformat de mentalitatea rusă. / <Vorbesc numai de aces> Amintesc aci numai acest baroc, intrat ca un fel de anexă / la pictura bizantină din Rusia, nu și celălalt venit de-adreptul [sic!] din / Italia, din Veneția, <atunci> mai ales cînd Constantin Brîncoveanu a căutat / să reînvie arta arhitecturii în principatul său. Ei bine, și în pictura / bisericească bizantină și în arhitectură, această deschidere a spațiului [recto 14] determinată de libertatea imaginației a avut de îndeplinit o / misiune. Căci libertatea mai mare a compoziției din afrescu/rile [sic!] bizantine nu <pot> ((poate)) fi numai urmarea unei superficialități / mai mari sau a cunoașterii mai puțin <[cuvînt indescifrabil]> perfecte a meșteșugului. Căci și la noi în țară au lucrat meșteri străini dintre cei / mai de seamă — ne gîndim mai ales la meșterii de la Voroneț / și de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș — care, fără îndoială / au avut destui ucenici români. Românii însă au introdus în imaginea tipi/curilor severe mai multă libertate, au deschis spațiul pătrunzînd cu multe / elemente de mit și de artă populară în împărăția lui. <Același lucru s-ar putea spune> Aceeași deschidere a / spațiului, care se ține totuși între grănițări ușoare, se constată și la <Goti> arhitectura / bizantină din Muntenia, și la arhitectura gotică din Moldova. Spiritul românesc / nu s-a lăsat așadar intimidat peste măsură nici de legile atotputernice / ale stilurilor, care <au domnit> s-au impus cu o indiscutabilă forță în <tot> Sudul și-n Nordul / Europei. În privința arhitecturii și a picturii bisericești din cuprinsul teritoriului / spiritual al poporului român, multe <[cuvînt indescifrabil]> s-ar mai putea adăuga, trebuie să trecem însă la manifestările noi / ale artei noastre culte, încercînd să definim ce ne pare românesc în structura

lor. / Ne vom ocupa de arta <lor> ((nouă)) numai în raport cu substanța <lor> ((ei)) românească, fără a ține/seama de absoluta <lor> ((ei)) calitate artistică. Astfel nu ne vom ocupa de coloristul nespus / de subtil și de valoros Theodor Pallady sau de sculptura gravă și severă a domnului / Oscar Han, ci numai de expresia specificului românesc din opera acelor / artiști care ne par caracteristici pentru susținerea celor spuse despre arta / țărănească și despre arta bisericească. Pe un drum foarte direct, ne v-om [sic!] apropia / de realizările artei noastre noi, subliniind, uneori și prin contraste, exis/tența fondului românesc.

Timp de ani de zile s-a spus că Nicolae Grigorescu ar fi creatorul / picturii naționale românești, s-a spus și s-a scris că nici un alt [recto 15] pictor n-ar fi redat atât de bine viața noastră rurală și peisagiul ro/mânesc. Nu discutăm această părere, indiferent dacă ea ar fi justă / sau greșită. Negăm însă cu hotărâre afirmația, că Grigorescu ar fi fost / creatorul unei picturi cu adevărat românești. Căci, după cum / spuneam, redarea mai mult sau mai puțin fidelă a / unui subiect românesc, nu înseamnă întotdeauna și re/darea într-un înțeles românesc, redarea într-un stil, din care s-ar / desprinde substanța fondului românesc. Lucrurile stau așadar altfel. / Marele Ștefan Luchian, care în tinerețea lui a fost un elev și un fanatic admirator al lui / Grigorescu, crează în <faza> deceniul maturității lui, o artă diametral opusă aceleia / a lui Grigorescu și tocmai de aceea cu adevărat românească. Cum așa? / Vom vedea. Am ținut acum doi ani în sala aceasta o conferință despre Ștefan / Luchian, în care am dezvoltat pe larg toată problema. Centrul problemei, / simburile ei s-ar putea numi: Luchian și arta populară. Căci și în plazele / lui găsim un lirism vioi, nicidecum voalat ca acela trecut prin luminile / creatoare ale Impresionismului lui Grigorescu, și la el <[cuvînt indescifrabil]> o ținută bine / definită în <curățenia> limpezimea culorilor. În viața lui lăuntrică de român s-a înșirat nălucire după nălucire. Iar cînd într-o zi, stînd înaintea cîtorva tablouri de Luchian, fără a gîndi la vre-o altă / legătură, m-am plîns de inegalitatea revoltătoare a fondurilor — gîndi/ți-vă de exemplu la Safta florăreasa sau la multe dintre naturile moarte — / un prieten înțelept mi-a dat un răspuns, pe care<vi-l>-l transmit <acum> și Domniilor-voastre: „Ca în toată arta populară, fondurile — atît de ine/gale — nu sunt purtătoare de culoare”. Intuitiv, Ștefan Luchian le-a atribuit deci mai puțină importanță. Culoarea fondurilor e deseori un maro / roșcat, iar culorile de predilecție, din care crește expresivitatea măiastră / a motivului, e cărămiziu, e verdele, e albul. Așadar [recto 16] aceleas, culori ca și în ulcioarele transilvănene, pe care Ștefan Luchian / le-a introdus pentru întia oară ca motiv în pictura nouă românească. / De ele ne amintesc și strălucirile de smalț ale culorilor lui; de spațiul / deschis și totuși legat de razele centrelor sufletești ale motivelor ne / <amint ne> aduce aminte tot felul lui de a compune o natură / moartă în mijlocul căreia ard florile lui.

Ceea ce <n-a> nu ia [sic!] fost dat / să soarbe [sic!] și să trăiască în viața lui subredă, s-a prefăcut într-un dor în/setat de taina creației artistice. Că n-a trăit niciodată acest bolnav ciupit de vărsat a crescut uriaș în / viziunile operii lui. La treizeci și ceva de ani e atît de suferind, încît, în scri/sorile lui, își bate singur joc de trupul său, de toată viața lui blestemată, / binecuvîntată. În culorile florilor lui se renasc însă o mie de vieți, și / chiar cînd pictorul arată lumii dimprejur o față încruntată, zdrențuită de dureri, culorile ne vorbesc despre fluidul bun al <visului>

dorului, atrăgînd pe-alocuria [sic!] chiar atenția noastră asupra unui umor subtil, reținut și totuși neîncătușat de amărăciune. Recunoscînd toate astea, / privim prin cadrul picturii lui Luchian, munca artistică a bătrînilor / olari din Transilvania, munca țaranilor din Oltenia, care au țesut / cele mai minunate motive de scoarță, ((scoarțe)) cu acele orizontale predominante în rit/mica frunzelor, ingenios așternute, a păsărilor, a cerbilor și a păpușelor ce ne amintesc că toată imaginea / omului nu e prea mare cînd se află înconjurată de elementele naturii, / de visul nemărginit, în care toate se topesc: frunza, pasărea, cerbul și omul.

Luchian n-a avut urmași, nu putea avea. O artă ca a lui, plină de inegali/tăți, rapsodică și genială n-avea menirea să creeze o școală de pictură. Imita/țiile nepotului său Traian Cornescu nu înseamnă o continuitate în privința expresiei / specificului românesc. Dar un alt pictor contemporan, care nu s-a gîndit la imitații / efitine de felul acesta, a reușit să ne convingă cu spiritul compozițiilor [recto 17] lui, a reușit să creeze un fel deosebit de pictură ce poate fi considerată / ca un <important> aport nou la acea imagine interioară, oglindită în / expresia artei plastice românești. E meșterul Teodorescu-Sion / (pe care <l-avem și astăzi în mijlocul nostru) [cuvînt indescifrabil] cîntea să-l număr / printre auditorii conferinței mele de azi>). Doamnelor și Domnilor, cînd / acum vre-o patru ani am scris pentru întia oară că Teodorescu-Sion / ar fi pictat primele compoziții cu adevărat românești, lumea / nu știa încă precis ce anume <[cuvînt indescifrabil]> voiam să subliniem cu aceste cuvinte, știa însă să ne în/sulte. Concurenții lui Teodorescu-Sion ne trăgeau de mincă, făcîndu-ne atenți cum / că închegarea compozițiilor n-ar fi tocmai perfectă. Ni se spunea: Mantegna / și Ghirlandajo și Piero della Francesca știau să picteze compoziții solide, perfecte, ei meritau laude, nu însă colegul Teodorescu-Sion. Noi însă <ne-> am expri/mat umila noastră părere, că tocmai acea deschidere ușoară a spațiului / ar fi un semn sigur pentru fondul românesc al lucrărilor, că meșterul / nostru s-ar apropia cu gama lui de culoare de gama ceramicii po/pulare și că însuși [sic!] înfățișarea omului în peisaj ne-ar aduce aminte / de o lege fundamentală a artei populare: omul nu stăpînește natura / din jurul său; el crește din glia pietroasă și bolovănoasă a peisagiilor lui / Teodorescu-Sion la fel ca planta, la fel ca arborele, la fel ca animalul. / Acestei naturi exterioare și soartei ce-l leagă de pămînt, el nu se împotri/vește, știindu-se salvat de bunătatea dorului său, die [sic!] lumea lui interioară. / Astfel nu există nici un contrast între om și pădure, între om și animal. Omul / e ca înfățișare exterioară perfect asimilat pămîntului din care s-a desprins făptura lui. Tur/ma, ciinele, ciobanul și pădurea străveche, înaintea căreia poposesc, au același / graiu. S-ar putea face poate și o paralelă între figurile din <pictura> compozițiile lui Teo/dorescu-Sion și „eroii pasivi” din povestirile lui Maxim Gorki, mai apropiată, firește, ar fi însă o paralelă cu „eroii pasivi” [recto 18] ai lui Mihail Sadoveanu, cu țărani din străznicile povestiri ale / moldoveanului Calistrat Hogaș, pe nedrept aproape cu desăvîrșire ig/norate și uitate. Și Hogaș bagă de seamă ca omul să fie la fel cu în/fățișarea naturii din care răsare și la el spațiul e deschis, dorul t-și [sic!] ridică aripile, gata de drum peste munții Moldovei, care, <legate de imaginația autorului>, se cufundă par-că deantregul [sic!] în imaginația / bogată și nespuse de vegetativă a autorului, în / viziunile de largă și grea structură / ale Conului Calistrat. Constatăm astfel o apropiere între Teodorescu-Sion, care se trage / tocmai din

Țara Moților și moldoveanul de bastină Calistrat Hogaș. În legătura aceasta / de idei, s-ar mai putea discuta arta lui Ștefan Dimitrescu, a lui Sabin Popp și a doamnei / Maria Pană-Buescu, care a lucrat în anii din urmă câteva <ilustrații gravate în lemn> gravuri în lemn, care-mi / par imagini congeniale la textul citorva minunate <strofe> versuri de poezie populară / românească.

Și-acum, sculptura nouă! E vorba numai de incomparabilul nostru scul/ptor Constantin Brâncuș [sic!] și de eleva domniei sale, doamna Milița Petrascu.

Deprins [sic!] cu / multe manifestări ale artelor noastre populare, orășenii noștrii [sic!], care colindă din pa/siune sau din snobism ((prin)) expozițiile de artă, ar fi trebuit să recunoască lesne că toată concepția / formală a lui Constantin Brâncuși e de aproape înrudită cu atitudinea atitor țărani / simplii [sic!] ce n-au luat motivele din natură pentru a le reda mai mult sau mai / puțin concret, ci pentru a le varia în sensul lor. În fond, <nici> motivele artei / țărănești nu sunt văzute niciodată cu ochii unui realist, verist sau na/turalist. Nici țăranul nu redă, el se manifestă numai în înțelesul minu/natei propozițiuni a lui *Paul Cezanne*, care spune că arta n-ar fi altceva / decît o armonie ce se dezvoltă paralel cu natura. Așadar, nu o imitație, / ci o creare din nou, întrebuițându-se pentru stilizare multe elemente / care exagerează unele părți ale motivului, neglijând altele și sim/plificind toată înfățișarea formală. Inzestrat cu un simțămînt [recto 19] extraordinar pentru tot ce poartă denumirea de plastic / și intuiție pentru suprafețele și rotunjimile sculpturalului, / Constantin Brâncuși, unul dintre puținii înaintași de / seamă ai sculpturii moderne europene, s-a apropiat mult / și de expresia artei primitive și totodată, pe un drum de ocol, de / arta Traciei străvechi. Multe dintre lucrările lui sunt foarte de / aproape înrudite cu acele statui și cu idolii, care în anii din urmă au fost desgropați <în anii / din urmă> / în campaniile arheologice din Transilvania. De la această artă străveche duce / însă un fir al evoluției spre domeniul artei populare. Nu cred că scul/ptorul Constantin Brâncuși s-ar fi inspirat <din acești> privind acești idoli desgropați. / El s-a ocupat mai ales cu studiul artei popoarelor primitive din Africa, / Australia și Oceania, dar de la acest Primitivism de astăzi și pînă la Artă / preistorică a noastră, distanța nu e nicidecum mare. Și-atunci vrînceanul [sic!] Constantin Brâncuși a creat o artă mult mai apropiată de arta populară, / mult mai românească decît ar fi crezut vreodată clasiștiții noștri. Incom/parabilul său simțămînt pentru tactil, pentru închegarea sintetică a suprafețelor / sculpturale, imperechiât cu o nemai-pomenită siguranță pentru ritm — / pentru repetări de amănunte și alăturarea de paralele în înțelesul <artei> cu/noscute din creștăturile în lemn — imperechiât cu o demonică pasiune / pentru înțelegerea plastică și întrebuițarea materialului de sculptură, / pentru densitatea materialului și șlefuirea sigură și exactă a suprafețelor, / fac din Constantin Brâncuși unul [sic!] dintre cele mai rare apariții în istoria sculpturii. El și numai el rămîne reprezentantul sculpturii românești, chiar / dacă multe dintre realizările lui din ultimii ani ni l-au înstrăinat. / Vina nu e poate numai a lui Brâncuși, e și a noastră. Lupta împotriva igno/ranței pseudo-critice noastre, va trebui să fie între altele, o luptă pentru [recto 20] propagarea valorilor lui Brâncuși. Se va spune că e vorba de exagerări, / de diformări. Firește că nu <poate fi vorba> despre altceva. Și de ce n-ar / fi! Cînd vedem imaginea unui cocoș în broderiile noastre, în sculpt/urile primitive ce împodobesc ograda vre-unui țăran din

Vilcea, / răminem încințați. Când <vedem> vedem <privim> <conceput> însă acelaș cocoș, <văzut> conceput / sintetic și simplificat, <în sculptura> printre sculpturile doamnei / Milița Petrașcu, răminem revoltați, spunind că e vorba de „modernism”. / Desigur, comentarul care se face la asemenea ocaziuni e următorul: / Bine, dar țaranul nostru primitiv nu știa să facă mai bine, pe cînd Brân/cuși, care a <făcut> absolvit Școala de arte frumoase și doamna Milița Petrașcu, / eleva lui, ar trebui să știe. Drept răspuns la acest comentat de orizont îngust, / amintim numai că nudul cel mai exact din punct de vedere anatomic / a fost lucrat de Constantin Brâncuși, un eminent cunoscător al meșteșugului, în colaborare cu domnul Profesor Gerota.

Dar, Doamnelor și Domnilor, / *istoria artei nu trebuie confundată cu istoria mijloacelor de exprimare / artistică*. Căci cel mai primitiv și cel mai simplu obiect de artă populară / românească poate fi mai valoros decît cel mai fastos [sic!] tablou-panoramă / semnat de Giambattista Tiepolo sau de un alt italian vestit. Arta / nu înseamnă perfecțiune de meșteșug, înseamnă, după cum spu/neam o armonie de sine stătătoare, plină de seva cea mai curată și / de expresia vieții, o armonie, care se dezvoltă paralel cu natura, creînd-o / <încă odat> din nou din surplusul de intuiție, care trăește în artist, impunîndu-se lumii. Dece oare cunoscătorul cel mai subtil intrale meșteșugului / artistic n-ar concepe operele cele mai simple. E o simplitate cu / <foarte multe> o mie de fețe. Cine se apropie de ea, se apropie de un / pericol, dar și de o fază interioară, care cuprinde cele o mie [recto 20] de fețe ale lumii într-o singură privire. Aci pașii se îndepărtează pe / o potecă între ripe și prăpăstii adînci, invizibile ochiului, care nu / vede cele o mie de fețe despre care vorbeam. Mitul străvechi se / desprinde din nou ca o melodie din greutatea dureroasă a / unui gest abstractizat sau a cîtorva suprafețe șlefuite. Idoli noi vor / să-și cucerească credincioșii lor, Pasărea măiastră se oprește de-asupra gîndului, deasupra dorului românesc de azi și de totdeauna.

Doamnelor și Domnilor, ne întrebăm cum ar putea arăta viitorul acelei arte / plastice, care cearcă să cucerească lumea imaginii într-un înțeles românesc? / Vă este desigur cunoscut că scriitorii școalei romantice germane, mai ales Friedrich / Schlegel și Novalis s-au purtat timp îndelungat cu gîndul de a crea o mito/logie nouă, în înțelegere nouă de mit, ce ar fi trebuit să pătrundă într-un fel sau / altul întreaga cultură a epocii. Gîndul n-a fost realizat, pentru că nu / putea fi realizat de doi sau trei scriitori. La noi însă, în credințele poporului / și-n expresia lui artistică, mitul mai trăește și nu se lasă doborît ușor / de gălăgia drumului de fer [sic!], de bubuitul motoarelor de aeroplan.

Cu urechia la pămîntul cel <generos> darnic și la pulsația caldă a poporului român, care-și / transformă veșnic realitatea în mit, într-o imagine rodnică, artistul / viitorului <nostru> va trebui să lege părăiele de <mit>. viață mitică ale trecutului cu povestea / vrăjită a realității noastre, care începe întreagă în chipul unei creații / veșnice. Nu va birui meșteșugul, nu vor birui virtuozitățile. Lumea / nu așteaptă un echilibrist sau un jongleur într-ale artei. Izbînda va fi a mitului, întotdeauna nou, întotdeauna viu. Izbînda va fi / a celui mai puternic înrădăcinat, a celui mai curat spirit românesc.

EPISTOLAR

al. Sahia

REVELAȚIA CORESPONDENȚEI

Ceea ce impresionează în primul rând la Sahia este destinul tragic al omului.

Literatura lui, redusă ca volum, strînsă abia după moartea autorului ei între coperți de carte, trădează un prozator la început de drum, cărui viața nu i-a lăsat răgazul să-și dea potențialul deplinei maturizări a unor remarcabile disponibilități narative.

Sub stîngăcia relatărilor nude, gazetărești, a faptului banal, a banalităților exasperante — cum nu o dată și-a definit scriitorul singur temele predilecte — trăiește însă o natură pasională, un spirit agitat, o sensibilitate grav ulcerată în fața spectacolului existențial la care asistă.

În cazul lui Sahia, omul e cu mult mai interesant decît scriitorul. Asta justifică într-un fel notorietatea de care se bucură și astăzi autorul Ploii din iunie, compensînd un proces estetic încă nediferențiat, printr-un exemplu uman de excepție.

E surprinzător să constați că omul acesta cu figura blajină, ștearsă, ascunsă toată după ochelari cu lentile groase, impunea el însuși un model literar, mult mai viabil în conștiință, decît prototipurile care-i populează schițele și nuvelele binecunoscute. Avaturile scurtei lui treceri prin lume, încheagă unul dintre cele mai zguduitoare documente asupra condiției intelectualului român între cele două războaie mondiale.

Destinul lui Sahia stă sub semnul opțiunii. Într-un articol publicat în „Cuvîntul liber”, prin 1935, prozatorul, care între timp redactase prima revistă românească de «literatură proletară»¹ din epocă, încerca o retrospectivă asupra căutărilor sale

¹ „Bluze albastre”, revistă de literatură proletară, 1932.

în viață: «Toată această atmosferă pe care eu o credeam cu totul altă — [...] — m-a băgat într-o adevărată panică. Trecând în Universitate², starea mea sufletească s-a agravat — neîntâlnind nimic din oamenii și viața autentică pe care eu o doream cu ardore între zidurile Liceului militar».³

Cobora din sat, dintr-un sat de cîmpie, cu apă leșioasă și orizonturi limitate de ceruri, și aducea cu el îndrăjirea răbdătoare și aprigă a omului obișnuit să înfrunte pămîntul și să-i smulgă roadele. Trecuse prin purgatoriul liceului militar și tînărul «sfios», poposit în ultima clasă de liceu la „Sfîntul Sava”, intrase în atmosfera culturală a epocii, alături de Eugen Ionescu, Eugen Jebeleanu, Nicolae Cristea, Neagu Rădulescu, Bob Bulgaru, George Macovescu, Horia Roman, Mircea Grigorescu și de alții.

Despre Nicolae Cristea a rostit cîteva cuvinte la moartea pictorului, în 1936, cu un an înainte a propriei dispariții:

«Moartea lui Nicolae Cristea ne doare, nu numai pentru actul prăbușirii lui, act pe care îl vom suferi toți [...]. Dar durerea noastră este și mai profundă pentru că, o dată cu Nicolae Cristea, pămîntul înghite un element rar, o nădejde reală a generației noastre [...] și mai ales un luptător pentru cauza clasei celor necăjiți»⁴.

Cuvîntul generație revine des în scrisul lui Sahia. Prozatorul avea conștiința neliștitorilor pe care le traversa tineretul vremii lui. Fără ideea opțiunii e greu de explicat capacitatea impresionantă a acestui om de a se regăsi în momentele cruciale ale existenței sale.

«La 21 de ani m-am retras la mănăstire într-o totală decepție», mărturisea mai târziu Sahia. Există aici o nevoie aproape mistică de cunoaștere. Înselat de absolut, scriitorul parcurge toată gama experienței nemijlocite, transcriind direct, fără veleități literare, revelația adevărului.

Răgazul mănăstiresc de la Cernica nu a fost o criză religioasă cum s-a crezut sau s-ar putea crede, ci o nevoie de confruntare a individului cu propria conștiință. Nici un moment, cît a stat la Cernica, Sahia nu a pierdut contactul cu viața curentă.

Structură psihică aproximativ gidiană, el înlocuiește experiența intimă, intelectuală, printr-una direct socială. Prezent masiv în publicistica vremii, Sahia își delimitează încă de pe acum cu precizie drumul.

Correspondența literară cu Octav Șulușiu are tocmai meritul de a informa exact și sugestiv asupra primelor căutări ale prozatorului, de a face lumină asupra unei perioade deosebit de dificile, plină de incertitudini și de oscilații, din existența sa.

S-au cunoscut probabil în redacțiile „Rampei”, „Faclei”, sau „Ultimei ore”, unde colaborau, scriind note, articole de ideologie literară, reportaje, portrete de scriitori și actori, cronici literare⁵.

² A frecventat un an cursurile Facultății de drept.

³ Vezi: ... Și noi am fost elevii în „Cuvîntul liber”, 2 februarie 1935.

⁴ Moartea pictorului Nicolae Cristea, în „Adevărul”, 26 aprilie 1936.

⁵ În „Ultima oră”, Sahia a publicat următoarele materiale: Ion Manolescu (I, 115, sîmbătă 18 mai 1929); Un fiu al umanității: Gala Galaction (I, 122, duminică 26 mai 1929); Fapt divers în port (I, 139, sîmbătă 15 iunie 1929); Banalități exasperante (I, 145, sîmbătă 22 iunie 1929); Desăvîrșitul Părvan (I, 178, miercuri 31 iulie 1929); Mecanism tragic (I, 181, sîmbătă 3 august 1929); Bătălii dascăli (I, 185, joi 8 august 1929); Scheletul (I, 187—190, 10—14 august 1929); Ultima zi (I, 197—

Erau de vîrste apropiate⁶. Îi lega pasiunea pantru gazetărie și pentru scris, siguranța că vor însemna ceva în mișcarea culturală a vremii.

Pentru Sahia, gazetăria a devenit un mod de existență nu numai intelectuală dar și materială. Asta «l-a ajutat» să cunoască toate vicisitudinile vieții redacționale, de care mai târziu se plîngeau și Sebastian, și Camil Petrescu, și Dan Botta, și alții.

Cele 11 epistole ale lui Sahia către Șuluțiu — pe care le publicăm mai jos prin bunăvoința doamnei Elena Șuluțiu-Șimonca — lumînd confesia unei trainice prietenii, dezvăluie primii ani de publicistică ai lui Sahia. Ultima scrisoare datează din noiembrie 1931. Firul corespondenței se rupe brusc, fără justificări prealabile. În 1932, Sahia scoate revistele „Veac nou” și „Bluze albastre”, dovadă că atitudinea sa devenise clară. El rupe orice legătură sufletească cu trecutul. Avea în față viitorul.

Pentru cronicarul permanent al „Familiei”, fulguranta prezență a lui Sahia în destinul său a rămas o mirare. Numeroase alte epistole primite în timp de la alți corespondenți, pînă prin 1937, îi aduceau adiacente informații despre soarta tragică a fratelui de literatură.

Nu știu dacă Șuluțiu l-a înțeles pe Sahia. Probabil că nu. Poate omul acesta venit din Mînăstirea Ilfovului, a rămas în conștiința criticului doar un halucinat care a «văzut idei», un fel de Gelu Ruscanu camilpetrescian, obsedat de un straniu «joc al telor», mîcîindu-și un suflet trudnic, de luptător.

Unii oameni se mistuie arzînd și nu-i vedem, fiindcă sîntem prea aproape de flacără.

Nicolae FLORESCU

SCRISORI CĂTRE OCTAV ȘULUȚIU

[Fără plic]

[Bilet scris cu cerneală neagră pe o filă de hîrtie liniată]

[F₁ r]

Iubite Șuluțiu,

Doresc mult și trebuie ca astăzi[,] orele 2^{1/2} să ne întîlnim la ora lui I. C. Petrescu¹ (seminar Pedagogic)². Această nu pentru că vorbește Radu Mișlea ci pentru faptul că vreau să-ți comunic lucruri interesante relativ la ancheta neoclasicismului³.

201, 22—27 august 1929); *Atitudini potrivnice artei* (I, 211, sîmbătă 7 septembrie 1929); *De vorbă cu Victor Ion Popa* (I, 212, duminică 8 septembrie 1929); *De vorbă cu dl. Victor Eftimiu* (I, 215, joi 12 septembrie 1929); *La zidul plîngerii* (I, 218, duminică 15 septembrie 1929); *Biserica răsăriteană* (I, 221—222, 17—18 septembrie 1929); *Forma* (I, 237, miercuri 9 octombrie 1929); *Se pregătesc misionarii* (I, 240, vineri 11 octombrie 1929).

⁶ Al. Sahia (1908—1937); Octav Șuluțiu (1909—1949).

¹ Profesor de psihologie la Seminarul Pedagogic Universitar. Autor al unor cunoscute lucrări pedagogice: *Scoala activă*, *Metode pentru studiul individualității*, etc...

² Seminarul Pedagogic Universitar — Liceul „Titu Maiorescu” (actualmente Liceul „I. L. Caragiale” — București).

³ Realizată de Octav Șuluțiu în paginile ziarului „Ultima oră”. (Vezi *Ancheta asupra neoclasicismului*, în „Ultima oră”, I, nr. 124, miercuri 29 mai, 1929 și nr. următoare. Participă: N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, E. Lovinescu, Milița Petrașcu, M. Dragomirescu etc. ...).

Dacă astăzi vii la mine și nu mă găsești la școală — nu te adresa lui Perpessicius⁴ — înainte de a mă întâlni.

Te aștept la Pedagogie $2 \frac{1}{2}$ [-] $3 \frac{1}{2}$.

AL. SAHIA

8 mai 1929.

II

[Fără plic]
[F₁ r.]

M-tirea Cernica — 6 Noemb. 1929.

Iubiți și frate Șulufiu [,]

Întia bucurie din afara Mănăstirii — a fost primirea „Vitrinei Literare”⁵. Aceasta m-a întristat însă tot atât de mult. În ea n-am găsit niciun rînd din partea ta. Iată deci că bucuria nu era — faptul primirii unei reviste lumești — ci gîndul că voi găsi rînduri de pe la un prietin.

Da! Din această cauză am fost trist. Poate că multe tale ocupații te-au oprit de la aceasta. Te-am crezut de la început.

Îți trimit cărțile găsite la mine. Dacă vor mai fi și altele le plătesc — însă nu-mi mai reamintesc de altele — sau dacă am luat altele cîndva — le-am înapoiat fără să se [F₂ r.] să se [sic!] rupă bonul. În orice caz eu plătesc — aceasta pentru a termina odată cu acel director.

Eu nădăjduiesc să-ți trimit poate chiar în această săptămînă ceva (o nuvelă) pentru Vitrina Literară.

Nu uita dacă s-au dat bani — fără împărțirea rugată

Acterian⁶ — 100
B.B. Brezeanu⁷ — 80
Dinu Noica⁸ — 40
Ție — 100

Eu am luat 1250. Din această sumă scăzînd cei știți [sic!] 320,—restul dă lui Mircea Grigorescu —

320

cu rugămintea mea caldă de a-mi ereta această întîrziere. Ar urma să-i dăm lui Mircea 930. Roagă-l iarăși — că restul de 70 lei îi voi da la următoarea mea leafă.

Acuma, numai dacă Ziarul⁹ nostru a căzut într-o zodie bănească mai bună, vorbește tu [F₃ v.] cu Dl. Klekner¹⁰, sau roagă din partea mea pe Dinu¹¹ să vorbească el pentru un

⁴ Pe atunci, profesor la Liceul „Matei Basarab” din București.

⁵ „Vitrina literară, artistică, teatrală, muzicală”. Director: Mircea Damian. Apare săptămînal. Nr. 1, luni 21 octombrie 1929.

⁶ Cred că e vorba de Haig Acterian, nu de fratele său Arșavir. Haig Acterian (Mihail), autorul volumului de versuri *Agonia*, Scrisul românesc, f.a.

⁷ Barbu Brezianu, cunoscutul critic de artă. Poet de deosebit talent în perioada la care se referă scrisoarea lui Sahia. Vezi *Foiletonul literar* semnat de Petru Comarnescu — *Un poet pur: Barbu Brezeanu*, în „Ultima oră” I, nr. 11, joi 10 ianuarie 1929.

⁸ Constantin Noica. Semna în „Ultima oră”, cronică literară și microeseuri pe teme diverse.

⁹ „Ultima oră”, ziar popular independent, de informații, Nr. 1 — în 28 decembrie 1928.

¹⁰ Probabil administratorul ziarului „Ultima oră”.

avans pe Noembrie. Aceasta numai dacă nu îndrăznesc prea mult față de tine și nu te supără ceea ce eu te rog. N-aș avea deloc nevoie de bani — însă chilia mea n-are sobă, trebuie să-mi fac, și călugărul sobar cere bani. Pe urmă gaz, câte-o luminare la biserică — mi se rup ghetele. Pentru că vezi — nici în această lume banul nu este exclus. Ceeace tu odată spuneai: « Să am bani, o, cât de mulți bani » — se urmărește și aici.

Nu! Viața nu este atât de liniștită cum mi-am închipuit-o. Nădăjduiesc să plec la Minăstirea Cheia. Acolo sunt numai câțiva călugări, cu totul retrași de lume — și viața mai curată. Nu știu ce să fac. Până acolo este cale lungă — drum de munte și iarna se apropie [F₂v.]

Iartă-mă, frate, că « printre » rugăminți, socoteli cu bani, mărturisiri — le-am amestecat așa fără nici un bun simț. Nădăjduiesc că limpezirea și înțelegerea va fi în sufletul tău.

Te sărută cu dragoste frățescă

SAHIA

P.S. Nu te supăra că alături de tine, așez o scrisoare pentru Conu Iorgu.

Adresa mea sigură:
Alexandru Sahia
Seminarul Monahal
Minăstirea Cernica
Jud. Ilfov

Mai alătur și două articole.

Cum a rămas cu procesul lui M. Damian¹² [indescifrabil] la A. S. Principele regent?.

III

[Fără plic]
[Data probabilă: decembrie 1929]¹³
[F₁r.]

Frate Șuluțule [,]

Nu te supăra frate! Tu ești energic, tu ești fecund — tu ești exact, tu ești bun, tu ești de toate. Iartă-mă. Nu ți-am scris. Nu ți-am scris pentru că nici eu nu știu ce să mă fac.

Îmi place că scrii mult și bine. Ai devenit un reprezentativ. Am dat părinților mei călugări să te citească și mereu mă întreabă, « este tot atât de mic cât dumneata? ». Și eu le răspund « mai mic ». Și ei se minunează.

Te iubesc mult.

Mi-a plăcut Elipsa ta. Vers.

Eu cred că ai să ajungi să scrii și vers frumos.

[F₁v]. Eu am început să scriu ceva mai mare. Cam în genul [,] stilul, și ideea din cele trei bucăți¹⁴

¹² Constantin Noica, autorul volumului *Mathesis* în 1934.

¹³ Mircea Damian, autor, între altele, al volumului de schițe umoristice *Eu sau fratele meu?!*..., Editura Ramuri, 1930.

¹⁴ Conținutul scrisorii ne face să credem că apropiată de adevăr o asemenea datare. Referirea la „*Revista Liliputană*” este aici deplin relevantă.

¹⁵ Vezi *Mecanism tragic*, *Scheletul*, *Ultima zi*; vezi nota 5, p. 144

și mai ales aceasta din urmă trimisă vouă. Poate că este prea bolnav și prea în afară — Scriu așa ca să mă liniștesc mai mult. Tu ce zici. Mă bucur atât de mult când aflu vești despre tine.

Ce mai zic datornicii mei? Mă blestemă Mircea Grigorescu? Și ce cald îmi ține paltonul lui. Mi-e rușine să-i scriu, pe cuvânt n-am curaj să-i scriu. Și mi-a făcut atât de bine acel om. Vorbește-i tu. Roagă-l să mă ierte, tu. Vitrina Lit. ce mai face? Să-ți trimit și eu ceva? Directorul = [indescifrabil] i-ai dat cărțile? Așa, dragă, Nădăjduiesc că-mi vei scrie cât se poate de grabnic. Vremea¹⁵ apare zilnică? Ce este cu rev. Liliputană?¹⁶ Mi-au cerut colaborarea. Am ajuns și Liliputanist [,] mare ți-e puterea Ta Doamne.

Te sărută

SAHIA

IV

[Adresa pe plic]:

D-lui Octav Șuluțiu, str. Izvor, Nr. 14, Asociația generală a Medicilor. De la Liceul Gh. Lazăr — traversând cheiul Dîmboviței — la colț. Buc.

[În loc de adresa destinatarului]:

Răspunde-mi dacă poți cât de pe scurt prin cuviosul Părinte Macarie — un bun prieten al meu.

SAHIA

[F₁ r.]

Sf. Mănăstire Cernica
22 Martie 1930.

Iubite pentru totdeauna
și frate Șuluțiu,

Îți trimit prin Cuviosul părinte Macarie bucata promisă pentru acest număr D-lui Valerian¹⁷. Citește-o și tu — este asemenea celor două publicate în U.O.¹⁸. I-am spus întâi *Chîn nebun* — am văzut însă că este mai logic *Dubiu* și-am lăsat *Dubiu*¹⁹ — cum crezi și tu, am toată încrederea în aprecierea ta. Altădată — sau poate cu vreo venire a mea în București îți voi aduce câteva fragmente din *Testamentul unui timp mort*. Deocamdată m-am oprit de a mai scrie. Gîndesc la cele spuse de tine relativ la aprecierea *Mizantropului miop*²⁰ a lui Eliad²¹ [sic!] — că personalul, munca noastră interioară nu va interesa [F₂ r.] decît mai tîrziu — și numai atunci dacă vom deveni personalități. Și toată dreptatea să fie de partea ta. Totuși eu am să-ți citesc și voi conta pe aprecierea ta sinceră — care s-a dovedit în totdeauna.

¹⁵ „Vremea”. Director: Vladimir Al. Donescu.

¹⁶ „Revista Liliputană”. Redactor: Nicolae Roșianu. Redacția și administrația: Str. 11 Iunie, 26, București. Nr. 1, noiembrie 1929.

¹⁷ I. Valerian, poet și prozator, Directorul revistei „Viața literară”, București, 1926—1938.

¹⁸ „Ultima oră”.

¹⁹ Vezi „Viața literară”, revistă de informație, critică literară și artistică, V, nr. 126, duminică 13 aprilie 1930. În aceeași publicație îi apare, în același an, și nuvela *Omul sau cîinele*. Rev. cit. nr. 132—133, 1 noiembrie 1930—ianuarie 1931.

²⁰ Autorul scrisorii citează inexact titlul unei proiectate cărți, rămasă în manuscris, *Romanul adolescentului miop*, cunoscută nouă din vol. I — *Amintiri* de Mircea Eliade.

²¹ Mircea Eliade.

Nou despre mine nimica: rugă și post, citit și scris.
Dacă întâlnești pe Dl. Polihroniade²³ anunță-l că aș voi să dau și eu ceva de Sf. Paști.
Sărutări tuturor.

Cu dragoste frățească
te sărută

Al. SAHIA

Răspunde-mi.

Îți alătur o scrisoare și pentru Dl. Valerian.

V

[Fără plic]

[Carte de vizită pe numele «Paul Daniel, redactor la *Vitrina literară*»].

[Șters cu creionul]

[Fără dată]

Iubite și frate Șuluțiu,

Pentru Hristos, se poate asemenea atitudine din partea ta. Jur!...

Că pentru a *mia* oară te caut și țin la telefon, la toate venirile mele. Rindurile tale au crescut
adânc în mine.

Te sărută de mii de ori

SAHIA

VI

[Carte postală]

[Adresa destinatarului]

D-lui Octav Șuluțiu. Asociația generală a Medicilor. Str. Izvor, nr. 14,
București VI.

M-tirea Cernica 6 Iunie 930

Dragă *Octave*,

M-am interesat mult relativ la petrecerea vacanței tale aici. După părerea mea și a stării lucrurilor în fapt — nu se poate. Ți[e] îți trebuie și un aer bun, o masă mai hrănitore²⁴ aici n-ai să găsești — Ba ceva Aer de baltă [sic!], țințari f. [oarte] mulți, mâncare un singur fel — de la cazanul M-tirii [,] pentru că seminarul nu-ți poate da masă. Am găsit în altă parte un loc f. bun pentru tine: la M-tirea Cheia. Este în munți și are una din priveliștile cele mai frumoase din țară. Eu am rugat un frate să scrie acolo unui părinte — și cu scrisoare de la noi — vei merge acolo unde vei fi primit admirabil.

²³ Mihai Polihroniade.

²⁴ Octav Șuluțiu era bolnav de plămîni.

Are să te coste, maxim 2 500—3 000 lunar. Vei avea o hrană trupească și sufletească bună — și *Romanul*²⁴ nu mai [sic!] așa se poate scrie — cel puțin după cîte te cunosc eu pe tine. M-tirea Cheia este în Jud. Prahova. — Este renumită prin pitorescul ei. Iartă-mă că nu ți-am mai scris. Sunt amărît mereu.

Te sărută cu toată dragostea de frate bun

AL. SAHIA

Atunci cînd ai să pleci mi te adresezi mie. Pînă atunci te voi întîlni eu. Luni sunt în București.

VII

[Pe un cupon de mandat postal]

[Adresa expeditorului]

Al. Sahia, *Vremea*²⁵, Str. Carol 10. Buc. I.

[Data poștei]

Brașov [7] August 931

Dragă *Jehelene*²⁶

Dă, te rog!, lui Șuluțiu această sumă. Este ceea ce pot face. La apariție²⁷ și restul pentru art[icolul] dat.

Vă sărută

SAHIA

VIII

[Pe un cupon de mandat postal]

[Adresa expeditorului]

Al. Sahia, „*Vremea*“, Str. Carol, nr. [10] Bucu[rești]
București 14 Aug. 931

[Data poștei]

Dragă *Șuluțule* [.]

Ți-am mai trimis 200 lei la Jebeleanu. I-ai primit? O veste tristă. Începînd de la Numărul viitor, „*Vremea*“²⁸ va apare numai într-o singură pagină. Și după mari discuții abia mi-au

²⁴ În 1935, la Editura *Vremea*, apare romanul *Ambigen* de Octav Șuluțiu. Credem însă că aici se fac referiri la un alt roman, rămas desigur în proiect. Cu un an înaintea epistolei de față, Șuluțiu semna în paginile ziarului „*Ultima oră*“ cîteva „fragmente“ din romanul *Lulu* (vezi „*Ultima oră*“, I, nr. 161 și 179, din 11 iulie și, respectiv, 1 august 1929).

²⁵ Începînd cu nr. 193, din 28 iunie 1931, Alexandru Sahia devine redactorul responsabil al „*Vremii literare*“; pagini dedicate artei și literaturii de publicația lui Vladimir Al. Donescu, cu apariție în anul al IV-lea de existență, „*Joiă și Duminică*“. Sahia prelua redactarea paginilor literare de la Camil Baltăzar, retras la 17 mai 1931 (vezi „*Vremea*“, IV, nr. 187).

²⁶ Eugen Jebeleanu, bun prieten cu Octav Șuluțiu.

²⁷ În „*Vremea*“, IV, 199, din 9 august 1931, Șuluțiu semnează cronică literară pe marginea volumului *Întoarcerea de pe front* de E. M. Remarque.

²⁸ Sahia se referă la „*Vremea literară*“, care, într-adevăr, în perioada respectivă, a apărut cu spațiul redus.

dat 800 lei de număr, din care 500 lei lui Cioculescu²⁹. Ce pot face? Acea[sta] numai pînă la Oct. Așa că su[nt] nevoit să nu-ți mai cer articole[le]³⁰ pentru că nu te p[ot] plăti.

Te sărută

[pe verso *Adresa expeditorului și semnătura*]

IX

[Pe un coupon de mandat p[ost]al]

[Adresa expeditorului]

Al. Sahia, „*Vremea*”, Carol 10, București

[Data p[ost]ei]

18 Aug. 1931

Dragă Șuluțiu [!]

Îți mai trimit încă 200 de lei.³¹ Rîndul trecut ți-am scris despre situația „*Vremei*”. Te rog răspunde-mi ce crezi. Comp[li]mente D-lui Elian³².

Te sărută

SAHIA³³

X

[Fără plic]

[Expedită prin bunăvoință de...]

[Adresa destinatarului]

D-lul Corpaci

D-lui Octav Șuluțiu, profesor,
Liceul de băieți Unirea, Focșani

Dragă Șuluțiu,

Îți scriu în pripă, avînd ocazie prin acest bun prieten al meu și cu care nădăjduiesc că vei deveni și tu după ce-l vei cunoaște.

²⁹ Șerban Cioculescu, titularul *Cronicii literare* a revistei.

³⁰ Totuși, în cursul lunii septembrie, Șuluțiu colaborează la „*Vremea*” cu următoarele articole: *Paul Zari-fopol — Încercări de precizie literară*, IV, 205, 20 septembrie 1931; *I. Agîrbiceanu — Biruința*, IV, 206, 27 septembrie 1931.

³¹ Pentru articolul *Crizele criticii românești*, în „*Vremea*”, IV, 200, 16 august 1931.

³² Alexandru Elian, cunoscut specialist în cultura neogreacă, prieten bun al lui Octav Șuluțiu, prin care l-a cunoscut pe Sahia. În arhiva Șuluțiu am găsit și următoarele rînduri ale lui Sahia către Al. Elian:

[Carte de vizită]:

Octav Șuluțiu [numele tăiat cu cerneală]
(cu aprobare aceasta)

[Pe verso] 3 August 1929 — Iubite Dle Elian, iartă-mă!

Nici de data aceasta nu pot veni, aceasta cred eu, îmi implică dreptul de a veni altă dată neinvitat.

Cu dragoste și iertăciuni

Sahia

³³ În cursul anului 1931, Al. Sahia a publicat în „*Vremea*” următoarele materiale: *Revistele și toamna* IV, 203, 6 septembrie; *Prietenia Iosif—Gârleanu*, IV, 204, 13 septembrie; *Despre Merit*, IV, 208, 11 octombrie; *De vorbă cu Dl Liviu Rebreanu*, interviu, IV, 213, 8 noiembrie; *Spovedanie pe străzi lăturalnice*. De vorbă cu Dl George Mihail Zamfirescu, IV, 215, 23 noiembrie (semnat: A. S.); *Isus la mîndăstire*, nuvelă, IV, 221, Crăciun 1931.

Iartă-mă că nu ți-am putut scrie pînă acum.
Am fost tare amărît. Era vorba să-ți trimit cărți, nu ți-am mai trimis.³⁴ Este vorba ca în curînd să facă cronica Pompiliu.³⁵

Se înțelege că eu aș fi dorit să o faci tu.
Aceasta avîndu-se în vedere prietenia, generația etc. Apoi pe el trebuie să-l plătesc cu 500. Îmi va rămîne și mie lunar pentru sbuciumul meu o mie și ceva de lei.

În sfîrșit eu voi căuta să am o explicație largă cu d. Donești³⁶ în ceea ce voi arăta și situația ta.

Te sărută

AL. SAHIA

12 Noemb. 931

XI

[Antet pe plic]

Vremea. Cea mai modernă ga[zetă]

Bucureș[ti]. Str. Carol 10.

[Adresa destinatarului]

D-lul Octav Șuluțiu, profesor, Liceul de băieți „Unirea”. Focșani.

[Antetul de pe plic există și pe hîrtia scrisorii]

[F₁r.]

București 27 Noembrie 931

Dragă Șuluțule,

Iartă-mă că pînă acum nu m-am învrednicit să-ți răspund așa cum ar fi cuvenit. Scrisorile mele pînă acum s-au rezumat la [sic!] la cele citeva rînduri înșirate pe marginea mandatului. Au fost însă atîtea cauze care nu m-au lăsat să scriu. Amărăla, amărăla — mare în care mă zbat. Îmi vorbești resemnat de schimbarea care s-a produs la „*Vremea*”. Pompiliu Constantinescu în locul tău. Toate eforturile mele de a nu se produce această [F₁v.] schimbare a fost zadarnică [sic!]. Ași fi dorit să fi [sic!] tu din toate punctele de vedere. În primul rînd te iubesc, ești tinăr. Pompiliu din ceea ce a dat n-are să mai poată da; tu fără îndoială vei fi criticul generației — ne leagă atîtea și atîtea.

În al doilea rînd ar mai fi și o altă cauză care cred că te va convinge: chestiunea materială. Pe tine te plăteam cu 200 — pe Pompiliu cu 500 lei. Vezi și tu ce situație. Ce mă fac? Din acești bani [F₂r.] mînc, locuiesc, mă îmbrac și mai trebuie să-mi vindec și o [...] ³⁷. Asta îmi trebuia mie? Peste sărăcia și iarna care vine îngrozitoare — Iată bucuria Crăciunului pe anul acesta: te rog însă fii discret [...] ³⁸. [F₂v.] Cred în discreția ta.

Deci, dragă Șuluțule, așa stau lucrurile. Tu ești cu mult mai fericit. Ai licența ta, liniștea ta, casa și masa asigurată. Lucrurile acestea pentru mine sunt mari probleme. Nu știu cînd și cum le voi rezolva.

Mai am să-ți achit ultimul articol. În curînd ai să primești [F₃r]. Nu ți-am trimis pînă acum deoarece de citeva numere n-am mai ridicat bani — în semn de grevă.

Tot degeaba, așa cum sunt de puțini trebuie să-i ridic. Deci nu fii [sic!] supărat pe tine

Te sărută frățeste al tău

AL. SAHIA

Răspunde-mi pe larg și în plic închis.

³⁴ Pentru a le recenza.

³⁵ Pompiliu Constantinescu.

³⁶ Vladimir Al. Donescu și Constantin A. Donescu, gazetari.

³⁷, ³⁸ Revelații cu caracter strict intim, eliminate de editor.

file de album

TUDOR ARGHEZI

În „Viața românească” nr. 5, din luna mai 1960 (număr închinat lui Tudor Arghezi la împlinirea a 80 de ani de viață), Eugen Barbu scria:

„Într-o zi de primăvară, cu vînt, un vînt care arunca liliacul din gardurile mahalalelor, ca pe niște valuri violete, amenințînd strada cu o devorare vegetală, am urcat însofit de un prieten dealul Mărțișor. La poarta mică de lemn, cu sonerie, au bătut multe mîini și scîrșitul ei primitor a fost auzit de multe urechi. Te întîmpina pe atunci un zîmbet de român cu cobilița uilată undeva pe aproape, și o mîină fierbîntă. Dulcele glas al poetului, cu dulcefuri și șiretenii te poștea pe o alee către marea de umbră a grădinii. [...] Amicul meu a scos cu insolență aparatul de fotografiat și în cinci minute a umplut grădina cu făcănitul drăciei cu peliculă, alungînd albinele. Au rămas din scurtul popas la Mărțișor opt sau zece bucăți de carton păstrate cu sfinșenie într-o pungă de hîrtie. Poetul e în cămașă cu mînecele suflecate și sub pielea antebrațului se vede o vîină zvicnind cu vigoare, o vîină cît un odgon trădînd o vitalitate bănuită de mult. Zimbește într-o fotografie, într-alta mîngîie o pisică neagră ca o loartă de Tanagra, iată-l aici încruntat puțin, fără să bage de seamă silința celui cu obiectiv în mîină. Părul cărunț, mustața de ollean și zîmbetul său îmi aduc aminte de acea după-amiază a nu știu cărui an”.

Anul și primăvara aceea bîntuiau de mirezme de liliac era 1954, iar omul cu obiectiv în mîină este cel care semnează aceste rînduri.

Pînă în acea după-amiază de primăvară trecusem de mai multe ori pragul paradisului vegetal de la casa cu turnuri din dealul Mărțișorului...

Prima dată, în luna iunie a anului 1940, Poetul împlinise 60 de ani și cîțiva tineri, printre care Mihai Dragomir și Cristian Sărbu, am făcut să apară sub steana grupării „Adonis”, o modestă plachetă de versuri, în care poetul era omagiat.

Și era tot așa o zi de lumină în acel început de iunie.

Ne-am oprit lângă o poartă pe care ne-a arătat-o un vecin.

De stîlpul ei atîrna un mîncer de care era legată o sîrmă. Celălalt capăt al sîrmei ducea departe în fundul alciei și mișca un clopot greu. Cîneva, cu aerul că oficiază un ritual sacru, a tras de mîncer.

Înotînd parcă printre zăvozii răzvrătiți s-a arătat venind spre poartă un domn scund cu ochelari și pe cap cu o fălărie de panama. Era în cămașă și în mîină avea un foarfece din acelea cu care se taie vița de vie și trandafirii. A descuiat poarta și parcă ne-a numărat cu privirea. La salutul nostru i-a sîchit lama unui zîmbet.

Ne-a poștit la o masă sub un vișin.

Casa, măestrul, pomii, stupii, cîinii, toate aminteau de atmosfera din paginile Cărții cu jucării. Din vreme în vreme, se auzea de pe undeva și glasul „măicuței” care îl aducea în casă pe Barutu.

Cînd am plecat, peste salcîmii Mărțișorului se rumenea păslaia galbenă a lunii.

L-am vizitat pe Tudor Arghezi de mai multe ori, fie înscîndu-l pe N. Crevedia, fie pe Traian Chelaru, fie pe Eugen Barbu. L-am vizitat, gustînd lumina grădinii și primăvara și vara și toamna. L-am văzut și la Spital, după o grea operație, prîvegheat de ochii buni ai dcamnei Paraschiva.

Ultima dată, am fost într-un pelerinaj trist care îl întorcea pe poet, Mărțișorului, și-l așeza acolo unde a vegheat aproape o jumătate de veac.

Ion Larian-FOȘTOLACHE

Împreună cu Eugen Barbu, în grădina de la Mărtisor.

T. Arghezi și Eugen Barbu în fața casei de la Mărtisor.

Eliazar Tondorescu Arghezi.

De obicei, felicitările se trimt cu o
înainte de termen. Noi ne permitem să
naugerăm, ca niște zăpăciți, felicitări
întrziate. Doi copii, unul pastă albă,
ne-au făcut să uităm până și data
mucericiilor tradiționale, care în 75 ani
de căsnicie mamei de astă dată au lips
din casa noastră.

Primiți oă rugăm, Stimată Doamnă Popovici
cu atât mai calde bune urări de ziua
mumelui DV., cu cât acestea se produc
după 24 de ore și oă rugăm să le primiți
cu aceleași sentimente ca și cum ar fi
sosit la timp.

Pararchiva și Ion Theodorovicu - Arghezi

Martie 1916.

Nr.

12768

Lei 250

Director: T. Arghesi

bilet:

le papagal

adică Lei nouă sute cincizeci

s'au primit dela A. Comandor

Pă. m. s. c. S. Arghesi pentru 1 abonament
dela anul 1

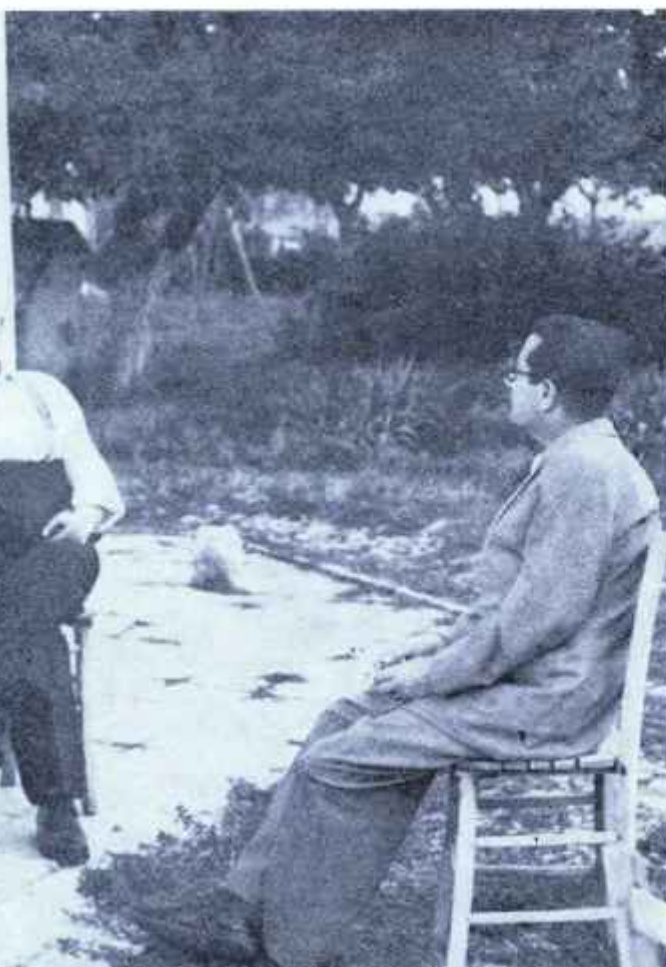
Director

Data 5 Iulie 1934

T. Arghesi

Chitanță emisă de Tudor Arghesi în „Bilet de papagal”.

Tudor Arghesi și N. Crovedia

UN MARE,
UN NEOBOSIT,
UN ÎNFLĂCĂRAT
PATRIOT

FRUNTAȘ ÎNTRE FRUNTAȘII SCRISULUI ROMÂNESC
în secolul trecut, VASILE ALECSANDRI a luat parte, cu scrisul și cu fapta, la toate actele istorice ale renașterii noastre naționale; revoluția de la 1848, pregătirea și înfăptuirea Unirii din 1859, războiul de independență al țării în 1875 — 1878.

Poet de multiplă inspirație, a cîntat: doinele și legendele, frumusețile naturii și ale muncilor de față, gloria străbună, vitejiile trecutului, de mai veche sau mai recentă dată și, mai presus de toate, a șlefuit, pentru nemurire, baladele noastre populare: Miorița, Kira Kiralina, Toma Alimoș, Curtea de Argeș, Constantin Brâncoveanu...

m-or troieni cu dra

VASILE A

150 de ani
de la
naștere

Prozator, a folosit, cu egală măiestrie, paleta romantică și incizia realistă, în povestiri, în relații diplomatice sau de călătorie și, nu mai puțin, în pitorescul jurnal al vastei sale corespondențe.

Fire generoasă, entuziast, devotat destinului mareș al țării sale, cu tot ce a gândit și a scris, Vasile Alecsandri s-a dovedit un mare, un neobosit, un înflăcărat patriot.

«Voi muri, sunt sigur, așa cum am trăit, lucrând pentru gloria și înflorirea României» — îi scria prietenului său C. Negri, și fraza îl caracterizează fără de greș.

PERPESSICIUS

Textul de mai sus a figurat ca epitaf la expoziția dedicată de Muzeul literaturii române memoriei lui Vasile Alecsandri, în anul 1965.

Rămas nepublicat, îl reproducem drept cea mai nimerită prefată la documentele prin care revista MANUSCRIPTUM omagiază împlinirea a 150 de ani de la nașterea marelui poet patriot.

duceri aminte...

CSANDRI

către Aristizza ROMANESCU, Nicolae LUCHIAN
și Pietro MEZZETTI

Astăzi, ideile lui Alecsandri privind viața teatrală reprezintă adevăruri demult consacrate. Rămân meritorii intuițiile bardului de la Mircești privind relația: autor-interpret-scenă-public și prețioasele sugestii asupra repertoriului dramatic românesc.

Scrisorile pe care le prezentăm ¹ mai jos — din colecțiile Muzeului Teatrului Național București — pun în valoare preocuparea permanentă a scriitorului de a impune pe scena noastră actori români, nesfiindu-se să-și exercite influența (pe care i-o oferea poziția de mare personalitate a timpului), bunăoară, în sprijinirea unui talent ca Aristizza Romanescu.

Pentru Alecsandri, dramaturgia a constituit totdeauna nu doar o problemă de creație, ci un univers continuu inedit pe care încearcă să-l cuprindă sub multiplele lui aspecte implicate de contextul cultural al epocii.

George FRANGA

I

Castel Peleş — Sinaia
8 Sept. 1886

Dragă Getta ²,

Îmi ceri un sfat și, deci, nu știu cum să concilies interesele d-tale cu ale teatrului.

Dorința mea și a tuturor persoanelor ce se gîndesc la înaintarea artei dramatice, este de a te vedea reintrată pe scena marelui Teatru, unde ai creat atîtea roluri importante și unde te așteaptă succese netăgăduite.

¹ Cercetînd corespondența publicată de Ilarie Chendi și E. Carcalechi, de Ioan Șt. Botez și de Marta Anineanu, putem lesne deduce că scrisorile pe care le publicăm completează cu date inedite, capitolul relațiilor epistolare ale lui Vasile Alecsandri cu actorii amintiți.

² Aristizza Romanescu a creat la premieră, rolul Getta din *Fîntîna Blanduziei*.

Dacă însă Comitetul, precum mă asigur, arată rea voință în privința d-tale, dacă unii din Societari fac intrigi pentru ca să te vadă depărtată din sinul lor, atunci nu-ți rămâne decât a primi propunerile ce ți s-au făcut de antreprenorii teatrului Bosel, și a aștepta timpuri mai favorabile.

Opera italiană, de va fi bună, va produce negreșit mari pagube Teatrului Național, căci Societatea Bucureșteană va prefera să audă miorlăind decât declamând; prin urmare ea va veni mult mai rar ca să asiste la reprezentațiile românești. Se poate dar întâmpla ca în prezența acelei stări de lucruri, Comitetul să aibă recurs la talentul d-tale pentru acoperirea deficitului ce se va produce în veniturile teatrului.

Oricum să fie, te sfătuiesc să nu rămii, deoparte în iarna aceasta, ci să joci chiar pe un teatru secundar pentru ca să fii neconținut în ochii publicului. *Loin des yeux, loin de cœur* zice francezul. Acest adevăr se aplică mai cu deosebire artiștilor.

Am făcut din partemi [sic!] tot ce mi-au fost cu puțință: am vorbit lui Cantacuzino, pe care l-am găsit foarte bine dispus; am scris lui G. Steriade, am însărcinat pe fratele său Alexandru să îndemne pe Comitet din partea mea ca să aplaneze toate dificultățile spre intervenirea reintrării d-tale la Teatrul Național. Mai mult nu pot face. [...]. Acum rămîne la înțelepciunea Comitetului de a urma conform interesului Teatrului.

Eu plec poimîine la Mircești, și nu mă voi întoarce la București decât pe la sfîrșitul lui septembrie. Fie că pînă atunci se vîd această afacere rezolvată cu mulțumirea ambelor părți.

Complimente afecțioase
V. ALECSANDRI

II

CĂTRE N. LUCHIAN

1857

(1857)

Mon cher Lukian³,

Je vous ai fait choix d'une soixantaine de pièces: drames et vaudevilles en un, deux et trois actes que je vous enverrai par la première occasion.

J'en chargerai M. Leonida Ghika ou Mr. Ortyer.

Vous trouverez dans cette collection de quoi vous défrayer pour tout l'hiver.

Je vous recommande particulièrement les farces de Labiche, ce sont les meilleurs: Les dames de Montemfriches ont eu beaucoup de succès.

Dragul meu Luchian³,

Ți-am ales șazeci de piese, drame și vodeviluri, într-un act, două și trei acte pe care ți le voi trimite cu prima ocazie.

Îl voi însărcina cu asta pe domnul Leonida Ghica sau pe domnul Ortyer.

Vei găsi în această colecție cu ce să-ți petreci toată iarna. Îți recomand în special farsele lui Labiche care sunt cele mai bune: *Damele de Montemfriches*, a avut foarte mare succes.

³ Nicolae Luchian (1821—1893) — actor, traducător și, în repetate rînduri, director al Teatrului Național din Iași; prieten cu Vasile Alecsandri.

En fait de drames, j'ai pris au hasard en me guidant sur les titres. Lisez Les aventures de Mèdiant, Les fils de l'aveugle, L'esprit du grand monde, Le secret du Cavalier.

Vous y trouverez peut-être quelques autres à votre convenance.

Ainsi bonne chance, travaillez ferme et faites vous couvrir d'applaudissement et de pluie d'or.

J'ai reçu votre lettre et j'ai été satisfait d'apprendre que vous avez complété votre troupe par quelques artistes de Bukarest. Pascaly a du talent, il vous sera d'une grande utilité pour monter certaines pièces de jeunes premières rôles.

Tout dépend maintenant de votre savoir faire et du tact que vous mettez dans le choix de pièces et dans la distribution des rôles.

Allez voir la personne en question et de ne parler de mon projet de rester l'hiver à l'étranger, qu'après qu'elle sera complètement soulagée et rétablie.

Préparez-la petit à petit en attendant et si elle a besoin de quelque chose, mettez-vous à sa disposition. Vous lui ferez plaisir.

Tout à vous
ALECSANDRI

rue de Rivoli 172

În ceea ce privește dramele, le-am ales la întâmplare, luîndu-mă după titluri. Citiți *Aventurile unui cerșetor*, *Fiii orbului*, *Spiritul în lumea mare*, *Secretul Cavalierului*.

Poate vei găsi și altele după gustul dumitale.

Îți urez noroc, lucrează serios și să ajungi a fi copleșit de aplauze și de o ploaie de bani.

Am primit scrisoarea dumitale și-am fost încântat aflînd că ți-ai completat trupa cu cîțiva artiști din București. Pascaly are talent, are să-ți fie de mare folos ca să monteze anumite piese cu roluri de june-prim.

Acum totul depinde de dibăcia dumitale și de tactul pe care-îl ai în alegerea pieselor și în distribuția rolurilor.

Du-te să vezi persoana aceea, dar să nu-i vorbești de planul meu de-a rămîne iarna în străinătate decît atunci cînd va fi complet înviorată și restabilă.

Așteptînd, pregătește-o încetul cu încetul și, dacă are nevoie de cîte ceva, caută să fii lîngă ea. Îi vei face plăcere.

Al dumitale cu totul,

ALECSANDRI

III

CĂTRE PIETRO MEZZETTI⁴

Mircești, 5 iuin 1878

Monsieur,

Je suis fort sensible à votre attention et je m'empresse de vous exprimer mes senti-

Domnule

Sînt foarte mișcat de gentila Dumneavoastră atenție și mă grăbesc să vă exprim

⁴ Pietro Mezzetti (1822—1894) — compozitor, profesor de pian, de canto, de teorie și de solfegiu la Conservatorul ieșean; dirijor, violonist și violist.

ments de gratitude pour l'envoi de votre composition.

Ma fille a exécuté sur le piano la musique adaptée sur les paroles de mon chant de la race latine, et autant que j'ai pu juger par cette exécution incomplète, votre composition m'a paru d'avoir un caractère de grandeur conforme à la nature du sujet. Elle est écrite dans un style ample, doit produire un grand effet en étant accentué par de voix puissantes avec accompagnement d'orchestre.

Recevez-en, Monsieur, mes sincères compliments et veuillez agréer avec remerciements, l'assurance de ma plus haute considération.

V. ALECSANDRI

IV

Mircești, 22 Juillet 1881

Monsieur,

Agréez mes remerciements pour l'hymne que vous avez eu la gracieuseté de m'envoyer et qui m'a beaucoup plu. Il est parfaitement adapté aux paroles et je suis certain qu'il produira un grand effet, étant chanté en chœur avec accompagnement d'orchestre complet.

Ces paroles ont été écrites sur la musique de l'hymne nationale exécuté par les bandes militaires et composé par Mr. Hubsch, du temps du prince Couza.

sentimentele mele de mulțumire pentru compoziția⁵ ce mi-ați trimis. Fiica mea⁶ a cîntat la pian muzica adaptată la cuvintele Cîntecului gînteii latine și, atît cît am putut să-mi dau seama după această interpretare incompletă, compoziția dumneavoastră mi s-a părut că are un caracter de măreție, potrivit naturii subiectului.

Este scrisă într-un stil amplu; trebuie să producă un mare efect, fiind subliniat de voci puternice, cu acompaniament de orchestră.

Primiți, vă rog, Domnule, sincerele mele complimente și mulțumiri, împreună cu asigurarea celei mai înalte considerațiuni.

V. ALECSANDRI

Mircești, 22 iulie 1881

Domnule,

Primiți mulțumirile mele pentru imnul⁷ pe care ați avut amabilitatea să mi-l trimiteți și care mi-a plăcut foarte mult. Este perfect adaptat cuvintelor și sînt sigur că el va produce un mare efect, fiind cîntat în cor cu acompaniamentul întregii orchestre.

Aceste cuvinte au fost scrise pe muzica imnului național, executat de fanfarele militare și compus de D. Hubsch⁸ în timpul prințului Cuza.

⁵ Este vorba de CANTICO DELLA GENTA LATINA, composto dall'Illustre poeta Sig. Basilio Alecsandri tradutto in versi italiani dal prof. Amedeo Weitzsacker posto in musica con accompagnamento di Pianoforte e dedicato all'Autore dal Maestro P. Mezzetti, Professore di Canto

⁶ Maria G. Bogdan, fiica lui Vasile Alecsandri, autoarea volumului *Autrefois et aujourd'hui*, București, 1929.

⁷ Credem că este vorba de imnul: Cîntec de fericire op. 16 pe versuri de V. Alecsandri, București, „Editura A. Gebauer” din volumul *Sei cantici rumeni*, messi in musica de P.[ietro] Mezzetti, imitando i tipi e i caratteri della musica nazionale rumena, București, „Editura Gebauer.”

⁸ Eduard Hubsch (1833—1894) compozitor și dirijor, violonist, inspector al muzicii armatei române.

Vous avez réussi, à votre tour, à exprimer parfaitement le caractère des divers strophes qui le composent.

Veuillez en agréer mes sincères compliments ainsi que l'assurance de ma haute considération.

V. ALECSANDRI

V

Mircești, 16 Sept. 1881

Monsieur,

Je vous vous[sic!] remercie pour la nouvelle composition musicale que vous avez eu la gracieusité de m'envoyer. Je regrette toutefois de ne pouvoir vous dire mon sentiment à mon égard, n'ayant personne à ma disposition qui sache me la faire apprécier. Ma fille est absente de Mircești et son piano reste muet, car pour ma part, hélas? je ne sais jouer d'aucun instrument.

Quoiqu'il en soit, Monsieur, je suis convaincu du mérite de votre œuvre, l'en juger par vos précédentes compositions, et je me propose, à la première occasion favorable de faire exécuter votre hymne afin d'en goûter l'harmonie autrement que par l'imagination.

Veuillez en attendant, Monsieur, agréer avec mes remerciements l'assurance de ma considération très distinguée.

V. ALECSANDRI

Ați reușit, la rîndul D-voastră, să exprimați perfect caracterul diferitelor strofe, care-l compun.

Primiți, vă rog, sincerele mele complimente, împreună cu asigurarea înaltei mele considerațiuni.

V. ALECSANDRI

Mircești, 16 Sept. 1881

Domnule

Vă mulțumesc pentru noua compoziție muzicală, pe care ați avut amabilitatea să mi-o trimiteți. Regret totodată că nu vă pot exprima părerea despre ea neavînd pe nimeni la îndemînă care să știe să mă facă s-o apreciez. Fiica mea nu e la Mircești și pianul ei e mut, căci, vai, în ce mă privește, nu știu să cînt la nici un instrument.

Orice ar fi, Domnule, eu sînt convins de calitățile compoziției Dumneavoastră, judecînd-o după cele precedente și-mi propun, la prima ocazie favorabilă, să-mi execute imnul, ca să-i gust armonia și altfel decît cu imaginația.

În așteptare, vă rog să primiți, Domnule, împreună cu mulțumirile mele, asigurarea considerației cele mai distinse

V. ALECSANDRI

VI

Mircești, 11 Fevr. 1882

Monsieur Mezzetti,

On vous a induit en erreur au sujet de mes projets. Contrairement à ce que vous avez entendu, je fais mes préparatifs pour aller à Bucarest, car je dois m'y trouver le 23 de ce mois, jour de l'ouverture de la session Académique. Ecrivez moi à l'hôtel Brofft dans une quinzaine de jours pour me rappeler votre affaire et je vous promet de m'en occuper avec un intérêt tout particulier.

Votre dévoué serviteur

V. ALECSANDRI

Mircești, 11 Fevr. 1882

Domnule Mezzetti,

Ați fost indus în eroare cu privire la proiectele mele. Contrar celor auzite, mă pregătesc să plec la București, fiindcă trebuie să fiu acolo la 23 ale lunii, ziua inaugurării sesiunii academice. Scrieți-mi la hotel Brofft cam peste 15 zile ca să-mi amintiți chestiunea dumneavoastră, iar eu vă promit să mă ocup cu un interes deosebit.

Al Dvs. devotat supus

V. ALECSANDRI

VII

Bucarest, 24 febr. 1882
Hotel Brofft

Monsieur Mezzetti,

J'ai été trouver Monsieur Braescu Costin au sénat et je lui ai parlé de votre affaire. Il m'a assuré qu'il avait terminé son rapport sur votre demande d'indigénat. Ce rapport vous est favorable. Le jour où il sera mis en discussion, je vous promet de prendre la parole pour le soutenir.

Votre très dévoué serviteur,

V. ALECSANDRI

București, 24 Februarie 1882
Hotel Brofft

Domnule Mezzetti,

Am întâlnit pe D-l Brăescu Costin⁹, la senat, și i-am vorbit despre chestiunea Dumneavoastră. El m-a asigurat că a terminat raportul său asupra cererii D-voastră pentru cetățenie. Acest raport vă este favorabil.

În ziua când va fi pus în discuție, vă promit să iau cuvântul ca să-l susțin.

Al dumneavoastră foarte devotat
servitor

V. ALECSANDRI

⁹ Senatorul ieșean, căruia P. Mezzetti i-a închinat bucata muzicală: *Melodia*, poesia del sig. P. Grigorio dedicata al Signor Costin Braescu senatore e commendatore Rumeno 1882, (v. fond P. Mezzetti, Muzeul Teatrului Național, București, ms. muzical nr. 1832, mapa Mezzetti).

Un «cînticel comic» al lui Vasile Alecsandri

În nici una din edițiile operei dramatice a lui Vasile Alecsandri «cînticelul comic» *La București*, n-a fost publicat sau semnalat.

În fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei și în cel al Muzeului Teatrului Național București, există textul autograf al acestei «săcuțe», cu unele mici diferențe.

Manuscrisul pe care-l reproducem mai jos, înregistrat sub nr. 13/1951 la Muzeul Teatrului Național, conține 4 file, iar cel aflat la Biblioteca Academiei (Nr. 2253), 6 file, ambele texte (18 × 22) fiind redactate pe jumătăți de coli ministeriale.

Coloționind cele două variante, am păstrat formele ortografice și ortopedice specifice autorului, transcriind între paranteze unghiulare toate corecturile sale, și indicind în note, orice diferențiere.

Monologul, scris imediat după Unirea Principatelor, satirizează unele carențe birocratice ale administrației timpului, ca și dorința de parvenire a celor pentru care Unirea însemnase doar o sursă de profituri.

«Cînticelul» de față completează astfel seria cunoscutelor vodeviluri ale lui Alecsandri certificînd, într-o altă perioadă de creație, aceeași candoare și înclinare spre exuberanță caracteristice spiritului său meridional nu o dată omagiat.

Acum, cînd sărbătorim, un veac și jumătate de la nașterea rapsodului de la Mîrcești, publicarea acestui monolog devine expresia elocventă a imaginii pe care ne-a lăsat-o Eminescu despre acel: «Veșnic tînăr și ferice/ veselul Alecsandri».

George FRANGA

LA BUCUREȘTI

*Cînticel comic*¹

(Teatrul înfățișează o piață a Bucureștilor*. Un impricinat de la Moldova vine trăgînd un geamantan după el).

Măi, măi, măi! că mare coclaură de oraș e Bucureștiul ăsta! ... De azi dimineață de cînd m-au adus păcatele în el, bat lela pe uliți ca să-mi găsească o gazdă! ... Toate hanurile ce poartă numele de oteluri sînt pline de arendași și de deputați! ... Numai unul îmi mai rămîne de cercetat, Concordia dar ce folos! — Nu pot să dau de el!

În zadar îmblu fără-încetare
De-a lung pe poduri, în sus și-n gios;
Nu aflu gazdă, și zeu! îmi pare
Că-s într-un haos... foarte glodios.

¹ Pe foaia de titlu, scrie: «*La București* / Cînticel comic/ de V. Alecsandri/ 186[4].»

² Pe manuscrisul Bibliotecii Academiei: «Teatrul înfățișează *plaja teatrului*.»

Despre Concordie-nțrebi pe-oricine
Dar chlp nu este să o găsești
Încît la urnă a crede [-]ți vine
Că nu[-] Concordie-n București!

Am trecut s-o caut pe la mașină
Ce soarbe apa prin guri de foc.
La Cișmigiu, mindră grădină
Care[-]ți cîrmește nasul din loc.

Pînă tot orașul, la dișanțata,
Am amblat numai de flori ce cuc;
Fost[-]am³ chiar pînă pe la Călmata...
Și-acum de trudă me simt năuc.

Cătînd tot hojma cameră bună
Am ajuns pînă la dealul-sfînt⁴,
Ș-am găsit una... da-n ea s-adună
Prea mulți de oaspeți ce cer cuvînt.

³ În ms. BARS: «am fost»

⁴ În ms. BARS, Vasile Alecsandri ortografează cuvintele cu litere mari: «Dealul Sfînt».

În sfârșit, nu sciu; ori în ce parte
 După Concordie-am alergat,
 Trudele mele au fost deșarte
 Căci peste dînsa încă n-am dat!⁶

*Am obosit, dar în calte am rămas pătruns de mul-
 jumire crezînd cît de mult e prețuit aici Românismul
 [...]»⁶ În București, vezi tot nume românești, de pildă:
 Romanovici, Romanoglu, Cafeneaua română, otel
 român, giurnal român, pasagiu român ... În calte ești
 sigur că te găsești în România [...]»⁷ Apropo de pasagiul
 român îmi aduc aminte de un cînticel francez care
 suna așa:*

*Dans cette ville où le passage
 Fait le bonheur du genre humain,
 Il est un célèbre passage
 Appelé [sic!] passage roumain*

*On y voit un grand étalage
 D'opinions et des couleurs
 On y remonte de frondeurs
 Et des princes de passage*

*Parfois ... un tel, bouillant de rage
 Y promène son front rêveur.
 C'est un Brutus, c'est un sauveur
 C'est un grand homme ... de passage.*

*Parfois aussi fille peu sage
 Y vient vers le déclin du jour
 Chercher là l'éternel amour
 Et trouve un amour... au passage*

*Enfin dans cette éminente cage,
 Ouverte au vent des passions
 Tout passe, amours, opinions,
 Comme des oiseaux de passage.*

⁶ Textul reproduș, cu alt corp de literă, între
 linii orizontale, lipsește din manuscrisul Muzeului
 Teatrului Național și s-a copiat după ms.BARSR,
 ff. 17^v — 22°.

⁷ Pasajele eliminate de editor sînt marcate prin
 paranteze drepte.

*De vreme ce pomenii de păsări trecătoare, trebuie
 se vă mulțumesc că m-am oprit în treacăt pe la mai
 multe cafinele vestite din București ca se mă mai
 odihnesc < și să mă recorez > și-n fiecare din ele și
 se beau apă de cea dulce de-a Dîmboviței... Știi ceea
 care cînd o bei odată nu te mai duci [...] am zărit cîte
 o masă înconjurată de oameni politici care puneau
 țara la cale, și alta ... înconjurată de paraponisiși...
 Pretutîndene am găsit public numeros amplexați pu-
 blici și alte lucruri publice, și prin urmare m-au încre-
 dințat că în București există ceea ce se numește viață
 publică:*

*Unii dintr-înșii cereau refrenul
 Reforme-n toate ca din topor,
 În procedură, în legi, în forme ...
 Chiar în regimul... reformator.*

*Alții, cu fața posomorită,
 Oînd mult jalnic, le respundea
 Că-n seara noastră nepregătită,
 Orice reformă e formă rea.*

*Zicînd că-n lume totul se schimbă
 Unii cu hapa cereau schimbări,
 În instituții, în școli, în limbă,
 În starea țării și-n... alte stări.*

*Alții atunci cu-nfiorare
 Schimbîndu-și fața, strigau mereu,
 Că din schimbare tot în schimbare
 Binele-adeșea se schimbă-n rău.*

*Unii contr-alții porniți de moarte,
 Vrînd se s-arate buni patrioși,
 Cu vorbe groase se luptau foarte
 Și-și dau poreclă de patrioși!*

*Dar unii și-alții se acordară
 Într-o uitire și într-un rost
 Că toate-ar merge bine în țară ...
 Dacă ar aprinde cîte un post!*

*Curios lucru! ... la Moldova cei mai mulți fug
 de slujbă ca de dracul, și aici dimpotrivă!? Dovadă*

că aice fiecare cetățean are ambiția de a servi patria!
de a aduce un concurs activ la pășirea neamului românesc
pe calea progresului! ... fiecare voesc să fie o roată
la carul statului ...! un car cu mul de roți! ... Cum
să nu meargă repede? ... Făcând aceste reflecții am
eșit din cafenea, și întrebând pe un trecător unde se
găsește Concordia, m-au dus prin o mulțime de ulițe,
pavăluite cu glod și de maldanuri împodobite cu bivoli
<și de rătăcâni> la o casă mare, poftindu[-]mă să
intru în ea. Intru ... și ce să văd! ... Sînt deodată
înconjurat de o mulțime <vre-o zece> oaspeți care
începeau pe rînd a mi se recomanda și a[-]mi face profesii
de credință ...

Unul îmi spune că[-]i tabachere
Plină, ticsită ..., de un tabac
Ce multor nasuri de-nalte sfere
Poate să vie curînd de hac.

< De cînd el nu mai e la putere *
El om cu geniu mare de stat! >

Altul în mină-i avînd o teacă⁹
Strigă că-l singur brav pe pămînt
Căci este gata resbolu să facă
Cu lumea-ntreagă... cu mori de vînt.

Altul pretinde că-n Românie
Soarele-Unirii el l-a aprins...!
Și cînd l-a vate[sic]¹⁰ se nu mai fle...
Sufală și-odată soarele-l stîns!...

Alții, în visuri de înălțare
Se plîng de-o parte cu ah și vah,
Că mor și sufer de-o boală mare,
Că tronul ferii le stă-n stomah!

* Ms. BARS.R.:

„Altul se plînge că țara pierce
<Că în loc, în țară, care a stat>
Că tot progresul pe loc a stat
De cînd el nu mai e la putere,
El om de geniu și om de stat!

⁹ În ms. BARS.R.: <„Altul în mîna-i cu o pană
scacă”>

¹⁰ bate

De-atîtea vorbe cam ... destrămate
Mă spăimintasem, eram năuc.
Nebuni în față[-]mi, nebuni la spate...
Unde intrasem?... la Balamuc!

(N. B. La sfîrșitul cupletului, înăeroasă, Un glas¹¹ între
cuvine strigă: Cîne[-]i acolo?)

Om bun; Moldova [,] din țeara de sus; de cel cu
Unirea! (către public) Am cîntat și giucat hora Unirei,
și acum me îndulcesc de rodurile ei. Vă rog să giudecați
însuși [sic] fără părtinire. Pentru o simplă reclamație
în contra Prefectului nostru, și pentru un proces de
nimica la curtea de Casație am cheltuit cu drumul sume-
denle de bani, ne-am sprevălit de trei ori; mi-am frînt
o coastă la o costisă, m-am înecat pe giumătate în
Buzeu, și în sfîrșit agiungînd după șapte zile la București
ca să-mi cer dreptate eată[-]me[-]s încă pe pave,
fără adăpost și silit poate de a petrece noaptea pe
plață... Ce să fac? Am intrat în horă, trebuie se gioc,
însă nu me pot opri de a zice:

Unirea-i sfîntă, nu am ce spune
Dar cînd e treaba să te pornești
Pentru-o nimică la București...
Me-nchin, măi vere, cu plecăciune.

Unirea-i bună, nu am ce spune,
Dar cînd e drumul greu și glodos
Și te spreval de-ți rupe-un os?...
Me-nchin, măi vere, cu plecăciune.

Unirea-i dulce, nu am ce spune,
Dar cînd Buzeu! trebul să-l treci
Și chiar la malul [-]l se te îneci?
Me-nchin, măi vere, cu plecăciune.

Cu toate însă cîte le-aș spune
Unirea-i sfîntă, și o slăvesc
Ca pe un lucru Dumnezeuesc!...
<Deci me-nchin dară cu plecăciune!>

Și-l dau adîncă închinăciune.¹²

(Se închină și ea)

¹¹ În ms. BARS.R.: „Un păzitor de noapte strigă:”

¹² Ms. BARS.R. rîndul final al strofei, schimbat:
„Și-i voi da vecinic închinăciune!”

O prietenie literară:

Ramiro ORTIZ— I. E. TOROUȚIU

Ramiro Ortiz

Pornit întru identificarea corespondenței lui Ramiro Ortiz, atât în bibliotecile publice românești, cât și în arhivele particulare ale foștilor săi studenți, am descoperit următoarele documente: către Bogdan-Duică (o scrisoare), lui Ovid Densușianu (șase epistole), către Mihalache Dragomirescu (o singură scrisoare) — toate aflate la secția de manuscrise a Academiei R.S.R. Părintele Gh. N. Dumitrescu-Bistrița (directorul revistei „Izvoarașul” ne-a trimis prin poștă cinci epistole; doamna profesoară Nina Façon, după trierea corespondenței sale cu Ramiro Ortiz, ne-a încredințat spre studiere o sută de scrisori; de la scriitoarea Mia Frollo au rămas șase epistole ortiziene (depușe la Biblioteca Academiei); tot la secția de manuscrise a acestei Biblioteci am mai găsit: trei scrisori adresate filozofului Ion Petrovici; patru — romanțierului Liviu Rebreanu. La Muzeul literaturii române am aflat o scrisoare adresată lui Claudiu Isopescu și alta lui Octav Minar. Dintre foștii studenți ai profesorului italian, doamna profesoară Irina Singer mi-a încredințat o scrisoare, iar profesorii C. N. Negoită și Titus Pirvulescu (amindoi foști editori ai unor cursuri ale

lui Ramiro Ortiz), câte două scrisori fiecare. Din corespondența primită de profesorul italian de la scriitorii români am aflat la Muzeul literaturii române: cincisprezece scrisori de la I. E. Torouțiu, una de la Ion Bianu (la Academia Republicii Socialiste România), și o adresă a decanului D. Gusti (găsită la catedra de limba și de literatura italiană). Tuturor colegilor, în frunte cu doamna profesoară Nina Façon, care-au avut bunăvoința de a-mi încredința scrisori particulare, cât și bibliotecarilor, care s-au străduit să descopere epistole ortiziene în rafturile depozitelor lor, așa

cum a făcut doamna Marta Anineanu — le aduc, și cu această ocazie, viile mele mulțumiri.

De astă dată, din corespondența lui Ramiro Ortiz, voi prezenta cele 17 scrisori adresate lui I. E. Torouțiu, completate cu unele fragmente din cele 18 epistole ale editorului seriei de *Studii și documente literare*. Ca orice corespondență, și acest mic *Epistolar* lămurește multe date de istorie literară și de istorie contemporană și, în primul rând, vine să contureze mai precis portretele celor doi istorici literari: Ramiro Ortiz și I. E. Torouțiu, pe care — așa cum preciza directorul „*Convorbirilor literare*”, într-o însemnare din anul 1937 — li apropia o prietenie de peste 20 de ani.¹

¹ Poate că pentru cei mai tineri ar fi utile și unele date bio-bibliografice asupra celor doi corespondenți: pentru Ramiro Ortiz nu ne vom adresa nici studiului lui Carlo Tagliavini, din 1948, nici *Profilului...* datorat doamnei Rosa del Conte, apărut în 1967, nici portretului lovinescian din *Memoriile* acestuia, nici informațiilor din articolele lui C. N. Negoită (din „*Almanahul literar*” 1969 și, respectiv, din „*Contemporanul*” nici profesoarei Nina Façon (necrologul din ziarul „*Semnalul*”, din 1947), ci vom spiciu din datele, cite însoțesc scrisoarea (din 16 noiembrie 1913) lui Iancu Bogdan către Nicolae Iorga, din volumul al VII-lea de *Studii și documente literare*, editat de I. E. Torouțiu.

Ramiro Ortiz s-a născut la Chieti, în Abruzzi, la 1 iulie 1879, a studiat în orașul natal și apoi la Neapole, unde a avut profesori pe Bonaventura Zumbini și pe Francesco d'Ovidio; în 1903 obține o bursă de perfecționare la Florența, unde studiază cu Guido Mazzoni, cu Pio Rajna și cu E. G. Parodi; apoi, timp de 6 ani, a fost profesor la liceele din Lucera, din Salerno și din Neapole; în 1909, Pio Rajna — la cererea lui Ion Bianu — l-a recomandat a-i recomanda un tânăr profesor cu aptitudini științifice și cultură universitară, pentru catedra de literatură italiană de la Facultatea de Litere din București — îl indică pe Ramiro Ortiz.

Numit conferențiar în 1909, el începe cursurile numai cu 2 studenți și reușește ca, de la catedră, prin articole de specialitate și prin volume de istorie literară, să facă literatura italiană cunoscută în țara noastră, iar, din 1933, anul plecării sale la Universitatea din Padova, să militeze pentru cunoașterea literaturii române în Italia. Dacă n-am aminti decât trei din contribuțiile profesorului italian — și anume monumentală ediție a *Divinei Comedii*, tradusă de George Coșbuc, precedată de amplul său studiu, *Dante și timpul său*, apoi *Per la storia della cultura italiana in Romania* și, în fine, traducerea *Poeziilor* lui Eminescu în limba italiană — și numele lui Ramiro Ortiz ar merita să fie cunoscut de toți intelectualii români. Dacă am mai adăuga faptul că lucrările sale (I. E. Torouțiu, în amintita notă bio-bibliografică, menționa 101 scrieri, iar Carlo Tagliavini, într-un adaos de *Pubblicazioni* la studiul său închinat lui Ramiro Ortiz, afla peste 215 titluri) abundă în amănunte literare și că sînt scrise într-un stil artistic, precum și adevărul că toți italieniștii români, în frunte cu G. Călinescu și cu Al. Popescu-Telega au fost studenții săi, de care s-a apropiat cu dragoste frățească și pe care i-a îndrumat în primele lor încercări de critică comparată, deschizindu-le larg porțile revistei „*Roma*”, pe care a condus-o cu mare aplicație, li vom fi întregit portretul și vom fi schițat câteva din meritele lui în istoria literară.

Celălalt corespondent, I. E. Torouțiu, mai puțin cunoscut tinerelor generații, se va prezenta singur. Într-unul din cele șase registre achiziționate de Muzeul literaturii române, de la descendenții săi, registre în care Torouțiu își transcria corespondența expediată — și scrisorile dintre anii 1936—1939 sînt, bine înțeles, departe de a reprezenta totalitatea corespondenței sale — găsim o emoționantă autobiografie: ea figurează în epistola din 8 martie 1937, adresată istoricului polonez Emil Biedrzycki și din ea vom spiciu câteva aspecte mai semnificative. «Pe cînd mamă-mea — serie Torouțiu — se înapoia de la prășit porumbi [...] în ziua de 17 iunie 1888 m-a născut în drum spre casă, în pădure sub un brădișor [...]. Și în ziua aceea a urmat apoi o groznică furtună, așa încît dacă niște pascători de vite de pe toloaca sătească n-ar fi dat alarma în sat s-o ridice pe lelea Catina din pădure cu băiatul ei, probabil ar fi fost înecată de potop [...]. Așa dar, un sălbatec, un animal de pădure, născut în pădure, pe timpul unei mari furtuni, elemente care mi-au caracterizat toată viața de aproape 50 de ani: sălbatec, furtunos, inadaptabil [...]. După terminarea anului I de cursuri universitare, profesorul meu, dr. Mathias Friedwagner, la recomandarea lui Sextil Pușcariu, și el profesor al meu, m-a luat cu dînsul la Frankfurt pe

Ramiro Ortiz mărturisește în toate epistolele (cite ne-au parvenit) începând cu aceea din anul 1932, prietenia ce-l leagă de Torouțiu: «Contez pe vechea și buna d-tale prietenie (ne cunoaștem cam de mult și între noi a fost întotdeauna cel mai desăvârșit acord»² îi scria în 1935, iar peste doi ani, după ce primise 6 volume din *Studii și documente literare* (volumele I—V și VII) și 3 exemplare din *Pagini de istorie și critică literară*, își exprimă admirația față de editor: «Dumneavoastră nu sunteți numai un harnic editor, dar și un profesor, un cercetător și mai ales un bucovinean de treabă și de inimă și înțelegeți că puțința ca o carte să fie consultată aci, de studenții acestei Universități, unde, eu și colegul meu Tagliavini, ne străduim să aprindem un focar de cultură românească, merită sacrificiul unui exemplar»³. Din aceleași sentimente de amicitie literară, ca și din dărnicia lui Torouțiu, trimiterile de cărți, seturi în valoare de cîte 100.000 lei fiecare, iau drumul Seminarului de limbă și de literatură română, iar scrisorile lui Ramiro Ortiz sunt pline de grațitudine, pentru gestul prietenului român. Ca o mostră a acestei sollicitudini, vom menționa, atît scri-soarea din 12 iulie 1937, pe care editorul român o adresează Rectorului Universității din Padova, cît și pe aceea din 28 iulie (a aceluiași an), trimisă lui Ramiro Ortiz. În amîndouă amintea despre o donație de cărți pentru biblioteca Universității. Pentru frumusețea scrisorii și pentru elogiile aduse, pe bună dreptate, profesorului de la Padova, vom cita epistola din 12 iulie 1937:

«Magnificența Voastră,
Ilustre Domnule Rector,

Cu prilejul călătoriei noastre în Italia, din primăvara anului curent, am avut marea fericire să vizităm, între alții, și pe bunii noștri prieteni, doamna și domnul profesor Ramiro Ortiz. Titularul catedrei de filologie modernă, cu binecunoscuta domniei-sale amabilitate ne-a condus și prin celebra Universitate Regală din Padova, arătîndu-ne vestigiile străduințelor de secole ale iluștrilor dascăli italieni, pentru a pregăti o omenire mai bună, mai înțeleghătoare, mai aproape de Dumnezeu, prin cultul frumosului și prin

Main, unde fusese chemat. Acolo am stat pînă în preajma războiului, lucrînd ca asistent de seminar și ținînd cursuri de limbă română. Mă pregăteam pentru o catedră universitară. Aveam o situație strălucită... Războiul a distrus (însă) totul [...]. Mai tîrziu m-am avîntat într-o nouă luptă la București, profesor de liceu, apoi într-un grajd, la 1923, am deschis o mică tipografie. Călcasem cu dreptul [...]. Azi nu mai sunt nici profesor, n-am fost niciodată doctor, n-am purtat nici un titlu, iar dacă anul trecut Academia Română m-a ales membru corespondent, a făcut-o dintr-o oarecare jenă și răspundere în fața istoriei. I. Al. Brătescu-Voinești a și spus în ședința, în care am fost ales: „dacă trăia Maiorescu, Torouțiu ar fi fost membru activ, de la al II-lea volum din *Studii și documente literare*”. Asupra colecției s-au scris pînă acum peste 300 de articole și dări de seamă. Problema vieții mele e să termin monografia *Goethe*, la care lucrez de peste 20 de ani. Despre colecția *Studii și documente literare* nici nu mai vorbesc. În anul acesta vor apare 3 volume, la anul — trei, și cu acestea îmi voi fi îndeplinit jurația de a da 12 volume. Va rămîne însă calea deschisă, pentru a se continua, de mine, de alții, de Dumnezeu știe cine.» (M. L. R., 11737 — registrul nr. V).

Aceștia sînt cei doi corespondenți, din ale căror scrisori vom căuta să desprindem cîteva date de istorie literară și de biografie personală.

² B.A.R.S.R., fondul I. E. Torouțiu, cota $\frac{S\ 30\ (4)}{XXXVIII.}$.

³ *Idem*, cota $\frac{S\ 30\ (8)}{XXXVIII.}$.

progresul științei. Am observat atunci că osteneala domnului profesor Ramiro Ortiz de a face ca limba și literatura română să se predea corespunzător trebuie să se lovească de o mare dificultate și anume aceea a lipsei cărților românești curente, ediții ale scriitorilor noștri, precum și istorii ale literaturii și limbii românești.

Pentru a umple acest gol, din marea noastră dragoste ce avem pentru scumpa noastră Italie, precum și din sentimentele noastre patriotice și naționale, vă rugăm respectuos să primiți o donație de cărți în sumă de 100.000 (una sută mii lei) pentru biblioteca Universității Regale din Padova. Totodată, vă rugăm să binevoiți a permite ca împreună cu domnul profesor Ramiro Ortiz să stabilim lista cărților, pe care urmează să i le trimitem până la concurența sumei indicate »⁴

La aceste donații și la aceste gesturi de prietenie, Ramiro Ortiz mulțumește aproape în fiecare scrisoare. Astfel, la 6 august 1937, drept răspuns la scrisorile amintite, autorul *Renasterii la Florența*, spunea: « Astăzi am vorbit cu domnul Rector al Universității, care, firește, e încântat de dărnicia dvs., și vă va răspunde curînd. Întîrzierea a fost pricinuită de faptul că, neînțelegînd limba română, d-sa a așteptat întoarcerea mea la Padova de la Roma, unde am fost ca președinte al unei comisii de maturitate clasică (bacalaureat) ». ⁵ Iar mai tîrziu, după o nouă donație de cărți, în valoare tot de o sută de mii lei, Ramiro Ortiz scria, la 8 iunie 1941: « Vă mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea dvs. așa de amabilă pentru mine. Cărțile n-au sosit încă și ne-ar trebui o listă a celor predate de Ministerul Propagandei, ca să putem face controlul. Cit despre denumiri pe care ați dori să o aibă donațiunea dvs., de „Biblioteca Ramiro Ortiz“, firește că eu n-aș avea nimic contra, dar cred că mai bine ar fi ca să fie numită „Donatiunea I. E. Torouțiu“, constituind o secție aparte de biblioteca Seminarului de filologie modernă. Fiecare volum din această donație va avea imprimată ștampila „Donazione I. E. Torouțiu“ ». ⁶

Tot din prietenie pentru profesorul italian, I. E. Torouțiu ia apărarea lui Ramiro Ortiz, atunci cînd acesta este brutal atacat de ziarul „*Porunca Vremii*“, pentru fictive motive rasiale. În scrisoarea adresată la 20 septembrie 1937, directorului acestei foi, epistolă purtînd subtitlul « Faptă foarte urîtă », editorul român, după ce amintește excursia sa în Italia, în care autorul volumului *Fortuna labilis* l-a călăuzit prin « cetatea culturii care este Padova » trece la elogiarea activității lui Ramiro Ortiz: « Sala seminarului de filologie română — continuă Torouțiu — în care profesorul își ține cursurile, este împodobită cu covoare și cusături românești. Lecțiile de istoria limbii și literaturii române, pe care le-a ținut anul trecut în fața a sute de studenți și pe care le-am primit litografiate ne mărturisesc că avem în persoana sa un neprețuit element de legătură între țara noastră și Italia. Serviciile ce ni le aduce prin căldura cu care ne înfățișează, și cordialitatea verbului său în diferite conferințe, cum a fost cea din Veneția, din primăvara trecută, nu pot găsi echivalentul grațitudinii ce o datorează patria noastră acestui ambasador al culturii noastre ». ⁷ Trecînd apoi

⁴ M.L.R. 11738 — registrul VI

⁵ B.A.R.S.R., fond. cit., cota $\frac{S\ 30\ (9)}{XXXVIII}$.

⁶ *Idem*, cota $\frac{S\ 30\ (16)}{XXXVIII}$.

⁷ M.L.R. 11738 — registrul V + adaos.

la nedemnul atac îndreptat împotriva acestui mare istoric literar, I. E. Torouțiu deplunge actul în sine și conchide: «Unde este onestitatea scriitorului aceluia urit atac de ieri, care se ascunde sub anonim și-și dă seama cât rău a făcut lovind într-un mare filoromân cum este Ramiro Ortiz? Dacă se îndepărtează atât de brutal și cu afirmații atât de mincinoase de oameni, care ne susțin interesele în străinătate, atunci s-ar părea că ar fi un blestem pe capul acestui popor ca cei ce sînt chemați să-i croiască drumul spre un viitor mai înalt, să-i sape groapa». ⁸ La această luare de poziție, ca și la scrisorile lui I. E. Torouțiu pline de regrete pentru atacul ziarului susamintit, profesorul italian răspunde, la 26 octombrie, următoarele: «Nu ți-am scris pînă acum fiindcă am fost foarte ocupat cu examenele. Nu citisem atacul din „*Porunca Vremii*”, al cărui ton prea exasperat și lipsit de bună creștere m-a împiedicat să-l citesc chiar din ziua primirii. De pus în seminarul de română nici vorbă că nu-l pot pune. N-am dreptul să jignesc studenții mei de altă religie și pe urmă mi se pare că nici n-aș face o reclamă bună României». ⁹ Atît profesorul italian, cît și istoricul literar român au o atitudine plină de demnitate și de iubire de oameni, în această tristă tentativă de atac.

În alte scrisori, Ramiro Ortiz soliciita prietenului român urgentarea — în numele amicitiei — editării unor cărți și broșuri. La 11 decembrie 1935, interesîndu-se de soarta volumului antologic *Manualetto rumeno* (carte despre care amintește și în multe scrisori adresate doamnei profesoare Nina Façon), preciza, între altele: «Contez pe d-ta ca *Manualetto rumeno* să iasă la lumină cît mai curînd. Nu știu ce să fac cu numărul exemplarelor, fiindcă materia ce o predau aici (*Lingue e letterature neolatine*) a devenit acum obligatorie și voi avea mulți studenți. Eu aș tipări vreo mie de exemplare, dar numai în cazul cînd d-ta ai fi așa de bun să le ții în depozit pînă cînd (și nu poate întîrzia mult) faimoasele sancțiuni nu vor fi ridicate și cu ele împreună dispozițiile vamale italiene împotriva produselor statelor sancționate. Prima parte a *Manualetto*-ului e gata pentru tipar, dar eu aș avea nevoie cît mai repede și de a doua, care conține textele și glosarul. Te rog, foarte mult, iubite prietene, să faci ce poți ca să pot avea cîteva exemplare trimise prin poștă, sub bandă, pentru 10-15 ianuarie, cel mai tîrziu. Știu că pot conta pe bunăvoința d-tale și sunt convins că bunăvoința face posibil orice lucru». ¹⁰

Iar mai tîrziu, cînd boala începuse să-și anunțe apropierea, îi cerea aceluiași I. E. Torouțiu vești despre cele două extrase ale sale din „*Convorbiri literare*” și din *Mélanges Charles Drouhet*, «despre care nu mai știu nimic, cu toate că nu de mult amîndouă volumele s-au publicat. Nici odată n-am dorit ca extrasele să fie gratuite, dar cred că cu cheltuiala mea aș avea drept la ele. Iertați-mi această grabă, dar n-aș vrea ca să se întîmple cu mine ceea ce s-a întîmplat lui Drouhet, care a murit fără să poată vedea volumul publicat în cinstea lui. Am fost, precum știți, foarte bolnav și aș dori să am înainte de a muri plăcerea de a vedea aceste extrase. Noi, bieții oameni

⁸ *Ibidem*.

⁹ B.A.R.S.R., fond, cit., cota $\frac{S\ 30\ (11)}{XXXVIII}$.

¹⁰ *Idem*, fond. cit., cota $\frac{S\ 30\ (4)}{XXXVIII}$.

de studiu, nu avem decît aceste mici satisfacții și eu mă simt umilit să nu pot trimite ceva de al meu în schimbul publicațiilor ce primesc de la colegii mei. Vă rog deci să-mi trimiteți extrasele chiar cu cheltuiala mea». ¹¹

Forțat de împrejurări nu prea plăcute să părăsească după 24 de ani România, Ramiro Ortiz a suferit mult; dorul de a revedea pămîntul românesc, de a-și revedea prietenii, și îndeosebi foștii studenți, i-au tulburat momentele de răgaz din țara sa de baștină. Tristețea pentru ingratitudea unui atare gest — îndepărtarea sa de la catedra pe care o înființase — transpare atît în scrisorile adresate lui I. E. Torouțiu, cit și în acelea trimise fostelor sale studenți și colaboratoare: doamna profesoară Nina Façon și poeta Mia Frollo. În scrisoarea din 6 august 1937, Ortiz amintea lui Torouțiu două exemple de greșită propagandă culturală în România. Unei studente de a domniei-sale, care pregătea o teză de doctorat despre *Teatrul lui Delavrancea* și care ceruse din țară trilogia dramatică a autorului lui *Hagi-Tudose*, i s-a răspuns că « date fiind împrejurările actuale, nu e posibil de a trimite cărți în Italia »; al doilea exemplu de falsă propagandă culturală era unul de ordin personal: « Domnul Tagliavini — continuă Ortiz — care a fost numai patru ani în Ungaria a fost chemat la Universitatea din Debrecin să facă un curs, pe cînd eu care am fost în România 24 de ani n-am fost invitat nici măcar la „Universitatea latină“ din Brașov, unde s-a dus un oarecare Siciliani, profesor de franceză la Institutul superior de comerț din Veneția, numai fiindcă e prieten cu un profesor francez de acolo ». ¹²

Prompt, prietenul român, răspunde la 17 august și caută să limpezească lucrurile: după ce elogiază din nou activitatea lui Ramiro Ortiz în România, prin fraze ca următoarea « aș vrea să vă incredintez că în România ați lăsat urme neșterse, care vor fi bine fixate în istoria culturii și științei noastre », corespondentul continuă: « Deaceia, departe de dvs., gîndul că prin neinvitarea la cursurile din Brașov, vi s-ar fi adus vreo jignire. Mai curînd cred că oamenii de acolo n-au îndrăznit. În tot cazul, dacă doriți, pentru vara viitoare puteți ține la Văleni și de acolo să treceți și la Brașov. Aștept răspuns în această privință, căci oriunde cuvîntul dvs., cald, țîșnit din adîncul sentimentului latin și susținut cu aparatul științific, care copleșește de multe ori chiar posibilitățile de a le pătrunde și reține, chiar ale celui mai inițiat în materie, acel cuvînt este totdeauna ascultat, tocmai fiindcă este și instructiv și animator ». ¹³

Exilatul Ramiro Ortiz, cum se socotea acest mare filoromân, căuta să se inconjoare de o atmosferă cit mai veridică românească, să citească cit mai multă literatură românească și să asculte emisiunile posturilor românești. În scrisoarea din 8 iunie 1941, profesorul italian mărturisea corespondentului român: « Noi am urmărit întotdeauna cu durere nespuse evenimentele dureroase ce au bîntuit România și am urmărit la radio evenimentele mai bune ce au urmat după atîtea nenorociri naturale și politice. De cîțva timp însă nu mai reușim să prindem radio București, mai ales de la orele 21 la 22, cînd [emisiunea] e deranjată de un sunet supărător, care nu face posibilă înțelegerea cuvîntelor. Îmi pare rău, fiindcă e tocmai ora culturală, la care am

¹¹ *Idem, fond. cit.*, cota $\frac{S\ 30\ (14)}{XXXVIII}$.

¹² *Idem, fond. cit.*, cota $\frac{S\ 30\ (9)}{XXXVIII}$.

¹³ M.L.R., 11738 — registrul VI.

auzit conferințe foarte interesante [ținute] de domnii: Motru, Petrovici, Pillat și alți prieteni, al căror glas bine cunoscut îmi amintea atâtea lucruri plăcute din vremea cind eram în România ». ¹⁴

Anii trec și în scrisoarea din Roma, datată 14 martie 1940, singura redactată în limba italiană, cu motivarea finală: « nu vă mirați de această epistolă scrisă în italiană, fiindcă știu că de acum înțelegeți limba noastră perfect și pentru că nu am aici mașina mea de scris cu litere românești », Ramiro Ortiz anunța lui I. E. Torouțiu cauza întârzierii răspunsului: « Cum ți-ai putut închipui că m-am supărat pe dumneata, cind am atâtea motive de dragoste și de grațitudine? Dacă nu ți-am scris de cîtăva vreme este că am fost grav bolnav, încît ai mei m-au și împărțit ». ¹⁵

Iar în ultima scrisoare a profesorului italian adresată editorului român, dintre cele cite se află la Biblioteca Academiei R.S.R., scrisoare din 13 octombrie 1946, deci cu puțin timp înaintea sfârșitului, aflăm aceste rinduri, triste ca un final de elegie: « Am trecut pericolele războiului și am avut Padova rău bombardată și stricată din pricina războiului, mai ales biserica „degli Eremitani“, care e ruinată cu totul. Scriu rău la mașina, care nu mai merge bine și s-a stricat și dinsa și eu nu mai pot să scriu ca odată cind eram tinăr și sănătos. Am 66 de ani, d-le Torouțiu, și le simt toată povara ». ¹⁶

Dacă vom fi reușit să extragem din epistolele schimbate între cei doi intelectuali cîteva din esențele lor literare atunci vom putea subscrie și noi la formula unui istoric literar român, care prezenta un volum de scrisori, editat de poetul Camil Baltazar, în următorii termeni: « Izvor de nepuizabilă abundență în reconstruirea vibrantă a existenței unui scriitor, corespondența este, dintre cite documente pot sluji la resuscitarea unei umbre, poate cel mai bogat în semnificații, cel mai elocvent, pentru că e smuls cu rădăcini cu tot din inima scriitorului, sau, cu frumoasa definiție a lui Camil Baltazar însuși, scrisorile sînt documente, „fișe psihologice“, de vreme ce se integrează în fișierul istoriei literare ».

Dumitru D. PANAITESCU

¹⁴ B.A.R.S.R., fond. cit., cota $\frac{S\ 30\ (16)}{XXXVIII}$.

¹⁵ Idem, fond. cit., cota $\frac{S\ 30\ (12)}{XXXVIII}$.

¹⁶ Idem, fond. cit., cota $\frac{S\ 30\ (17)}{XXXVIII}$.

Paul VALÉRY

corespondență cu
George OPRESCU

George Oprescu a avut ocazia să-l cunoască pe Paul Valéry și să se împrietenească cu el, pe timpul când activau împreună la Liga națiunilor, la Comisia Internațională de Cooperație Intelectuală, acolo unde viitorul profesor de istoria artei de la Universitatea din București, a funcționat ca secretar în perioada 1923—1930. La Geneva, Paris, Roma, s-a stabilit între omul de artă și colecționarul miilor de gravuri și litografii franceze, și poetul și intelectualul de glorie mondială, Paul Valéry, căutătorul de absolut prin stările de luciditate extremă ale spiritului uman, o afecțiune intelectuală ce a depășit convenția protocolară a funcțiilor. Era asociată acestei prietenii și Elena Văcărescu, „notre Hélène”, această entuziastă ambasadoare a culturii românești în Franța. Patronajul politic al acestor acțiuni culturale ale țării noastre, atât de avantajoase atunci scopurilor naționale, era onorat de personalitatea lui Nicolae Titulescu.

Aceste scrisori expediate lui George Oprescu de către Paul Valéry, în perioada 1929—1936, dezvăluie, în intimitatea lor, o prietenie adevărată, o nevoie de regăsire a unor afinități intelectuale,

o conlucrare deschisă, devotată idealurilor de apropiere și de prețuire a potențialului spiritual al popoarelor europene. Pentru noi se simte, însă, prezentă bucuria lui Valéry de a fi putut iniția la Centrul Universitar Mediteranean de la Nisa, o catedră Mihai Eminescu. Pot spune că această realizare mi se pare că a fost cea mai semnificativă victorie a noastră înainte de război, pe plan propagandistic cultural. Se confirmă valoarea spiritului creator românesc în sinteza modernă a Europei secolului XX. Prestigiul lui Valéry gira dreptul lui Eminescu de a avea o catedră, o tribună a difuziunii valorilor noastre naționale.

Cel de al doilea război mondial a împiedicat desfășurarea acestei minunate cititorii românești a lui Paul Valéry în Franța. Însă cu tot ceea ce odată a fost bine început, această inițiativă, cu oricâtă întârziere în timp, va putea fi dusă la îndeplinire când va sosi din nou ceasul prielnic. Deocamdată să ne gândim la o catedră Eminescu nu mai departe de Universitatea București*.

Marin BUCUR

* Gîndul lui Valéry s-a realizat la Facultatea de limbă și literatură română a Universității din București, prin înființarea unei catedre Eminescu, în vara anului 1971.

I

Les Bergues Genève

Mardi

Mon cher Oprescu,

Je suis désolé ne pouvoir aller vous serrer les mains avant le départ. Mais ce train s'en va un peu plus tôt que je ne pensais ; et le temps, entre la visite de M. Bonnet, le déjeuner, les derniers apprêts me semble étroit.

I

Les Bergues Geneva

Marți

Dragul meu Oprescu,

Sînt dezolat că nu pot veni să-ți string mîna înainte de plecare. Dar trenul pleacă ceva mai devreme decît mă așteptam ; iar timpul, dintre vizita Domnului Bonnet, dejun și ultimele pregătiri, mi se pare cam scurt.

Mais que je Vous écrive ce que je Vous aurais dit.

Vous avez été le plus aimable et le plus attentif des amis pendant ce bref séjour à Genève. Je suis touché de vos procédés si affectueux et j'espère fermement que votre rentrée en Roumanie ne sera pas ni si constante que je n'aie le plaisir de vous retrouver ici ou à Paris.

Tout vôtre,
Paul VALÉRY

II

ACADÉMIE FRANÇAISE

Jeudi, 6 nov.

Mon cher Oprescu,

Je trouve ce matin en arrivant à Paris vos deux lettres! Celle pour que j'aie à Rome — et celle d'avant-hier!

Je vous attendrai demain vendredi entre 2 et 3 et vous me ferez le plus grand plaisir si vous pouvez venir.

Amicaux souvenirs,
Paul VALÉRY

III

Dimanche 12/1/29
40 Rue de Villejust

Mon cher Oprescu,

Je vois bien qu'il faut que je renonce à Rome, où je me faisais une joie d'aller passer quelques heures, — le temps de sortir un peu de l'atmosphère de graves soucis et d'agitations fatigantes dans laquelle je vis depuis plus de trois mois! Je ne suis pas assez sûr de la santé de ma femme et de mon fils aîné pour pouvoir m'éloigner de Paris sans traîner avec moi le fil de l'anxiété. J'ai, d'autre part, des affaires

Dar să-ți scriu ceea ce ți-aș fi spus.

Ai fost cel mai amabil și mai atent prieten în timpul acestei scurte șederi la Geneva. Sînt mișcat de purtarea dumitale atît de afectuoasă și sper din toată inima că întoarcerea dumitale în România nu va dura atît de mult încît să nu mai am plăcerea să te-ntîlesc din nou aici sau la Paris.

Al dumitale,
Paul VALÉRY

II

ACADEMIA FRANCEZĂ

Joi, 6 noiembrie

Dragul meu Oprescu,

Ajungînd azi dimineață la Paris dau peste cele două scrisori ale dumitale. Cea prin care mă anunți să mă duc la Roma și cea de-alaltăieri!

Am să te aștept mîine, vineri, între 2 și 3, și-ai să-mi faci mare plăcere dacă ai să poți veni.

Cu prietenească amintire,
Paul VALÉRY

III

Duminică 12/1/29
Str. Villejust nr. 40

Dragul meu Oprescu,

Văd că trebuie să renunț la Roma, unde-mi făcea mare plăcere să petrec cîteva ore, ca să mai ies un pic din atmosfera de grăve preocupări și de agitație obositoare în care trăiesc de peste trei luni! Nu sînt prea sigur de sănătatea nevesti-mi și-a fiului meu cel mare, așa încît nu mă pot depărta de Paris fără să trag după mine ața îngrijorării. Pe de altă parte, am niște treburi impor-

importantes qui exigèrent ma présence immédiate d'ici à la fin de ce mois.

J'espérais que ces nuées se dissiperaient un peu quand j'ai dit à Focillon, il y a quelques jours, que je ne considérais pas ce voyage comme impossible et que j'avais envie de le faire. C'est pourquoi j'ai retardé une réponse que j'aurais aimé de donner positive. N'était la nécessité où vous êtes de savoir à quoi vous en tenir et de désigner au plus tôt un délégué, je vous aurais fait attendre et prié d'attendre. Mais il vaul mieux prendre son parti.

Mes regrets sont très grands, croyez-le. La durée de mon hésitation les mesure. J'aurais aimé de flâner un peu dans Rome en votre compagnie, mais les dieux sont adverses, mon cher Oprescu, et je ne puis que les blasphémer!

Tout vôtre,

Paul VALÉRY

IV

La Polynésie
Giens
263 Hyères
Var

[1931]

Vendredi

Mon cher Oprescu,

Pas de veine!... Je suis au Sud et je rentre à Paris vers le 18 ou le 19!... pour en repartir le 1 mai vers le Nord-Scandinavie!... Hélas, il s'agit de parler. J'espère vous voir à Genève en juillet. Mais il n'est pas absolument sûr que je puisse me rendre à la séance. On a avancé la date de notre réunion, et il se trouve que je serai peut-être obligé de me rendre à Londres à ce moment même. Mais enfin ceci n'est point absolument sûr.

Tous mes regrets et mes souvenirs bien amicaux.

Paul VALÉRY

tante care-mi reclamă neapărat prezența din momentul de față și pînă la sfîrșitul lunii.

Cînd i-am spus lui Focillon, acum cîteva zile, că nu consider imposibil acest voiaj și că am un chef grozav să-l fac, speram că acești nori se vor risipi cît de cît. De aceea am întîrziat răspunsul pe care l-aș fi vrut pozitiv. Dacă n-ați avea nevoie să știți pe ce contați și să numiți cît mai curînd un delegat, v-aș fi lăsat și v-aș fi rugat s-așteptați. Dar e mult mai bine să te hotărăști.

Regretele mele sînt foarte mari, crede-mă. Durata nehotărîrii mele arată acest lucru. Mi-ar fi plăcut să hoinăresc puțin prin Roma în tovărășia dumitale, dar zeii sînt potrivnici, dragul meu Oprescu, și nu pot decît să-i hulesc!

Al dumitale,

Paul VALÉRY

IV

La Polynésie
Giens
263 Hyères
Var

[1931]

Vineri

Dragul meu Oprescu,

N-am noroc!... Sînt în Sud și mă-ntorc la Paris pe 18 sau pe 19!... ca să plec din nou pe 1 mai în Nord — în Scandinavia!... Vai, trebuie să vorbesc. Sper să te văd la Geneva în iulie. Dar nu e prea sigur c-am să pot veni la ședință. Întrunirea noastră se va ține mai devreme, și poate că am să fiu obligat să mă duc la Londra chiar atunci. Dar, în sfîrșit, nu este absolut sigur.

Regretele mele și amintirea mea prietenească,

Paul VALÉRY

V

CENTRE UNIVERSITAIRE MÉDITERRANÉEN DE NICE
l'Administrateur

Nice, le 11 Décembre 1935

Mon cher Oprescu,

Je suis actuellement à Nice pour quelques jours, à l'occasion de la réouverture des cours et conférences du Centre. J'ai annoncé, d'abord à mon Conseil, et ensuite au public de la séance inaugurale, la fondation de la Chaire Eminesco, nouvelle qui a été accueillie avec la plus grande faveur par tout le monde.

Vous pouvez dire à M. Titulesco que les autorités et le public d'ici ont été très sensibles à la mesure qui a été prise et je vous suis, quant à moi, particulièrement reconnaissant d'avoir été l'agent essentiel de cette décision qui m'est très précieuse.

Je viens vous demander maintenant si je dois écrire au Ministère des Affaires étrangères à Bucarest, au sujet de la mise en vigueur de la sus-dite collaboration Roumaine? Je vous prie également de vouloir bien me dire ce qu'il y a lieu de faire à cet effet.

Savez-vous si on a choisi quelqu'un pour premier conférencier Roumain? (Je crois qu'il avait été question de M. Iorga pour commencer). Les conférences de la chaire Eminesco pourraient se placer, par exemple, en février ou en mars, car il faudra bien un bon mois et demi, je pense, pour que les questions administratives soient réglées chez vous.

Je compte rentrer à Paris sans doute au début de la semaine prochaine, c'est là que vous pouvez m'écrire.

En terminant cette lettre quasi officielle, je vous donnerai de mes nouvelles, qui ne sont pas excellentes.

D'abord j'ai été obligé d'accepter la succession de M. de Jouvenel, comme Presi-

V

CENTRUL UNIVERSITAR MEDITERANEAN DIN NISA
Administratorul

Nisa, 11 decembrie 1935

Dragul meu Oprescu,

Mă aflu actualmente la Nisa pentru câteva zile, cu ocazia redeschiderii cursurilor și a conferințelor Centrului. Am anunțat mai întâi Consiliului, apoi publicului de la Ședința inaugurală, înființarea catedrei Eminescu, știre primită cu cea mai mare căldură de toată lumea.

Îi poți spune domnului Titulescu că autoritățile și publicul de-aici au fost foarte impresionați de această măsură și că, în ceea ce mă privește, îți sînt deosebit de recunoscător că ai fost factorul principal al acestei hotărîri la care țin foarte mult.

Te-ntreb acum dacă trebuie să scriu Ministerului de externe de la București cu privire la intrarea în vigoare a susnumitei colaborări românești? Te rog, de asemenea, fii bun și spune-mi ce trebuie să fac pentru asta.

Știi cumva dacă a fost ales primul conferențiar român? (Cred că pentru început era vorba de domnul Iorga). Conferințele catedrei Eminescu ar putea să aibă loc, de exemplu, în februarie sau în martie, căci e nevoie de o lună și jumătate bună, cred, pentru ca treburile administrative să fie aranjate la voi.

Cred sigur că mă-ntorc la Paris la începutul săptămîinii viitoare; îmi poți scrie acolo.

Încheind această scrisoare cvasi oficială, am să-ți dau și despre mine vești, care nu sînt grozave.

Mai întâi, am fost obligat să accept să fiu succesorul domnului de Jouvenel,

dent du groupe des Expressions de la Pensée à l'Exposition 1937.

C'est là une tâche considérable, vaine et infructueuse... D'autre part, je suis fort peu satisfait de mon état de santé, qui n'est pas excellent.

Trouvez ici, mon cher Oprescu, l'assurance de mes sentiments les plus cordiaux, avec mon amical souvenir.

Paul VALÉRY

[Destinataire]

Monsieur Oprescu
Professeur à l'Université
Bucarest (Roumanie)

VI

CENTRE UNIVERSITAIRE MÉDITERRANÉEN DE NICE

L'Administrateur

Le 13 Mai 1936
40 Rue de Villejust
XVI

Cher Ami,

Je reviens d'un tour de conférences en Algérie et Tunisie, le tout en galop, avec pluie et froid. Cependant j'ai eu de l'Islam une impression assez séduisante. J'ai passé à Nice où l'on n'avait de nouvelles de la subvention roumaine, et voici votre lettre. Je vous remercie bien de vous être inquiété de cette affaire.

Puisque l'envoi doit être fait prochainement j'aimerais qu'il fut fait comme je l'indique sur le petit papillon ci-joint. Quant au programme des cours 36-37, il n'est pas encore arrêté. Il n'est fixé qu'en octobre.

Venons à la question Bucarest. Il arrive qu'elle se précise. J'ai été invité solennellement par l'Académie de Varsovie, et je compte y aller fin octobre. Je pense continuer le voyage par Bucarest et peut-être Athènes ensuite.

ca președinte al grupului Expressions de la Pensée la Expoziția 1937.

E o sarcină importantă, zadarnică și sterilă... Pe de altă parte, sînt foarte nemulțumit de starea sănătății mele, care nu-i grozavă.

Dragul meu Oprescu, te asigur de sentimentele mele cele mai cordiale și de o amintire prietenească.

Paul VALÉRY

[Destinatar]

Domnului Oprescu
Profesor la Universitate
București (România)

VI

CENTRUL UNIVERSITAR MEDITERANEAN DIN NISA

Administratorul

13 mai 1936
Strada Villejust nr. 40
XVI

Dragă prietene,

Mă-ntorc dintr-un turneu de conferințe în Algeria și-n Tunisia, făcute-n grabă, pe ploaie și pe frig. Totuși, Islamul mi-a făcut o impresie destul de-n-cîntătoare. Am trecut pe la Nisa unde nu sosiseră vești despre subvenția românească și iată scrisoarea dumată. Îți mulțumesc de osteneala pe care ți-ai dat-o pentru treaba asta.

Deoarece expediția trebuie făcută în curînd, aș vrea să fie făcută așa cum indic eu pe hîrtiuța alăturată. Programul cursurilor '36-'37 încă nu-i stabilit. E fixat abia în octombrie.

Și acum problema cu Bucureștiul. Pare să se contureze. Am fost invitat solemn de Academia din Varșovia și cred c-am să mă duc la sfîrșitul lui octombrie. Mă gîndesc să-mi continui călătoria prin București și pe urmă, poate, prin Atena.

C'est un grand projet. J'espère que ma santé qui n'est plus excellente et que l'état affreux de l'Europe n'y mettront pas obstacle. Le ciel est terriblement noir, et la sottise humaine pèse sur le monde. J'espère, mon cher Oprescu, vous voir bientôt à Budapest. Hélène, que j'ai vue, il y a un quart d'heure, vous fait ses amitiés. Elle est assez gênée de l'attitude à prendre en Hongrie et parlait même de consulter à ce sujet M. Titulescu. Je vous charge de mes nouveaux remerciements pour lui.

Au revoir, cher ami, je suis bien cordialement et sympathiquement à vous.

Paul VALÉRY

VII

CENTRE UNIVERSITAIRE MÉDITERRANÉEN

Nice, le 9 décembre 1936
65, Promenade des Anglais
Téléph. 59-39.

Cher Ami,

Je suis actuellement à Nice, en revenant de Strasbourg et c'est ici que votre lettre m'est parvenue après divers crochets.

Je réponds tout de suite à vos questions. Le programme du Centre ne comporte, en ce qui concerne la Chaire Michel Éminescu, qu'une note indiquant que les conférences roumaines feront l'objet d'une annonce ultérieure (notre Hélène cependant, parlera sur „La Roumanie et la France”, le 18 de ce mois). Donc, en ce qui vous concerne, vous êtes entièrement libre, et il vous suffira de prévenir M. Mignon et de vous entendre avec lui, si vous voulez venir parler ici. D'ailleurs, je serai à Paris, mardi ou mercredi prochain, sans doute, et si vous y venez, ne manquez pas de téléphoner chez moi.

E un proiect mare. Sper ca sănătatea mea, care nu mai e grozavă și ca starea îngrozitoare din Europa să nu mă-mpiedice. Atmosfera este grozav de ntunecată iar prostia omenească apasă asupra lumii. Sper, dragul meu Oprescu, să te văd în curînd la Budapesta. Hélène, pe care am văzut-o acum un sfert de oră, îți transmite complimente. E destul de ncurcată cu privire la atitudinea pe care va trebui s-o ia în Ungaria și se gîdea chiar să-l consulte pe domnul Titulescu în legătură cu asta. Te-nsărcinez să-i transmiți din nou domnului Titulescu mulțumirile mele.

La revedere, dragă prietene, al dumi-tale din toată inima și cu toată simpatia.

Paul VALÉRY

VII

CENTRUL UNIVERSITAR MEDITERANEAN

Nisa, 9 decembrie 1936
Promenada des Anglais nr. 65
Telefon 59-39

Dragă prietene,

Întorcîndu-mă de la Strasbourg, mă află actualmente la Nisa, unde scrisoarea dumitale mi-a parvenit după diferite oculuri.

Răspund imediat la-ntrebările dumitale. Programul Centrului nu posedă, în ceea ce privește catedra Mihai Eminescu, decît o notă indicînd că prelegerile românești vor fi anunțate ulterior (Hélène a noastră va vorbi despre „România și Franța”, pe 18 ale lunii). Deci, în ceea ce te privește, ești pe deplin liber și va fi deajuns să-l previi pe domnul Mignon și să te-nțelegi cu el, dacă vrei să vorbești aici. De altfel, am să fiu sigur la Paris, marțea sau miercuria viitoare și dacă vii telefonează-mi neapărat.

J'ai fait mon petit voyage en Pologne en novembre, revenu par Cracovie et Munich (où j'ai aperçu le fameux Führer, quelle atmosphère ! J'ai vu là un bien curieux directeur général de la Pinacothèque).

De Cracovie j'ai pensé à Bucarest, mais, je vous avoue, que je suis un peu découragé par les difficultés absurdes de circulation ferroviaire et monétaire en Europe Centrale. Nous reparlerons de tout ceci si vous venez à Paris au cours de ce mois.

Mon second fils a eu affaire ces temps-ci, à Focillon, qui a été, comme vous le devinez, absolument délicieux avec lui.

À bientôt peut-être, mon cher Ami, je vous serre affectueusement la main.

Paul VALÉRY

Monsieur le Professeur
Georges Oprescu
16, Rue du Docteur Clunet,
Bucarest (Roumanie).

În noiembrie mi-am făcut micul voiaj în Polonia, întorcându-mă prin Cracovia și prin München (unde l-am zărit pe faimosul Führer, ce atmosferă ! Am văzut acolo un director general de Pinacotecă, foarte bizar).

La Cracovia, m-am gândit mult la București, dar, îți spun drept, sînt cam descurajat de absurdele greutăți de circulație feroviară și monetară din Europa centrală. Vom vorbi despre toate astea dacă vii la Paris în luna în curs.

Dragă prietene, pe curînd, poate, îți strîng afectuos mîna.

Paul VALÉRY

Domnului Profesor
George Oprescu
Str. Doctor Clunet nr. 16
București (România)

Versiunea românească a scrisorilor lui Paul Valéry, din acest număr, cît și cea a scrisorilor lui Mateiu I. Caragiale, din numărul trecut: *Ileana VULPESCU*.

»curier«

Academician Iorgu IORDAN: o scrisoare a lui UNAMUNO

Totul a pornit de la o conferință¹ pe care am ținut-o în cadrul unui ciclu organizat de Petre Andrei, pe atunci profesor de sociologie la Universitatea din Iași, în vederea reluării activității revistei „Minerva”, pe care o înființase în 1928 și care avea drept scop principal dezbaterile unor probleme de ordin teoretic, filozofic, legate, bineînțeles, de actualitate. Tema am ales-o fiindcă era foarte actuală. De câțiva ani se constituise în Spania frontul popular, și oamenii cu vederi progresiste de pretutindeni sperau să se producă schimbări fundamentale în viața social-politică a Spaniei. Miguel de Unamuno era un simbol al luptei pentru instaurarea Republicii. Fusese un adversar temut al monarhiei și al dictaturii generalului Primo de Rivera². O fire ca a lui, pasionată pentru bine și adevăr, nu putea sta nepăsătoare la evenimentele vieții politice spaniole din anii aceia. În urma unor zgomotoase polemici, fusese destituit din postul de rector al Universității din Salamanca, apoi surghiunit și silit să se expatrieze. L-am cunoscut, sau, mai bine zis, l-am văzut în 1925, la Paris, în timpul exilului său, la o ședință a societății de studii latine³.

Conferința pe care am ținut-o la Iași s-a bucurat de un ecou favorabil. De la legatia spaniolă i s-au trimis, desigur, informații, cu tăieturi din ziare care conțineau comentarii ale conferinței. Cîtva timp după aceea, Unamuno mi-a trimis o scrisoare din care se poate vedea, pe lângă satisfacția pe care i-au produs-o știrile primite, interesul pentru stabilirea unor legături culturale mai puternice între Spania și România.

Iorgu IORDAN

Iată scrisoarea lui Unamuno, în original și în traducere românească.

UNIVERSIDAD DE SALAMANCA

Rectorado

Al S[ef]ior. Iorgu IORDAN

Director del Instituto de Filología de Iassi
Rumania

Mi estimado se[ñ]or,

El se[ñ]or ministro de España en Rumania Don
Pedro de Prat y Soutzo me da noticia de la confe-

UNIVERSITATEA DIN SALAMANCA

Rectoratul

Domnului Iorgu IORDAN

Director al Institutului de Filologie din Iasi
România

Stimate domnule,

Domnul ministru al Spaniei în România, don
Pedro de Prat y Soutzo m-a informat despre con-

¹ Textul conferinței a fost publicat în „Viața românească” nr. 5—6, mai-iunie, 1935, sub titlul *Miguel de Unamuno și noul spirit spaniol*.

² Este vorba de José Antonio Primo de Rivera, întemeietor al Falangei spaniole, împușcat la 1 noiembrie 1936.

³ În studiul amintit: «Mic și puțintel la trup, cu o bărbuță a la Don Quijote, ședea pe un scaun cu minile la piept, ca un școlar cuminte, tăcut și complet străin față de tot ce-l înconjură, imagine vie a vizitorului iremediabil».

rencia que el 17 II dió usted en la Universidad de Iassi sobre mi personalidad y el espíritu español y me envía un recorte del diario „Adevărul”. La lástima es que apenas puedo entender el rumano. Conozco, además del francés, inglés, alemán e italiano, el danés y aunque con alguna dificultad puedo leer sueco y holandés, pero me están cerrados los idiomas eslavos. (Leo corrientemente, aparte del griego clásico, el actual o romaico) y en cuanto a su lengua de usted, el rumano, aunque se da en decir que es latina, yo, que manejo tal cual, además de mi español, el francés, italiano, portugués y catalán, hace años que me convencí de que no nos es tan accesible a los más latinos. Pensé ponerme a aprenderlo para leer sobre todo a Eminescu, pero vi que me pedía un tiempo y un esfuerzo que necesitaba para otros estudios. Y me puse a aprender danés para leer a Kierkegaard.

De esa su terra sé, además de por los libros, por conversaciones en París con rumanos — allí saludé a Iorga — los más de Transilvania y por lo que me contaron primero el Sr. Multado que fue allí ministro de España, y luego por el ya difunto Ramón de Bastera, amigo y paisano mío — bilbaino como yo — que estuvo ahí en Iassi, durante la gran guerra, al lado de la Corte. Fui de los primeros a quienes leyó, en manuscrito, su obra sobre Trajano. Después conocí en Hendaya, adonde fue a verme durante mi destierro, al Sr. L. Sebastian, que ha traducido al rumano mi novela Niebla (Negura), que es, por cierto, de todas mis obras la que a más idiomas, a once, ha sido vertida.

Más de una vez ha pasado por mis mentes si al cabo logro hacer mi correría por los Estados balcánicos — tengo buenos amigos, sobre todo en Yugoslavia — visitar esa su patria, pero ¿quién sabe en estos tiempos lo que podrá hacer mañana?

No me gusta hipotecar el porvenir, pero créame que me es esa su tierra una de las que dejaría de lado pudiendo detenerme algo en ella.

Y ahora me creo en la obligación de expresarlo en nombre de mi España — me creo autorizado a tomarlo — la gratitud de ésta por todo lo que usted ha estado haciendo para dar a conocer ahí su obra de cultura espiritual. Ojalá que en justa correspon-

derencia pe care ați ținut-o pe 17 II la Universitatea din Iași cu privire la personalitatea mea și la spiritul spaniol, și mi-a trimis o tăietură din ziarul „Adevărul”. Din păcate, abia pot înțelege câteva cuvinte românești. Cunosc, pe limbă franceză, engleza, germana, italiana, daneza și, cu oarecare dificultate, pot citi suedeza și olandeza, dar îmi sînt inaccesibile idiomurile slave. (În afară de greaca clasică, citesc curent greaca modernă sau romaică). În ceea ce privește limba dumneavoastră, româna, cu toate că trece drept limbă latină, eu, care mă descurc destul de bine nu numai în spaniola mea, dar și în franceză, italiană, portugheză și catalană, m-am convins mai de mult că nu e atât de ușor accesibilă pe cît pare, pentru noi, ceilalți mai latini. Am încercat s-o învăț mai cu seamă ca să-l pot citi pe Eminescu, dar mi-am dat seama că mi-ar fi răpit timpul și efortul de care aveam nevoie pentru alte studii. Și m-am apucat să învăț daneza ca să-l citesc pe Kierkegaard.

Vă cunosc țara din cărți și din convorbirile pe care le-am avut la Paris cu diferiți români — acolo l-am întâlnit pe Iorga — cei mai mulți din Transilvania, și din ceea ce mi-a povestit întii dl. Multado, ambasador al Spaniei în țara dumneavoastră și apoi din ceea ce știu de la defunctul Ramón de Bastera, prieten și concetățean al meu — din Bilbao ca și mine — care în timpul războiului mondial se afla la Iași în misiune diplomatică. Am fost printre primii care i-au citit în manuscris lucrarea despre Traian. În Hendaye, unde mă stabilisem în timpul exilului, a venit să mă vadă domnul L. Sebastian, care a tradus în română romanul Niebla (Negura), opera mea cea mai mult tradusă în limbi străine (unsprezece).

De multe ori m-a bătut gîndul ca, dacă voi face o plimbare prin țările balcanice — am mulți prieteni buni mai ales în Iugoslavia — să vin să vă cunosc țara, dar cine poate ști în vremurile de azi ce-l va fi dat să facă mine?

Nu-mi place să-mi ipotchez viitorul, dar credeți-mă că nu voi ocoli țara dumneavoastră dacă voi avea vreodată ocazia să ajung prin părțile acelea.

Mă simt obligat și îndreptățit să exprim în numele Spaniei mele mulțumiri pentru toate efor-

dencia pudiese haber aquí, en España, conocedores directos de la historia, de la cultura, de la literatura rumanas que nos la dieran a conocer sin tener que pasar por medianeros. Mas no sé que ni se haya intentado aquí una versión directa del rumano. Y eso que el público español no es hoy — puedo asegurárselo — el menos interesado en el conocimiento de culturas extranjeras. Hay aquí una evidente curiosidad y ningún chauvinisme literario. Si yo pudiera servirles a ustedes, los rumanos, en algo para preparar un mejor conocimiento mutuo, créame que lo haría con gusto.

Y sin otra cosa por ahora se le ofrece amigo en esta Salamanca

S[u] S[ervidor]

Miguel de UNAMUNO

4 III 1935

turile dumneavoastră de a face cunoscută acolo opera culturii ei spirituale.

Ce bine ar fi dacă ar exista aici în Spania cunoscători ai istoriei, culturii și literaturii române, care să ni le poată face cunoscute fără a mai fi nevoie de intermediari. Nu știu dacă există aici măcar o singură traducere directă din română. Și acest lucru ar fi posibil, dat fiind că publicul spaniol cult nu este azi — vă asigur — deloc lipsit de interes pentru cunoașterea culturilor străine. Există la noi o curiozitate vie și aici un fel de chauvinisme literar. Dacă aș putea să fiu de vreun folos românilor în pregătirea terenului pentru o mai bună cunoaștere reciprocă, credeți-mă că aș face-o cu plăcere.

Acestea fiind spuse, vă rămân prieten în Salamanca

Al dumneavoastră îndatorat,

Miguel UNAMUNO

4 III 1935

N. D. COCEA și „Opinia publică“

„Manuscriptum“ nr. 2(3) 1971 a publicat două scrisori, ale mele, către N. D. Cocea prin care i se cerea colaborarea la revista „Opinia Publică“.

Revista aceasta „politică săptămânală“ a avut o viață scurtă, ca toate revistele de atitudine din vremea aceea. A apărut de la 3 noiembrie 1932 până la 19 ianuarie 1933. Bilanș: 12 numere și două confiscări.

Printre colaboratori, cu prezență aproape în fiecare număr, citez pe Tudor Teodorescu-Brașiște, Șcarlat Callimachi, C. R. Ghiulea, Petre Drăgoiescu, A. Munte, Victor Gherasim.

La scrisoarea mea din 15 decembrie 1932, Cocea răspunde la 19 decembrie prin următoarea scrisoare:

[F¹ r⁰]

«Scumpe domnule Livezeanu,

Să-ți mulțumesc, mai întâi pentru serviciul revistei. O primesc regulat. Și-o citesc din scoarță în scoarță. E așa de subțire! Dar are suflet întrinsa. Și tinereță. Nu mai e nevoie să-ți spun, prin urmare, că-i doresc viață lungă și, mai ales, să nu îmbătrinească nici-odată.

Pentru numărul de anul nou o să-ți trimet bucuros ceva. Polemici? Politică? Nu. Materia asta văd că nu-ți lipsește. Și nici eu n-aș prea vrea să dau buzna așa tam-nesam cu gândurile mele tot revoluționare, în lumea pacifistă sau rezervată de-acum. Prietenia lui Brașiște îmi deschide o altă [F¹v⁰] porțiță.

Îmi aminteste de roman. Din roman, cu toată inima. În două sau trei zile voi copia primul capitol. Îl vei avea înainte de sfârșitul săptămânii. Nu cred că va ocupa mai mult de 10—12 pagini. Nu e prea mult? Dacă n-ai atita spațiu la dispoziție, telefonează-mi imediat (Cocrea, Sighișoara No. 21) ca să-ți pot trimite un capitol mai scurt.

Cu o bună și frățească stringere de mână

luni 19 Dec.

COCEA »

Revine la sfârșitul lui decembrie, cu o a doua scrisoare:

[F₁^{re}]

«Scumpe domnule Livezeanu,

Am primit azi telegrama *dtale*. Îți trimet cît am copiat, adică 22 de pagini. Pînă la sfârșitul capitolului mai sînt vreo opt. Cum vin sărbătorile s-ar fi întîrziat poate prea mult dacă mai pierdeam o zi cu manuscrisul. Sper să ai manuscrisul simbată dimineată.

Prin urmare vei putea da la cules înainte de crăciun. Paginile celelalte ți le trimet Duminecă, astfel ca să le primești luni dimineată. Romanul e [F₂^{ve}] intitulat *Fecior de slugă*. Cred că va putea să apară pe la mijlocul lui Februarie.

Prietenie și sărbători fericite

COCEA »

În numărul 9—10 cu data de 1 ianuarie 1933, al „Opinii publice”, apare primul capitol din romanul Fecior de slugă.

Acest număr al revistei se deschide cu un articol al lui Scaerlat Callimachi, intitulat Anul 1933, semnificativ și profetic în același timp.

În preajma lui 1 mai același an, mă găseam la amicul meu Callimachi, la Botoșani.

Cocrea, cu anumite treburi ale lui, prin partea locului, își justifică prezența printr-o conferință finută în ajun, la teatru din localitate.

Ne-am întîlnit toți trei și reproșînd lui Cocrea că nu mi-a trimis și mie romanul, a intrat în prima librărie ce ne-a leșit în cale și pe loc mi l-a oferit, înscrisind în josul dedicației: 1 mai 1933 Botoșani.

«Lui Octav Livezeanu, cel ce a publicat primele pagini ale acestui roman și căruia îi rezerv viitoare mele pagini în marea lui revistă cînd va fi subsecretar de stat la interne. Cu amîndouă minile N. D. Cocrea.»

Trei prieteni, înfrățiți prin aceleași idei, am sărbătorit primul 1 mai muncitoresc, după masacrul de la Grivița. În inima cuzișmului din nordul Moldovei, în momentul în care se pregădea procesul și se punea la cale condamnarea lui Callimachi, acolo unde apărea „Clopotul”, gazeta partidului, cu gura amară, cu suflul clocotind de revoltă, dar cu speranța în izbîndă, care nu ne-a părăsit niciodată, am sărbătorit acest 1 mai al anului de răstîgnire 1933.

Octav LIVEZEANU

SPICUIRI

„RETRAGE, TE ROG, EXPULZAREA...”

În istoria culturii poporului român, N. Iorga rămâne figura cea mai reprezentativă a epocii în care a trăit și a activat ca nimeni altul dintre contemporanii săi. El a stăpinit-o cu excepționala sa cultură și a însușit-o cu vulcanicul izvor al resurselor sale intelectuale.

Profesorul ne-a lăsat și în domeniul epistolar un număr impresionant de scrisori.

Din vasta sa corespondență inedită reținem acum doar un succint document, mărturie eloventă a unei înalte conștiințe cetățenești. Această scrisoare nu are dată. Probabil a fost trimisă de N. Iorga lui Gh. Tătăreanu în perioada 1923—1928 când acesta a fost Subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

Gh. CARDAȘ

[Fără plic]

[P. ro.]

Scumpe d-le Tătăreanu,

Cer intervenția d-tale pentru a se opri unul din acele scandaluri prin care ne compromitem fața de naționalități. Șeful siguranței din Cluj, expulzează de Paști doi actori unguri, unul cetățean român, stricând jocul celorlalți și desfăcând familiile lor.

Motivele, nule și rușinoase. Oamenii au plecat. O întreagă opinie e îndurerată. Retrage te rog expulzarea. Respectabilul director d-l Ianovics cere o anchetă severă. Ne facem odioși.

Și aceasta de hațrul unor ridiculi tirani de clopotniță, cari nu sunt nici ai d-tale, nici ai mei, ci ai dracului cari i-a trimis.

Așteptând răspunsul d-tale de om inteligent și civilizat, te rog a primi salutări și urări.

N. IORGA

O colaborare ignorată a lui Camil PETRESCU

Chiar în momentul când își făcea apariția în paginile ziarului „Banatul” din Timișoara și este de presupus că își începuse activitatea didactică în orașul de pe Bega, Camil Petrescu se număra printre colaboratorii foarte eterocliși ai unei reviste intitulate „Răsăritul”, scoasă cu concursul lui I.U. Soricu, tocmai în celălalt capăt al țării. Destinată învățătorilor, revista publica texte în general fără pretenții de literatură elevată, destinate mai mult instruirii și cultivării bunelor sentimente, de unde tenta pronunțată de retorism. Cum a nimerit Camil Petrescu într-o asemenea întreprindere rămâne enigmatic, în orice caz face figură de „rătăcit”. La prima vedere, s-ar putea crede că i s-au reprodus pur și simplu lucrări tipărite anterior într-o altă publicație. Dar confruntând cu „Banatul” se constată exact invers, prioritatea trecind de partea „Răsăritului”. Astfel, fragmentul de proză *O recunoaștere ofensivă*, punct de pornire pentru viitorul roman de război, mai înainte de a apărea în „Banatul” (cum notam reconstituind *Dosarul Ultimei Nopti* ... în „România literară” din 27 august 1970), fusese inserat în „Răsăritul”, cu aproape o lună mai devreme, la 15 iunie 1919. Tot aici semnează Camil Petrescu și două poezii, reluate de asemeni ulterior în publicația timișoreană. Este vorba de traducerea *Țesătorilor Sileziei* din Heine, precedind fragmentul de proză, și de o scurtă compunere proprie intitulată *Stanțe*, în numărul de la 1 august 1919. Fiindcă, n-au fost incluse apoi de autor în nici o culegere a versurilor sale, aceste *Stanțe* merită să fie aduse, măcar cu titlul de curiozitate, la cunoștința cititorului de astăzi, care va recunoaște, în germene, acea tensiune spirituală și neliniște împinsă mai târziu de scriitor până la tortură:

În mine-aș vrea să mă închid etern,
Ca-ntr-o cetate-asediată, dar
Superbă ca o poartă de infern,
Cetate-asediată în zadar
Aș vrea să-mi fie sufletul etern.

Nesocotind sălbaticile-atacuri
Un crunt tiran ar stăpâni acolo,
Ar da serbări feerice pe lacuri
Și-ar închina în cinstea lui Apolo
Disprețuind supremele atacuri.

Geo ȘESRAN

CARAGIALE, propriul său editor

Ipostaza de editor al scrierilor proprii, deși n-a fost subliniată vreodată dinadins, nu constituie totuși o necunoscută a biografiei caragialiene. Scriitorul se inițiază temeinic, de pe când încă nu împlinește douăzeci de ani, în arcansele tiparului și ale procesului editorial. Punerea în circulație pe cont propriu, de către cel ce îl și alimentase și redactase integral, a „Claponului”, minusculei foișă săptămânală „hazlie și populară” din mai 1877, era dovada unei abilități de expert în materie. Astfel se și poate explica, presupunem, de ce Damă, cu câțiva ani mai mare decât Caragiale și cu un stagiul în gazetărie mai vechi, s-a adresat tocmai acestuia — lui Caragiale, tehnicianul — pentru scoaterea în comun, în același an 1877, a cotidianului „Națiunea română”, care, dacă mai târziu avea să stea la temelie unei schițe memorialistice de hazul Boborului, nu era glândit, desigur, la vremea lui, și nici n-avea să fie o publicație umoristică. În fine, în ipostaza de editor al lucrărilor proprii apare Caragiale și mai târziu, când dă în vileag producții ca, bunăoară, lilișutana broșură Mitică, apărută în „editura” Berăriei Gambinus și oferită clienților ce-și petreceau recepția 1902

în faimoasa braserie deschisă cu câteva luni în urmă.

Iată-l însă, acum, pe spiritualul scriitor, prins sur le vif în postura amintită. În cele două autografe ce urmează (M.L.R. 12577 și 12578) este vorba de Note și Schițe, un volum în 16^a, de 8,5 coale, tipărit de tipograful Thoma Basilescu și apărut scurt timp după ce Caragiale oferise publicului, în același an 1892 și în editura lui Iosif Göbl, prima sa culegere de proză — placheta Păcat... O făchie de Paște, Om cu noroc — 3 povești. Deși textul de pe coperta volumului Note și Schițe consemnează drept editor pe C. Sfetea (Editura „Librăriei școalelor” C. Sfetea), editorul real al cărții este însuși autorul ei, Caragiale, cum reușă clar din primul dintre documentele menționate. C. Sfetea, mai târziu un editor notoriu în epocă (îndeosebi de cărți didactice), dar până la acest moment (1892), cunoscut exclusiv ca librar, a cumpărat numai, contra unui avans bănesc și a asumării citorva îndatoriri ce se vor vedea, dreptul de a figura ca editor al lucrării, de care nu s-a ocupat până la apariția ei.

Dar — mai întâi documentele:

[I]

Declarație

MLR, 12 577

Subsemnatul declar prin aceasta că:

I^o, am primit 50 (cincizeci) lei de la d. C. Sfetea pentru a-i da în schimb titlatura de editură [sic!] a cărții mele „Note și Schițe”, titlatură nominală și nu efectivă, adică numai cu simplă reclamă.

II, Voi primi cu chitanță a mea hîrtia necesară la una mie șapte sute de exemplare a 1 leu cu prețul de 16,80 mia, după factura originală Cîmpulung, factură depusă la tipografia Toma Basilescu, plătiind-o în exemplare din cartea mea în prețul ei brut, cu 50% (adică, în loc de 16 și 80, șaisprezece și optzeci o mie de coale, 25 și 40, adică douăzeci și cinci și patruzeci).

III D. Sfetea se obligă cu administrarea și vinzarea cărților mele, ce voi depune, peste cele datorate, la d-sa, și în schimb eu, afară de port și cheltuieli de administrație, adică francare și ambalaj, să-l dau zece la sută asupra încasărilor mele.

Pentru care i-am dat aceasta

I. L. CARAGIALE

Bun pentru cincizeci lei

I. L. CARAGIALE

1892

N.B. Rabaturi la depozite în străini, n-are permise D. Sfetea a da mai mult decât 25% douăzeci și cinci la sută. Aceasta se consideră ca cheltuielă de administrație.

Atît. I. L. Caragiale

Orî ce depozite în străini D. Sfetea le legitimează și justifică clar.

[II]

MLR, 12578

D. lui C. Sfetea — Librar

Loco

Domnul meu,

Confirm primirea scrisorii Dv. de la 24 corent, și mă oblig a nu mai publica nici un șir din volumul Note și Schițe până la completa sfârșire a celor 3000 exemplare, ediție vândută D. voastră, cu condițiile prevăzute în acea scrisoare, în conformitate cu care am primit de la Dv. două acceptate de câte 500 (cinci sute) lei — unul pentru 31 [sic!] Septembrie și 30 Octombrie celălalt.

I. L. CARAGIALE

1892
aprilie 27 București

Prin urmare, Caragiale și-a editat el însuși, pe cont propriu, cel de-al doilea volum al său de proză, Note și Schițe, 1892, tratând direct cu tipografia Basilescu, comandând el însuși hîrtia necesară la fabrica din Cîmpulung, etc.

Librarul C. Sfetea n-a fost decît editorul „nominal și nu efectiv” al cărții, Caragiale cedînd numai formal titlul de editor, în schimbul a 50 de lei, al unui avans de hîrtie (răscumpărată apoi cu exemplare din volumul tipărit, socotite la prețul brut al coalelor imprimate) și, în sfîrșit, în schimbul obligației, asumate de librar, de a difuza și restul de exemplare al ediției — proprietate integrală a scriitorului — cu reținerea cheltuielilor aferente și contra unui rabat de 10% asupra prețului de vânzare.

În primul document este vorba de hîrtia pentru 1700 de exemplare, în timp ce în al doilea sînt specificate 3000. Să nu fi fost Caragiale în măsură să-și procure hîrtia pentru întreaga ediție prevăzută? În acest caz, 1700 ar reprezenta diferența de la 1300 exemplare (pentru care scriitorul ar fi avut asigurată hîrtia) la cele 3000 de exemplare, câte ar fi cuprins tirajul stabilit cu tipografia. O modificare a clauzelor inițiale pare însă mai plauzibilă — în speță o sporire a tirajului, hotărîtă ulterior. Amplificarea va fi fost propusă de Sfetea în scrisoarea de la 24 aprilie, la care se referă Caragiale în al doilea

document, dar pe care nu o cunoaștem. În acest al doilea sens pledează întrucîtva și obligația ce-și ia scriitorul, de „a nu mai publica nici un șir” din lucrarea sa, înainte de a se fi epuizat cu desăvîrșire ediția: într-adevăr, un tiraj atât de mare (pentru acele timpuri) impunea oricum asigurarea unui timp liber de difuzare, mai îndelungat.

Editîndu-și pe cont propriu lucrarea, Caragiale priceput în materie, vica, desigur, un câștig mai însemnat decît cel realizabil prin recurgerea la serviciile unui editor de profesie. Cum se face, atunci, că acceptă atât de curînd al doilea termen al alternativei, cedînd lui C. Sfetea întreaga ediție? Suma de 1000 de lei (în două tranșe), oferită de acesta, era de natură să-i satisfacă așteptările? Un calcul aproximativ, în limita și pe baza datelor oferite de cele două documente, indică, pentru cazul în care scriitorul și-ar fi păstrat proprietatea ediției, un câștig net de 1100—1200 de lei, realizabil într-un răstimp nedeterminat¹. Acceptînd numai 1000 de lei plătită însă în mod cert și la capătul a numai cinci și șase luni — independent de situația vânzării și a încasărilor aferente lucrării — Caragiale făcea încă o dată dovada clarviziunii sale de realist².

Scrisoarea datată 27 aprilie 1892 (al doilea document) fixează destul de strîns și momentul cînd Note și Schițe — s-au prezentat publicului cititor :

1. Iată acest calcul aproximativ. 3000 exemplare a 1 leu = 3000 lei. Rabat la librari (25%) = 750 lei. Rămîn de încasat 2250 lei. Din aceștia sînt de scăzut: 650 lei (hîrtie și tipar) plus 450 lei (cheltuieli de administrație și difuzare și 10% asupra încasărilor) — în total: 1100 lei. 2250—1100 = 1150 lei.

2. Câștigul de 1000 lei reprezintă cam două salarii lunare și jumătate ale directorului Teatrului Național din București (Caragiale încasase, în această calitate, în 1888—1889, 380 lei lunar *netto*).

sfirșitul lui aprilie — începutul lui mai³. De altfel, apropiata apariție a cărții era anunțată și într-una din alți de prețioasele (astăzi) consemnări din „Familia” lui Iosif Vulcan (XXVIII, 18—3/15 mai 1892): „Dl. I. L. Caragiale va publica în primăvara aceasta un volum intitulat *Note și Schițe*, care va cuprinde și unele scrieri relative la poetul Eminescu, cu care dl. Caragiale a trăit timp de vre-o zece ani în cele mai strânse relații.” Dată fiind prezența atât de pregnantă, a lui Caragiale, în mijlocul societății timpului său și dat fiind conținutul, parte cunoscut, parte așteptat (însemnările despre Eminescu)⁴, al volumului, *Note și Schițe* putea suscita, dintru început, un interes deosebit: primăvara lui 1892 este momentul când febra eminesciană atinge apogeul — ceea ce justifică, de altfel, și amplificarea tirajului.

Așadar, Caragiale a prezidat la botezul editorial al lui C. Sfetea, oferindu-i acest titlu — mai întâi „ca o reclamă”, iar *Note și Schițe* constituie prima ieșire pe noul tărâm a librarului de pînă atunci.

Sînt indicii că relațiile dintre scriitor și editor s-au menținut în continuare la nivelul unei înțelegeri mai puțin obișnuite în epocă. Împrejurarea este de menționat, îndeosebi în legătură cu geneza revistei „Vatra”, în toamna anului următor, 1893. Se știe că înțelegerea scrisă, cu privire la condițiile redactării și editării acestei publicații, este ieșită din mîna lui I. Slavici⁵. Caragiale, ca și Coșbuc, nu face decât să contrasemneze actul scris de colegul său; totuși, inițiativa „Vetrei” pare să-i fi aparținut lui — el va fi „pertractat”, în prealabil, cu nou-investitul editor, condițiile de apariție, înainte să fi convocat pe Slavici și pe Coșbuc...⁶.

Dar, mai presus de valoarea lor documentară, cele două autografe constituie mărturii pline de palpabil vieții, ale greutăților materiale în care era nevoit să se zbată unul din cei mai străluciți artiști ai epocii — cel ce abia înzestraseră literatura patriei sale cu câteva din marile ei creații perene.

C. GR.

3. Se tipărea cu celeritate. Conferința lui A. Vlahuță, *Curentul Eminescu*, ținută la Ateneul Român la 12 martie 1892, se și afla, tipărită, pe piață, la 17 martie.

4. În afară de câteva schițe (din care *Novocul culegătorului* era inedită), volumul *Note și Schițe* cuprinde notele eminesciene *În Nirvana și Ironie* (din iunie 1889 — prima, și iulie 1890 — a doua) și *Două note* — de asemenea despre Eminescu și, desigur, inedită. Să se țină seama că titlul *Două note* constituie o referire la cele două note eminesciene, din *Note și Schițe*, menționate aici, și că numai în această grupare se putea vorbi despre *două note*. Este deci inutil să i se mai caute și alt loc de apariție, anterior.

5. Documentul respectiv, intitulat *Angajament (M.L.R. 1100)* a fost adus la cunoștința publică într-o comunicare a subsemnatului, cu prilejul organizării Muzeului memorial I. L. Caragiale — Ploiești (unde fi figurează în copie) și publicat, ulterior, de C. Brezu.

6. Să amintim scrisoarea către I. Slavici, din 27 octombrie 1893 (v. I. L. Caragiale, *Opere*, VII, *Correspondență*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, F.R.P.L.A., București, 1942, p. 409). G. Coșbuc, mai târziu, 1895, cumnat cu Sfetea, intră abia acum în legătură cu editorul. Volumul său, *Balade și idile*, din 1893, este editat de Sococ. Primul său volum editat de Sfetea este *Fire de tort*, 1896.

«REGII POT FI CÎTEODATĂ ASASINAȚI...»

Scrisoarea pe care Mihail Dragomirescu o adresează lui Ion Trivale, la 4 mai 1915¹, derădă-luie adevăratele raporturi dintre cei doi critici, tocmai în momentul cînd, în presa vremii, izbucnise polemica (deferentă altminteri), despre care s-a crezut că va duce la o ruptură inevitabilă între fostul elev și fostul său dascăl.

Mărul discordiei l-a constituit un amplu studiu asupra Postumelor lui Eminescu, semnat de Constanța Marinescu, lucrare minoră primită deprecia-tiv în epocă, dar elogiată fără rezerve de M. Dragomirescu. Trivale refuză studiului, pe bună dreptate, orice valoare, determinînd astfel izbucnirea conflictului de principii. Polemica publică dintre cei doi a apărut în „Noua revistă română”.

Pasul îl face Constanța Marinescu care simșin-du-se nedreptățită, dă frîu liber lamentațiilor ei în presă.

M. Dragomirescu încearcă abil, în scrisoarea din 4 mai 1915, să se justifice într-un fel față de toate învinovățiile lui Trivale. Profesorul consideră polemica lor, o discuție platoniciană, ce nu afectează cu nimic raporturile dintre magistrul și elev.

Referitor la „scrisoarea insultătoare” primită de Trivale din partea sofului Constanței Marinescu, el încearcă să domolească spiritul aprins al tînd-rului său coleg în ale scrisului, meditănd cu înțelep-ciune asupra riscului de a îndeplini magistratura critică.

Ileana ENE

4 Mai 1915

Iubite domnule Trivale,

Scrisoarea insultătoare ce-ai primit și pe care, firește, o reprob cu ultima energie, — face parte din riscurile meseriei — și nu trebuie s-o iei în serios. Regii pot fi cîteodată asasinați, criticii tot-deauna insultați și cîteodată tratați tot așa de rău ca și regii. Cunoști prea bine soarta lui Paul-

Louis Courier. Să ne consolăm și noi cu gîndul că luptăm pentru adevăr.

Și acum să vin la polemica... noastră. Din răs-punsul dumitale pe care de-altminteri numai l-am luat cu ochii și pe care deci trebuie să-l mai citesc încăodată, — am scrutat că ți-ai dat seama că, în afară de chestia autoritarismului față de dum-neata care nu mai ești student la Seminarul de Lite-ratură română — am avut dreptate în multe puncte, chiar exceptînd pe acelea pe care le măr-turisești — și deci și doamna Marinescu.

Și, desigur, acum aștept și dumneata de la mine să-ți dau o dreptate. Ți-o dau și nu ți-o dau. Mă învinuiești că sînt autoritar. Sînt și nu sînt. Sînt în formă poate, dar deloc în fond. Autorita-rismul nu discută, iar eu am discutat și discut totdeauna. Dar nu admit în chestie de discuție teoretică, tactică practică. Tonul pe care l-am avut față de dumneata l-am avut totdeauna față de toți — și chiar față de părintele meu intelectual Maio-rescu, nu mai vorbesc de Gherea — adevărul n-are alt glas.

Mă învinuiești apoi — cu citații — și pe nume, de pragmatism ca și cînd violențele de limbaj — de care de multe ori, să zic, m-am făcut vinovat în viață, — ar fi semnele neapărate ale pragma-tismului. Cel mai pragmatic dintre criticii noștri este Gherea, — dar ce dulceață piscească nu întrebuițează față de anume persoane și în anume chestii. Nu, dumneata știi că eu pentru a reduce pe unul pe care-l știi că neagă din deșteptăciune, sînt în stare să-mi pun mina sub ascuțitul cușitului pentru a dovedi că taie, în adevăr taie. E o atitudine naivă, dar e caracteristică omului care merge pînă în fundul lucrului tot cu frica să nu se înșele. Și tocmai naivitatea aceasta de a cerceta adevărul chiar cu prețul compromiterii în fața ghidușilor care atît așteaptă, constituie contrariul pragmatismului care e calculator — șiret — prin esență.

Așadar toate citațiile de violențe de limbaj pe care le faci dumneata nu dovedesc decît energia cu care cred o concluzie întemeiată și răsîntemeiată pe cercetări anterioare, obiective, de natură rațio-nalistă. Pragmatismul nu crede și nu vrea să creadă — și de aceea te-am și scos din rîndul pragmatiş-tilor, tocmai pentru că și dumneata crezi cu putere. Că acum credința dumitale e cîteodată grăbită te vei fi convins din articolele mele — și în aceasta stă progresul sufletesc pe care l-am țintit și pe care mă măgulesc că l-am obținut de la un suflet de elită ca al dumitale.

Al dumitale,

[fără semnătură]

¹ Rămasă în ciornă și, după toate cercetările făcute, neexpediată; MLR 9743.

UN ACT MINISTERIAL AL LUI Dimitrie BOLINTINEANU

După îndelungul exil de aproape zece ani, în urma evenimentelor din 1848, autorul *Legendelor istorice* și al numeroaselor memoriale de călătorie revine la București, înrolându-se în marea campanie unionistă. Bolintineanu va fi unul din cei mai devotați sfetnici și susținători ai lui Alexandru Ioan Cuza, sub a cărui domnie, cariera politică a revoluționarului-poet cunoaște apogeul. Trece succesiv, deși pentru durate scurte, prin înalte funcții: efor al spitalelor, comisar în Comisia europeană a Dunării, ministru de externe și interimar la Departamentul Controlului, iar cu începere de la 12 octombrie 1863, ministru secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice. În guvernul M. Kogălniceanu. Priceperea și energia, spiritul democratic, dublat de fermitatea de caracter, virtuți clădite pe fundamentul neștrămutatului său patriotism, sînt evidențiate și prin conținutul unor ordine și dispoziții întocmite de poetul-ministru, între care se înscrie și actul ce face obiectul rîndurilor de față.

Este cunoscută starea învățămîntului nostru în acele vremuri. Se cereau luate măsuri grabnice și energice în scopul îmbunătățirii situației existente. Dintru început, cu ocazia unor consfătuiri avute cu profesorii de la Colegiul „Sf. Sava” din București (octombrie 1863), Bolintineanu, socotind problema învățămîntului o însemnată chestiune de stat, afirmă răspicat că „...dezvoltarea învățămîntului public este una din cele dintîi și mai vii dorinți ale guvernului actual al Măriei Sale

Domnitorului”. Activitatea poetului, în această direcție e, în general, mai puțin cunoscută.

Documentul pe care îl prezentăm se păstrează în fondul Muzeului memorial „Ion Creangă” din Iași (Inv. nr. 3262). El reprezintă *Ordinul Domnului Ministru al Cultelor și al Instrucțiunii Publice* No. 18.099 din 1864, așa cum s-a aflat alăturat unei adrese (nr. 165 din 7 august 1864) a „Rectorului Seminarului Central din Monastirea Socola” din Iași — semnată „Isaia Theodorescu Arhimandrit”¹ — și trimisă de acesta, pe cale ierarhică, „Protoeril Dorohoiu” spre înștiințare și difuzare. La rîndul său, „Părintele Iconom G. Ionescu” din Dorohol așterne pe adresă o rezoluție cu următorul conținut: „864. august. 9. ca întocmai copie di pe ordinul D. Ministru Sava [sic!] scrie sub protosirilor di plasă aface [sic!] cunoscut tuturor sâminaristilor aflatori în fie care plasă adiclară [sic!] vroita lor. Spre asă [sic!] cunoște care din ei nu vrăescu aln [sic!] brațoșă epangelma² preuțască. — Și de redultat să refereță”. Pe verso-ul adresei nr. 165 este concepută tot cu cerneală neagră ciorna ultimei adrese-circulare — „N. 705

¹ Arhimandritul Isaia Theodorescu, rector al Seminarului de la Socola-Iași, nu e altcineva decît iscusitul „Popa Duhu”, dascălul „folticenean” de cu un deceniu în urmă al „clericului Ioan Creangă”.

² „Epangelma” — profesiunea. Grecism larg uzitat la noi în secolul al XIX-lea. În contextul de față, are sensul de „tagmă”.

864 Avg. 11" — cu destinația „*la tot subprotoerei acestui District*”. Aici se precizează din nou dispoziția enunțată mai sus „Spre mai Bună lamurire de cele cuprinsă în ordinu Dluî menistru de Culte...”

La data însă cînd dispoziția se punea în aplicare (și se vede bine strășnicia cu care aceasta ajunge plină pe meșteagurile Dorohoiului!), Bolintineanu demisionase³.

³ Cu data de 19 Iulie 1864, demisia din postul de ministru al Cultelor și al Instrucțiunei Publice înaintată de poet este acceptată de guvern.

Dăm mai jos transcrierea „fotografică” a ordinului în sine, document elaborat⁴ și iscălit de Bolintineanu, prin care ni se relevă încă o latură la fel de gravă a acelei conștiințe ce a conceput deopotrivă compatrioților săi „un cânt suav și dulce ca fumul dupe crin” și actul de fundare a Universității din București.

⁴ Ortografia și punctuația documentului principal, cît și a adreselor anexă legate de aplicarea lui, sînt specifice epocii de tranziție a scrisului nostru. Am căutat să redăm întocmai particularitățile actului manuscris, cu lecțiunile și grafia lui.

Flaviu SABĂU

„1864 Iunie 5

Domnule Rectore!

Aud ne contenit vorbindu-se, că Bisericile aū lipsă de Preoți, Si de aceasta` opinie Sunt și Eu, Causa însă, a unei asemenea lipse mi se pare a proveni din acea, că Elevii ce absolvesc Cursul nu mai voesc în urmă a Înbrățișa Cariera la carea se destinase. —

Sub Scrisul avēnd în vedere Că, cu acēstă urmare Schopul Înțreînerii Seminar. ar fi Ilusoriū; Avēd [sic!] în vedere că după Art. 415, din Regul. Org. Elevii ce Sunt primiți în Seminar, Sunt. [sic!] datori a se Preoți; Iar de nu voesc, atunci Sunt datori a întōrce Statulul Banii Cheltuiți cu II în timpul Înțreînerii, are onōre a vē Învița Ca pe Elevii ce finesc acumă Cursul, Se'I Obligați a se Preoți a se Preoți [sic!] la Bisericiile unde' I'ar Simți lipsă; Iar pentru cei ce S'ar refusa Se Iuați mēsuri de a întōrce Statulul Banii Cheltuiți cu Înțreîneria lor Conform Legiuirei Sus Citate.

Sub Scris

Ministru D. BOLINTINĖNU

Categoric, presa ne răsfăță!

Și numărul 2(3)/1971 al revistei noastre, număr dedicat semicentenarului Partidului Comunist Român, s-a bucurat de o consemnare promptă din partea publicațiilor de specialitate și de interes general.

Un prieten al „*MANUSCRIPTUM*”-ului, sesiza — într-o scrisoare adresată redacției — că aproape toată presa a îmbrățișat la apariție, fiecare număr al revistei, încît, vorba domniei-sale, «nu mai poți deschide un ziar, fără să nu dai de *MANUSCRIPTUM*».

Exagera desigur, căci în aceeași epistolă citeva rînduri mai jos, constata că uneori elogiile se reduc la un salut grăbit, convențional. E o părere singulară, pe care redacția nu o împărtășește pe deplin, deși, în unele cazuri, am găsit și noi, stupefiați, că sumarul pe care revista îl pune la dispoziția cititorilor săi, specialiști și nespecialiști, cu fiecare nouă apariție, nu beneficiază totdeauna de o lectură atentă. Trebuie să recunoaștem că, în primul rînd, redacția ar fi interesată de trezirea unor discuții capabile să introducă în circuitul științific materialele istorico-literare publicate.

Asta nu ne împiedică să mulțumim tuturor celor care au semnalat în coloanele lor, apariția ultimului număr al „*MANUSCRIPTUM*”-ului. Din lipsă de spațiu vom enumera doar, în ordinea apariției, aceste periodice: „*Presa noastră*”, „*Informația Bucureștilui*”, „*România liberă*”, „*Săptămîna*”, „*Viața studențească*”, „*România literară*”, „*Tribuna școlii*”, „*Tomis*”, „*Magazin istoric*”, „*Viața românească*”, „*Convorbiri Literare*”, „*Revista muzeelor*”.

Reținem însă citeva considerații cu caracter mai general din prezentarea lui Ion Budescu, în cadrul emisiunii *Revista Revistelor Culturale*, din 22 mai 1971, la Radio București:

«Indiscutabil că revista „*MANUSCRIPTUM*”, ajunsă la numărul 2 pe anul acesta și la cel de al 3-lea de la înființare, afirmă un profil dintre cele mai originale la noi și, în același timp, îndreptățește o speranță pe care cititorii numărului de debut

al publicației și-o puseseră în ea. O revistă de documente literare are cel puțin două șanse de a exista: ea poate fi un „montaj” captivant prin tehnica selecției, a comentariului, prin punerea în pagină a unui vast material de viață culturală, dar ea poate fi și o arhivă oarecare, fără culoare și fără puțința de a se supune rigorilor vii ale publicisticii periodice. Revista „*Manuscriptum*” a optat pentru prima formulă. Nu e vorba însă de o simplă opțiune sentimentală, căci numerele de pînă acum oferă o justificare practică prin însăși ținuta lor. Avem în mîna o nouă revistă, o revistă care poate și merită a fi citită, iar gustul nostru pentru documentul literar inedit, uneori rar, alteori rarism, nu este încă dezamăgit. Dimpotrivă.»

Între manifestările prin care revista „*MANUSCRIPTUM*”, a împlinit semicentenarul Partidului Comunist Român se numără și spectacolul organizat împreună cu revista „*Săptămîna*” în ziua de 26 aprilie 1971 în sala Teatrului „C.I. Nottara” din București: „*Antologiile MANUSCRIPTUM și SĂPTĂMÎNA*”.

În cadrul acestui recital au fost prezentate mărturii de demult, pagini inedite din operele scriitorilor noștri clasici, închinat luptei comuniștilor.

Din însemnările pe care le-a rezervat spectacolului, în coloanele „*României libere*”, scriitorul Eugen Barbu, reținem: «Am ascultat [...] citeva pagini necunoscute din opera unor scriitori dragi nouă, scoase la cunoștința publică prin grija bunei reviste *MANUSCRIPTUM*. Prin glasul și gestul perfect actoricesc ale poetului Romulus Vulpesco, îi auzeam iar pe Gala Galaction, pe Jean Bart, pe Panait Istrati, pe Alexandru Sahia, pe N.D. Cocea [...] Un trecut întunecat și plin de primejdii era evocat, cînd patetic prin scrisul marelui brăilean, autor al *Codinului*, cînd ironic ca în scrisoarea inedită a celui ce scrisese cele mai virulente pamflete de după Argezi. Am auzit cuvintele scrise parcă cu sînge ale lui Sahia și nu știu de ce chipul său blind mi se părea că ne pîndește dintr-o fosă. În staluri se aflau oameni din mai multe generații, așa cum

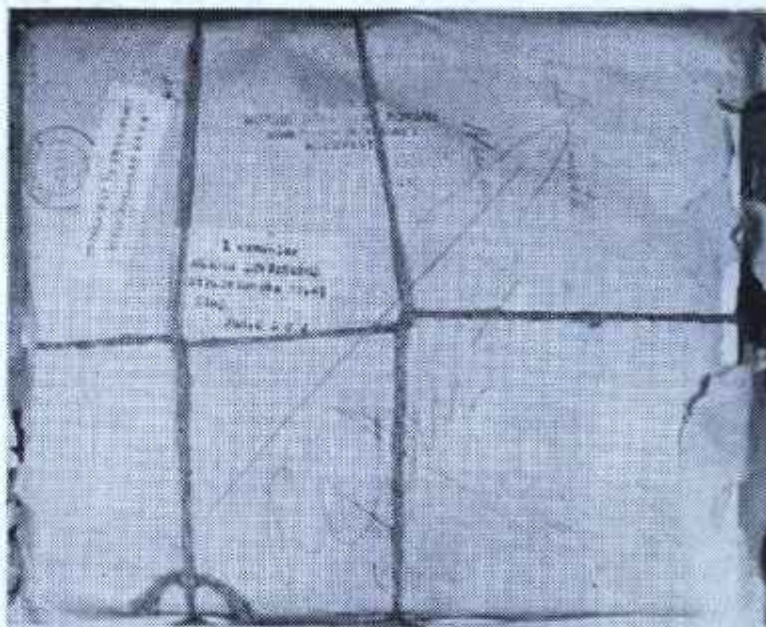
și cei de pe scenă mărturiseau vârste diferite. Ceva infailibil ne unea: acel trecut de luptă însușit de spiritul de partid » (De mai, în „România liberă”, 29.IV. 1971).

Dintre scrisorile sosite la redacție semnalăm mai întâi pe aceea a tovarășului Viorei THIRA, Sighetul Marmăției, Str. Iapa, nr. 457, Județul Maramureș, care în mai 1971 ne înștiința că toate încercările sale de a procura revista MANUSCRIPTUM s-au dovedit zadarnice, deoarece: „atât librăria cât și difuzarea presei din orașul nostru nu au primit nici un exemplar”.

Întrebarea a mai fost ridicată de un grup de corespondenți ai ziarului „Informația Bucureștiului” și nu înțelegem de ce până în prezent răspunsul nostru nu a fost dat publicității. Profităm de ocazie ca să reamintim că MANUSCRIPTUM, întrucât se autoadministrează, nu se difuzează prin O.S.E.P. Prin urmare, cei interesați se pot adresa direct administrației Muzeului literaturii române, expedind costul unui abonament prin mandat postal pe adresa indicată pe coperta revistei sau prin cont virament Nr. 64030544, la BNRSR Filiala Sector I București. Regretăm că nu am făcut precizările de rigoare odată cu apariția primului număr (1/1970), determinând o bogată corespondență cu redacția pe această temă. Specificăm că abonamentul este cel mai simplu mijloc de obținere a MANUSCRIPTUM-ului, deoarece punem în vânzare în librării, numai acele exemplare rămase după onorarea obligațiilor față de abonați.

O altă scrisoare, a tovarășului Mircea ZAHARESCU din Comuna Gheorghe Doja, Județul Iași, ne semnalează: « M-am abonat anul trecut la revista MANUSCRIPTUM, dar nu am primit numărul 1 din 1971, adică revista pe lunile ianuarie-februarie 1971. Acum am primit numărul 2(3)/1971. Vă rog să cercetați cauzele pentru care nu am primit revista, dacă s-a trimis de la dumneavoastră. »

De la noi revista s-a expediat, tovarășe Zaharescu, iar întrebarea dumneavoastră ne îngăduim s-o adresăm și noi oficiilor postale comunicând diri-

gizilor respectivi și alte plângeri ale abonaților care nu primesc la timp sau deloc, exemplarele expediate de redacție. Dacă așa cum bănuim, la mijloc nu sînt numai simple neglijențe — pe care le-am dori repede remediate — ci și pasiunea pentru lectura MANUSCRIPTUM-ului a unor factori postali sau a cunoscuților lor, ne facem o datorie de onoare în a le indica și lor modul în care se se pot abona.

Și pentru că veni vorba de neglijențe ale oficiilor postale, publicăm fotografia unui exemplar al revistei MANUSCRIPTUM purtînd apostila: « deteriorat în transport. Recondiționat P.T.T.R. » (!!!)

Nu îndrăznim să adresăm vreo, rugăminte, în sensul de mai sus, susnumitei instituții de interes republican, pentru că nu cumva speranța că am îndrăznit să credem că lucrurile vor fi remediate, se va transforma într-o completă decepție.

REDACȚIA

Fișier bibliografic

(1 ianuarie — 31 martie 1971)

A

ADAMESCU (Gh.)

Pop (Augustin Z.N.) — O samă de cuvinte, [scrisoare către G. Coșbuc], „Argeș”, VI, nr. 2 (57), februarie 1971, pp. 18—19.

AGÂRBICEANU (Ion)

Buzași (Ion) — Ion Agârbiceanu și satul natal, [două scrisori adresate nepotului său, date: 31. III. 1962 și 3. V. 1962], „Tribuna”, XV, 11 (738), 18 martie 1971, p. 15

ALECSANDRI (Vasile)

Berindei (Dan) — Un ecou al apariției volumului lui V. Alecsandri *Doine și lăcrămioare* (1853), [Scrisoare Dimitrie Berindei către Vasile Alecsandri — Paris, 31 iulie 1853], „Revista de istorie și teorie literară”, tom. 20, nr. 1/1971, pp. 173—175, rubrica: *Texte și documente*.
Sălceanu (Grigore) — O scrisoare inedită a lui Vasile Alecsandri (150 de ani de la naștere), „Tomis” VI, nr. 3 (57), martie 1971, p. 8.

AMARU (Bogdan)

Curticeanu (Mircea) și Mitrana (D.) — I. Pelitz: două scrisori către Bogdan Amaru, „Echinox” III, nr. 3, martie 1971, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

ANGHEL (Dimitrie)

vezi Minulescu (Ion) — Amintiri despre Dimitrie Anghel.

ARSACHI (Apostol)

Regleanu (M.) — O cronică necunoscută cu privire la domnia lui Grigore D. Ghica (1822—1828), „Revista Arhivelor”, XLVIII, vol. XXXIII, nr. 1/1971, pp. 47—59.

B

BARÎȚ (Gheorghe)

vezi Maiorescu Ion (Moraru, Titus)

BĂRSAN (Zaharia)

Rusu (M. N.) — Contribuții la destin, [Scrisoare către Ion Marin Sadoveanu referitoare la poemul dramatic *Domnul de rouă*], „Amfiteatru”, VI, 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24—25.

BLAGA (Lucian)

* * * — O scrisoare inedită de la Lucian Blaga, [comunicată de Petru Nicolau], „Ramuri”, VIII, nr. 1 (79), 15 ianuarie, 1971, p. 14.

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin, [Scrisoare către Liviu Rebreanu referitoare la piesa *Tulburarea Apelor*], „Amfiteatru”, VI, nr. 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24—25.

BOGREA (Vasile)

Borcilă (Mircea) — Vasile Bogrea — un mare necunoscut, [versuri, maxime, cugetări și pagini de jurnal], „*Tribuna*”, XV, nr. 3 (730), 21 ianuarie 1971, p. 14.
vezi Galaaction (Gala)

BOTTA (Dan)

vezi Petrescu Camil (Rusu, M.N.)

BOTEZ (C)

Drăgan (Mihail) — Spiritul critic în cultura românească (II), [Fragment din scrisoarea adresată de C. Botez lui G. Ibrăileanu la apariția volumului *Spiritul critic în cultura românească*] „*Cronica*”, nr. 7 (262), sâmbătă 13 II 1971, p. 7.

BRĂTESCU-VOINEȘTI (I. Al.)

vezi Rădulescu Pogoneanu Ion (Pop, Augustin Z.N.)

C

CIOFLEC (Romulus)

vezi Rebreanu Liviu (Rusu, M.N.)

CORTEANU (Andrei)

vezi Rebreanu Liviu (Rusu, M.N.)

COSTIN (Miron)

Binder (Pavel) și

Țopan (Grigore) — Contribuții la problema legăturilor cronicarului Miron Costin cu Transilvania, [O relatare a lui Miron Costin, în original latin și traducere românească, inserată în scrisoarea-raport: Baló Mátyás către principele Apafy — 27. IV. 1686], „*Revista de istorie și teorie literară*”; tom 20, nr. 1/1971, pp. 83—88, rubrica *Studii*.

COȘBUC (George)

vezi Adamescu Gh. (Pop, Augustin Z.N.)

D

DEMETRIUS (Lucia)

vezi Murnu George (Rusu, M.N.)

DRAGOMIRESCU (Mihail)

Pop (Augustin Z.N.) — O samă de cuvinte [scrisoare către Corneliiu Moldovanu], „*Argeș*”, VI 2 (57), februarie 1971, pp. 18—19.
vezi Minulescu Ion (Cardăș, Gheorghe)

E

EMINESCU (Mihail)

Pop (Augustin Z.N.) — Eminescu și Veronica Micle — documente inedite [O scrisoare Veronica Micle către M. Eminescu — 9. IV. 1880 și adresa No. 94/26. XII. 1874 — emisă de Cancelaria Rectoratului Universității din Iași către Școala Normală „Vasile Lupu”], „*Tomis*”, VI, nr. 1 (55) ianuarie 1971, pp. 1 și 6.

G

GALACTION (Gala)

- • • — Scrisori inedite [O scrisoare adresată lui Vasile Bogrea și două lui Gh. D. Mugur], „*Viața românească*”, XXIV, nr. 3/1971, pp. 67–68, rubrica: *Texte și documente*.

GULIAN (Emil)

- Rusu (M.N.) — Contribuții la destin (II) [Scrisoare către Liviu Rebreanu], „*Amfiteatru*” VI, 3 (63), martie 1971, pp. 22–23.

H

HAIDUCU (V)

- vezi Murnu G., (Rusu, M.N.)

HAȘDEU PETRICEICU (Bogdan)

- Sanda (George) — Familia Hașdeu (Contribuții documentare), [fragment din manuscrisul lui Stanislas Lukasik, descoperit într-o colecție particulară din Varșovia, cu date inedite despre ascendenții lui B.P.H.], „*Cronica*”, nr. 8 (263), sâmbătă 20 II 1971, p. 7.

HERZ (A. de)

- vezi Zamfirescu Duiliu, (Rusu, M.N.)

HOGAȘ (Calistrat)

- Pop (Augustin Z.N.) — O samă de cuvinte, [scrisoare către primarul Iașului, 23 februarie 1905] „*Arges*”, VI, 2 (57), februarie 1971, pp. 18–19.

I

IBRĂILEANU (Garabet)

- Drăgan (Mihai) — Ion Creangă (Ibrăileanu aniversare UNESCO — 100 de ani de la naștere) „*Ateneu*”, VII, nr. 3 (80), martie 1971, p. 7, rubrica: *Inedit*.
 Drăgan (Mihai) — Elemente eterogene în Creangă, „*Ateneu*”, VIII, nr. 2 (79), februarie 1971, p. 6, rubrica: *Inedit*.
 Drăgan (Mihai) — Calistrat Hogaș (omul), „*Ateneu*”, VIII, nr. 1 (78), ianuarie 1971, p. 6, rubrica: *Inedit*.
 vezi Botez Constantin și H. Saniclevici (Drăgan, Mihai)

ISTRATI (Panait)

- Mocioiu (N) — Precizări privind data și locul nașterii lui Panait Istrati. [Actul de naștere al lui Panait Istrati] „*Revista arhivelor*”, an XLVIII, vol. XXXIII nr. 1/1971, pp. 115–120, rubrica: *Addenda et corrigenda*.
 Talex (Alexandru) — Pagini inedite de Panait Istrati. „Ultimele cuvinte...”; O spovedanie scrisă cu câteva zile înainte încercării de a se sinucide. Nisa, 1 ianuarie 1921, „*Ramuri*”, VIII, nr. 2 (80), 15 februarie 1971, pp. 6–7.

L

LUCA (Ion)

- vezi Rebreanu Liviu, Petrescu Camil (Rusu, M.N.)

M

MACEDONSKI (Pavel)

vezi Moldovanu Corneliu (Rusu, M.N.)

MAIOR (Petru)

Chindriș (Ioan) — Petru Maior — inedit, „*Tribuna*”, XV, 8 (735), 25 februarie 1971, p. 14.

MAIORESCU (Ion)

Moraru (Titus) — O scrisoare a lui Ion Maiorescu [Scrisoare către Gh. Bariț din 1862], „*Echinox*”, III, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1971, p. 30, rubrica: *Arhiva*

MAIORESCU (Titu)

Vasile (Aurel) — Titu Maiorescu și Transilvania (corespondență cu Iosif Vulcan), „*Revista de istorie și teorie literară*”, Tom 20, nr. 1/1971, pp. 151—157, rubrica: *Note și comentarii*.
vezi Pușcariu Sextil (Tepelea, Gabriel)

MANIU (Adrian)

* * * — Adrian Maniu. Teatru[] și poezia „*Caiet program nr. 8*” al Teatrului Național „I.L. Caragiale”, stagiunea 1970—1971, p. 6.

MICLE (Veronica)

Pop (Augustin Z.N.) — Eminescu și Veronica Micle — documente inedite. [Scrisoare Veronica Micle către M. Eminescu; 9. IV. 1880], „*Tomis*”, VI, nr. 1 (55), ianuarie 1971, pp. 1 și 6.MINULESCU (Ion) — Amintiri despre Dimitrie Anghel de Ion Minulescu (inedit din 1932, comunicat de Victor Crăciun), „*Ramuri*”, VIII, nr. 1 (79), 15 ianuarie 1971, p. 15.Cardaș (Gh.) — Ion Minulescu — inedite [două scrisori adresate lui Mihail Dragomirescu; versuri umoristice adresate lui Ion Pașa] „*Viața românească*”, XXIV, nr. 1/1971, pp. 49—50.

MOLDOVANU (Corneliu)

vezi Dragomirescu Mihail (Pop, Augustin Z.N.).

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin [referat la piesa *Cetatea morților* de Pavel Macedonski], „*Amfiteatru*”, VI, 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24—25.Rusu (M.N.) — Contribuții la destin (II) [referat la piesa *Chrysis* de Ion Nicola Thalass] — „*Amfiteatru*”, VI, 3 (63), martie 1971, pp. 22—23.

MURNU (George)

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin [referat la piesa *Limbi de șerpi* de V. Haiducu], „*Amfiteatru*”, VI, 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24—25.Rusu (M.N.) — Contribuții la destin (II) [referat la traducerea piesei *Suferințele tânărului Werther*, de Marieta Sadova și Lucia Demetrius], „*Amfiteatru*”, VI, 3 (63), martie 1971, pp. 22—23.

N

NEGREANU-NEGRILLO (Mihail)

vezi Petrescu Camil (Rusu, M.N.)

P

PAPILIAN (Victor)

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin (II), [scrisoare către Paul Prodan, director al Teatrului Național din București], „*Amfiteatru*” VI, 3 (63), martie 1971, pp. 22—23.

PARASCHIVESCU (Miron Radu) — „Țară”, „Slăvitele zile”, „Pro pace”, „Sine ira...”, „Epital provizoriu”, [Din volumul de poezii *Ultimele*, în curs de apariție la Editura Carlea românească], „Luceafărul”, nr. 8 (460) simăbătă 20 februarie 1971, p. 7.

Avramescu (Tiberiu) — Miron Radu Paraschivescu: Autobiografie [O notă autobiografică datată: decembrie 1962, din arhiva redacției „Biblioteca pentru toți” a „Editurii pentru literatură”] „România literară”, VI, nr. 9 (125), joi 25. II. 1971, p. 6.

PETRESCU (Camil)

Răpeanu (Valeriu) — Camil Petrescu. Correspondență inedită, „Tribună” XV, 6 (733), 11 februarie 1971, pp. 6–7.

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin [referate la piesele: *Răcherița* de Ion Luca, *Comedia Fantasmelor* de Dan Botta, *Superstițioși* de Mihail Negreanu-Negrillo, și o scrisoare către Maria Botta], „Amfiteatru”, VI, nr. 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24–25.

Racoviceanu (Sanda) — O scrisoare de la Camil Petrescu, [16 ianuarie 1943, către Veturia Goga], „Revista Arhivelor”, LXVIII, vol. XXXIII, nr. 1/1971, p. 121, rubrica: *Addenda et corrigenda*.

PETRESCU (Constantin)

vezi Teodoreanu Ionel (Rusu, M.N.).

POPA (Victor Ion)

Răchițeanu-Șirianu (Irina) — Victor Ion Popa. Inedit. „Dicția” „Contemporanul” 13 (1272), vineri 26 martie 1971, p. 4, rubrica: *Teatru*.

Leon (Aurel) — Victor Ion Popa [Fragment din *Umbre*, vol. II în pregătire la Editura „Junimea”], „Cronica”, nr. 12 (267), simăbătă, 20. III. 1971 p. 4, rubrica: *Evocări*.

PRODAN (Paul P.)

vezi Zamfirescu George Mihail și Papilian Victor (Rusu, M.N.).

PUȘCARIU (Sextil)

Țepelea (Gabriel) — Titu Maiorescu văzut de Sextil Pușcariu, [Fragment din volumul inedit *Războiul*], „Argeș”, VI, nr. 2 (57), februarie 1971, pp. 1 și 18.

R

RĂDULESCU POGONEANU (Ion A.)

Pop (Augustin Z.N.) — O samă de cuvinte, [Scrisoare către I. Al. Brătescu-Voinești], „Argeș”, VI, nr. 2 (57), februarie 1971, pp. 18–19.

REBREANU (Liviu)

Rusu (M.N.) — Însemnări inedite de Liviu Rebreanu [Referatul lui Liviu Rebreanu la piesa *Furtuna* de Grigore Sălceanu; 25. V. 1939, București], „Tomis”, VI, nr. 3 (57), martie 1971, p. 16.

Pop (Augustin Z.N.) — O samă de cuvinte [Raport către ministrul artelor 28 ianuarie 1929] „Argeș” VI, 2 (57), februarie 1971, pp. 18–19.

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin [Referat la piesele: *Răcherița* de Ion Luca, *Cupa Domeniilor* de Romulus Cioflec, *Țărani* de Andrei Corteanu], „Amfiteatru”, VI, 1 (61) ianuarie 1971, pp. 24–25.

vezi Biaga Lucian (Rusu, M.N.)

vezi Gulian Emil (Rusu, M.N.)

S

SADOVA (Marieta)

vezi Murnu George, (Rusu, M.N.)

SADOVEANU (Ion Marin)

vezi Bărsan Zaharia, (Rusu, M.N.)

Oprîșan (I.) — Întîlniri cu Maeterlinck și Hofmannstahl „Caiet program nr. 8” al Teatrului Național „I.L. Caragiale”, stagiunea 1970—1971, pp. 4—5.

SĂLCEANU (Grigore)

vezi Reboreanu Liviu (Rusu, M.N.)

SANIELEVICI (H.)

Drăgan (Mihai) — Spiritul critic în cultura românească (II), [Fragmente din scrisorile inedite adresate de H. Sanielevici lui G. Ibrăileanu — la apariția primei părți a volumului *Spiritul critic în cultura românească*, datate: 15 noiembrie 1905 și, respectiv, 7 februarie 1909], „Cronica” nr. 7 (262), simbătă 13. 11. 1971, p. 7.

SAVA (Ion)

* * * — Ion Sava. Inedit. La ce servește un regizor [1954], „Caiet program nr. 9” al Teatrului Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1970—1971, pp. 4—7.

T

TĂSLĂUANU (Octavian C.)

Curticeanu (Mircea) — Octavian C. Tăslăuanu inedit — 5 scrisori către Nicolae Drăgan, „Echinex”, III, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1971, p. 30, rubrica: *Arhiva*.

TEODOREANU (Ionel)

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin [Referat la piesa *Încă nu s-a născut omul* de Constantin Petrescu] „Amfiteatru”, VI, 1 (61), ianuarie, 1971, pp. 24—25.

THALASS (Ion Nicola)

vezi Moldovanu Corneliu (Rusu, M.N.)

TZARA (Tristan)

Pană (Sașa) — Extrase din Dadaglob — note biografice [din proiectata antologie internațională intitulată *Dadaglob*], „Lucașfăru” nr. 4 (456), simbătă 23 ianuarie 1971, p. 7, rubrica: *Addenda*

V

VINEA (Ion)

Pană (Sașa) — O scrisoare a lui Ion Vinea, [București, 5 decembrie 1925], „Lucașfăru” nr. 5 (457), simbătă 30 ianuarie 1971, p. 7, rubrica: *Punct și virgulă*.

Sprinterioiu (Gh.) — Ion Vinea — Inedit. Trei prieteni, „Tomis” VI, nr. 3 (57), martie 1971, pp. 7—8.

VULCAN (Iosif)

vezi Titu Maiorescu, (Vasile, Aurel).

Z

ZAMFIRESCU (Duiliu)

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin (II) [Referat la drama *Cînd ochii plîng*, de A. de Hertz], „Amfiteatru”, VI, 3 (63), martie 1971, pp. 22—23.

ZAMFIRESCU (George Mihail)

Rusu (M.N.) — Contribuții la destin. Scrisori către Paul P. Prodan, director al Teatrului Național din București, „Amfiteatru”, VI, nr. 1 (61), ianuarie 1971, pp. 24—25. —

Fișierul bibliografic înregistrează inedite publicate în coloanele tuturor revistelor literare de circuit național. În ceea ce privește periodicele cu circulație internă sau regională, prezente totuși, în parte, în cadrul rubricii noastre, specificăm că documentele literare inedite din paginile lor, vor fi scumulate numai în măsura în care aceste publicații vor fi trimise redacției.

Creșterea colecțiilor

(ianuarie — martie 1971)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise

- Matei Milo, *Memoarele mele*,
George Ghica, *Journal* (1854—1856).
Artur Gorovei, *Jurnal* (1886—1949).
Iustin Ilieșiu, *Insemnări și amintiri din Cluj*
(1918—1940); *Folclor din Năsăud și*
munții Rodnei.
Artur Enășescu, *Bate vîntul* (variantă).

Correspondență

- Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, V. Babeș,
George Enescu, George Vrăca, Petre
Comarnescu, Aura Buzescu.

Carte românească veche

- ***, *Biblia*, București, 1688.
Anton de Marki, *Estract din Gramatica*
germano-română, Cernăuți, 1810.
Ἐπιστολὴ τῆς νέας φιλοσοφίας, Iași,
1817. (Lucrare nedescrisă în B.R.V.)

Carte rară

- E. Chrysoloras, *Grammatica*, Parrhasii f.d.
(incunabul?)
***, *Thesaurus cornucopiae*, Venetiis, 1496
J. E. Fichtel, *Beytrag zur Mineralgeschichte*
von Siebenbürgen, Nürnberg, 1780.
Paul Bléry, *En mission en Roumanie*,
Paris, (1919).
Paul Verlaine, *Fêtes galantes*, Paris, 1920.

D. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Documente

- Anton Bacalbașa (fotografii de familie și
alte documente).

Correspondență

- Lucian Blaga către Oscar Walter Cisek;
Emil Rebreanu către Cornelia Dănilă.

Cărți și reviste cu tiraj foarte mic

- Sasa Pană, *Diagrame*, București, 1930;

Echinox arbitrar, București, 1931; *Munții*
noaptea nefiniștea, București, 1940; *Sadis-*
mul alevărului, București, 1936; *Plecări*
fără ancoră, în folio, București, 1946.

Tristan Tzara, *Primele poeme*, București,
1934; *Suprarealismul și epoca de după*
război, București, 1947.

Stephan Roll, *Moartea vie a Eleonorei*,
București, 1930; *Manifestație*, București,
1945; *Poeme în aer liber*, colecția „*Inte-*
gral”, 1929.

„75 H P”, „Unu”, „XX”, „Alge”, „Urmuz”

Donații

Ion Vianu: 2 fotografii (portrete), repre-
zentînd, una pe Octavian Goga și cea-
laltă pe Tudor Vianu și trei volume
de Tudor Vianu: *Das Weltungsproblem*
in Schillers Poetik, „Editura Fundației
Culturale”, București, 1924;

Transformările ideii de om și alte studii
de estetică și morală, Editura „*Traditia*”,
1946;

Dualismul artei, „Editura Fundației Cul-
turale”, București, 1925.

Maria Galaction-Țuculescu și Elena Galac-
tion-Stănculescu: o fotografie reprezen-
tînd pe Barbu Delavrancea și pe Al. Vla-
huță la Dumitrești.

I. Negoiescu: un manuscris autograf Eugen
Lovinescu, *Planetă de scriitori tîndr.*
— I. Negoiescu; și corespondență: H. Pa-
padat-Bengescu, O. Șuluțiu, C. Tone-
garu, Dinu Nicodim.

Maria Floarea Tonegaru: poezii incluse în
volumele *Plantații* și *Steaua Venerii*;
poezii dedicate lui C. Tonegaru de M.
Crama și B. Cioculescu; poezii volante,
diverse; șpaltul unui articol despre *Poezia*
tîndră românească a lui M. Chirnoagă;
pagini răsleațe dintr-un început de roman;

volume de Dimitrie Stelaru (D. Orfanul) și V. Teodorescu, cu dedicații; corespondență cu Al. Rosetti și D. I. Suchlanu; fotografii din diferite epoci ale vieții scriitorului.

Ioana Cisek: manuscrisul conferinței *Sufletul românesc în Artele Plastice*; corespondență cu Lucian Blaga, Vladimir Streinu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, N. M. Condiescu, Al. O. Teodorescu, Marcel Breslașu, Eugen Filotti, N. Bologa, N. N. Tonitza, Dr. Bernard Capesius; fotografii Oscar Walter Cisek. (Donație făcută conform dorinței regretatului scriitor)

Mihail Drumeș: volumul *Elevul Dima dintr-o șaptea* — în limba bulgară (Mihail Drumeș, *Sedmo-clasnicăt Dima*, Prevede ot rumănski: Zlatka Iofy, Izdaden, 1970. Izdatelstvo „Ion Creangă”, București, Agenția Sofia-Press, cu dedicație.

V. CĂLNICEANU

DIRECȚIA ARHIVELOR CENTRALE BUCUREȘTI

Manuscrise

V. Alecsandri — *versuri*
Cincinat Pavelescu — *versuri*
Dimitrie Nanu — *versuri*.
Radu Djuvara — *versuri*.

Correspondență

Dimitrie Nanu, Radu Djuvara.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI SIBIU

Fotografii

M. Eminescu, Livia Rebreanu, Ioan Slavici, Aurel Mureșan, Ion Gorun, Zaharia Bârsan, Ion Popovici.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI DOLJ

Correspondență

N. Iorga, D. Panaitescu — Perpersicius.
M. SOVEJA

ICONOGRAFIE

3(4)|1971

AUTOGRAFE: Tudor Arghezi (VI, VII); Lucian Blaga (125); Dimitrie Bolintineanu (coperta a IV-a); I. L. Caragiale (184); Oscar Walter Cisek (129, 130); Maurice Croiset (63); Charles Diehl (62); Anton Holban (107); Nicolae Iorga (65, 68); Mario Ruffini (7); Al. Sahia (143); Al. Th. Stamatiad (76); N. N. Tonitza (127).

FOTOGRAFII: Vasile Alecsandri (coperta I, 154 — apărute); Paraschiva Arghezi (III, VIII); Tudor Arghezi (II, III, IV, V, VII, VIII); Gerda Barbilian (111, 122); Eugen Barbu (V); Ion Barbu (110, 111, 122); Georges

Bonnet (17); Dan Botta (98—99); Oscar Walter Cisek (123); N. Crevedia (VII); Charles Diehl (62); Anton Holban (98—99, 103, 105); G. Ibrăileanu (86); Nicolae Iorga (4, 17, 22, 23, 41, 48, 60, 62, 67, 74, 75); Eugen Jebeleanu (98—99); Ramiro Ortiz (164); Octav Șuluțiu (98—99); Eliazar Teodorescu-Arghezi (V); Unamuno (178); Paul Valéry (177).

Fotografiile din acest număr sînt realizate de Magdalena Buză.

REDACȚIA

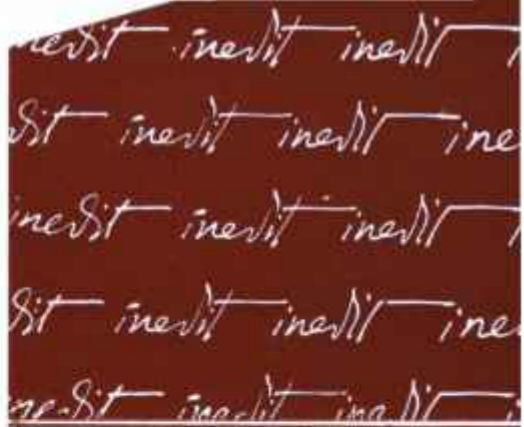
Biblioteca Municipality Bova
Secția de Imprimare

R e v i s t a M A N U S C R I P T U M

se autoadministrează. Cei interesați se pot adresa
direct administrației Muzeului lite-
raturii române, expediind costul
abonamentului prin mandat
poștal pe adresa indicată pe co-
perta revistei, sau prin
cont virament 64.03.05.43,
la BNRSR, Filiala
Sector I București.

Specificăm că
abonamentul
este cel mai
sigur mijloc
de
obținere
a
MANUSCRIPTUM-ului

16 august 196
[Mănăstirea Neam]

Invitat la Sadoveanu. Vizită de un cea
Impresii. „Cum se poate?” articulat pe
fect. La plecare — merge singur și foar
bine, flancat de soție și de fratele agronon
siamezul — pină în poarta — de unde pr
vește pierdut Cetatea Neamțului, pe care e
unul, n-o văd cu cele 12 dioptrii, în tim
ce el cu ochii liberi...

Cobor cu V. S. — pină la Mănăstire
despre neurologul pesimist și exemplul l
Ravel.

Din *Jurnalul* lui Perpessicius, car
urmează să apară (alături de al
documente din arhiva regretatulu
nostru Maestru) în numărul viitor
al revistei.

În sumarul aceluiași număr:

M. EMINESCU, Ion GHICA
George BACOVIA, E. LOVINESCU
Anton HOLBAN, Cezar PETRESCU
Hermiona ASACHI, Victor HUGO
Giovanni PAPINI

Coperta a IV-a: Ordin al ministrulu
D. Bolintineanu către rectorul Seminarulu
Socola-Iași.

